VIRGIL GHEORGHIU

ORA 25

Prima ediție în limba română

OMEGAPRES
București

ROCHER
Paris

ORA 25

DE ACELAȘI AUTOR

POPORUL NEMURITORILOR

SACRIFICAȚII DUNĂRII

A DOUA ȘANSĂ

DE LA ORA 25 LA ORA ETERNĂ

OMUL CARE CĂLĂTOREA SINGUR

NEMURITORII DE LA AGAPIA

TINEREȚEA DOCTORULUI LUTHER

CASA DE LA PETRODAVA

SPIONUL

VIAȚA LUI MAHOMED

CHRISTOS ÎN LIBAN

MEMORII

VIRGIL GHEORGHIU

ORA 25

Roman

Ediție îngrijită de MIHAI VORNICU

Prefața de PAUL MICLĂU

Editura OMEGAPRES
București

Éditions du ROCHER
Paris

1991

Coperta de DANIEL IONIȚĂ

La pregătirea pentru tipar a textului — care apare acum prima oară în limba română —, îngrijitorul prezentei ediţii a folosit manuscrisul original românesc şi versiunea franceză, în care s-a publicat întîi cartea, tradusă de Monique Saint-Come, sub titlul

LA VINGT-CINQUIÈME HEURE
Ed. Plon, Paris

© Éditions du ROCHER, Paris

ISBN 973-95039-6-9

PREFAȚĂ

De aproape doi ani se vorbește constant despre văduvirea culturii române, în jumătatea de veac pe care am trăit-o sub totalitarism, de un mare număr de valori care n-au putut intra în circuitul spiritual, generații întregi neavînd acces la ceea ce în Occident era deja un bun comun, la dispoziția oricui.

Firește, într-un asemenea domeniu ierarhizările sînt hazardate. Dar sînt cazuri strigătoare la cer și ele trebuie să fie puse în lumină, să se repare repede și bine stricăciunile. Poate cel mai grăitor printre acestea este tocmai romanul ORA 25 al marelui scriitor român din exil, Virgil Gheorghiu. După război, el a constituit unul din cele mai mari succese de librărie, succes care n-a scăzut cu anii, dimpotrivă, cartea a cucerit întreaga planetă, fiind tradusă practic în toate zonele, în mai toate limbile. Numai românii n-aveau dreptul să citească în original una din operele de vîrf ale propriei lor spiritualități. Și în acest caz totalitarismul de la noi a înregistrat un... record. De bună seamă, mulți au fost cei care au citit volumul în versiunea franceză, devenită punct de referință, iar occidentalii, și alții după ei, nici nu-și puneau dar problema că de fapt această versiune are la bază originalul românesc, îngălbenit astăzi.

Odată cu autorul, noi cei care n-aveam acces la originalul scris în graiul nostru, ne simțeam exilați din propria noastră limbă, din miezul ființei noastre spirituale. Vor spune unii că-n orice rău e și un bine: dacă Virgil Gheorghiu ar fi publicat în mod normal cartea în limba română, urmînd să fie tradusă ulterior în

franceză, ea n-ar fi avut poate același fulminant succes. Poate. Oricum însă, interdicția publicării versiunii românești în țara noastră rămîne un mare traumatism, o amputare a literaturii noastre. De neiertat.

Mulți spun că literatura română e marcată de handicapul limbii, de faptul că aceasta nu este larg cunoscută în lume. Ca unul care am predat-o mulți ani în Franța, nu cred acest lucru. Cu excepția creațiilor în franceză și engleză, cam toate literaturile se află în situația celei românești și nu văd de ce noi am fi mai complexați decît suedezii sau turcii. Pe de altă parte, noi intrăm de drept în circuitul de valori scrise în limbile romanice, iar trecerea de la română la italiană sau spaniolă se face cu ușurință; la franceză mai greu, dar mulțumirea e cu atît mai mare. Grație competenței și sîrguinței unui Marco Cugno în Italia sau Alain Paruit în Franța, literele noastre au pătruns masiv în zonele respective de cultură. Rămîne să se cultive mai asiduu spațiile iberice și latino-americane și vom avea un meritat ecou în lume. Evident, paralel trebuie făcute eforturi pe linie anglofonă, germanofonă ș.a. Oricum, în acest context, ORA 25 ocupă o poziție de prim plan.

Dar citirea ei acum în românește înseamnă o benefică întoarcere la izvoare, o desfătare cu apă vie, ceea ce francezii spun cu o singură vorbă, ressourcement. E ca și cînd te-ai întoarce acasă după o lungă pribegie. Am citit ORA 25 în fraceză la Paris în anii '60 și am fost fascinat. Dar dislocării în spațiu, simțeam că-i corespunde dislocarea într-o altă limbă, deși franceza era și este meseria mea. În același timp, înțelegeam durerea autorului de a nu putea să-și vadă tărîmurile natale, atît de grăitoare în toată opera lui, precum și frustrarea cititorilor din țară de a nu putea să-l citească în original. Despre astfel de traumatisme s-a scris mult în Occident, se scrie acum la noi, dar niciodată nu va fi destul de pregnant evocată suferința morală și chiar fizică a celor care le-au îndurat ca atare.

L-am cunoscut pe Virgil Gheorghiu în 1966 la Paris, cu prilejul lansării traducerii în franceză a unui cunoscut roman românesc la acea vreme și l-am întîlnit ulterior la Montpellier în 1970, unde a ținut o conferință despre geneza OREI 25 și despre speranța luminii care va renaște cîndva în țara noastră. Mi-a oferit o dedicație pe un volum și am discutat firesc, ca și cînd eram cunoștințe vechi. Este felul lui generos de a aborda oamenii ca fiind toți prieteni posibili. Am vorbit recent cu el la telefon: era suferind,

dar vraja glasului era aproape aceeași. Și-a exprimat bucuria că vom putea în sfîrșit publica în țară cartea lui de căpătîi. Căci treaba nu este chiar așa simplă cum pare la prima vedere. Din fericire, Editura OMEGAPRES a beneficiat de sprijinul calificat al poetei Céline Varenne, prietenă și mare admiratoare a lui Virgil Gheorghiu, de competența soțului său, profesorul Felician Lăzăroiu și al Domnului Jean-Paul Bertrand, director la Editions du ROCHER, care deține în prezent drepturile asupra operei lui Virgil Gheorghiu.

Habent sua fata libelli, cărțile își au soarta lor. ORA 25 are unul din cele mai ilustre destine. Să precizăm însă ultimele secvențe ale acestuia. În mod simbolic, Editions du ROCHER a dorit să tipărească ORA 25 în românește, urmînd ca tirajul să fie difuzat în țară prin OMEGAPRES. Cum însă operația necesita un serios travaliu filologic, acesta a fost încredințat Domnului Mihai Vornicu, care a stabilit textul în forma lui actuală. Acesta a fost cules cu profesionalitate, iar cititorul este plăcut impresionat de acuratețe, de însăși forma literelor, a semnelor diacritice, unele din acestea fiind cam exotice pentru un tipograf francez. Cum întoarcerea în țară era iminentă, am rugat pe Domnul Jean-Paul Betrand să-mi încredințeze filmele și așa se face că textul este deci cules în Franța, dar multiplicat de OMEGAPRES. Cum filmul era «definitiv», ne cerem scuze pentru unele greșeli, dar acestea au farmecul lor, cînd știm că tipografii francezi s-au aplecat cu atenție asupra unui text scris într-o limbă pe care ei n-o cunoșteau. Sperăm ca în ediții viitoare să le îndreptăm, lucrînd în același timp îndelung asupra dactilogramei inițiale.

Multă lume este la curent cu creația lui Virgil Gheorghiu din exil; puțini însă știu că, deși foarte tînăr, el s-a realizat ca scriitor în țară. Dispunem de cîtva timp de Memoriile sale, scrise de data aceasta direct în limba franceză, a căror traducere în limba română sperăm s-o putem publica cît mai repede posibil. Or, aceste Memorii relatează tocmai viața autorului înainte de a pleca din țară.

Să subliniem cîteva coordonate menite să lămurească mai pregnant și personalitatea scriitorului și unele înțelesuri fundamentale ale OREI 25. Virgil Gheorghiu s-a născut în 1916, într-o familie în care bărbații deveneau prin tradiție preoți. Figura aproape legendară a tatălui apare în multe din lucrările prozatorului, începînd cu ORA 25, unde bătrînul preot este victima represiunii

bolșevice, dar se stinge din viață într-un lagăr american, după ce a fost salvat de nemți.

Adolescentul Gheorghiu nu poate urma seminarul teologic; din motive materiale, este nevoit să se înscrie la liceul militar din Cernăuți, perioadă care este zugrăvită în mai multe din cărțile sale. Dar după instalarea în Franța, se va consacra studiilor teologice și va fi hirotonisit ca preot, reluînd ciclul ancestral al familiei. Creația lui literară va fi marcată deplin de această nouă ipostază spirituală. De subliniat că însuși militantismul în numele demnității umane se întemeiază la Virgil Gheorghiu pe o asemenea axă morală de nezdruncinat.

După terminarea liceului militar, Gheorghiu «coboară» la București, unde se confruntă dur cu realitățile capitalei. În toamna anului 1936 se înscrie la Facultatea de Filosofie, iar paralel va face secretariat literar, ziaristică și, mai cu seamă, poezie. Publică versuri și este elogios apreciat de critică și de public. Se conturează astfel personalitatea viitorului scriitor: geniu reflexiv, Virgil Gheorghiu rămîne însă toată viața poet, el însuși văzînd în poezie un fel profetic de a privi lumea, de a întrezări viitorul umanității.

ORA 25 este și un roman autobiografic, în măsura în care personajul scriitor, Traian Corugă se confundă cu autorul. Amîndoi sînt puși în fața dilemei de nedezlegat a războiului, îndeosebi în plan moral, afectiv. Virgil Gheorghiu nu mai poate exersa meseria de ziarist la Timpul din pricina dragostei pentru Laleaua Neagră, alias Ecaterina Burbea care se vădește a fi de origine israelită. Cititorul va regăsi drama în romanul de față, încarnată în cuplul Traian Corugă — Eleonora West. În plan real și ficțional cele două cupluri au destine analoge: autorul ca și eroul sînt siliți să accepte un post minor de diplomat în Iugoslavia, ceea ce însemna de fapt un surghiun. Sîntem în plin război.

Memoriile lui Virgil Gheorghiu sînt continuate de ORA 25, în plan cronologic, căci cele două cărți diferă fundamental ca discurs: prima este o autobiografie, a doua un roman. Legătura organică dintre ele o constitue exilul, determinat de brusca răsturnare care a împins România în prăpastie. Pe ultima pagină din Memorii citim telegrafic enunțurile următoare, care ating inima ca niște împunsături de cuțit: «La 23 august 1944, la ora zece seara, emisiunea postului de radio croat se oprește brusc. Se difuzează o ediție specială. Regele României ordonă armatei sale

să depună armele. România a oprit războiul. Ea a capitulat fără condiții. Armata sovietică a ocupat deja toată țara. România este captivă. Granițele sale sînt sovietic închise. Nimeni nu mai poate fugi. Tata și toți ai mei sînt captivi. Izbucnesc în lacrimi. Plîng toată noaptea. Stau de veghe la moartea patriei mele. România nu mai există. Sînt fără țară. Exilat».

Din Iugoslavia, Gheorghiu pleacă spre Apus, dar trece prin toate absurdurile sfîrșitului de război, pe care le-a relatat în conferința de care aminteam de la Montpellier. Ultima parte a OREI 25 este imaginea acestei pribegii. Abia în 1948 el se stabilește în Franța, iar cartea apare cu un an mai tîrziu, de unde putem deduce că ea a fost în parte scrisă ca un fel de cronică trăită a evenimentelor, simultană cu ele.

În poetica modernă a romanului se numește «punere în abis» procedeu prin care în cadrul global al unui roman se include un alt roman, cazul tipic fiind în această privință Falsificatorii de bani ai lui André Gide. În ORA 25 se inserează romanul lui Traian Corugă, personaj care este în curs de a scrie tocmai cartea ORA 25, oră de apocalips, ce vine după consumarea duratei normale de douăzeci și patru de ceasuri. Corugă este un scriitor, un destin și un martor, căci cu acest ultim termen semnează el jalbele parodice, sarcastice, trimise autorităților din lagăr.

Important este însă că prin acest roman în roman autorul își inserează în povestire propria viață ca într-un fel de sacrificiu menit să ispășească păcatele comise de torționari. Din acest punct de vedere, cartea încetează de a mai fi o ficțiune românească, înfățișîndu-ni-se ca unul din cele mai tulburătoare documente ale universului concentrațional, pe care l-a subîntins războiul.

În răsturnarea de perspectivă literară din Europa Centrală și de Est, ORA 25 devine astfel o carte de certă actualitate, căci acum ficțiunea trece pe planul al doilea în favoarea documentelor care atestă că realul întrece închipuirea. Epopeea de jumătate de veac a Europei de Est nu cere decît să fie relatată ca atare, suferințele trebuie doar spuse și astfel librăriile și bibliotecile se vor îmbogăți cu autentice imagini și mărturisiri. În ele vor figura la loc de cinste cele peste patruzeci de volume scrise de Virgil Gheorghiu, restituite în limba lor firească; ele zugrăvesc magistral legendarul spațiu românesc din Moldova de Nord, în narațiuni ca Nemuritorii de la Agapia sau Casa de la Petrodava, lărgind preocupările scriitorului pînă la suprainspiratele cercetări din Cris-

tos în Liban sau Viața lui Mahomed.

Nu voi încerca să explic cititorilor sensul cărții de față; ei au, cred, o repulsie de nenumăratele prefețe pe care sistemul cultural totalitar le impunea editurilor. «Cutare carte pune unele probleme de natură ideologică? — Nu-i nimic, tovarăși, vom însărcina un critic competent să facă o solidă prefață care să lămurească lucrurile, se auzea vocea politrucului titrat, infiltrat în cultură». De altfel, după vizionarea filmului susținut de memorabila interpretare a lui Anthony Quinn, trama narativă e bine cunoscută, iar înțelesurile sînt pregnant puse în relief. À propos, cînd se pregăteau lucrările pentru filmare, realizatorii au cerut permisiunea să filmeze începutul scenariului în România. Cum se poate bine ghici, nu li s-a dat aprobarea cerută. Atunci ei s-au deplasat în Banatul iugolav și am avut plăcerea să văd țărani, căruțe și cai din satele vecine celui în care m-am născut dincoace de graniță și pe Anthony Quinn îmbrăcat ca la noi, jucînd una de doi. Plăcută răzbunare a istoriei!

Romanul-cadru al ORE! 25 *este povestea personajului interpretat de Anthony Quinn, tînărul țăran român, cu numele oficial de Johann Moritz, pe care însă mama lui îl numește Ion, creștin ortodox în slujba preotului din sat. El trimite tangențial la Ion al lui Rebreanu. După ce primește banii de la Traian, Ion al* ORE! 25 *își face planuri gospodărești, aruncînd privirea peste ogor. Se iscă în el «glasul pămîntului», înfiorat metaforic de «glasul iubirii». Iată: "Pe urmă s-a aplecat și a luat, cu mîna stîngă, un pumn de țărînă. Era caldă. Moritz a avut senzația că strînge în palmă ceva viu. Cum este căldura unui pui de vrabie cînd îl ai între palme. Johann Moritz s-a aplecat și a luat și în mîna dreaptă un pumn de țărînă. A strîns-o în pumni cu putere, apoi a presărat-o înapoi pe cîmp. A înaintat prin porumb spre pădure. La mijlocul ogorului, a luat iar țărînă în mînă. «Și asta e caldă, și-a zis. Tot ogorul e cald ca o ființă». A dus apoi țărîna lîngă obraz. Mirosul ei l-a pătruns în piept. «E un miros tare ca de tutun... parfumul ăsta al pămîntului», s-a gîndit el."*

Ion este un destin cum rar s-au văzut în literaturile lumii și poate că în aceasta constă succesul constant al cărții. ORA 25 *eroul o trăiește în suferințl, torturi ce depășesc limitele imaginarului. Și totuși cartea nu este un roman de război, poate nici al universului concentrațional ca atare. Altceva mult mai subtil dă substanță volumului: reacția lui Ion la toate nenorocirile care se*

abat asupra lui. El este pus în succesive situații limită, împotriva cărora însă nu se revoltă, ci încearcă să le «gospodărească» cu calm și grijă țărănească.

Toate necazurile lui Ion sînt determinate de acte absurde: «rechiziționarea» lui ca evreu de către «șeful» jandarmilor din sat, care știe că e român, dar voia să abuzeze de Suzana, nevasta lui Ion. «Șeful» ar vrea să revină asupra faptului, dar rețeaua birocratică a războiului nu-i mai permite. Evadat în Ungaria, Johann Moritz e luat drept spion român și torturat pentru a mărturisi misiunea. Deportat în Germania, un mare specialist german în superioritatea rasei germane, vede în Ion un exemplar absolut al acesteia.

Ca paznic de lagăr, Johann facilitează evadarea unui grup de francezi și ajunge el însuși în... lagărele americane, unde este suspectat de a fi criminal de război nazist. Altfel spus, absurdurile se acumulează unul după altul într-un fel de sarabandă delirantă. Dar Ion nu se revoltă, nu încearcă să se salveze din proprie inițiativă. Este el un fatalist resemnat, un român care știe că nu poate schimba fața lumii? Într-o anumită măsură, da. Înainte de toate însă Ion este, prezență vie, care își caută locul în noul univers unde este aruncat. Mai mult însă, Ion este un inocent al cărui rost vine din firea lucrurilor și a oamenilor. Nevinovat, el frizează candoarea, puritatea. Naiv, el nu este însă sărac cu duhul; dimpotrivă, este convins că la mijloc este o neînțelegere și de fiecare dată cînd e chemat la șefi, crede ferm că aceștia îi vor vesti eliberarea; dacă lucrul nu se întîmplă, el explică totuși că e victima unei neînțelegeri, insistă să fie eliberat.

Ion nu este un romantic al trăirii aberante a suferinței. El uita chiar la un moment dat pe cei de acasă, nu complică angoasant divorțul soției sau alte trădări mai evidente, dar necesare, va înțelege el în cele din urmă. Ion este ca marii țărani din satul meu: pentru ei lumea este un dat, pe care îl iau ca atare. Faci tot ce poți s-o înduri dacă e potrivnică, acționezi, dar în limita unui fatalism congenital, care nu vine din subtile raționamente, ci din observarea naturii și a oamenilor. Cu ORA 25 se conturează un chip inedit al neamului românesc: cu o filosofie înnăscută, acesta suportă lumea și istoria, le duce în spate, ca să spun așa, întru dăinuire. Inocența lui funciară este un fel de a fi, de a rămîne mereu liber.

În plus, această inocență are o anumită încărcătură poeti-

că. Deşi asuprit, supus ritmului aberant al muncii forţate, Ion are totuşi moralul lucrului bine făcut, fiind chiar mîndru de acesta. Cînd sapă la canal, el se gîndeşte că va reveni cîndva cu copiii, iar aceştia se vor minuna de ce a putut face tatăl lor. Sau cînd lucrează la fortificaţiile de pe graniţa maghiară, îşi închipuie cum le va vedea din înaltul pădurii, ba ar vrea chiar să însemne trunchiurile de copaci, pentru a identifica mai tîrziu rodul muncii sale.

Ca toate realizările artistice de tipul OREI 25, cartea este marcată de un ritm trepidant, de gesturi, atitudini, conflicte şi drame. Autorul pare că se şterge în spatele fluxului existenţial, pe care îl prezintă ca atare. Cu timpul, în cărţile din urmă el devine însă mult mai reflexiv. Dar chiar în ORA 25 ni se înfăţişează un adevărat sistem de gîndire, care devine mai clar conturat în ultima parte a cărţii. Este vorba de teoria aşa numitului sclav tehnic, pe care îl manipulează societatea aşa cum vrea. Am înţelege că toate necazurile vin de la tehnica modernă, pe care războiul a certificat-o şi a pus-o nu numai în slujba nimicirii, dar şi a umilirii fiinţei umane.

Această viziune se concretizează sugestiv în secvenţele de muncă efectuate de Ion în Germania: obligat să mute lăzile ce sosesc pe bandă, el nu mai poate gîndi la nimic, fiind indiferent chaar la conţinutul lăzilor, secret, de altfel. Şi în acest caz, Virgil Gheorghiu anticipă evoluţia lumii în perioada postbelică: ce să mai spunem astăzi, cînd automatizarea şi robotizarea au atins culmi de neconceput în Occident şi în Japonia? Omul în faţa calculatorului este mai «deştept», dar şi mai supus unor alcătuiri care îl sufocă şi, mai rău, îl elimină din circuitul productiv pentru a îngroşa pătura şomerilor.

Dar dimensiunea cea mai puternică a cărţii constă în denunţarea totalitarismului sub toate formele, cu aberantele evoluţii naziste şi staliniste. Primele fac obiectul OREI 25, unde, abia la sfîrşit, se manifestă şi teroarea sovietică. Aceasta va face obiectul cărţii care continuă ORA 25, apărută în franceză cu titlul La seconde chance şi avînd ca temei instalarea rînduielilor comuniste în România. De aci preocuparea constantă a lui Virgil Gheorghiu de a dezvălui faţa neagră a comunismului abătut asupra ţării sale, act învăluit de aura militantismului creştin, ortodox.

Nu am căderea şi nici amăgitoarea dorinţă de a discuta nuanţele exilului românesc din Paris, pe care l-am cunoscut în linii

mari, în ultimii ani. M-au interesat și mă interesează încă acele atitudini și manifestări care sînt marcate de sacra demnitate a celui surghiunit, care apără prin creație spiritualitatea românească. ORA 25 este din acest punct de vedere o carte sfîntă. «Tout le reste est littérature».

Volumul de față este hărăzit deci să umple un gol în literele noastre și el se plasează în seria altora multe, care au fost publicate recent: publicul nostru a putut lua contact direct cu literatura exilului, în cele mai multe cazuri prin editarea inedită a originalului românesc. De pe acum se întrevede locul aparte al creației lui Constant Virgil Gheorghiu în acest ansamblu, al capodoperei sale, ORA 25, în mod particular. Altfel spus, pe lîngă plăcerea lecturii ca atare, lucrări ca cea de față devin obiect de studiu filologic, comparativist etc. Cel mai urgent se impune compararea celor două variante: cea franceză, care a lansat în lume pe autor și cea românească, doldora de conotațiile neamului și limbii noastre. Cîtă diferență între mărturisirea lui Ion din finalul cărții în franceză «j'ai langui de toi» și originalul supraromânesc: «mi-a fost dor de tine» adresat soției în sfîrșit regăsite.

Paul MICLĂU

București, august 1991

Istoria, la fel ca drama şi ca romanul, este fiica mitologiei. E o formă specială de înţelegere şi de expresie, în care —ca în basmele dragi copiilor ori ca în visele proprii adulţilor sofisticaţi — graniţa dintre real şi imaginar n-a fost trasată. S-a spus, de exemplu, despre Iliada *că cine o citeşte ca pe o povestire istorică găseşte în ea ficţiune, şi, în schimb, cine o citeşte ca pe o legendă găseşte istorie.*

Sub acest unghi, toate cărţile de istorie seamănă cu Iliada, *fiindcă ele nu pot niciodată să elimine în întregime ficţiunea. Simplul fapt de a alege, de a ordona şi de a prezenta faptele constituie o tehnică care aparţine domeniului ficţiunii...*

Arnold J. TOYNBEE,

A Study of History

FÎNTÎNA

1

— Mie nu-mi vine să cred că pleci ! a zis Suzana, lipindu-se de trupul lui Johann Moritz.

A pus mîinile pe capul bărbatului şi i-a mîngîiat părul negru cu palmele. El s-a dat un pas înapoi.

— De ce nu crezi ? a zis el aspru. Poimîine dimineaţă, la răsăritul soarelui, plec.

— Ştiu ! a murmurat ea.

Stăteau amîndoi în picioare lîngă gard. Era răcoare. Trecuse de miezul nopţii. El i-a dat mîinile la o parte şi a zis :

— Acum, la revedere !

— Mai stai un minut ! a şoptit ea.

— De ce să mai stau ? Vocea lui era hotărîtă. E tîrziu. Mîine am treabă !

Ea n-a răspuns, dar s-a strîns şi mai aproape de el. Şi-a lipit obrazul de pielea pieptului lui, dîndu-i cămaşa în lături, apoi a ridicat ochii spre cer.

— Uite ce frumos se văd stelele ! a zis ea.

Bărbatul aştepta ca ea să-i spună ceva important. Credea că de aceea l-a rugat să mai stea un minut. Îi vorbea însă despre stele. El şi-a retras trupul de lîngă ea şi a vrut să se depărteze.

Şi-a adus aminte însă că pleacă şi că, cel puţin trei ani, n-are s-o mai vadă. Şi s-a uitat şi el la stele, ca să-i facă ei plăcere.

— Oare este adevărat că fiecare om are steaua lui pe cer şi, cînd omul moare, steaua lui cade ?

— De unde vrei să ştiu eu asta ? a răspuns el.

Acum era hotărît să plece :

— La revedere ! a zis.

— Oare şi noi avem stelele noastre pe cer ? a întrebat Suzana.

— Le avem, ca şi ceilalţi oameni ! a răspuns Moritz. Pe cer sau în frunte !

I-a luat capul, cu palmele, de pe pieptul lui şi i l-a dat deoparte. Apoi a plecat. Ea l-a condus pînă în drum, ţinîndu-l de mînă. Se uita uneori la stele, alteori la el.

— Te-aştept mîine seară ! a zis ea.

El n-a întors privirea. A răspuns, depărtîndu-se :

— Dacă nu plouă, vin !

Suzana ar fi vrut să alerge după el, să-l roage să vină chiar dacă plouă. Dar el se depărta, cu paşii mari. Pe urmă, a dispărut după colţul grădinilor. Femeia a rămas încă puţin pe loc. Şi-a întins rochia pe şolduri, cu palmele, scuturînd firele de iarbă. Înainte de a intra în curte, s-a uitat la iarba motolită de sub nuc, unde stătuseră culcaţi unul lîngă altul. În nări mai simţea mirosul pielii şi al trupului lui. Era un miros de iarbă strivită, de tutun şi de sîmbure de cireaşă...

Johann Moritz a străbătut cîmpul şi s-a îndreptat spre casă, fluierînd. Era îmbrăcat cu pantaloni negri, soldăţeşti, avea cămaşă albă, descheiată la gît, şi picioarele goale. De cîteva ori s-a oprit din fluierat şi a căscat. Apoi s-a gîndit la femeia pe care o lăsase în urmă — la Suzana — şi i-a venit să rîdă de întrebările ei despre stele. « Femeile sînt ca şi copiii. Le trec tot felul de întrebări prin cap ! » — şi-a zis el. Apoi s-a gîndit la călătoria pe care are să o facă, spre America, peste o zi. După aceea, nu s-a mai gîndit la nimic. Îi era somn. De-abia aştepta să ajungă acasă şi să se culce. Mîine trebuie să se scoale cînd s-o lumina de ziuă. Era ultima zi de lucru. Şi pînă la ziuă nu mai erau decît vreo cîteva ceasuri.

Johann Moritz a grăbit pasul.

2

A doua zi, în zori, Johann Moritz s-a oprit la cişmeaua din mijlocul satului şi, descheindu-şi larg cămaşa la piept, a luat de cîteva ori apă rece în pumni, frecîndu-şi obrajii şi gîtul. Împrejur nu era nimeni. Sătenii nu se sculaseră încă. El a pornit, prin mijlocul uliţei. Palmele ude şi le-a uscat trecîndu-le prin păr. Şi-a potrivit apoi gulerul cămăşii, fără să îl încheie, şi a privit satul, de pe care se ridica o ceaţă albă cum e laptele.

Acesta e satul Fîntîna, din Romînia. Johann Moritz s-a născut aici, cu 25 de ani în urmă. Acum, privind casele mici şi cele trei biserici — catolică, protestantă şi ortodoxă —, şi-a adus aminte că Suzana îl întrebase dacă n-o să-i fie dor de sat, cînd o să fie departe. A rîs, atunci, de întrebarea ei şi a răspuns că el e bărbat : numai femeilor le este dor. Acum, însă, simte în piept o părere de rău, ca un abur, fiindcă trebuie să plece. A început din nou să fluiere şi nu s-a mai uitat la sat.

Casa preotului Alexandru Korugă e la marginea şoselei, nu departe de biserica ortodoxă. Poarta e încuiată. Johann Moritz s-a aplecat şi a luat cheia ascunsă sub poartă, anume ca s-o găsească el dimineaţa, cînd vine la lucru. A descuiat poarta veche de stejar, fără grabă, şi a intrat în curte. Cîinii au venit în calea lui şi l-au înconjurat prietenoşi. Îl cunoşteau, fiindcă Johann Moritz lucrează la preotul Alexandru Korugă de şase ani, în fiecare zi. Aici este la el acasă. Astăzi este însă ultima zi de lucru. Pe urmă îşi va lua simbria şi îi va spune preotului că pleacă. Pînă acum nu îl anunţase încă.

Johann Moritz a intrat în magazie şi a scos coşurile, aşezîndu-le în căruţă. Preotul a ieşit în cerdac, numai în camaşă albă de pînză de in şi în pantaloni. Atunci se ridicase din pat. Moritz l-a salutat zîmbind. A lăsat coşul din mînă, şi-a scuturat palmele de praf şi a urcat în cerdac, luînd din mîna bătrînului cana albă, plină cu apă.

— Lăsaţi că vă torn eu !

Johann Moritz a turnat apă în palmele făcute căuş ale preotului. Privea degetele lungi, ca de femeie, cu pielea albă, şi se uita cu plăcere cum bătrînul îşi săpuneşte barba căruntă, gîtul şi

fruntera. Privind, Mortiz uita să toarne apă. Preotul aştepta cu pumnii întinşi şi acoperiţi de clăbuci. Atunci Moritz se simţea şi se înroşea.

Preotul Korugă e parohul bisericii ortodoxe din Fîntîna. Nu are decît cincizeci de ani. Barba şi părul îi sînt însă ca argintul. Trupul înalt, subţire, parcă nu are carne şi seamănă cu trupurile sfinţilor din icoanele bisericii ortodoxe. Trupul îi este de bătrîn. Cînd te uiţi însă ochii lui şi cînd îl auzi vorbind, vezi că preotul e tînăr.

După ce a terminat de spălat, preotul a început să-şi usuce obrajii şi gîtul cu prosopul aspru. Moritz stătea lîngă el, cu cana în mînă.

— Părinte, aş vrea să vă spun ceval ! a zis.

— Aşteaptă să mă-mbrac ! a răspuns preotul.

A intrat în casă, luînd cana goală din mîna lui Johann Moritz. În prag, s-a întors :

— Şi eu am să-ţi spun ţie ceva ! a zis preotul zîmbind. Ceva care are să te bucure. Acum pune coşurile în căruţă şi înhamă caii !

În primele ceasuri ale dimineţii, Johann Moritz şi preotul Alexandru Korugă au cules merele şi le-au aşezat în saci, tăcuţi. Cînd soarel era la umărul lor, preotul s-a o-prit. A întins braţele, obosit.

— Să facem o pauză !

— Să facem ! a zis Moritz.

S-au îndreptat spre sacii plini cu mere. Apoi s-au aşezat, unul pe un sac, celălalt pe alt sac. Preotul a căutat în buzunarul pantalonilor pachetul de ţigări pe care îl aducea întotdeauna pentru Moritz şi i l-a întins.

— Parcă voiai să-mi spui ceva, a zis preotul.

— Voiam, părinte !

Moritz şi-a aprins ţigarea şi a aruncat chibritul în iarbă, uitîndu-se la el cum se stinge. Acum îi era greu să-i spuie preotului că pleacă. Ar fi vrut să amîne.

— Să-ţi spun eu întîi ce veste bună am pentru tine ! a zis preotul.

Lui Moritz îi părea bine că nu trebuie să vorbească încă despre plecare.

— Camera cea mică de lîngă bucătărie stă goală, a zis preotul. M-am gîndit că ar fi bine să te muţi tu în ea. Preoteasa a spoit-o şi a pus perdeluţe la ferestre şi aşternuturi curate. Acasă

la voi tot nu este loc. Tu şi bătrînii aveţi numai o încăpere. Mîine, cînd vii, adu-ţi lucrurile !

— Mîine nu vin la lucru !

— Atunci, poimîine ! a zis preotul. Camera este de azi înainte a ta !

— Nu mai vin deloc la lucru, a zis Moritz. Mîine plec în America !

— Mîine ?

Preotul a deschis ochii mari.

— Mîine ! La răsăritul soarelui !

Vocea lui Moritz era hotărîtă. Dar era aburită de o caldă părere de rău. Şi de puţină jenă.

— Am primit scrisoare că vaporul e la Constanţa. Stă numai trei zile în port !

Preotul ştia că Johann Moritz vrea să plece în America. Mulţi ţărani tineri pleacă în America şi, după doi sau trei ani, se întorc în sat cu bani şi îşi cumpără pămînt. Ţăranii care au fost în America au cele mai frumoase gospodării din Fîntîna. Preotului îi părea bine că şi Moritz va pleca. După cîţiva ani, va avea şi el o gospodărie frumoasă în sat. Nu ştia însă că pleacă aşa de curînd. Nu-i spusese nimic pînă în clipa aceea. Şi lucraseră toată vremea umăr lîngă umăr. În fiecare zi.

— Abia ieri am primit scrisoarea, a zis Moritz.

— Pleci singur ?

— Cu Ghiţă Ion ! a zis Mortiz. Ne angajăm pe vapor, ca să lucrăm la cazane. În felul ăsta nu trebuie să plătim pentru drum decît 500 de lei de căciulă. Are el un prieten la Constanţa, chiar în port, care a vorbit să fim angajaţi pe vapor.

Preotul i-a urat noroc mult ; însă îi părea rău că se desparte de el. Johann Moritz era tînăr. Era muncitor. Era om de omenie. Dar era sărac. Nu avea nici o palmă de pămînt.

În restul zilei, culegînd merele, cei doi bărbaţi mai mult au tăcut. Cînd şi şi cînd, bătrînul povestea despre America; Moritz asculta. De cîteva ori a oftat. Îi părea acum şi lui rău că pleacă. Seara, după ce şi-a luat simbria, Moritz a stat cu ochii plecaţi în faţa preotului. A întîrziat încă o clipă, deşi nu era necesar. Nu se putea despărţi. Bătrînul l-a bătut pe umăr.

— Să-mi scrii, cînd ajungi acolo ! a zis preotul. Mîine dimineaţă, vino să-ţi dau un pachet cu mîncare pentru drum !

După ce i-a numărat încă cinci bancnote de o sută, în afară de simbrie, preotul a zis :

— Vino cînd s-o lumina de ziuă ! Bate la fereastra mea încet ; e bine să nu audă preoteasa. Ştii, femeile sînt mai zgîrcite. Eu pregătesc sacul cu merinde din seara asta. Cînd vrei să pleci ?

— La răsăritul soarelui, mă întîlnesc cu Ghiţă Ion marginea satului.

— Tocmai bine ai timp să treci întîi pe la mine. Altfel ţi-aş fi spus să vii în seara asta.

— Mai bine mîine ! a zis Johann Moritz.

Se gîndea că în aceea îl aştepta Suzana. Apoi a plecat.

3

Preotul Korugă a aşezat rucsacul cu provizii lîngă perete, sub fereastră. A stins lumina. Pe urmă a intrat în pat.

Înainte de a închide ochii, s-a gîndit la călătoria lui Johann Mortiz spre America. Cînd pregătise sacul cu merinde, avusese senzaţia că pleacă el. Cu treizeci de ani în urmă, îşi făcuse şi el geamantanele să plece. De abia îşi luase titlul de doctor în teologie şi fusese angajat misionar de colonia ortodoxă din Michigan. Cu o săptămînă înainte de plecare, a trimis telegramă că renunţă la post. O cunoscuse pe preoteasa lui şi s-a căsătorit. De atunci este paroh al bisericii din Fîntîna. Satul este mic. Viaţa, aspră. După sosirea în Fîntîna, i-a părut rău că renunţase la plecare. Dar era prea tîrziu. America a rămas un vis neîmplinit. De cîte ori pleacă un ţăran peste ocean, el îi dă ţigări, mîncare, bani de drum, şi îl roagă să îi scrie de-acolo. Acestea toate le făcea ascunzîndu-se de preoteasă. Ea nu s-ar fi opus. Dar bătrînul avea senzaţia că atunci cînd se gîndeşte la America îi este Carecum infidel soţiei. El renunţase la America pentru ea. Rivalitatea rămăsese, însă, ascunsă — şi lupta se mai dădea încă între cele două dragoste. Plecarea lui Johann Moritz era însă altfel decît celelalte. Moritz era omul lui de încredere. De aceea simţea că, odată cu sosirea lui Moritz pe pămîntul Americii, păşea şi o parte din fiinţa lui în Lumea Nouă.

Afară era lună plină. Preotul Alexandru Korugă nu putea adormi. S-a ridicat din pat. A aprins lumina. A căutat în bibliotecă, ale cărei rafturi acopereau trei pereți, de jos pînă în tavan. A scos o carte. Înainte de a o deschide, s-a uitat la rafturile pline. Erau cărți englezești, germane, franțuzești și italienești. În alt raft erau clasicii, în greceşte și latineşte. Fiecare din aceste cărți îi fusese prietenă în cursul celor treizeci de ani de cînd locuiește în Fîntîna. Uneori se întreabă de ce nu a făcut o carieră universitară. Prietenii îl stătuiseră să vină la universitatea din București sau la cea din Iași. De două ori i s-a oferit catedra de Istorie a Bisericii. El a refuzat. Și nu i-a părut rău că a refuzat. Aici, în Fîntîna lui, oficia serviciul religios în fiecare duminică și sărbătoare, iar în restul săptămînii făcea agricultură, albinărit și pomicultură. Seara citea. Viitorul îl accepta așa cum îl primea din mîinile destinului. O singură dată căutase să forțeze destinul : cînd voise să plece în America. Utilizase toate forțele lui omenești ca să plece. Și, deși nu a neglijat nimic, n-a plecat. A rămas pe loc. Intervenise un fapt neprevăzut. De atunci nu-și mai face planuri de viitor în care să creadă cu certitudinea că se vor realiza.

Preotul a pus cartea la loc, în raft. « Oare îmi pare rău cu adevărat că n-am plecat în America acum treizeci de ani ? » s-a întrebat. « Dacă nu-mi pare rău, atunci de ce am *Reisefieber*[1] acum, cînd pleacă Johann Moritz ? » Învelindu-se cu cuvertura, s-a gîndit : « Nu e părerea de rău că n-am plecat. E durerea nostalgiei după un lucru despre care avem iluzia că există, dar pe care nu-l dobîndim niciodată. Dacă atingem cu simțurile acel lucru, constatăm că el nu este ceea ce doream noi. Poate că America nu este ceea ce caut. Este numai pretextul căutării. America e o invenție a nostalgiei noastre. Poate că durerea de a nu fi cunoscut America este mai mică decît durerea pe care aș fi avut-o dacă aș fi cunoscut-o. »

Totuși, preotul Korugă n-a putut adormi. Era emoționat. Aștepta să se lumineze de ziuă, ca și cum el ar fi fost acela care

[1] Neliniștea călătoriei (germ.)

trebuia să se întîlnească cu Ghiţă Ion la marginea satului şi să plece la Constanţa, unde îi aşteaptă vaporul care « nu stă decît trei zile în port ».

Cînd s-a deşteptat, era încă întuneric. Dar cocoşii cîntaseră de ziuă. A deschis fereastra. Drumul era pustiu. Satul era învăluit într-o ceaţă albicioasă. Preotul a desfăcut sacul, care era rezemat de perete, şi a pus înăuntru cutia de ţigări de pe masă. « Dacă Johann Moritz pleacă, nu mai am cui da ţigările să le fumeze. Pentru el le cumpărasem » — şi-a zis. Fereastra începuse să se lumineze. Pe drum s-au auzit paşi. Au trecut pe lîngă poartă şi s-au stins în depărtare. « Dacă nu se grăbeşte, are să întîrzie la întîlnire » — şi-a zis preotul. Apoi a ieşit în ceardac. S-a spălat cu apă rece. Moritz nu era în curte, ca să vină să-i toarne pe mîini.

Soarele răsărise; Johann Moritz nu a venit încă. Preotul l-a aşteptat pînă la amiază. Pe urmă şi-a închipuit că Moritz s-a deşteptat tîrziu şi nu a mai avut timp să treacă să-şi ia sacul cu alimente, înainte de a pleca. « Păcat că n-a venit ! Îi împachetasem merinde pentru trei săptămîni », şi-a zis preotul. « Ar fi avut şi în America pentru primele zile ! »

— Vino la masă, Alexandre ! a spus preoteasa.

Apăruse în pragul uşii.

— Imediat ! a răspuns preotul.

A împins sacul sub pat. L-a împins cu durerea cu care dai deoparte un lucru la care trebuie să renunţi împotriva dorinţei tale: dar pentru totdeauna. Ultima lui şansă de a ajunge în America, fie şi « prin procură », era pierdută. Aşa cum fusese cu treizeci de ani în urmă.

Se duse la masă. « Prin Johann Moritz, dacă ar fi luat sacul, mi s-ar fi părut că eu însumi călătoresc. *Qui facit per alium facit per se*[1]. Păcat că n-a venit ! » — şi-a zis.

În odaia Iolandei — soţia lui Iorgu Iordan — e încă lumină. O lumină albă, gingaşă : înainte de a răzbate prin fereastră, trece prin abajurul de mătase.

Lumea spune că Iolanda este o femeie nefericită. A venit în sat, împreună cu Iorgu Iordan, acum douăzeci şi cinci de ani. Au poposit călări la cîrciuma satului. Nimeni nu ştia de unde vin. Se vedea însă că vin de departe. Ea era româncă — el, nu.

[1] Cine face prin altul face prin sine. (lat)

Mai tîrziu, s-a aflat că vin din Ungaria. Erau îmbrăcaţi amîndoi cu şube mari, îmblănite. După ce au mîncat friptură şi au băut vin — el, înghiţind porţii duble, iar ea, abia atingîndu-se de mîncare şi băutură, ca o vrabie —, au dormit amîndoi în camera cîrciumarului. Peste trei zile s-a ştiut că rămîn în sat pentru totdeauna, iar după cîteva săptămîni au cumpărat cîrciuma. De atunci locuiesc în Fîntîna. Cînd au venit. Iorgu Iordan nu ştia româneşte. Acum vorbeşte bine. În sat, nu sînt însă prieteni cu nimeni. Nici cînd au avut un copil, pe Suzana, nu l-au dat să înveţe la şcoala din sat, ca să nu se împrietenească cu copiii ţăranilor. Suzana a învăţat carte la oraş.

Sătenii nu o văd pe Iolanda decît atunci cînd se duce la biserica ortodoxă sau cînd se duce la oraş, în trăsură lîngă Iorgu Iordan, mică numai jumătate cît trupul uriaşului. Are părul blond ca mătasea de borangic şi ochii albaştri. Suzana seamănă cu mama ei ca două picături de apă. Asta-i tot ce se ştie despre Iorgu Iordan. Într-o iarnă, a împuşcat un om care voia să intre în casă. L-a împuşcat cu arma de vînătoare, drept în frunte. Jandarmii au spus că Iorgu Iordan era în dreptul lui, să împuşte pe cineva care intra noaptea în casa lui ca să-i fure banii. Sătenii n-au fost de aceeaşi părere cu jandarmii. Ei au zis că omorul rămîne omor. Dar faptele au început să se uite. Se petrecuseră cu mulţi ani în urmă.

Johann Moritz a văzut prin spărtura gardului cum şi lumina de la camera Iolandei se face întîi mică, tremură o clipă, apoi se stinge. A dus palmele pîlnie la gură şi a strigat :

— Cucuvau ! Cu-cu-vau !

Strigătul lui Moritz a sfîşiat văzduhul ca un cuţit. Ecoul l-a repetat. Pe urmă a fost tăcere. O clipă. Fereastra din colţul de miazănoapte al casei lui Iorgu Iordan s-a deschis. Suzana a sărit din cameră, abia atingînd pervazul ferestrei. A străbătut curtea în goană şi în vîrful picioarelor. A ieşit din curte prin spărtura gardului, unde o aştepta Johann Moritz.

7

— De ce mă strigi tot cu « cucuvau » ? a întrebat ea.

Ajunsese de cealaltă parte a gardului. Moritz a vrut s-oîmbrăţişeze. Ea s-a ferit.

— Ţi-am spus să nu mai strigi « cucuvau » !

— Cum să te strig ? a întrebat Moritz.

— Oricum, a zis ea. Strigătul cucuvăii nu e bun, aduce nenoroc şi moarte. Asta aduce !

— Fleacuri băbeşti ! a zis Moritz. Altă pasăre care să cînte ziua şi noaptea, şi pe vreme bună şi pe vreme rea, şi vara, şi iarna, nu e ! Numai cucuvaia. Ştii tu altă pasăre ? Privighetoarea cîntă doar primavara. Dacă te strig seara ca privighetorile, taică-tu înţelege că e glas de om. Vrei să afle uriaşul ?

— Nu vreau să afle, a zis ea. Dar cucuvaia aduce moarte !

— Nu-s eu de vină, a zis Moritz. De ce n-a făcut Dumnezeu altă pasăre care să cînte în toate anotimpurile şi la toate ceasurile, fără să prevestească moarte ? Dar acum n-are rost să ne certăm. Azi a fost ultima seară cînd te-am mai strigat. De-acum nu ne mai întîlnim pe furiş. Eu plec mîine dimineaţă. Cînd vin, te iau de nevastă. N-o să mai trebuiască să te chem la gard cu strigătul cucuvăii.

A prins-o în braţe. Ea s-a lipit de el. L-a încercuit cu braţele pe după cap. Se aflau sub nucul unde stătuseră cu o seară înainte şi în toate serile, de patru luni, de cînd s-au întîlnit întîia oară. Moritz a simţit cum trupul femeii se lasă cu toată greutatea pe braţele lui. A sprijinit-o, ca să nu cadă, şi a aşezat-o pe iarbă. S-a aşezat şi el lîngă ea. Trupul ei era acum încolăcit ca un şarpe, ca o iederă, de al lui. Nu au vorbit, nici unul, nici altul. Mîinile s-au căutat prin întuneric. Şi el, şi ea au închis ochii. Gurile li s-au lipit.

Undeva, în fundul grădinii lui Iorgu Iordan, s-au auzit greierii. Apoi greierii au tăcut. Ei erau tot îmbrăţişaţi. Nu-şi spuneau nimic. La cîţiva paşi, întinsă, era rochia albastră a Suzanei. O scosese ca să n-o vadă maică-sa şifonată şi înverzită de iarba de sub nuc. Norul de cerneală care acoperise luna pînă atunci s-a dat deoparte şi acum umerii goi ai femeii străluceau. Moritz îşi scosese şi el cămaşa şi o aşternuse pe iarbă, sub trupul Suzanei. Pieptul lui lucea, asudat. Lîngă umerii albi ai Suzanei, pielea lui Moritz părea neagră ca scoarţa copacilor.

— Iani, a zis ea, nu vreau să pleci !

— Cum poţi vorbi aşa ? a zis el, supărat. Ştii că dacă nu plec în America nu putem cumpăra pămînt. Dacă nu avem pămînt, nu te pot lua de nevastă. Un de vrei să stăm dacă nu avem casă şi nici o palmă de ogor ? Peste trei ani mă-ntorc cu bani şi ne cununăm. Sau nu mai vrei să ne cununăm ?

— Vreau, a zis ea. Dar nu vreau să pleci în America !

— Şi cu ce vrei să cumpăr pămînt ?

Johann Moritz a zîmbit :

— Ştii că am şi arvunit ogorul lui Nicolae Porfir ? Cînd mă-ntorc, îi aduc restul.

Johann Moritz a început să povestească cum a vorbit cu Porfir despre ogor, cum s-a dus apoi şi l-a văzut, cum o să construiască el casa, staulul şi celelalte.

— Iani, dacă pleci, să ştii că nu mă mai găseşti vie cînd te-ntorci ! a zis Suzana, fără să asculte ce povesteşte el.

— Ce ţi-a venit deodată ?

Moritz era supărat.

— Nimic, a zis ea. Îţi spun însă ce simt în inima mea. Tu poţi să nu dai crezare. Dar n-ai să mă mai găseşti cînd te-ntorci !

— Ba am să te găsesc, a zis Moritz. Tu rămîi doar acasă, la taică-tu şi la maică-ta, cum ai stat şi pînă acum. N-am nici o grijă de tine. Doar nu te las în drum !

Ea a început să plîngă încet.

— Ce ai ? a întrebat el.

Apoi a sărutat-o pe gură. Buzele femeii erau reci şi sărate de lacrămi.

— Spune-mi, ce ai ?

— Tu ai să zici iar că sînt prostii femeieşti ! Mai bine să nu-ţi spun !

— N-am să mai zic că sînt prostii femeieşti !

— Eu cred că tata are să mă omoare, a zis ea.

— Cine ţi-a mai băgat şi asta în cap ?

Vocea lui era aspră.

— Cum are să te omoare taică-tu ?

— Ştiam eu că nu mă crezi ! a zis ea. Dar tremur toată de frică. Eu ştiu că-i adevărat ce simt. Tata a aflat ceva. Nu ştiu de unde, dar a aflat. De-aia are să mă omoare !

— Ce ştie taică-tu ?

— Despre noi, a zis ea. Despre dragoste !

4

Ieşind din curtea preotului, Johann Moritz s-a oprit la cişmeaua de la marginea şoselei. S-a spălat. Apoi s-a îndreptat

spre partea de miazăzi a satului. Acolo locuieşte Nicolae Porfir, ţăranul care are la marginea pădurii un teren de vînzare. Moritz a intrat în curtea lui.

— Mîine plec în America ! a zis el. Vin înapoi cu bani ca să cumpăr ogorul. Vreau să ţi dau înainte de plecare o arvună, ca să nu-l vinzi altuia.

— Cît vrei să stai în America ? a întrebat ţăranul.

— Pînă adun banii. Doi sau trei ani.

— Mai mult, nici n-ai nevoie să stai ! În trei ani îţi faci suma. Nimeni n-a stat mai mult de trei ani. În America se cîştigă banii uşor.

— Ce arvună să-ţi las ? a întrebat Moritz.

— Nu-i nevoie de bani. Dacă vii peste trei ani cu 50.000 de lei, ai ogorul. Nu-l dau ninănui. Te-aştept.

Moritz a scos, totuşi, un teanc de hîrtii din buzunarul pantalonilor şi l-a numărat pe prispa casei.

— Ai aici 3.000 de lei, a zis. E mai bine să-ţi dau o arvună !

Johann Moritz i-a strîns mîna lui Nicolae Porfir, în semn că tîrgul s-a făcut. Apoi a plecat. Nu se întunecase încă. Voia să vadă ogorul pe care-l arvunise. Se uitase la el de nenumărate ori. Îl cunoştea foarte bine. Dar acum e altceva. Acum ogorul este al lui. Nu rămîne decît să aducă banii.

5

Johann Moritz o luă direct peste cîmp. A mers repede. Cămaşa i se lipise de piele, udă de năduşeală. Nu avusese răbdare să meargă încet. Cînd a ajuns în faţa pădurii de stejari, s-a oprit. Între el şi pădure se întindea ogorul lui. Era semănat cu porumb. Porumbul era înalt cît el. Nu era un ogor mare. Atît cît să-ţi faci pe el o casă, curte, grădină de zarzavat şi un ochi de livadă. L-a măsurat cu privirea, de la un capăt la celălalt. O dată în lung. Pe urmă în lat. Privea cum se înalţă, deasupra ciucurilor verzi ai porumbului, acoperişul casei, cumpăna fîntînii, poarta înaltă de stejar, staulul vitelor. De multe ori se uitase el la ogor şi i se păruse că vede gospodăria aievea, dar niciodată nu fusese ca acum. Parcă erau adevărate toate. Aşa cum le

plănuise. Johann Mortiz a zîmbit, privind valurile de porumb, care foşneau în bătaia vîntului. Pe urmă s-a aplecat şi a luat, cu mîna stîngă, un pumn de ţărînă. Era caldă. Moritz a avut senzaţia că strînge în palmă ceva viu. Căldura ţărînii de pe ogor era la fel cu căldura unui trup în viaţă. Cum este căldura unui pui de vrabie cînd îl ai între palme. Johann Moritz s-a aplecat şi a luat şi în mîna dreaptă un pumn de ţărînă. A strîns-o în pumni cu putere, apoi a presărat-o înapoi pe cîmp. A înaintat prin porumb spre pădure. La mijlocul ogorului, a luat iar ţărînă lîngă mînă. « Şi asta e caldă », şi-a zis. « Tot ogorul e cald ca o fiinţă. »A dus apoi ţărîna lîngă obraz. Mirosul ei l-a pătruns în piept. « E un miros tare ca de tutun... parfumul ăsta al pămîntului », s-a gîndit el.

Johann Moritz a ridicat fruntea. Şi-a deschis larg pieptul. A sorbit cu putere, pînă şi-a umplut plămînii, aerul înmiresmat de pe ogorul lui. A făcut-o de cîteva ori. Pe urmă a plecat pe acelaşi drum pe care venise. « Suzana mă aşteaptă acum ! » — s-a gîndit Johann Moritz. Şi a început să fluiere.

6

Iorgu Iordan, tatăl Suzanei, are casa la marginea satului Fîntîna. O casă mare, cu acoperişul de ţiglă roşie. Johann Moritz s-a apropiat prin grădini de fundul curţii. S-a oprit şi a privit prin spărtura gardului.

Iorgu Iordan ieşea din casă. A păşit apăsat în ceardac şi a închis obloanele de la ferestre. A tras zăvoarele a încuiat usile pe rînd cu cheia. Moritz îi urmărea mişcările. După ce a zăvorît uşile şi ferestrele, Iorgu Iordan a privit bănuitor împrejur. Pe urmă a coborît scările. Treptele de lemn au troznit sub greutatea paşilor lui de uriaş. Era îmbrăcat, ca de obicei, cu jachetă, cizme scurte şi pantaloni de călărie. A străbătut grădina din faţa casei, pînă la poartă. A împins zăvorul smucit, cu mînie, a învîrtit cheia de două ori şi s-a întors legănîndu-se. A înconjurat clădirea, uitîndu-se în toate părţile, ca şi cum ar fi căutat pe cineva ascuns în grădină. A intrat în casă prin uşa din spate. S-a auzit o cheie învîrtită în broască de două ori. Apoi a fost tăcere.

Iorgu a intrat în camera lui de culcare. Pereţii sînt încărcaţi cu trofee de vînătoare, cu capete împăiate de cerbi, de lupi şi de urşi. Între vulturii împăiaţi şi coarnele de cerb stau agăţate puşti de vînătoare, pistoale şi cartuşiere. La marginea patului uriaş, două piei negre de urs. Iorgu Iordan a călcat cu cizmele peste pieile urşilor negri şi a luat din cuier o armă, pe care a aşezat-o sprijinită de pat. A scos din sertarul noptierei un revolver, o lumînare şi o cutie de chibrituri. Le-a pus alături, pe masă, şi s-a aşezat pe marginea patului. Şi-a scos cizmele. Respira greu. Cizmele le-a lăsat, una lîngă alta, pe capetele blănilor de urşi. Aşa le pune în fiecare noapte, totdeauna în acelaşi loc, ca să le găsească pe întuneric, cînd întinde mîna. La urmă, s-a dezbrăcat şi a intrat în pat, înfundîndu-se între pernele albe, ca un urs în zăpadă.

De lîngă gard, Johann Mortiz a văzut cum se stinge lumina de la camera lui Iorgu Iordan. A devenit mai întîi mică, tremurînd de cîteva ori, pînă a dispărut. Fereastra a rămas neagră, ca un ochi de întuneric.

Johann Moritz s-a depărtat de ea. Trupul Suzanei strălucea gol pe iarbă, ca de marmură.

— Ţi-a spus taică-tu ceva ? a întrebat el.

— Nu !

— Te-a certat ?

— Nu !

— Atunci de unde ştii că a aflat ?

— Îmi spune inima, a zis ea.

Plîngea acum mai tare.

— Dar nu-i numai inima care-mi spune c-are să omoare. Azi la prînz, cînd am adus mîncarea la masă, tata s-a uitat la mine cu ochii mari şi duşmănoşi. Pe urmă a zis răstit : « Întoarce-te cu faţa la perete ! »Eu m-am întors. Am simţit, deşi eram cu spatele, cum se uita la şoldurile mele. Îi simţeam ochii pe şolduri. Iar a zis : « Întoarce-te cu faţa la fereastră ! »M-a privit tot aşa de lung. Dintr-o parte. S-a uitat ţintă la pîntecul meu, la şoldurile mele, aşa cum se uită la cai. La urmă, a ţipat mînios : « Ieşi afară, putoare ! » Şi n-a mai mîncat. Eu am ieşit. În clipa aia am ştiut că aflat. A aflat totul. Tata mă mai certase de multe ori înainte. M-a şi bătut, cînd eram mică. Pînă m-a umplut de sînge m-a bătut, dar nu m-a făcut niciodată « putoare » !

— De unde putea să afle ? a întrebat Moritz. Nu ne-a văzut niciodată întîlnindu-ne.

— Nu ne-a văzut, dar ştie totul.

— De unde poate să ştie ?

— S-a uitat la mine şi a văzut !

Johann Mortiz a rîs. Pe urmă a sărutat-o pe frunte.

— Chiar dacă s-a uitat la tine cu benoclul, tot n-a văzut nimic ! a zis. Ce putea să vadă ? Tu crezi că se vede la o femeie după ce face dragoste ? Astea toate sînt numai închipuiri ale tale !

— Nu se vede după ce faci dragoste, ştiu asta, a zis ea. Dar tata cunoaşte. El vede şi la iepe. Ştie, cînd se uită de departe, dacă o iapă are să capete mînz. Toţi prietenii tatii se minunează cum ştie el asta.

— Tu crezi că eşti însărcinată ?

— Nu sînt !

— Atunci nu-i nimic rău, a zis el. Peste doi sau trei ani vin înapoi cu bani mulţi. Cumpărăm pămînt, ne cununăm la biserica părintelui Korugă, facem casă şi gospodărie frumoasă, şi o să fim fericiţi ! Nu-i aşa, Suzana ?

Ea s-a lipit de el. L-a luat în braţe cu toată puterea. Parcă i-ar fi fost frică. Tremura.

— Dac-ai fi tu aici, nu mi-ar fi teamă ! a zis ea. Dar, după ce pleci tu, am să mor de frică. Chiar dacă nu mă-m-puşcă tata cu puşca de vînătoare, tot nu mă mai găseşti vie. Am să mor de frică în lipsa ta. În fiecare noapte încui uşa şi cu cheia, şi cu zăvorul. Cînd aud paşii tatii, îmi pun perna peste cap de frică.

Johann Moritz a mîngîiat-o pe spate, a cuprins-o cu braţele şi a tras-o spre el. N-au mai vorbit. Ea era fericită că e lîngă el. El era mulţumit ca ea nu mai plînge şi că nu îi mai e frică.

Cînd au cîntat cocoşii de ziuă, s-au ridicat. Suzana şi-a îmbrăcat rochia, rece şi udă de rouă. Moritz şi-a pus cămaşa şi a dus-o de braţ, urmărind-o cum se strecoară, prin crăpătura gardului, în curte.

După ce a trecut dincolo, Suzana a ţipat. Un ţipăt scurt. Johann Moritz s-a uitat după ea. Dar femeia nu mai era în curte : se strîngea la pieptul lui, disperată. Nici n-o văzuse cînd s-a-ntors. Tremura ca trestia. Tot trupul îi tremura. Şi era fierbinte. Johann Moritz s-a uitat prin spărtura gardului.

Fereastra de la camera Suzanei era luminată şi larg deschisă. Iorgu Iordan, în cămaşă de noapte, se mişca prin cameră. Avea felinarul în mînă, parcă ar fi căutat ceva. Moritz a mîngîiat cu palma capul femeii, strîngînd-o la pieptul lui, mai mult ca s-o

împiedice de a-l vedea pe taică-su cum caută cu felinarul în odaia ei. Dar Suzana văzuse, de aceea se strîngea lîngă el. Nici nu putea plînge, de groază. Apoi s-a auzit vocea lui Iorgu Iordan. Înjura. Johann Moritz privea trupul uriaşului. Lîngă el a apărut statura firavă a Iolandei. A stat lîngă Iorgu Iordan numai o clipă. Uriaşul s-a întors cu spatele spre fereastră. Femeia nu se mai vedea. Dispăruse în umbra trupului masiv al lui Iorgu Iordan. Pe urmă s-au auzit ţipetele Iolandei. Ea nu se vedea de loc. Ţipetele erau însă ascuţite, lungi : pătrundeau prin fiecare por. Lumina din camera Suzanei se stinse. Fereastra rămăsese deschisă, dar întunecată. Ţipetele Iolandei au sfîrtecat noaptea, şi mai disperate, apoi s-au stins. O vreme s-au auzit înăbuşit, pînă au încetat. Femeia căzuse. Iorgu Iordan o călca în picioare, cu lumina stinsă.

— Mama ! a zis Suzana. O omoară pe mama !

S-a smucit de la pieptul lui Johann Moritz, voind să fugă. El a ţinut-o strîns şi a continuat s-o mîngîie. O clipă i-a lăsat capul din braţe : ar fi vrut să alerge în ajutorul femeii zdrobite în bătaie. Moritz simţea că, dacă nu sare inediat să o scoată din mîinile uriaşului, va fi prea tîrziu. Muşchii îi erau încordaţi. Dar nu s-a dus. Ştia că e zadarnic. El era cu mîinile goale, uriaşul aveau arme. Uriaşul era cît un munte. Instinctul îl oprea să înceapă o luptă inutilă.

Johann Moritz a luat-o pe Suzana în braţe. Ea se zbătea ; el a strîns-o şi a pornit peste ogoare, cu pas repede. I se părea că uriaşul plecase în căutarea Suzanei, cu arma de vînătoare. Trebuia să o ascundă, s-o ducă undeva departe. Cît mai departe de casa cu acoperişul roşu. Alerga cu ochii închişi. În spate, parcă auzea paşii uriaşului, care îl urmărea, ca s-o împuşte pe femeia din braţele lui.

8

Johann Moritz a continuat să meargă numai peste cîmp, ocolind drumul. Din cînd în cînd, se împiedica de muşuroaie, gata să cadă. Era semn că obosise. Nu ştia cît a mers. Puterile i se sleiseră, îşi simţea braţele stoarse de vlagă. Sudoarea îi curgea

de pe frunte în ochi şi nu mai vedea pe unde calcă. S-a oprit unde ajunsese, în mijlocul unui lan de porumb, şi a aşezat povara din braţe pe ţărînă. Mai departe nu o putea duce. A întins picioarele Suzanei pe pămîntul umed de rouă şi i-a învelit genunchii goi cu rochia albastră. I-a aşezat mîinile frumos, de-a lungul trupului. Stătea în genunchi lîngă ea. Moritz a rupt din dreapta şi din stînga frunze de porumb şi i le-a pus Suzanei sub cap, ca să-i fie moale. A rupt alte frunze. I le-a pus sub trup, făcîndu-i un culcuş de verdeaţă. Ea nu scosese nici un cuvînt. Palmele lui Moritz au mîngîiat-o pe obraji, pe frunte şi pe păr.

S-a ridicat apoi în picioare. De-abia acum simţea durerea din trup. În umeri, în muşchii braţelor şi ai picioarelor, parcă îl înţepau ace. « Am alergat o bucată de drum », şi-a zis. Ridicînd fruntea, a văzut că cerul începe să se lumineze albăstrui. Întorcîndu-şi privirile, Johann Moritz a văzut pădurea de stejari, care se afla la cîţiva paşi în spate. Întîi nu i-a venit să creadă. Îşi închipuia că visează. Pe urmă s-a convins că este adevărat. Tremura. El şi Suzana se aflau pe ogorul lui Nicolae Porfir. Aici ajunseseră, în fuga lor oarbă, fără să ştie. Foile de porumb pe care le rupsese — şi pe care zăcea acum Suzana — erau foi de porumb de pe ogorul arvunit de el în ajun. Pe obrazul lui Johann Moritz au început să lunece două lacrămi, care s-au amestecat ou şiroaiele de năduşeală ce îi curgeau de pe frunte. Apoi lacrămile au căzut în ţărîna ogorului, care — Johann Moritz ştia acum — nu va mai fi niciodată al lui, fiindcă el nu va mai pleca în America, să aducă banii cu care să-l plătească.

9

De pe ogorul lui Nicolae Porfir se vedea tot statul Fîntîna. Johann Moritz a privit casele albe, pe rînd, de la un capăt la altul al satului. Pe urmă s-a uitat la femeia care zăcea pe frunze de porumb, la picioarele lui. Se întreba, întorcînd iar ochii spre casele din sat, unde o va putea adăposti. Renunţase să mai plece în America. Renunţase la pămîntul arvunit în ajun. Toate astea fiindcă femeia pe care o iubea avea nevoie de el. Nu putea s-o lase singură. Dar nu era deajuns. Îi trebuia un adăpost pentru

ea. Dintre toate casele pe care le privise cu luare aminte, numai în două s-ar putea duce : la ai lui sau la părintele Alexandru Korugă. Ceilalţi săteni nu i-ar da nici unul adăpost, ştia asta. Le e frică de Iorgu Iordan. Tuturor le e frică de uriaş. La părinţii lui nu-i loc pentru Suzana. N-au decît o singură încăpere. La preotul Korugă nu se poate duce cu o femeie cu care nu e cununat. Şi nici n-ar vrea să-i facă preotului neplăceri : Iorgu Iordan ar fi venit cu arma-n mînă să-i ceară socoteală că o găzduieşte pe Suzana. Moritz nu vrea să se întîmple asta. Dar nici pe Suzana n-o poate lăsa pe cîmp.

După o clipă de chibzuinţă, a luat-o din nou pe Suzana în braţe şi a pornit cu ea spre sat. Femeia era palidă. « S-ambolnăvit de frică », gîndeşte el. Din cînd în cînd îi ascultă inima : bate încet. Moritz se grăbeşte să ajungă în sat.

10

Cînd a ajuns în faţa casei lui, soarele răsărise. Johann Moritz a aşezat-o pe Suzana pe prispă, rezemată de perete, şi a privit răsăritul. Chiar acum, la marginea satului, îl aşteaptă Ghiţă Ion, ca să plece împreună în America. A strîns dinţii, ca să-şi adune voinţa, apoi s-a întors cu spatele spre răsărit şi a intrat în casa părinţilor săi. Voia să-i roage s-o primească pe Suzana la ei. Aristiţa, mama lui Johann Moritz, era o femeie supărăcioasă. El ar fi vorbit numai cu taică-su. Dar, cînd a păşit pragul, Aristiţa a ridicat capul de pe pernă.

— Vrei să-ţi iei sacul de drum ? a întrebat ea. E lîngă uşă !

Moritz n-a răspuns.

— De ce stai în mijlocul casei ca un strigoi ? a întrebat iar bătrîna. Sărut-o pe maică-ta pe obraz, ia-ţi rămas bun de la taică-tu şi grăbeşte-te ! Să nu cheltuieşti banii acolo şi să-i aduci acasă !

— Nu mai plec în America, a zis Johann Moritz.

— Nu mai pleci ?

Bătrîna s-a ridicat din pat.

— Nu !

— Nici Ghiţă nu pleacă ?

— El pleacă ! răspuns Moritz.

Aristiţa simţea că s-a întîmplat ceva. A început să se îmbrace, trăgîndu-şi rochia peste cap.

— De ce nu pleci ? Ţi-a furat cineva banii de drum ?

— Nu !

— Te-ai certat cu Ghiţă ?

— Nu m-am certat !

— Atunci, ce s-a-ntîmplat ?

Aristiţa era acum în mijlocul casei, înfuriată.

— Nimic nu s-a-ntîmplat, a zis el. Vreau să mă-nsor ! De-aia nu mai plec în America !

Vocea lui Moritz tremura. Nu ştia cum să le explice.

Aristiţa l-a prins de umeri, cu degetele crispate. Îl zgîlţîia.

— Vreau să-i vorbesc tatii, a zis Moritz. Nu vorbesc cu dumneata !

— Cu mine să vorbeşti, a ţipat ea. Eu te-am făcut, din carnea şi din sîngele meu ! Nu te-a făcut taică-tu !

— Potoleşte-te, muiere ! a zis bătrînul.

Ridicase capul din aşternut şi era împăciuitor. Aristiţa nu-l asculta; se bătea cu palmele peste pîntece.

— Măruntaiele mele le-ai supt ! Mie mi-ai supt laptele, nelegiuitule ! Drept răsplată îmi spui că nu vorbeşti cu mine ?

— Vorbesc şi cu dumneata, a zis Moritz.

Maică-sa plîngea. El a vrut s-o consoleze :

— Vorbesc numai cu dumneata, dar te rog să stai liniştită !

Bătrîna s-a aşezat pe marginea patului, cu obrajii în palme. Fusese rănită în mîndria ei de mamă. Dar nici durerea n-o putea face să tacă ; nu putea tăcea în nici o împrejurare a vieţii.

— Cu cine vrei să te-nsori ? a întrebat ea.

— Am să-ţi spun îndată, a zis Moritz. Dar numai dacă stai liniştită !

— Întîi să-mi spui cu cine vrei să te-nsori ! Eu sînt mama ta şi trebuie să ştiu !

— Spune-i, Ioane, cu cine vrei să te-nsori, ca să se potolească maică-ta !

Bătrînul vedea că Aristiţa e pe cale să izbucnească într-un nou acces de furie.

Johann Moritz era convins că numele fetei n-o va potoli pe maică-sa. O va face chiar să se-nfurie şi mai rău.

— Mă-nsor cu fata lui Iorgu Iordan, a zis. Cu Suzana !

Aristiţa a sărit de pe pat, năpustindu-se spre el ca o leoaică. Dar nu ca să-l sfîşie, ci ca să-l îmbrăţişeze.

— Acum înţeleg de ce nu mai pleci în America, a zis ea şi l-a sărutat lung pe ochi, pe frunte şi pe obraji. Nu erai prost să te duci în America, să lucrezi ca salahor şi să te-ntorci vlăguit şi bolnav pentru cîteva zeci de mii de lei. Tu ai ascultat sfatul pe care ţi l-am dat eu totdeauna, să te-nsori c-o fată bogată !

Ochii Aristiţei străluceau de fericire.

— Acum am să trăiesc şi eu bine ! O să am rochii de catifea ! O să am trăsură ! O să mă mut în casa cuscrului Iorgu Iordan. E dreptul meu ! Al Aristiţei ! Fiindcă eu l-am făcut pe Ion frumos şi deştept, de s-a-ndrăgostit de el şi-l ia de bărbat cea mai bogată fată din sat ; o fată cu casă, cu pivniţă de piatră, cu pămînt mult, cai şi trăsură !

— Potoleşte-te, femeie ! a zis bătrînul.

Glasul îi era însă la fel de tremurat. Perspectiva bogăţiei îl emoţionase şi pe el. Şi-a răsucit o ţigare, fără să se ridice din aşternut.

— O să mă mut în casa lui Iorgu Iordan, a zis iar Aristiţa. Pe tine te las aici, s-a adresat ea bătrînului. Eu trebuie să fiu alături de băiatul meu. Cine să-i dea sfaturi tinerei neveste, dacă n-o să fiu eu acolo ?

— Mamă, încă n-am terminat! a zis Moritz.

— Spune tot ce vrei, dragule ! Mama te ascultă !

— Făgăduieşte-mi că mă asculţi liniştită !

— Fac tot ce zici tu !

Aristiţa l-a mîngîiat pe obraz.

— Mamă, a continuat Moritz, eu mă-nsor cu Suzana fără voia lui Iorgu Iordan.

— Principalul e să te-nsori cu ea, a zis Aristiţa. Să mă văd eu cuscra lui Iorgu Iordan, bogătaşul ! Puţin îmi pasă dacă el vrea sau nu vrea !

— Cuscra lui o să fii, mamă, dar bogată n-o să fii !

— Şi cine o să-i ia averea ? a întrebat Aristiţa. Iorgu Iordan n-o are decît pe Suzana. Doar n-o s-o mărite fără zestre, cînd îi e plină pivniţa cu ulcele cu bani de aur, îngropate-n pămînt. De zestre, dragule, mă îngrijesc eu ! Tu nu te pricepi !

— Mamă, eu mă-nsor cu Suzana, nu cu averea ei ! a zis Moritz.

— Ai vrea poate să zici că ţi-e mai dragă fata decît averea ?

— Da, mamă !

— Prostii ! Dar eu te înţeleg. Lasă că dreg eu lucrurile. Pe mine nu mă păcăleşte nimeni !

Aristiţa se gîndea cum o să se tocmească cu Iorgu Iordan pentru zestre şi cum n-o să facă nici o concesie. Johann Moritz a povestit întîmplarea din noaptea trecută.

Maică-sa a tresărit şi a întrebat :

— Nu vrea să se mai întoarcă la taică-su niciodată ?

— Nu, a răspuns Johann Moritz. Iorgu Iordan o omoară dacă se-ntoarce.

— O omoară, a zis şi bătrînul. Cu Iorgu nu te poţi juca. Fata are dreptate. Taică-su e ca fiarele. Cînd e mînios, scoate pistolul şi împuşcă. Cei mai frumoşi cai i-a-mpuşcat la mînie, cu mîna lui. Şi doar îşi iubea caii mai mult decît ochii din cap. O-mpuşcă şi pe fată, dacă se-ntoarce. Acum, după ce-a prins-o c-a fugit noaptea din casă...

— Îţi mulţumesc, tată, că mă-nţelegi, a zis Moritz.

— Dacă aşa stau lucrurile, de ce să nu-nţeleg ? continuă bătrînul. Eu îl cunosc pe Iorgu.

— Totuşi, peste cîteva zile, am putea s-o trimitem pe fată acasă, a zis Aristiţa. Mă duc eu cu ea !

— Suzana nu se mai duce acasă ! a zis Moritz. N-o las eu !

— Şi ce vrei să faci cu ea fără avere ? a întrebat Aristiţa. Sau vrei să tragi mîţa de coadă în săracie, de dragul ei ? Femei se găsesc pe toate drumurile ; fără avere, n-o ia nimeni. Nici tu nu eşti prost, Ioane, s-o iei fără avere !

— Eu mă însor cu Suzana fără avere ! a zis el.

— Ai înnebunit ? Pentru o muiere fără zestre să laşi tot şi să nu mai pleci în America ? Totul pentru un petec de negreaţă muierească ?

— Maică-ta are dreptate ! a zis bătrînul. Astfel de prostii nu trebuie să faci ! Tu ai să pleci în America, aşa cum ai plănuit. Cînd te-ntorci, ai să-ţi cumperi pămînt, ai să-ţi faci casă şi să te-nsori. Femei se găsesc destule !

— Nu mai plec, a zis Moritz.

— Crezi că e prea tîrziu ? a întrebat bătrînul. Ghiţă te mai aşteaptă la marginea satului. Dacă te grăbeşti, îl ajungi. De-abia a răsărit soarele !

— Ai tu inima asta, tată, să-mi ceri s-o părăsesc pe fată şi să plec în America ?

— Unde e fata ? a întrebat Aristiţa.

— La uşă, a zis Moritz.

Feţele bătrînilor s-au lungit de uimire. Aristiţa s-a ridicat, ca s-o vadă pe Suzana. Moritz s-a aşezat în faţa uşii şi a oprit-o să iasă din cameră.

— Mamă, te rog ceva. Primeşte-o pe Suzana la noi pentru cîteva zile, pînă-i găsim un adapost ! E fiica voastră acum.

— Vrei s-o aduci să trăiască cu noi ?

Aristiţa era furioasă.

— Vrei să vină Iorgu Iordan să ne-mpuşte, pe mine şi pe taică-tu ?

— Nu vezi că n-avem loc în casă nici pentru noi ? a zis bătrînul. Unde vrei să doarmă ? Nu, Ioane, nu se poate !

— Ai vrea poate să şi mănînce la noi ? a întrebat Aristiţa. Ai vrea să luăm mîncarea de la gura noastră şi să i-o dăm ei ?

Johann Moritz a aplecat privirea în pămînt. Se aşteptase să întîmpine opoziţie din partea mamei, dar nu-şi închipuise că şi taică-su va fi împotrivă.

— Atunci Suzana rămîne aici numai pînă diseară, a zis el. N-am unde-o duce acum. Diseară plecăm la oraş şi eu caut de lucru. E bolnavă de spaima pe care-a avut-o azi-noapte. Dacă nu doarme puţin, nu poate merge pe jos pînă la oraş.

— Azi n-avem nimic de mîncare, a zis bătrîna. Dacă vrei să stea flamîndă, poate să rămînă !

— Am să aduc eu de mîncare, a zis Moritz. Rămîne numai ca să se odihnească. Nici nu se poate ţine pe picioare.

— Taică-tu e bolnav şi trebuie să stea toată ziua în pat ! a zis Aristiţa. Unde vrei s-o culci ? În pat cu taică-tu ?

— Dacă nu este loc în casă, atunci o să doarmă afară, în paie, unde dorm şi eu, a zis Johann Moritz.

— Asta se poate, a zis Aristiţa. De mîncare nu am însă nimic !

Johann Moritz s-a îndreptat spre ieşire. În prag s-a oprit. S-a adresat bătrînului, care îşi răsucea o nouă ţigare.

— Tată, am o rugăminte, a zis. În cele cîteva ceasuri cît o să stea fata la noi, vă rog să vă purtaţi frumos cu ea. E destul de necăjită şi-aşa !

— Îndrăzneşti, neruşinatule, să-înveţi pe taică-tu şi pe maică-ta cum să se poarte ? a strigat Aristiţa. De cînd e mai deştept oul decît găina ? În loc să te duci în America şi să-ţi faci un rost în viaţă, ne vii cu muierea pe cap, şi-ai vrea să ţi-o hrănim noi, oameni bătrîni ! Acum ne mai dai şi sfaturi cum să ne purtăm !

Aristiţa s-a aplecat să ia un lemn, ca să-l lovească pe Moritz. El nu s-a clintit. Dacă maică-sa l-ar fi lovit, nu s-ar fi împotrivit. Era învăţat cu loviturile şi cu ocările. Toată copilăria nu-i fusese decît un şir nesfîrşit de lovituri şi ocări.

— O să vă purtaţi frumos cu ea ? a întrebat el zîmbind. Eu mă-ntorc repede. Mă duc pînă-n sat, să aduc ceva de mîncare.

Apoi a ieşit din cameră. Suzana stătea în faţa casei, nemişcată, acolo unde o lăsase el. Moritz i-a pus mîna pe cap, mîngîind-o.

— Eu plec în sat. Mă-ntorc în cîteva minute, a zis el. Vrei să te odihneşti puţin ? Cînd te scoli, mîncăm şi plecăm împreună la oraş.

- Nu rămînem aici ? a întrebat ea, îngrozită de perspectiva drumului.

- Nu. Vino acum cu mine !

A ridicat-o de subţiori şi a dus-o în spatele casei, unde era o claie de paie. A ajutat-o să se întindă, acoperindu-i genunchii cu rochia.

— Acum dormi ! a zis el. Dacă nu te odihneşti, n-ai să poţi să mergi. Sînt douăzeci de kilometri pînă la oraş !

Suzana a zîmbit, recunoscătoare, fiindcă îi dăduse posibilitatea să se întindă pe un aşternut moale şi să rămînă singură. Capul îi ardea de febră, urechile îi vîjîiau. De-abia înţelegea cuvintele lui.

— Dacă vine mama şi caută ceartă cu tine, fă-te că nu înţelegi ! a zis Moritz. Nu e în toane bune !

Johann Moritz a plecat. După ce a ajuns în şosea, a întors capul spre ea şi a zîmbit. Dar ea era cu ochii închişi.

11

Aristiţa ieşit din cameră imediat după plecarea fiului ei. S-a uitat lung, cu mîinile în şolduri, la trupul femeii care şedea întinsă pe paie. Suzana a deschis ochii. A privit nasul ascuţit, ca ciocul vulturilor, obrajii fanaţi, de culoarea măslinei, şi a închis ochii din nou. Cu teamă.

— Eu sînt mama lui Ion, a zis bătrîna.

Suzana a schiţat, cu capul, un gest de răspuns şi de salut. Apoi şi-a tras rochia albastră în jos, cît a putut mai mult, acoperindu-şi genunchii, căci bătrîna îi privea picioarele şi şolduri-le, ca şi cum ar fi surprins-o goală.

— Vrei să te măriţi, nu-i aşa ? a întrebat bătrîna rînjind.

— Da, a răspuns Suzana.

— Cred şi eu că vrei măritiş, a zis Aristiţa. Eşti cît o iapă de mare !

Suzana şi-a ascuns obrajii în paie. Bătrîna s-a apropiat de ea şi i-a ţipat în urechi :

— N-ai găsit însă prostul care să te ia de nevastă, frumoaso ! Fără zestre, nu te ia nimeni. Dacă te-ai culcat cu el e treaba ta. Dar de nevastă nu te ia !

Suzana s-a ridicat, sprijinită în coate. Voia să plece. Aristiţa era însă aplecată deasupra ei.

— Iani a plecat ? a întrebat Suzana.

Întrebase de teamă, ca să schimbe vorba.

— Care Iani ? a zis Aristiţa, mirată. Aici nu e nimeni pe care să-l cheme Iani !

Suzana se uita la bătrînă înmărmurită. Nu ştia ce să facă.

— Despre ce Iani vorbeşti ? a întrebat din nou Aristiţa. Sau ţi-ai pierdut minţile şi te crezi altundeva ?

— Despre Iani, fiul dumitale, a murmurat Suzana, cu jumătate de gură.

— Pe fiul meu îl cheamă Ion ! a zis bătrîna aspru. Aşa l-am botezat eu, mama lui, şi nimeni n-are dreptul să-i schimbe numele pe care i l-am dat. Înţelegi ce-ţi spun ?

Suzana a privit pumnul ameninţător al Aristiţei.

— Am înţeles, a zis.

Şi-a adus aminte de cuvintele lui Moritz, că trebuie să fie împăciuitoare, şi a adăugat :

— Ion sau Iani este acelaşi nume. Aşa am socotit eu.

Scuza ei a îndîrjit-o pe bătrînă şi mai tare :

— Vrei să mă-nveţi tu cum îl cheamă pe băiatul meu ? Îţi sparg capul cu piatra, dacă-ndrăzneşti ! Neruşinato şi curvo !

— N-am vrut să te supăr ! a zis Suzana.

Mîinile bătrînei au înşfăcat-o însă de umeri şi au început s-o zgîlţîie. Ţipa. De după colţul casei a apărut bătrînul Moritz, numai în cămaşă. Se ridicase din pat, atras de ţipete. Era cu

ţigarea în gură. Aristiţa a lăsat-o pe fată din strînsoare şi s-a întors către bărbatul ei, vînătă de mînie :

— Ai pomenit o neruşinare mai mare ? Putoarea îmi spune că eu nu ştiu cum îl cheamă pe băiatul nostru ! Mă scoate din minţi !

Aristiţa a luat un bolovan.

— Îi sparg capul ca la şarpe ! a zis ea, cu bolovanul în mînă. Acum îi sparg capul !

Bătrînul a prins-o de braţ :

— Potoleşte-te, muiere ! a zis el, împingînd-o pe Aristiţa spre uşă.

Apoi s-a apropiat de Suzana. I-a luat mîna şi a privit-o cu milă.

— Nu mai plînge ! N-are nici un rost să plîngi !

— Unde este Iani ? a întrebat Suzana.

— Se întoarce îndată. Fii liniştită !

Suzana se simţea ocrotită. Mîna bătrînlui era mare şi aspră.

— Fetiţo, eu îţi dau o povaţă şi ar fi bine dacă ai urma-o. Întoarce-te acasă, la tatăl şi la mama ta !

Ea plîngea.

— Aici nu poţi sta, a continuat bătrînul. Dacă rămîi aici, Aristiţa te strînge de gît sau îţi sparge capul cu pietroiul. Aşa se întîmplă, cum mă vezi şi cum te văd ! Este păcat să se petreacă vărsare de sînge ! Ion, cînd o vedea, o omoară pe maică-sa. Şi ăsta-i mare păcat ! Mă auzi tu ?

— Aud !

Buzele Suzanei au răspuns parcă fără să se mişte.

— Eu te sfătuiesc să te ridici şi să pleci. Pleacă pînă să se întoarcă Ion din sat. Ia-o prin porumb şi du-te la maică-ta şi la taică-tu ! Cînd o să vină Ion, am să-i spun c-ai plecat pe şosea, şi n-o să te mai găsească. Pe urmă o să uitaţi, şi unul, şi altul. Sînteţi tineri, tinereţea uită repede. Hai, scoală-te şi du-te !

Suzana stătea cu faţa în jos. Avea urechile astupate. Nu auzise ce-i spusese bătrînul.

— Nu vrei să pleci ? a întrebat bătrînul.

Voia s-o ia în braţe şi s-o ducă el pîn-acasă. S-a gîndit însă că Ion nu i-ar ierta asta. S-a ridicat.

— Dacă se-ntîmplă omor, a zis, numai tu ai să tragi păcatul. Fiindcă nu mă asculţi. Eu mi-am făcut datoria şi ţi-am spus.

Suzana a rămas singură. Bătrînul a intrat în casă. Johann Moritz a venit din sat cu o oală de lapte şi l-a pus la fiert.

— Nouă nu ne-ai adus niciodată lapte, a zis Aristiţa. Putorii din curte îi dai lapte să bea ! Făceam eu mai bine dacă te strîngeam de gît cînd erai mic, în loc să te ţin în braţe şi să te las să-mi sugi pieptul !

Johann Mortiz stătea în genunchi, lîngă vatră, şi privea cum arde focul. Se prefăcea că nu aude cuvintele maică-sii. Aristiţa s-a apropiat de el.

— Să pleci pe loc cu ea din casa mea ! a zis. S-o duci de-aici, că altfel o omor ! Dacă n-o duci din faţa mea, o strîng de gît cu degetele astea. Le vezi ?

— După ce bea laptele, plecăm ! a răspuns Moritz.

Nu privise mîinile maică-sii, care arătau cum o vor strînge de gît pe Suzana.

— Plecăm la oraş şi n-ai s-o mai vezi niciodată !

— Fără lapte nu poate pleca contesa? a întrebat Aristiţa. Mama ta poate fără să bea lapte dimineaţa ! Ea, nu !

Moritz a luat oala de pe foc. Laptele nu fiersese încă. Dar era cald. El a ieşit din cameră fără a-i privi pe bătrîni. Suzana a tresărit cînd a auzit paşi îndreptîndu-se spre ea.

— Eu sînt, a zis Moritz. Ţi-am adus lapte cald !

I-a întins oala.

— Nu vreau lapte, a murmurat ea.

— Măcar puţin !

Suzana a luat cana în mînă. Johann Moritz a intrat în casă, să-şi ia sacul. Sacul pe care îl pregătise pentru plecarea în America.

— Pleci şi tu cu ea ? a întrebat Aristiţa.

— Plec ! a răspuns el.

— Bine !

Aristiţa a scrîşnit din dinţi.

În timp ce Moritz îşi scotea boarfele de sub pat, Aristiţa a ieşit în curte. Suzana a văzut-o îndreptîndu-se spre ea. Şi a încremenit cu cana în mînă.

— Ridică-te cît mai poţi merge ! a zis Aristiţa. Îţi rup oasele, curvo !

Înainte de a termina fraza, a cuprins-o pe Suzana cu mîna stîngă de păr, iar cu dreapta a început s-o lovească. Suzana a ţipat. Johann Moritz a crezut că aude ţipetele Iolandei şi a ieşit în curte.

— Ce faci, mamă ! a strigat el.

Bătrîna a întors capul. L-a fulgerat cu privirile. A mai lovit-o o dată pe Suzana, fără să se uite la ea. Pe urmă a fugit în porumb.

Faţa Suzanei era plină de sînge. Buzele şi ochii i se umflaseră. Oala cu lapte i se spărsese în poală, şi cioburile o tăiaseră la ambele mîini. Picurii roşii de sînge se amestecau cu laptele, în pete mari, pe rochia albastră. Johann Moritz a luat-o în braţe.

A plecat. În faţa uşii s-a oprit şi şi-a luat sacul din prag. Apoi a părăsit curtea, cu sacul în spate şi cu femeia în braţe. Mergea cu acelaşi pas legănat. Povara din spate şi povara din braţe erau însă prea grele, ca să poată merge cu fruntea sus. Şi el păşea cu capul în pămînt.

12

Cînd s-a luminat de ziuă, Iorgu Iordan a dat cailor apă şi ovăz. I-a mîngîiat pe fiecare pe coamă şi pe cap. Avea opt cai. Pe patru dintre ei nu-i înhăma la trăsură. Îi păstra numai pentru călărie şi pentru frumuseţea lor. Erau cai negri, de sînge arab, cu picioarele subţiri şi nervoase. Aceştia erau prietenii lui. Iorgu Iordan a istorisit cailor întîmplarea cu Suzana. Cailor le spunea tot ce avea pe inimă. În oameni nu avea încredere. Caii se uitau la el, cu ochii strălucitori ca oglinzile.

— Acum muierea mea zace cu oasele zdrobite în casă. Pe duşumele ! a zis el.

Caii nu au clipit. Iorgu Iordan a luat privirea lor drept un reproş :

— Dacă spuneţi voi, am s-o duc la spital !

Peste o jumătate de ceas, ieşea din sat cu trăsura şi se îndrepta spre oraş. Iolanda era înfăşurată într-o manta. Stătea culcată cu ochii în sus, între perne. La spital au ajuns prea devreme. Nu venise nici un doctor.

A aşteptat în trăsură, la poarta spitalului, pînă la ora opt. Între timp, a vorbit cu caii. Cu nevasta lui n-a schimbat nici o vorbă, nu i-a aruncat nici măcar o privire. La opt a tras trăsura

lîngă scări, a luat-o pe Iolanda în braţe aşa cum era, înfăşată, cu pernele pe care şezuse cu tot — căci mîinile lui erau pe măsura staturii — şi a dus-o în cabinetul de consultaţie. Au fost chemaţi primii la vizită. Medicul s-a uitat la femeia cu capul umflat, plină de sînge, în vreme ce sora de caritate îi scotea mantaua. Iolanda rămăsese întinsă, numai în cămaşa de noapte, care se năclăise de sînge şi i se lipise de piele. Bolnava nu scotea nici un cuvînt.

— Cine a bătut-o ? a întrebat doctorul.

— Asta nu-i dumitale ! a zis Iorgu Iordan. Treaba dumitale e să o faci sănătoasă ! D-aia eşti doctor şi d-aia am adus-o aici, la spital !

După aceste cuvinte, Iorgu Iordan n-a vrut să mai dea nici o lămurire. Medicul a examinat-o pe Iolanda şi a transportat-o în sala de operaţie. Avea nevoie de o grabnică intervenţie chirurgicală.

— Eu am să plec acasă şi să vă las să vă faceţi meseria dumneavoastră, a zis Iorgu Iordan.

Şi-a pus pălăria pe cap şi s-a îndreptat spre uşă.

— Ce costă, plătesc ! Vă dau şi banii înainte, dacă aveţi timp să-mi faceţi socoteala pînă s-o operaţi ; sau vă las un acont !

Şi şi-a dus mîna la buzunar, să scoată portofelul.

— Încă nu poţi pleca ! a zis doctorul. Trebuie să mai aştepţi puţin !

— De ce să aştept ? a întrebat Iorgu Iordan.

Nu-i plăcea să i se dea ordine. Voia să plece cît mai repede din spital : mirosul de doctorii îl sufoca. Apoi îi era şi milă. « După ce-am sfărîmat-o eu în picioare, o mai taie şi doctorii ! », s-a gîndit. Îi era milă. Dar nu voia să arate. Nu voia. Avea nevoie de aer. Să respire aer curat pînă în fundul plămînilor...

După un sfert de ceas a apărut procurorul, însoţit de un jandarm. L-a chemat pe Iorgu Iordan în cancelaria spitalului şi i-a luat un interogatoriu. L-a întrebat care-i e numele, unde locuieşte, cîţi ani are şi dacă el este cel care a bătut-o pe femeie. Iorgu Iordan a răspuns morocănos la toate întrebările. Privirea îi era ca sticla. Şi tot ca sticla a rămas şi cînd procurorul i-a spus că îl arestează pentru schingiuire. Numai cînd jandarmul i-a pus

mîna pe umăr, ca să-l scoată din cameră, Iorgu Iordan s-a schimbat la față, devenind palid.

— Mă duceți la închisoare ? a întrebat el.

— La închisoare !

— Și cu caii mei, caii care sînt înhămați la trăsură, în fața spitalului, ce faceți ?

Procurorul s-a uitat la jandarm.

— N-ai pe nimeni care să-ngrijească de ei ?

— Pe nimeni ! a răspuns Iorgu Iordan.

— Să-i dăm pompierilor ! a zis jandarmul. Pompierii mai au și alți cai. La închisoare n-avem unde-i ține !

Procurorul a mulțumit cu un zîmbet jandarmului, fiindcă-l scosese din încurcătură. El n-ar fi știut ce să facă cu caii arestatului. Apoi a plecat. Procurorul se numește George Damian și a venit cu cîteva zile mai înainte în oraș. Acesta este primul lui post.

La amiază, cînd se pregătea să se ducă la masă, procurorul Damian a fost înștiințat că Iorgu Iordan a încercat să se sinucidă, aruncîndu-se în cap pe cimentul din celulă. Raportul directorului închisorii spune :

Arestatul a declarat la spital că încearcă să-și curme viața din cauză că nu poate suporta gîndul că, acasă, cei patru cai de rasă pe care îi posedă sînt însetați și flămînzi. Se pare că sinucigașul este un pasionat iubitor de cai. Starea sănătății lui este gravă.

O altă notă, adusă împreună cu aceasta, anunța că Iolanda Iordan a încetat din viață la spital. Procurorul George Damian a simțit în gură un gust de cenușă. La restaurant, și-a spălat mîinile îndelung, cu apă multă și mult săpun. « Legea — și-a zis el — îl va pedepsi pe Iorgu Iordan cu cîțiva ani închisoare, pentru loviturl cauzatoare de moarte, aplicate soției lui. Dar aceste lovituri și faptul că iubește mai mult caii decît oamenii nu sînt păcatele lui capitale ; sînt numai efectele unei mentalități. Păcatul lui Iorgu Iordan este barbaria. Ca orice barbar, el subevaluează omul pînă la a-l anula. Pentru păcatul ăsta însă — din care decurg în mod firesc toate celelalte —, el nu va fi pedepsit de nici o lege. Barbaria nu este o atitudine ilegală decît în anumite cazuri. »

13

Suzana a mers cîţiva kilometri, apoi s-a aşezat pe jos, la marginea drumului. Era frîntă de oboseală. Trupul îi ardea de febră.

— Eu nu mai pot merge, Iani ! a zis, întinzîndu-se pe iarbă.

Se aflau la jumătatea drumului dintre Fîntîna şi oraş. El a lăsat-o să doarmă, aştepînd să treacă vreo căruţă care s-o ia pînă la oraş. Dar pe lîngă ei au trecut numai oameni călări sau pe jos. Pe la cinci după-amiază a început să plouă. Johann Moritz a ridicat fruntea spre cer. Ploaia rece îi cădea pe obraji. El se gîndea : « Dacă ploua ieri-seara, nu mă duceam s-o întîlnesc pe Suzana. Ea ar fi fost acum acasă. Iar eu aş fi fost pe vapor, la Constanţa. Dar nu e cum vrea omul, ci cum vrea Domnul !"

Ploaia n-a contenit pînă seara. Cînd s-a întunecat, Johann Moritz s-a decis să întreprindă ceva.

— Mă duc în sat, să caut o caruţă ! a zis el.

Înainte de a pleca, a privit cu milă la Suzana, cum stătea sub un acoperit de frunze. Rochia albastră şi părul îi erau ude. Tremura. Dinţii îi clănţăneau de frig.

— Cum vrei tu, Iani !

— N-o să-ţi fie frică singură ? a întrebat el.

— Dacă te-ntorci tu, n-o să-mi fie frică !

El a sărutat-o şi a plecat. Cînd a ajuns în Fîntîna, era întuneric beznă. Ţăranii se culcaseră. A umblat din casă-n casă, dar n-a găsit pe nimeni care să-l ajute. Toţi întrebau cine e femeia. Cînd auzeau că e fata lui Iorgu Iordan, se scuzau, spuneau că nu au loc. Le era frică. Aproape de miezul nopţii, Johann Moritz a intrat în curtea preotului Korugă. În bibliotecă era lumină. În faţa scărilor se afla o maşină neagră, mare ; strălucea prin întuneric, în ploaie, ca o oglindă. Din casă se auzeau voci străine. « Părintele are musafiri », şi-a zis Moritz şi a dat să plece. « Nu se cade să-i fac supărare tocmai acum !"

Pe acoperişul casei, ploaia cădea torenţial. Moritz a ascultat o clipă. Şi-a adus aminte că Suzana e singură pe cîmp, şi a bătut cu degetul, încet, în fereastră.

14

— Ai venit tocmai cînd aveam nevoie mai mare de tine ! a spus preotul Korugă, ajutîndu-i fiului său, Traian, să scoată geamantanele din automobilul care se oprise lîngă ceardac, cu botul mare şi lucios înfundat în frunzişul de viţă şi trandafiri agăţători. Ploua cu găleata.

— Nu eşti singur ? s-a mirat preotul.

Din maşină mai coborîse un tînăr.

— E George Damian, a spus Traian, coleg de facultate şi foarte bun prieten. L-am întîlnit după-masă în oraş : e noul procuror al judecătoriei de pace din districtul nostru.

Preotul şi-a cerut scuze că nu era îmbrăcat cum se cuvine cînd primeşti oaspeţi, apoi i-a dus pe tineri în salon. I-a lăsat singuri. Procurorul a privit ceasul cu cuc, scoarţele orientale de pe pereţi şi rafturile cu cărţi, care erau peste tot.

— Ştiu la ce te gîndeşti, a zîs Traian rîzînd. Te întrebi cum se face ca un romancier modern, care cîntă automobilul, avionul, barul şi luminile electrice, să se fi născut şi copilărit într-o casă în care totul pare să nu fi mişcat de-un secol. Nu-i aşa ?

Procurorul s-a înroşit :

— Într-adevăr, la asta mă gîndeam.

Preotul Korugă a intrat în cameră. Mîinile lui, cu degetele lungi şi uscate, au aprins lampa cu gaz şi au aşezat-o cu solemnitate în mijlocul mesei.

Traian deschisese valiza de piele şi scotea pachete frumos ambalate. Le-a pus pe masă. Pe urmă a deschis o sticlă de vin şi a chemat-o pe maică-sa. Cînd a apărut preoteasa, Traian a umplut paharele şi a scos dintr-o învelitoare aurie două cărţi legate în piele.

— Iată ultimul meu roman ! Al optelea ! Ca de obicei, v-am adus — ţie şi mamei — primele două exemplare care au ieşit de sub presă, şi ciocnesc cu voi acelaşi vin de la « Capşa » din care am băut şi cînd au apărut celelalte şapte cărţi. Vă amintiţi ce fericit eram cînd am venit acasă cu primul meu roman ?

Preotul Korugă a luat cartea fiului său în mîini cum lua cărţile sfinte în altar. Preoteasa a apucat-o cu vîrfurile degetelor, apoi a aşezat-o pe marginea mesei.

— Eu am haine murdare de untura de la bucătărie, a zis ea. Nu vreau să pătez cartea lui Traian !

— Al treilea exemplar e pentru tine, George !

Preotul l-a sărutat pe Traian pe frunte. Procurorul i-a strîns mîna. Maică-sa l-a sărutat pe obraz, spunîndu-i la ureche, dar destul de tare, ca să audă toată lumea :

— Pe celelalte nu le-am citit încă, Traiane, te rog să mă ierţi ! Mi le-a povestit taică-tu. Pe ăsta îl citesc eu, cu ochii mei. Nu vreau să mor fără să citesc o carte scrisă de fiul meu !

Traian era înduioşat. A ciocnit cu fiecare.

— Eu trebuie să mă duc la bucătărie, s-a scuzat preoteasa.

— Mai stai un minut, mamă ! a zis Traian. Eu am venit cu încă un scop. Unul tot atît de important cît cartea !

Traian Korugă a scos din buzunar un plic şi i l-a pus în mînă tatălui său.

— Aici sînt drepturile mele de autor pentru prima ediţie a acestui roman. Cu ele doresc să-mi cumpăr un teren de casă aici, în Fîntîna ; dacă se poate, chiar lîngă voi. Vreau să-mi construiesc o casă în care să mă mut şi să trăiesc pînă la sfîrşitul vieţii mele !

Preotul a luat plicul şi l-a aşezat pe masă, zîmbind. Preoteasa şi-a şters ochii cu poala şorţului şi a zis :

— Ştiu eu că asta o spui numai ca să ne faci nouă plăcere ! Tu nu poţi sta în Fîntîna niciodată mai mult de trei zile. De fiecare dată promiţi că stai o lună, şi după două-trei zile te urci în maşină şi pleci. Pe urmă nu te mai văd cu lunile...

— Acum o să-mi fac aici casă ! a zis Traian.

— Chiar dacă-ţi faci casă, n-ai să stai în ea ! a spus preoteasa. Tu n-ai răbdare să stai pe loc. Liniştea te macină, te ştiu eu !

— Nu credeţi nici unul ! Văd că nu credeţi. Eu, însă, dacă o să rămîn în viaţă, vă invit de azi în doi ani în casa mea din Fîntîna. Atunci o să mă credeţi ! Mai mult nu vă spun.

15

După cină, preotul l-a întrebat pe Traian ce proiecte literare are. El a ezitat să răspundă. Pe urmă a zis :

— Romanul meu viitor va fi o istorie reală. Numai tehnica va fi de roman. Personajele vor exista în realitate. Vor putea fi văzute, intervievate de cititori şi salutate pe stradă. Uneori mă gîndesc să le pun şi adresele ; eventual, şi numerele de telefon...

— Şi care sînt aceste persoane cărora vrei să le faci publicitate ? a întrebat procurorul zîmbind.

— Eroii mei sînt toţi oamenii de pe faţa pămîntului ! a spus Traian. Dar, fiindcă nici Homer n-ar putea scrie un roman cu două miliarde de eroi, voi lua numai un număr minim de personaje. Probabil, zece — mai mult nu e necesar. Ele vor trăi însă aceleaşi evenimente care li se întîmplă tuturor.

— Eroii tăi vor fi deci aleşi după criterii ştiinţifice, ca să reprezinte rasa omenească în esenţa ei ? a întrebat procurorul.

— Nu, a răspune Traian. Vor fi luaţi la întîmplare. Nu-i nevoie să-i aleg după criterii ştiinţifice. Ce li se-ntîmplă lor li se va întîmpla tuturor oamenilor de pe pămînt, cu neînsemnate deosebiri de dată şi nuanţe. Sînt evenimente cărora nu le va scăpa nici o fiinţă omenească, şi ca să le înfăţişez nu-i nevoie să-mi aleg eroii. Pot să-i iau la întîmplare. O să iau, din cele două miliarde de oameni, zece pe care îi cunosc mai bine. O să iau o familie, în speţă — familia mea. Tata, mama, eu, tu, argatul din curtea tatii, unu sau doi dintre prietenii noştri şi cîţiva vecini.

Preotul Korugă a zîmbit şi a umplut paharele cu vin.

— Eu voi nota tot ce li se întîmplă acestor personaje în cursul anilor, a continuat Traian. Cred că vor fi lucruri extraordinare. Fiecărui om de pe faţa pămîntului i se vor întîmpla, în cursul anilor viitori, lucruri extraordinare, cum nu s-a mai întîmplat niciodată de-a lungul istoriei.

— Dacă sînt fapte dramatice, sper că ele nu se vor întîmpla decît în romanul tău ! a zis procurorul.

— Faptele dramatice se vor întîmpla întîi în realitate, şi numai după aceea în romanul eu, a zis Traian.

— Adică voi trăi şi eu evenimente dramatice ? a întrebat procurorul. Tu ştii că eu am o existenţă care nu i-ar interesa pe cititorii de romane. Eu nu sînt aventurier !

— Cei mai mulţi oameni de pe faţa pămîntului nu sînt aventurieri, dragă George ! Totuşi, vor fi obligaţi să trăiască aventuri dramatice, pe care nici scriitorii de romane senzaţionale n-ar îndrăzni să le imagineze !

— Şi ce ni se va-ntîmpla ? a întrebat procurorul, ironic.

— Nu fi ironic, George ! a zis Traian. Eu simt că s-a produs în jurul nostru un eveniment mare. Nu ştiu cînd a început, unde s-a produs mai întîi şi nici cît va dura. Dar îl simt. Ne-a prins în vîltoarea lui şi ne va sfîşia, smulgîndu-ne carnea de pe trup, sfărîmîndu-ne os cu os. Simt acest eveniment cum simt şoarecii scufundarea vasului şi fug la mal. Noi nu putem fugi nicăieri...

— La ce eveniment faci aluzie ?

— Numeşte-l revoluţie, dacă vrei ! a zis Traian. O revoluţie de proporţii inimaginabile, căreia nu-i va scăpa nici un om. Toţi vor fi victimele ei.

— Şi cînd va izbucni această revoluţie ? a întrebat procurorul, neluînd în serios afirmaţiile lui Traian.

— Revoluţia s-a declanşat deja, dragă George ! Revoluţia a izbucnit, în ciuda scpeticismului şi a ironiei tale şi a majorităţii oamenilor ! Tata, tu, eu, mama şi ceilalţi vom lua act încetul cu încetul de pericol şi vom încerca să ne ascundem. Unii au şi început să se ascundă, ca animalele sălbatice cînd simt furtuna. Eu vreau să vin la ţară. Comuniştii spun că fasciştii sînt de vină şi cred că pericolul va fi îndepărtat dacă reuşesc să-i distrugă pe fascişti. Naziştii vor să se salveze, ucigîndu-i pe evrei. Astea nu sînt însă decît simptomele fricii pe care o trăiesc oamenii în faţa pericolului, care e unul şi acelaşi peste tot. Numai zvîrcolirile oamenilor la apropierea lui sînt diferite.

— Şi care este marele pericol care-i ameninţă pe toţi oamenii ? a întrebat procurorul.

— Sclavul tehnic ! a răspuns Traian. Îl cunoşti şi tu, George. Sclavul tehnic este servitorul care ne face zilnic mii de servicii. El ne împinge automobilul, ne aprinde lumina, ne toarnă apă pe mîini cînd ne spălăm, ne face masaje, ne spune lucruri care să ne amuze cînd întoarcem butonul aparatului de radio, face şosele, taie munţii...

— Bănuiam eu că-i vorba de o metaforă poetică nic e o realitate. Existenţa lui nu poate fi tăgăduită.

— Nu-i tăgăduiesc existenţa, a zis procurorul. Dar de ce să-i spun « sclav tehnic » ? E o forţă mecanică, şi nimic mai mult !

— Sclavii umani, colegii sclavilor tehnici din societatea contemporană, erau consideraţi de greci şi de romani tot ca o forţă oarbă, egali cu lucrurile neînsufleţite. Puteau fi vînduţi, cumpăraţi, dăruiţi sau ucişi. Singura lor valoare erau forţa muş-

chilor şi capacitatea de muncă. Exact acelaşi criteriu după care valorificăm noi astăzi sclavul tehnic.

— Dar există totuşi mari diferenţe, a zis procurorul. Nu poţi înlocui sclavul uman cu sclavul tehnic.

— Tocmai că-l poţi înlocui ! a zis Traian. Sclavul tehnic s-a dovedit mai ordonat şi mau puţin costisitor decît sclavul uman. Înlocuirea unuia cu celalalt s-a făcut vertiginos, începînd cu galerele. Acum navele sînt împinse pe mare nu de sclavii umani, ci de cei tehnici. Seara, omul bogat — care-şi poate permite să aibă sclavi — nu mai bate din palme, cum făcea omologul lui din Atena sau din Roma, ca să vină sclavele cu lumînările aprinse, ci apasă pe butonul de lîngă el, şi sclavii tehnici îi fac lumină. Sclavul tehnic face focul şi încălzeşte apartamentul, încălzeşte apa la baie, deschide ferestrele, face vînt cu evantaiul. El are avantajul — asupra colegului lui uman — că e mai bine dresat, nu se aude şi nu se vede : nu apare decît atunci cînd e invitat. Îţi duce scrisoarea de dragoste într-o secundă, şi chiar vocea ţi-o duce, pînă la urechea iubitei. Sclavii tehnici sînt servitori perfecţi. Fac agricultură, război, poliţie, politică, administraţie. Toate activităţile omeneşti au fost învăţate şi sînt practicate de sclavii tehnici. Fac calcule în birouri, pictează, cîntă, dansează, zboară în văzduh, coboară sub apă. Sclavul tehnic este utilizat pentru funcţia de călău şi-i execută pe condamnaţii la moarte, vindecă bolile în spitale, alături de medici, îl asistă pe preot la oficierea serviciului divin.

Traian Korugă s-a întrerupt şi a dus paharul la buze. Afară se auzea ploaia.

— Termin imediat aceasta digresiune, a zis el. Eu personal, ca să vă fac o mărturisire, mă simt permanent în societate, chiar cînd s-ar crede că sînt singur. Văd mişcîndu-se în jurul meu aceşti sclavi tehnici, gata în orice clipă să mă servească şi să mă ajute. Ei îmi aprind ţigarea, îmi spun ce se petrece în jurul meu, îmi luminează drumul noaptea. Viaţa mea se desfăşoară în aceeaşi cadenţă cu a acestor prieteni invizibili. Mă aflu mai mult în compania lor decît în cea a oamenilor şi sînt capabil de sacrificii pentru ei. De aceea nu pot sta mult la Fîntîna, după cum a remarcat mama : la Bucureşti mă aşteaptă sclavii mei tehnici. Noi sîntem mult mai bogaţi decît anticii, care aveau numai cîteva duzini de sclavi de persoană. Noi avem sute, mii de sclavi. Acum vreau să vă întreb : cîţi sclavi tehnici credeţi că se

află în momentul de față în plină activitate pe suprafața pămîntului ? Cîteva zeci de miliarde. Și cîți oameni există pe glob ?

— Două miliarde, a răspuns procurorul.

— Exact. Superioritatea numerică a sclavilor tehnici care populează pămîntul este deci covîrșitoare. Ținînd seamă de faptul că ei dețin punctele cardinale în organizarea societății contemporane, pericolul este evident. Ca să vorbim în termeni militari, sclavii tehnici au în mîinile lor punctele strategice vitale ale societății noastre. Armata, căile de comunicație, aprovizionarea și industria, ca să nu le numesc decît pe cele capitale în existența socială. Sclavii tehnici sînt un proletariat — dacă prin acest cuvînt înțelegem un grup care se află într-o societate la un moment istoric, fără a fi integrat acelei societăți. Conducerea este în mîinile coamenilor. Eu nu voi scrie un roman fantastic. Deci nu voi descrie cum aceste zeci de miliarde de sclavi tehnici se revoltă peste noapte și fac revoluție, băgîndu-i pe oameni în lagăre și închisori, decapitîndu-i pe eșafod ori executîndu-i pe scaunul electric. Astfel de revoluții pot face numai sclavii umani. Voi descrie fapte reale : în realitate, acest proletariat tehnic face revoluție, dar nu pe baricade, cum fac sau au făcut echivalenții lui umani. Sclavii tehnici au o majoritate numerică zdrobitoare în societatea de azi. E un fapt concret. În cadrul acestei societăți, ei acționează după legi proprii, care diferă de ale oamenilor. Din aceste legi de conduită ale sclavilor tehnici, menționez numai automatismul, uniformitatea și anonimatul. O societate în care există cîteva zeci de miliarde de sclavi tehnici și numai două miliarde de oameni — chiar dacă oamenii guvernează — va avea caracteristicile majorității proletare. În imperiul roman, sclavii vorbeau, se închinau și trăiau după obiceiurile lor, aduse din Grecia, din Tracia sau din alte țări ocupate. Sclavii tehnici din societatea noastră își păstrează și ei caracteristicile lor și trăiesc după legile naturii lor. Influența acesteia e din ce în ce mai mare. Pentru a putea utiliza sclavii tehnici, oamenii sînt forțați să cunoască și să le imite obiceiurile și legile. Orice patron trebuie să învețe ceva din limba și din obiceiurile angajaților săi, ca să le poată comanda. Ocupantul, cînd este în inferioritate numerică, adoptă aproape întotdeauna limba și obiceiurile poporului învins — din comoditate sau din interese practice —, cu toate că el stăpînește.

Așa se întîmplă și în societatea noastră, deși nu ne convine să recunoaștem.

Învățăm legile și limbajul sclavilor noștri — în consecință, ale sclavilor tehnici — ca să-i conducem mai bine. Totodată, renunțăm pe nesimțite la calitățile și la legile noastre omenești. Ne dezumanizăm, adoptînd modul de viață al sclavilor tehnici. Primul simpton al dezumanizării omului este subevaluarea lui. Omul se apreciază pe el însuși și pe semenii lui după criterii tehnice, ca element înlocuibil. Societatea contemporană, care cuprinde un om la fiecare două sau trei duzini de sclavi tehnici, trebuie să fie organizată, ca să funcționeze, după legile tehnice. Nu mai e o societate creată sută la sută după necesitățile naturii umane, ci una ridicată pe necesitățile tehnicii. De aici începe drama.

Oamenii se trezesc obligați să trăiască și să se comporte după legi străine celor umane. Cine nu respectă legile mașinii — devenite legi ale societății — este sancționat. Omul, care trăiește în minoritate, devine cu timpul o minoritate proletară. El este exclus din societatea careia îi aparține, dar în care nu se mai poate integra, fiindcă nu îi permite condiția lui umană. De aici rezultă un sentiment de inferioritate și dorința de a imita mașina, de a se lepăda de caracterul lui de ființă umană, care îl ține departe de centrul activității sociale. Dezumanizarea continuă sub diferite forme : renunțarea la sentimente, reducerea relațiilor sociale la ceva categoric, precis și automat, cum sînt relațiile între piesele unei mașini. Ritmul și limbajul sclavului tehnic este imitat în relațiile sociale, în administrație, în arte — pictură, literatură, dans. Oamenii devin papagalii sclavilor tehnici. În clipa asta sîntem însă de-abia la începutul dramei. De la acest punct îmi încep romanul, adică viața tatii, a ta, George, a mamei, a mea și a celorlalți eroi.

— Asta înseamnă că ne transformăm în oameni-mașini ? a întrebat procurorul.

Avea același ton glumeț.

— Tocmai că nu ne putem transforma ! a zis Traian Korugă. De aceea evenimentele sînt dramatice. Ciocnirea dintre cele două realități — tehnică și umană — s-a produs. Sclavii tehnici vor cîștiga lupta. Se vor emancipa și vor deveni cetățeni tehnici ai societății noastre. Oamenii vor ajunge proletarii unei societăți organizate după cerințele și natura majorității cetățenilor ei, adică a cetățenilor tehnici.

— Și cum se va produce asta în practică ? a întrebat procurorul.

— Şi eu sînt curios. Dar, în acelaşi timp, cuprins de teamă. Aş prefera să fiu mort, spre a nu asista la crucificarea mea şi a semenilor mei.

— Te referi la anume evenimente concrete ? a întrebat iar procurorul.

— Toate evenimentele care se desfăşoară pe faţa pămîntului în ceasul ăsta şi care se vor desfăşura în anii următori nu sînt decît fazele şi simptomele revoluţiei sclavilor tehnici. Pînă la urmă, oamenii nu vor mai putea locui în societate cu natura lor omenească. Vor fi socotiţi ca egali, uniformi, şi vor fi trataţi după aceleaşi legi care se aplică sclavilor tehnici, fără nici o concesie faţă de natura lor diferită. Se vor face arestări automate, condamnări automate, distracţii automate, execuţii automate. Individul nu va mai avea dreptul la existenţă şi va fi ridiculizat ca un piston ori altă piesă de maşină care ar vrea să ducă o existenţă separată. Revoluţia se va întinde pe întregul pămînt. Nu ne vom putea ascunde nici în păduri. Nici în insule. Nicăieri. Va fi sîngeroasă. Nici ó naţiune nu se va putea apăra. Toate armatele din lume vor fi alcătuite doar din mercenari, care se vor bate pentru consolidarea unei societăţi tehnice, unde omul nu mai are ce căuta cu natura lui de om. Pînă acum, armatele luptau pentru cuceriri de noi teritorii şi bogăţii, pentru chestiuni de mîndrie naţională, pentru interesele private ale regilor sau ale împăraţilor, de jaf ori de mărire. Toate astea erau scopuri omeneşti. Acum soldaţii vor lupta pentru interesele unei societăţi în care ei nu au voie să trăiască decît la margine, ca proletari. Cred că este cea mai neagră epocă din istoria omenirii. Niciodată nu a fost omul mai neluat în seamă şi mai dispreţuit. În societăţile barbare, un om valora mai puţin decît un cal, de exemplu. Ceea ce se mai vede şi astăzi la anumite popoare şi la anumiţi indivizi. Tu îmi povesteai tocmai despre un ţăran care şi-a ucis nevasta şi nu i-a părut rău, dar a încercat să se sinucidă din disperare, că n-are cine-i adăpa caii cît e el închis. Aceasta este subevaluarea omului în societăţile primitive, unde sacrificiul uman e curent. În societatea contemporană, sacrificiul uman a devenit un fapt încă mai banal. Viaţa omului are valoare numai ca sursă de energie. Criteriile de apreciere sînt pur tehnice. Neagra barbarie tehnică ! La ea vom ajunge, după victoria deplină a sclavilor tehnici !

— Şi cînd se va produce revoluţia pe care o profetizezi tu ? a întrebat procurorul.

— A şi început ! Vom participa la desfăşurarea ei. Cei mai mulţi dintre noi nu vom supravieţui. De aceea îmi e teamă că nu voi termina niciodată această carte. Voi fi şi eu nimicit în revoluţie...

— Gînduri negre ! a zis procurorul.

— Eu sînt poet, George ! Eu am un simţ în plus, cu care prevăd viitorul. Poetul e un profet. Regret că văd viitorul în negru, că trebuie să spun lucruri triste. Dar misiunea mea de poet mă obligă să le spun cu voce tare, chiar cînd sînt neplăcute !

— Tu crezi serios în ce spui ?

— Din nefericire, sînt convins !

— Credeam că e numai literatură !

— Nu e literatură, a zis Traian. În fiecare noapte, aştept să mi se întîmple ceva.

— Ce-ar putea să ţi se întîmple ? a întrebat procurorul.

— Orice ! a răspuns Traian. Din clipa în care omul a fost redus la o singură dimensiune, aceea de valoare tehnico-socială, i se poate întîmpla orice. Pot fi arestat, trimis la muncă silnică, exterminat, obligat să îndeplinesc cine ştie ce fel de munci pentru un plan de cinci ani, pentru îmbunătăţirea rasei sau pentru alte scopuri necesare societăţii tehnice, fără nici un menajament pentru persoana mea. Societatea tehnică lucrează exclusiv după metode tehnice, numai abstracţiuni, planuri, şi are o singură morală : producţia.

— Crezi că e posibil să fim arestaţi ?

Procurorul nu mai era ironic. Întrebase cu teama cu care ceri ghicitoarei să-ţi spună viitorul, deşi nu crezi în cărţi.

— Nici un om nu va mai rămîne liber, pe toată faţa pămîntului ! a zis Traian Korugă.

— Vom muri deci în închisori fără să fim vinovaţi de nici o crimă ? a mai întrebat procurorul.

— Nu ! a zis Traian. Omul va fi ţinut în lanţurile societăţii tehnice un timp foarte lung. Dar nu va muri în lanţuri. Societatea tehnică poate crea confort, nu însă şi spirit. Şi fără spirit nu există geniu. O societate lipsită de oameni de geniu dispare. Societatea tehnică, care se instaurează acum în locul celei occidentale şi care va cuceri întregul pămînt, va pieri şi ea !

Traian a scos o carte din bibliotecă, a căutat un pasaj şi a citit cu voce tare :

— *Ilustrul Albert Einstein afirmă că ar fi suficientă înlănţuirea a numai două generaţii succesive, în şirul de creiere de mina-*

ntîi, deosebit de dotate pentru fizică, pentru ca toate construcţiile bazate pe această ştiinţă să se năruie. [1]

Lăsînd cartea, a continuat, cu aprindere :

— După decăderea şi prăbuşirea societăţii tehnice, va veni renaşterea valorilor umane şi spirituale. Această mare lumină va veni probabil din răsărit. Din Asia. Dar nu din Rusia. Ruşii s-au închinat electricităţii din occident şi vor pieri odată cu el, de păcatul occidentului. Omul oriental, el va învinge societatea tehnică şi va utiliza energia electrică numai pentru iluminatul străzilor şi al locuinţelor ! El nu se va prosterna în faţa electricităţii, cum fac astăzi, în barbaria şi idolatria lor, oamenii din societatea tehnică occidentală. Drumul vieţii umane şi al sufletului, îl va lumina nu electric, ci cu lumina eternă a spiritului. Căci cu spiritul va conduce omul oriental maşinile societăţii tehnice, cu geniul armoniei muzicale, aşa cum dirijorul conduce orchestra. Dar nouă nu ne va fi dat să trăim această epocă. Noi trăim vremea în care omul se închină soarelui electric, ca un barbar...

— O să murim deci în lanţuri ! a zis procurorul.

— Noi personal o să murim aproape sigur în lanţurile barbarilor tehnici ! Romanul meu va fi cartea acestui epilog.

— Ce titlu ai ?

— *Ora 25,* a zis Traian. Acesta este timpul în care orice încercare de salvare e prea tîrzie : chiar Mesia dacă ar veni, ar fi prea tîrziu. E nu ultima oră, ci o oră după cea din urmă oră. Este, cu precizie, timpul societăţii occidentale. E ora actuală. Ora exactă !...

16

Preotul tăcea, cu tîmpla sprijinită în palmă.

— Părinte, a spus procurorul, dacă profeţiile lui Traian sînt adevărate şi dacă omul e sortit să fie nimicit ori luat ca sclav, biserica nu poate ajuta cu nimic la salvarea societăţii contemporane ? Dacă biserica nu-l poate mîntui pe om în aceste ceasuri de impas, ce rol mai are biserica pe lume ?

[1] Hermann von Keyserling.

Preotul Alexandru Korugă s-a gîndit o clipă. Apoi a zis :

— Biserica nu poate salva societăţile, dar poate aduce mîntuire indivizilor din care ele sînt alcătuite.

— Sfinţia-ta crezi că profeţiile lui Traian s-ar putea împlini ?

— De obicei, cred în cuvîntul poeţilor, a răspuns preotul. Şi, după părerea mea, Traian este un mare poet !

— Mulţumesc, tată ! a zis Traian. Se înroşise, măgulit de laudă. Mi se pare că a trecut cineva prin ceardac !

Cei trei bărbaţi au ascultat cu atenţie. Nu se auzea decît ploaia, care cădea torenţial.

— Dacă era cineva, auzeam cîinii ! a zis preotul. Numai pe Johann Moritz, argatul, nu-l latră. Dar el doarme acum pe vapor !

— Totuşi, am auzit pe cineva urcînd scările ! a zis Traian. Am simţurile foarte ascuţite !

— O fi vreun sclav tehnic evadat de la automobilul tău ! a rîs procurorul. Te pomeneşti c-au declanşat revoluţia şi vin să ne ia prizonieri chiar în noaptea asta ! De fapt, cîţi sclavi tehnici ai tu în serviciul automobilului tău, Traiane ?

— Socoteşte şi singur, a zis Traian. 55 de cai-putere, şi fiecare cal-putere e egal cu şapte oameni !

— Efectivul cîtorva companii ! Şi noi sîntem numai trei ! În caz de atac, n-avem altă ieşire decît capitularea necondiţionată.

— Fără complicitatea unui om, sclavii tehnici nu-i pot ataca pe oameni ! a zis Traian. Cu complicitatea unui cetăţean — care e altceva decît omul —, sclavii tehnici sînt însă apocaliptici !

— Ce numeşti tu cetăţean ? a întrebat procurorul. Noi toţi sîntem cetăţeni !

— *Cetăţeanul* este un om care trăieşte numai dimensiunea socială a vieţii. E ca un piston de maşină, nu face decît o singură mişcare şi o repetă la infinit. Cetăţeanul e cea mai apocaliptică fiară, apărută pe faţa pămîntului prin încrucişarea omului cu sclavul tehnic. Are cruzimea animalului şi indiferenţa rece a maşinii. Cel mai desăvîrşit tip de cetăţean a fost creat de ruşi : comisarul !

La fereastră s-au auzit două bătăi uşoare.

— V-am spus eu că am auzit pe cineva afară ! a zis Traian. Simţurile poeţilor nu mint niciodată !

17

Preotul a ieşit în ceardac, lăsînd uşa deschisă. Un val de aer rece a pătruns în cameră. Bătrînul s-a întors însoţit de un tînăr. Noul venit apărea cu capul gol, numai în cămaşă şi-n pantaloni. Era ud leoarcă.

— Acesta e Johann Moritz, a zis preotul.

I-a întins lui Moritz un pahar de vin, arătîndu-i din ochi un scaun. Tînărul a refuzat şi a rămas în picioare, lîngă uşă. Nu voia să ude covorul şi scaunul, aşezîndu-se. Din păr îi şiroia apa ca dintr-o streaşină. Se cunoştea că mersese mult prin ploaie.

— Ţi s-a-ntîmplat ceva ? Vrei să-mi vorbeşti între patru ochi ? l-a întrebat preotul.

— Pot să vă spun şi aici, a zis Moritz.

— Mi-a părut rău că n-ai trecut dimineaţă să iei sacul !

—Nu mai plec în America ! a zis Moritz.

S-a uitat la cei doi tineri de la masă. Pe urmă, în ochii preotului şi a adăugat :

— Ieri mi-aţi spus că-mi daţi voie să dorm în camera de lîngă bucătărie !

Preotul înţelegea acum de ce venise Johann Moritz în plină noapte şi bătuse la geam.

— Camera e a ta ! a zis. Te poţi muta cînd vrei !

— Poate să doarmă altcineva în ea noaptea asta ? a întrebat Moritz.

— Sigur că poate ! a răspuns preotul. Era din nou nedumerit : simţea că lui Moritz i se întîmplase ceva deosebit. Dacă cineva se află în nevoie şi tu îi dai adăpost e foarte frumos din partea ta !

— Se află în mare nevoie ! a zis Moritz. E Suzana, fata lui lui Iorgu Iordan. A fugit de-acasă, ca să n-o omoare taică-su !

Şi-a adus aminte că toţi ţăranii la care încercase îl refuzaseră. Se uita în ochii preotului.

— Dacă e frig în cameră, fă puţin foc ! a zis bătrînul. Ştii unde sînt lemnele...

Johann Moritz nu mişca de lîngă uşă. Nu voia să plece înainte de a-i povesti preotului, ca la spovedanie, totul, aşa cum

se-ntîmplase. Cînd a ajuns la sfîrşit şi a spus că fata se află pe cîmp, la jumătatea drumului spre oraş, Traian Korugă s-a ridicat şi şi-a îmbrăcat pardesiul. Au plecat, el şi Johann Moritz, cu automobilul.

După o jumătate de ceas, maşina a oprit în acelaşi loc, lîngă ceardac. Moritz a luat-o pe Suzana în braţe. Procurorul stătea în ceardac şi privea scena. Preoteasa mergea în stînga lui Johann Moritz, sprijinindu-l. În dreapta, era preotul. Toţi trei păşeau rar prin ploaie. Fata şedea în braţele lui Moritz ca un copil care doarme. Procurorul s-a uitat la rochia albastră udă şi lipită de coapse. Cînd Traian a intrat în salon, procurorul a venit după el.

— Eşti ud leoarcă ! a spus George Damian.

Traian s-a înroşit, privindu-şi pantofii murdari de noroi. Apoi hainele ude. Se lăsase plouat inutil. Pe cîmp nu fusese nevoie de ajutorul lui. Moritz o ridicase singur pe fată şi o aşezase în maşină. Traian a stat însă tot timpul lîngă el, în ploaie. Conduita îi fusese absurdă. Analizîndu-se, Traian Korugă a conchis că, dacă ar fi din nou în aceaşi situaţie, ar proceda la fel. « E necesitatea de a participa la durerea omului de lîngă mine, chiar dacă ajutorul meu n-are nici o valoare practică » — şi-a zis.

Preotul a intrat în cameră. Avea părul şi hainele ude. Apa i se scurgea de pe frunte pe obraji şi pe barbă. Îl însoţise pe Johann Moritz prin ploaie, cum făcuse şi Traian Korugă pe cîmp. Fără să fie nevoie de ajutorul lor.

« Şi Dumnezeu a săvîrşit astfel de acte inutile, cînd a creat universul » — s-a gîndit Traian. « Dumnezeu a făcut atîtea lucruri fără folos practic ! Dar tocmai ele sînt cele mai frumoase de pe faţa pămîntului ! Viaţa omului, de exemplu, e o creaţie inutilă din punct de vedere logic. Tot aşa de inutilă ca şederea mea şi a tatii în ploaie, alături de Johann Moritz. Dar febra vieţii este splendidă. Cu toată zădărnicia ei, e inegalabilă în frumuseţe !"

— Să nu răceşti, Traiane ! a zis preotul.

— Nu cred să răcesc ! a zis Traian. Cum îi merge bolnavei ?

— Are febră. Maică-ta i-a făcut ceai şi o doftoriceşte. Dumnezeu îţi va ajuta, Traiane, c-ai adus-o cu maşina ! Bieţii oameni aveau nevoie de ajutorul nostru !

Ceasul cu cuc a cîntat miezul nopţii.

18

Johann Moritz a bătut la uşă. Nu putea aştepta pînă a doua zi. Venise să mulţumească preotului şi lui Traian înainte de a se culca. Din toate nenorocirile care se abătuseră asupra lui în ultimele douăzeci şi patru de ceasuri, nu-i rămăsese decît o atitudine de recunoştinţă faţă de cei care l-au ajutat. Îi părea bine că fata este la adăpost. Că nu se întîmplase mai rău.

Traian Korugă îl privea pe Moritz cu ochii mari. L-a întrerupt brusc şi a spus :

— Tată, cînd o să vin în Fîntîna, o să găsesc găzduire la tine ! Dă-i lui Johann Moritz banii pe care ţi i-am încredinţat ! Să-şi facă el casă : el are mai mare nevoie decît mine de o casă în Fîntîna !

Preotul a luat plicul şi i l-a întins cu simplitate lui Moritz, fără cuvinte de prisos. Johann Moritz a deschis plicul. I se părea că nu înţelesese bine. Cînd a văzut însă teancul de bancnote, ochii i s-au făcut mari, ca ai oamenilor care văd împlinindu-se o minune. A dat să spună ceva, dar nici în sufletul lui nu era loc pentru cuvinte. A strîns doar plicul între palme. Şi a tăcut.

— Mulţumeşte domnului Traian ! a zis preotul, într-un tîrziu. Apoi du-te şi te culcă ! Banii dă-i Suzanei ! Femeile îi păstrează mai bine.

— Poate Moritz vrea să mai bea un pahar de vin, acum, cînd e proprietar în Fîntîna ! a spus procurorul zîmbind.

Preoteasa a intrat în cameră. Moritz a lăsat paharul de la buze şi s-a uitat la ea. Preoteasa a zis că fetei îi este mai bine. Pe urmă l-a luat pe preot deoparte şi i-a şoptit ceva la ureche. Bătrînul a încreţit fruntea, apoi s-a destins. Moritz îi urmărea fiecare mişcare.

— Nu e nimic rău ! a zis preotul. Preoteasa mi-a spus că si să fii tată. Trebuie să te cununi înainte !

Johann Moritz le-a strîns mîna lui Traian Korugă şi procurorului, şi a plecat. Ploua.

Înainte de a coborî din ceardac, şi-a pus banii în sîn, ca să nu se ude. Plicul era cald. Şi moale. Strîngîndu-l sub braţ, lîngă piele, Moritz vedea în faţa lui casa, gardul, fîntîna, grădina.

Toate, aşa cum le visase el. Suzana dormea cînd a intrat el în cameră. I-a pus banii sub pernă şi s-a dus să se culce în fîn.

Cînd Moritz trecea fluierînd pe sub fereastra bibliotecii, preotul îi spunea lui Traian :

— Nu trebuia să-i vorbesc tocmai acum de căsătorie. În ceasul acesta, mama Suzanei e moartă, la morga spitalului, şi taicăsu e în puşcărie, cu mîinile pătate de sînge. Nu era momentul să vorbesc de nuntă !

— Ei nu ştiu nimic despre ce s-a întîmplat ! a zis Traian. Îşi fac planuri de viitor şi sînt fericiţi cu dragostea lor şi cu banii pe care i-au primit !

— Sînt fericiţi, cînd ar avea motive de jale de doliu !...

— Într-adevăr ! a zis procurorul. Cînd cunoşti adevărul întreg, fericirea lor de acum ţi se pare o profanare.

— Orice bucurie umană, a zis Traian, dacă o analizăm şi o raportăm la ansamblu, e un act cinic şi profanator !

Ceasul cu cuc a sunat ora unu. Cei trei bărbaţi din biblioteca preotului Korugă au ascultat ceasul şi ploaia.

CARTEA ÎNTÎI

19

După doi ani, Iorgu Iordan a fost eliberat din închisoare. El s-a întors în ţara din care venise cu 27 de ani în urmă.

Înainte de a pleca, a trecut încă o dată prin Fîntîna. Şeful postului de jandarmi, mergînd pe uliţa satului, a văzut că ferestrele de la casa cu acoperişul roşu, care aveau totdeauna obloanele trase, erau acum deschise, şi a intrat să vadă ce este. Iorgu Iordan umbla prin spatele casei. Împacheta.

— Se cunoaşte că sînteţi om bogat, domnule Iorgu ! a zis jandarmul. V-a costat mulţi bani eliberarea ?

Uriaşul a ridicat capul spre jandarm :

— Nu înţeleg ! a zis.

Vorbea aspru.

— Întreb dacă aţi plătit mult ca să ieşiţi din închisoare. Aţi fost doar condamnat la zece ani !

Iorgu Iordan a lăsat ciocanul pe care-l avea în mînă. A scos din buzunarul jachetei verzui o hîrtie, aruncînd-o sub ochii plutonierului. A continuat apoi să bată cu ciocanul. Şi a zis apăsat :

— Asta numai ca să ştii cu cine ai de-a face ! În cîteva zile îmbrac uniforma de subofiţer SS. Eu sînt cetăţean german şi mă duc să-mi fac datoria faţă de patrie. Acum ştii de ce mi-au dat drumul din închisoare. Nu era ce ţi-ai închipuit !

Jandarmul a citit ordinul de mobilizare a lui Iorgu Iordan. Ştia că cetăţenii germani erau eliberaţi din închisori, cu condiţia

să se întoarcă în ţara lor şi să se înroleze în armată. A împăturit hîrtia şi a întins-o înapoi uriaşului, zîmbind.

— Citeşte şi aici ! a zis Iorgu Iordan, scoţînd altă hîrtie.

Era o scrisoare de mulţumire. Uriaşul donase armatei germane toata averea lui, ca să se cumpere cu ea un *Panzer*. Ambasadorul Marelui Reich German îi trimisese la închisoare o scrisoare de mulţumire. Jandarmul a desfăcut-o fără s-o poată citi, fiindcă era pe nemţeşte. Dar a privit zvasticile şi vulturii din antet. Apoi s-a uitat la ştampile.

— Vindeţi casa, sau o mai păstraţi ? a întrebat jandarmul.

— *Panzer-ul* cumpărat cu banii mei a şi intrat în foc ! a zis Iorgu Iordan, fără să răspundă la întrebare. Curînd îl voi urma şi eu. Nu mai sînt tînăr, dar Marele Reich German are nevoie de mine aşea cum sînt !

Iorgu Iordan a împăturit hîrtiile şi le-a pus în buzunar. Pe urmă a luat iar ciocanul şi s-a întors spre lăzile lui de călătorie. Nu se mai uita la jandarm. Cînd plutonierul i-a spus « la revedere », Iorgu Iordan a mormăit aspru ceva, fără să ridice capul, în limba lui.

20

Din curtea lui Iorgu Iordan, şeful postului de jandarmi s-a îndreptat spre cîrciumă. Era mijiocul lunii mai. El păşea pe uliţa satului ţanţoş, ferindu-se să nu-şi prăfuiască cizmele. Îi plăcea să le vadă strălucind ca oglinda. În afară de asta, îi mai plăceau femeile. Şi ţuica. Ţuică va primi acum de la ovrei, fără s-o plătească. « Dacă nu s-ar face legi noi, jandarmii ar muri de sete ! » - şi-a zis. Dar statul are grija să facă legi. În ianuarie primise ordin să-i adune pe toţi evreii din sat şi să-i expedieze în lagărele de muncă. În Fîntîna nu era decît un singur evreu : Goldenberg, cîrciumarul. Plutonierul i-a arătat ordinul primit. Ordinul era secret. Întîi i-a părut rău că i-l arătase evreului. Pe urmă, şi-a dat seama că făcuse bine. De atunci trimite la fiecare trei luni un certificat medical, dovadă că evreul Goldenberg este bolnav şi nu poate fi luat la

muncă. Pentru asta primeşte de la evreu trei mii de lei pe lună. Asta înseamnă încă o leafă. Acum poate trăi bine. Pe lîngă asta, i se pare că face şi o faptă bună. Bătrînul Goldenberg a rămas acasă şi-şi vede de negoţ, în loc să stea în lagăr.

După ce a băut o ţuică, jandarmul a dat perdeaua la o parte şi s-a uitat prin geamul de sticlă din cîrciumă în camera de locuit a evreului. Voia s-o vadă pe Roza, fata cîrciumarului, şi să-i dea bună dimineaţa. Aşa face întotdeauna. Roza are carnea albă şi moale. Cînd o ciupeşte de braţ, jandarmul are impresia că a apucat în mînă catifea. Pielea Rozei nu e ca a ţărăncilor. De obicei, ea şade la fereastră şi citeşte romane. Acum, lîngă ea e un tînăr. Stau alături unul de altul şi vorbesc.

— Cine e individul ? a întrebat jandarmul cu asprime.

Bătrînul Goldenberg a ezitat dacă să spună adevărul sau nu ; pe urmă s-a hotărît :

— E Marcu, fiul meu ! A fost pînă acum la Paris.

— Prezintă-mi-l şi mie ! a zis jandarmul.

Nu cunoscuse pînă atunci pe nimeni care să fi fost la Paris. De la el putea învăţa cîte ceva...

Marcu Goldenberg era însă un om ursuz. Trebuis să-i scoţi vorbele din gură cu cîrligul. Jandarmul a fost decepţionat. Crezuse că tinerii care au studiat la Paris sînt altfel. Ăsta era morocănos şi încuiat la fire. Şi nici n-a vrut să bea paharul de ţuică oferit de jandarm. Antipatic. Totuşi, ieşind din cîrciumă, plutonierul i-a spus lui Marcu :

— Vino diseară la postul de jandarmi, să facem o tablă !

Pe urmă a plecat, gîndindu-se că evreul a cheltuit banii degreba cu fiu-său.

21

Cînd a trecut pe lîngă casa lui Johann Moritz, jandarmul s-a oprit. Suzana era în curte şi frămînta cu picioarele lut pentru cărămizi. În doi ani, Johann Moritz îşi construise casa. Muncise, împreună cu nevastă-sa, zi şi noapte. Casa era frumoasă, înaltă şi cu ceardac.

— De ce mai faci cărămidă ? Doar aţi terminat casa ! a zis jandarmul, oprindu-se la poartă.

Ar fi vrut să intre în curte, dar poarta era încuiată.

— Zidim un staul pentru vite, a răspuns femeia şi a continuat să frămînte lutul cu picioarele.

Pulpele îi erau dezgolite şi albe.

— Bărbatul tău nu-i acasă ? a întrebat jandarmul.

— Iani e la moară ! a răspuns ea rîzînd.

În fundul curţii, la soare, erau cei doi copii ai lui Johann Moritz. Unul, în leagăn. Celălalt se juca în ţărînă. Din cînd în cînd, Suzana arunca o privire spre ei. Apoi turna apă peste lutul de sub picioare şi-l frămînta mai departe. Era îmbrăcată cu o rochie prea strîmtă, şi şoldurile i se conturau, rotunde. Jandarmul a încercat din nou poarta, uitînd că e-ncuiată.

— Nu vrei să-mi deschizi ? a întrebat el.

— Acolo nu poţi sta ?

— Niciodată nu te găsesc singură. Acum, cînd bărbatu-tău e plecat, mă ţii la poartă !

— Aşa trebuie ! a zis ea. Acum ai stat destul şi la poartă ! Vezi-ţi de drumul dumitale !

— Deschide puţin ! Nu fi rea !

— Vine Iani ! Dacă te găseşte, îţi sparge capul cu toporul !

— Dacă mi-ar sparge cineva capul cu toporul, ţie ţi-ar părea rău ? a întrebat jandarmul.

— Alte întrebări mai deştepte n-ai de pus? a zis ea. Mai bine taci şi vezi-ţi de drum ! Acum trebuie să sosească Iani !

— Te mai întreb ceva şi pe urmă plec !

— Întreabă !

Ea s-a oprit din frămîntat şi şi-a pus mîinile în şolduri.

— Dac-ai şti că nu vine bărbatu-tău, mi-ai deschide poarta ?

— Prea vrei să ştii multe ! a zis Suzana şi a început din nou să frămînte lutul.

Pînă atunci nu se gîndise niciodată ce-ar face dacă Iani ar fi plecat undeva departe şi dacă jandarmul ar veni la ea.

— Acum eşti femeie măritată, a zis el. De ce ţi-e frică ?

— Lasă-mă-n pace, domnule şef, şi pleacă de la poarta mea ! a zis ea, supărată.

— Nu plec pînă nu-mi răspunzi ! Dacă n-ar fi bărbatu-tău, m-ai primi la tine, sau m-ai ţine la poartă, ca acum ?

— Nu ştiu ! a raspuns ea scurt.

— Răspunde cu da sau nu ! a zis jandarmul. Dacă nu-mi răspunzi, nu plec !

Şi s-a rezemat cu coatele de poartă.

— De ce vrei să ştii ? a întrebat ea. Iani tot nu pleacă niciodată de-acasă !

— Dar dacă ar pleca ?

— Încearcă şi-ai să vezi atunci dacă te primesc ori nu ! a zis ea. Dar Iani nu pleacă. Acum avem de zidit staulul. Pe urmă zidim fîntîna. Cum o să plece el de-acasă, cînd avem atîta treabă ?

Ochii jandarmului au sclipit. El s-a desprins de poartă, spunînd :

— Ştiam eu că eşti fată bună !

Jandarmul a plecat. Suzana l-a auzit cum fluiera, depărtîndu-se, şi s-a oprit din lucru. Era speriată. Şi-a smuls picioarele din pasta de argilă şi a alergat spre copii. L-a luat pe cel mare în braţe. L-a strîns la piept. Avea senzaţia că săvîrşise un păcat. Că a făcut ceva grav, care nu trebuia făcut. Ceva contra lui Moritz şi contra copiilor ei. « Dar cu ce-am păcătuit ? » s-a întrebat ea « M-am speriat degeaba ! » A lăsat copilul din braţe. « N-am săvîrşit nici un păcat ! » — şi-a spus. A început să frămînte pămîntul mai departe, cu rochia suflecată.

22

A trecut o săptămînă. La poarta lui Johann Moritz a bătut un soldat de la postul de jandarmi. Moritz era la masă. S-a uitat pe fereastră şi, cînd a văzut chipiul soldatului, a zis :

— Mă duc să văd ce vrea!

Şi a ieşit în curte. S-a întors cu o hîrtie în mînă. După ce s-a aşezat iar la masă şi a început să mănînce, Suzana l-a întrebat :

— Ce hîrtie ţi-a dat ?

Johann Moritz a înghiţit îmbucătura pe care o avea în gură, apoi a răspuns :

— Un ordin de rechiziţie ! O să vedem după-masă ce vrea statul să ne mai ia !

Părea calm. Ştia căţăranii primesc ordine de rechiziţie pentru cai, pentru căruţe şi pentru vite. El nu are nici cai şi nici căruţă. Acum îi părea bine că nu cumpărase. I le-ar fi rechiziţionat statul, şi el ar fi rămas tot pe jos. « Poate că statul vrea de la mine un sac de porumb sau de grîu » - s-a gîndit Moritz. Şi grîul începuse să fie rechiziţionat.

După ce a mîncat, Johann Moritz şi-a şters mîinile, ca să nu murdărească hîrtia adusă de jandarm, pe urmă a deschis-o şi a început să citească. Suzana urmărea cu privirile mişcările feţei lui, care a devenit întîi roşie, pe urmă s-a-ngălbenit şi iarăşi a devenit roţie-vînătă.

— Ce scrie acolo ? a întrebat Suzana.

Copii tăceau şi se uitau la tatăl lor. Moritz s-a aşezat pe pat, cu mîinile sub cap.

— Nu vrei să-mi spui şi mie ce scrie ? a întrebat iar Suzana, care vedea că s-a întîmplat ceva rău.

— Degeaba-ţi spun, că tot n-ai să-nţelegi ! a zis el. Nici eu nu-nţeleg !

— E ceva rău, Iani ?

— Trebuie să fi greşit furierul ! a zis Moritz. Furierii de la regiment sînt totdeauna cu capu-n altă parte, cînd scriu ! Tu ce zici ? Ăsta-i un ordin de rechiziţie. Il cunosc. Am mai primit noi de două ori ordine de rechiziţie ! O dată pentru grîu şi altă dată cînd ne-au luat sacii pe care-i cumpărasem de la Porfir. Acum ordinul de rechiziţie nu e nici pentru saci, nici pentru grîu, ci pentru mine. Cum o să rechiziţioneze un om ? Tu înţelegi asta ?

Suzana citea încet. Moritz şi-a pierdut răbdarea şi i-a luat hîrtia din mînă. I-a citit el. Apoi a zis :

— Cum o să mă rechiziţioneze pe mine ? Că eu sînt un om ! Se rechiziţionează caii, casele, vacile, sacii. Oamenii, nu ! Şi uite, aici scrie numele meu. Trebuie să fi înnebunit furierii !

— Şi ce trebuie să faci acum ? a întrebat Suzana.

— Mîine dimineaţă, la şapte, trebuie să fiu la postul de jandarmi, a zis el.

— Poate c-au greşit furierii, a spus Suzana. Aşa cum zici tu !

— Sigur c-au greşit ! a răspuns Moritz.

În capul lui încolţise însă îndoiala. Se gîndea : « Dar dacă n-au greşit furierii ?"

S-a pregătit de drum. Aşa cum se pregătea cînd pleca la armată. Dacă ordinul e greşit, atunci poate c-au să-l ţină o lună sau două.

23

După-amiază, Moritz a căutat ceartă. Suzana nu s-a supărat. Înţelegea că e mînios din cauza ordinului. Către seară, Moritz a luat hîrtia, a învelit-o într-o coală de ziar, ca să n-o murdărească, şi a pus-o în buzunar.

— Mă duc să-i arăt şi părintelui ordinul ! a zis el. Şi a ieşit pe poartă.

În curtea preotului, nu era decît preoteasa. Preotul Alexandru Korugă plecase cu treburi la oraş şi nu se înapoiase încă. Moritz fu cît pe-aci să-i povestească totul preotesei, dar îşi luă gîndul. I-a sărutat mîna şi a plecat.

Pe uliţă se auzeau cîinii lătrînd. Noaptea se lăsa încet. Moritz s-a împiedicat de o piatră şi a tras o înjurătură. A grăbit pasul şi s-a întors acasă.

24

Seara aceea a fost zbuciumată. După ce a intrat în aşternut, pe Johann Moritz l-au năvălit gîndurile. Suzana s-a lipit de el şi l-a cuprins cu braţele de după gît. Voia să-l facă să uite necazul. Dar Moritz era prea tulburat. I-a dat braţele deoparte şi s-a întors cu spatele la ea. Liniştea tot nu venea. Se gîndea la fel de fel de lucruri. Într-o gospodărie sînt sute de treburi, care trebuie făcute. Munceşti zi şi noapte, şi tot rămîn atîtea neisprăvite. Cînd pleci însă pe neaşteptate, fără să ştii cît vei lipsi, şi cînd le laşi toate baltă, te cuprinde groaza. E ca şi cum ai muri : numai atunci nu ştii unde pleci şi numai atunci le laşi toate cum sînt. Unele lucruri se cer să fie făcute înainte de plecare. Astea îl chinuiau pe Johann Moritz. Cumpărase cu cîteva zile înainte zece stînjeni de lemne. Le-a plătit, le-a tăiat şi le-a lăsat în pădure, aşezate în grămezi. Mai rămînea doar să le aducă acasă. Acum, el pleacă. Şi era lemn scump, de stejar, bun pentru construit. De-abia aştepta să-l vadă în curte. Se gîndise şi unde

să-l stivuiască, lîngă gard, căci butucii erau groşi. El pleacă şi lemnele rămîn în pădure !

Moritz s-a întors spre Suzana. Ea nici măcar nu ştia că el cumpărase lemnul. Cum să ştie unde e ? În pădure, e greu să-l găsească. Suzana dormea. Moritz i-a pus palma pe umăr. « Trebuie să-i spun că lemnele sînt în spatele cantonului, la cîteva sute de metri de pîrîu. Acolo sînt şi alte grămezi de lemne. Dacă nu-i explic cu de — amănuntul, n-o să le găsească » — şi-a zis Moritz. Suzana a simţit mîna lui pe umăr, şi a zîmbit prin somn.

Era lună plină şi-n cameră se vedea ca ziua. Johann Moritz ştia că femeia nu putea aduce singură lemnele. Nu era treabă de femeie. « Bătrînul Artemie are să găsească lemnele, dacă se duce cu ea. Dar ea trebuie să ştie că le-am cumpărat. Să se ducă şi să le vadă. Asta trebuie să-i spun. » Moritz a apăsat mai tare pe umărul ei gol. Femeia a zîmbit din nou. El îi vedea obrazul luminat de lună. După ce-a zîmbit, ea şi-a umezit buzele. Lui Moritz i-a fost milă s-o deştepte. Suzana dormea adînc, ca un prunc. S-a gîndit să se scoale el mîine mai de dimineaţă şi să-i explice cum şi unde sînt lemnele. Pe urmă şi-a luat braţul de pe umărul ei şi a rămas cu faţa-n sus. El adoarme uşor culcat cu faţa-n sus. Dar acum nu poate adormi. Şi-a adus iar aminte de ordin. Gîndindu-se la lemne, uitase de el. S-a înfuriat. Johann Moritz făcuse armata la grăniceri. Acolo a învăţat şi sîrbeşte. El ştia cum e la armată. Legile nu se poate să se fi schimbat şi să se rechiziţioneze acum şi oameni !

Johann Moritz şi-a frecat tîmplele şi s-a hotărît să nu se mai gîndească la nimic. Tot avea să afle a doua zi ce s-a-ntîmplat. Poate că-i numai o greşeală a furierilor, şi a- tunci necazul lui este degeaba. Poate că un furier de la cancelaria companiei a vrut să facă glumă cu el şi i-a trimis un ordin de rechiziţie, în loc de ordin de mobilizare !

Cînd s-a mai potolit puţin şi credea că are să adoarmă, Moritz şi-a adus aminte că Anton Baltă fi datorează 500 de lei. Nu ştia cît va lipsi. Suzanei poate că or să-i trebuiască bani acasă. S-a întors iar spre ea. Suzana dormea pe partea stîngă, cu perna în braţe. « Cine ştie ce visează ea acum ? » - şi-a zis el. Şi din nou i-a fost milă s-o deştepte. A lăsat să-i spună şi despre bani tot a doua zi.

Apoi i-a venit în minte că, dac-or să-nceapă ploile, pereţii fîntînii, rămaşi neghizduiţi, au să se prabuşească. « Poate, pînă

încep ploile, sînt înapoi ! » — şi-a zis. Şi nu s-a mai gîndit la fîntînă. Dar şi-a amintit de cărămida pentru staul. Asta era o treabă pe care n-o putea lăsa neterminată. Făcuse 800 de cărămizi. Le aşezase una peste alta, ca să se usuce, lîngă zidul casei. Acum ar fi trebuit să le ardă. Dacă se usucă prea mult, se sfărîmă. Toată munca ar fi fost în zadar. S-a învîrtit în pat, cu necaz, şi a privit din nou spre Suzana. Poate că-l ajută cu un sfat. Ea era dezgolită şi dormea cufundată în perne. Moritz şi-a dat seama c-ar trezi-o degeaba. Asta era o treabă de bărbat. S-a gîndit la oamenii din sat cu care era prieten. Acum nu-i vine-n minte nici unul care să vrea să vină să-i ardă cărămida. Fiecare are gospodăria şi treburile lui. Dacă era ziuă, fi încercat la unii. Dar acum oamenii dorm. Nu se poate duce să-i scoale din somn, ca să le vorbească de cărămida lui. « Dac-o acopăr cu paie şi cu rogoz, n-o să se usuce aşa repede. Mai ţine cîteva săptămîni ! » — şi-a zis Moritz. « Pînă atunci poate mă-ntorc ! »

Moritz a coborît din pat. Uşa era deschisă. El a ieşit în ceardac. Era gol. A dat să se întoarcă să-şi ia cămaşa şi pantalonii, dar nu voia să-i deştepte pe femeie şi pe copii. A luat o cărămidă în mînă şi a privit-o la lumina lunii. A pipăit-o : trebuia arsă în două sau trei zile. Nu se mai putea aştepta. S-a întors spre fîntînă. Pe urmă a inspectat toată curtea. Uitase că e în pielea goală. A privit la pereţii casei. La acoperiş. Toate se vedeau frumos ca ziua. De mult nu mai fusese o lună aşa de limpede. Moritz a uitat că pleacă. S-a gîndit cum va construi staulul. Voia să-şi cumpere cai şi doi boi. Apoi, o vacă. Ajunsese în fundul curţii, chiar lîngă claia de rogoz. A luat un braţ şi l-a dus lîngă şirurile de cărămidă. Ştia că treaba asta avea s-o facă Suzana, a doua zi. Dar, fiindcă tot se afla lîngă rogoz, a început să-l care. « Suzanei o să-i vie mai uşor să-l aibă aproape ! » Pe urmă a cărat paiele. Se încălzise. A acoperit bine cărămizile. Lucrase repede.

Cînd au cîntat cocoşii de ziuă, Moritz s-a uitat pe drum şi şi-a adus aminte că pleacă. S-a ruşinat că e gol, în curte. A intrat în casă şi s-a oprit în mijlocul camerei. Femeia dormea goală, întinsă peste tot patul. Moritz s-a culcat lîngă ea, fără s-o deştepte. Ea nu l-a simţit cînd a venit ; a întins un picior şi l-a aşezat peste al lui. Moritz a adormit repede.

După scurt timp, a tresărit prin somn. S-a trezit şi s-a uitat împrejur. Suzana dormea. Luna era la marginea de jos a feres-

trei, ca un chipiu de jandarm care aştepta pe prispă. Johann Moritz s-a uitat la ea şi n-a mai putut închide ochii pînă la ziuă.

25

A doua zi dimineaţă, Johann Moritz a plecat către postul de jandarmi. Pe drum întîlnea ţărani care se îndreptau spre moară, spre cîmp sau spre pădure. Moritz întorcea capul, să nu-i vadă. Şi el ar fi avut de mers la cîmp. Şi el ar fi trebuit să meargă la moară. Şi la pădure ar fi avut de mers. Dar el trebuie să lase toate şi să plece. El era rechiziţionat. Ochii lui Moritz au privit cu duşmănie poarta postului de jandarmi. Prin minte i-a trecut o clipă gîndul să fugă. Dacă se-ascunde-n pădure, jandarmii nu-l mai găsesc, şi scapă de rechiziţie. Dar a rămas neclintit lîngă poarta postului. Are nevastă, copii, casă. Nu se poate să fugă !

Johann Moritz a intrat în curtea jandarmeriei. În birou, şeful postului se rădea. Moritz, aşezat jos, pe iarbă, aştepta ca el să termine. Voia să intre şi să-l întrebe dacă nu s-a făcut vreo greşeală cu ordinul lui de rechiziţie. În curte mirosea a lapte fiert care a dat în foc.

Cineva a pus mîna pe umărul lui Moritz. El a întors capul. Era un soldat, altul decît cel care-i adusese ordinul. La un pas în dreapta soldatului, stătea Marcu Goldenberg, băiatul ovreiului din fîntîna. Moritz nu i-a văzut de unde şi cînd au apărut lîngă el. I-a privit, şi pe jandarm, şi pe Marcu. Erau amîndoi dusmănoşi. Soldatul l-a prins pe Moritz de umărul cămăşii şi l-a ridicat în picioare, cum ridici un sac. Moritz s-a supus. Credea că-i o glumă de soldat. A observat însă că Marcu e cu mîinile legate la spate.

— Cot la cot ! a poruncit soldatul.

« Dacă Marcu e legat, nu poate fi vorba de-o glumă ! » — s-a gîndit Johann Moritz. Şi-a apropiat cotul de al evreului. Îi era frică. De cîte ori vede oameni legaţi, lui Moritz îi e frică.

În spatele lor, santinela a încărcat arma. Moritz ştia, fără să se uite, că o încarcă, fiindcă şi el fusese soldat. Jandarmul a pus baioneta la armă. Johann Moritz a înţeles ce se petrece şi a închis ochii. Cînd au ieşit din curtea postului de jandarmi, s-a mai uitat o dată spre fereastra biroului. Şeful sprijinise oglinda

de geam. Continua să se bărbierească. Ţăranii de pe uliţă se opreau şi priveau convoiul. Femeile ieşiseră la poartă. Şi ele se uitau după ei.

În dreptul casei lui Nicolae Porfir, alte femei, care veneau cu apă de la fîntînă, au lăsat găleţile în mijlocul drumului şi, cînd au trecut ei, şi-au făcut cruce. Moritz a închis ochii. Ceva i se rupsese în piept. Femeile îşi fac totdeauna cruce cînd văd pe drum oameni legaţi, duşi cu puşca de la spate !

Din urmă se auzeau paşii soldatului. În afară de zgomo tul sacadat al bocancilor, totul devenise linişte. Moritz mergea în aceeaşi cadenţă cu Marcu Goldenberg. Picioarele parcă nu mai erau ale lui. Păşeau singure. Şi carnea din trup părcă nu mai era a lui. Şi gîndurile. Toate parcă erau ale altuia. Nu mai avea nimic al lui.

26

Şeful postului de jandarmi a terminat cu bărbieritul şi a ieşit în curte, fluierind. Dimineaţa era frumoasă. Un soldat i-a turnat apă pe mîini, ca să se spele. Soldatul a înţeles că şeful se duce la o femeie. Îl văzuse că s-a bărbierit cu încetineală şi de două ori.

— E una nouă, domnule şef ? a întrebat soldatul. Rîdea.

Jandarmul a clipit cu coada ochiului. Dar n-a răspuns. După ce s-a uscat cu prosopul, şi-a îmbrăcat tunica cea nouă şi s-a aşezat la birou. A scos din dosar copia raportului pe care-l trimisese dimineaţa la legiune, odată cu cei doi arestaţi, şi a recitit-o :

A vem onoare a vă înainta cu escortă pe indivizii Goldenberg Marcu, doctor în drept, 30 ani, şi Moritz Ion, lucrător agricol, 28 ani, care cad sub prevederile legii şi ale ordinelor dumneavoastră anterioare, referitoare la rechiziţionarea şi trimiterea în lagăre de muncă a tuturor evreilor şi a elementelor dubioase din raza postului nostru.

Semnat : *plutonier de jandarmi Nicolae Dobrescu, şeful postului din satul Fîntîna.* "

Jandarmul a pus raportul înapoi în dosar, satisfăcut. Şi-a netezit mustaţa. S-a uitat în oglinda de buzunar. Pe urmă s-a ridicat de la birou, a luat arma pe umăr şi a pornit spre casa lui Johann Moritz.

Suzana era acum singură. De doi ani o pîndeşte să rămînă singură. Şeful postului a început iar să fluiere.

27

După un ceas, şeful postului de jandarmi s-a întors. Lăsase vorbă că o să lipsească toată ziua ; dar acum era din nou în birou. Şi era furios. Nu ştia pe ce să pună mîna ca să se potolească. Dînd cu ochii de dosarul de corespondenţă de pe masă, l-a deschis. A citit iar copia raportului trimis la legiune, cu arestaţii, şi s-a mîniat mai tare. Ar fi vrut să-l rupă de ciudă. Îl scrisese degeaba. Suzana, cu toate că era singură, n-a vrut să-l primească. Cînd el a încercat să intre cu forţa, ea a luat toporul şi l-a ameninţat că-i crapă capul dacă intră în curtea casei ei. Nu glumea. Jandarmul cunoştea femeile. Dacă intra atunci în curte, ea i-ar fi despicat capul. De aceea, a renunţat şi s-a întors la post. Dar era mînios. Toată manevra lui cu arestarea lui Johann Moritz, ca s-o aibă pe femeie singură, a fost în zadar. Muncise la ticluirea ordinului de rechiziţie o seară întreagă. « Am stricat cerneala şi hîrtia de pomană ! » — şi-a zis. Apoi l-a înjurat pe Johann Moritz de mamă.

28

În curtea legiunii de jandarmi se afla o coloană de arestaţi gata de marş. Moritz s-a uitat la hainele lor frumoase şi la geamantanele pe care le aveau în mîini. Era obosit. Îl usturau tălpile. Goldenberg nu scosese tot drumul nici un cuvînt. Şi el era însă frînt de oboseală. Aşteptau să se aşeze undeva jos.

Poarta rămăsese deschisă în urma lor. Coloana de arestaţi începuse să iasă. Un ofiţer care a trecut pe lîngă ei în

fugă, cu un teanc de hîrtii în mînă, s-a uitat la obrajii palizi ai lui Goldenberg. Apoi s-a uitat la Moritz şi l-a întrebat pe jandarm :

— Hahami ?

A smuls plicul galben din mîna soldatului, fără să mai aştepte răspunsul, şi i-a arătat lui Moritz coloana care ieşea pe poartă, ordonînd :

— Încolonarea !

Johann Moritz s-a uitat la ofiţer. Nu înţelesese. Locotenentul l-a apucat de umăr şi l-a învîrtit ca pe-o sfîrleză. Pe urmă i-a dat o lovitură de cizmă în spate. Johann Moritz şi-a potrivit pasul cu ultimii prizonieri din coloană. Şi a ieşit şi el cu ei.

Cînd a întors capul, l-a văzut pe Marcu Goldenberg păşind în urma lui.

29

Marşul a durat pînă seara. Cînd au făcut o pauză, la ieşirea din oraş, Goldenberg s-a apropiat de Johann Moritz.

— Dezleagă-mi mîinile ! a zis el şi s-a întors cu spatele.

Mîinile lui Marcu erau albe şi subţiri. La încheietura braţelor, unde fusese frînghia, rămăsese o dungă roşie ca sîngele. După ce Moritz i-a desfăcut nodul, Marcu a zis :

— Mulţumesc !

Nu a zîmbit şi nu s-a uitat în ochii lui Moritz. S-a aşezat doar pe iarbă. A privit în depărtare, cu ochii lui reci ca de sticlă. Johann Moritz s-a lăsat jos lîngă el. Ca să intre în vorbă, i-a întins frînghia cu care fusese legat la mîini.

— Mai ai nevoie de sfoară ? Sau mi-o dai mie ?

— Poţi s-o ţii ! a răspuns Marcu.

Acum nu mai era aspru.

Johann Moritz a înfăşurat bucata de frînghie şi a pus-o cu grijă în buzunarul pantalonilor.

— E bine să ai un capăt de sfoară la tine ! a zis el. Nici nu ştii cînd îţi poate fi de folos !

Marcu Goldenberg a zîmbit. Era prima oară cînd Johann Moritz îl vedea zîmbind.

30

În seara aceleiaşi zile, coloana prizonierilor evrei a ajuns pe malul pîrîului Topoliţa. Era destinaţia transportului. Albia secase : nu curgea nici un strop de apă. De-a lungul malurilor crescuseră sălcii şi tufişuri de arbuşti. Aici trebuia să sape evreii un canal. În fund, se vedeau case. Sate nu erau prin apropiere. Numai două grajduri părăsite, de pe vremea cînd pămîntul din jur era proprietate mînăstirească şi aici se ţineau herghelille de cai. Grajdurile se aflau chiar la marginea pădurii. În faţa lor era oprit un camion militar, încărcat cu tănăcoape, sape şi un cazan de bucătărie. Prizonierii s-au uitat la camion. Altceva la care să se uite tot nu aveau.

În seara aceea, prizonierii au dormit în grajduri. Moritz s-a culcat pe iarbă, dinaintea grajdurilor, fiindcă era mai moale, şi a adormit imediat. În timpul nopţii, s-a deşteptat de cîteva ori. Luna lumina ca ziua. S-ar fi putut crede acasă. Cînd vedea însă trupurile învelite în paltoane, care dormeau mai încolo, îşi aducea aminte că nu e în Fîntîna lui. Şi închidea ochii.

A doua zi dimineaţă, evreii au fost aşezaţi pe două rînduri şi număraţi. Johann Moritz şi Marcu Goldenberg erau din nou unul lîngă altul. Moritz i-a dat bună dimineaţa, Marcu a răspuns, şi lui Moritz i s-a părut că el îi zîmbeşte. Un plutonier-major a trecut prin faţa şirurilor şi le-a împărţit prizonierilor sape şi tîrnăcoape. Fiecare a primit cîte o unealtă. Zece oameni au dat jos din camion cazanul de bucătărie şi l-au aşezat înaintea grajdurilor, sub un stejar. Pe urmă majorul, care avea toţi dinţii de argint şi mustaţă neagră, a ţinut un discurs. A spus că evreii trebuie să sape canalul, pentru binele şi pentru apărarea patriei. A spus că el — majorul — este Dumnezeul evreilor şi că, dacă spune el ceva, şi Moise din cer trebuie să zică la fel. A mai spus că-l cheamă Apostol Constantin şi că are doi băieţi, unul — avocat, celălalt — ofiţer. Evreii au ascultat cu atenţie. Unii zîmbeau. Dar la toţi le era frică.

— Mîncare nu se dă astăzi ! a terminat majorul. Încă nu-i instalată bucătăria. Începînd de mîine, se dă ceai şi, de două ori pe zi, supă de fasole. În plus, o jumătate de pîine !

După cuvîntare, s-a pornit lucrul. Fiecare om avea de săpat zilnic o anumită porţiune. Cînd o termina, era liber pînă seara. Dacă n-o termina însemna că a sabotat interesele ţării : era legat în fiare şi trimis la Curtea marţială, ca inamic al patriei. Aşa a spus majorul. Prizonierii au crezut că aşa este.

Johann Moritz a ieşit în faţa rîndurilor şi i-a spus majorului că el nu e evreu. Majorul a răspuns că el nu ascultă reclamaţii decît după ce îşi instalează cancelaria. Johann Moritz s-a întors la locul lui, alături de Marcu Goldenberg, şi a aşteptat. Ştia că la armată trebuie să aştepţi.

Cancelaria a fost instalată peste zece zile, într-o baracă nouă de scînduri, cu mese, cu scaune şi cu paturi pentru furieri, construită în apropierea şantierului. Cînd Johann Moritz s-a prezentat în faţa uşii cancelariei, majorul i-a spus să vină peste o săptămînă. Zicea că n-are încă timp pentru reclamaţii.

31

Pe cînd săpau la canal, Moritz, lovind cu tîrnăcopul în pămîntul pietros, l-a întrebat pe vecinul din dreapta cum îl cheamă. Lui Moritz îi plăcea să vorbească cu oamenii de lîngă el. Oamenii, cînd nu-şi vorbesc, parcă se duşmănesc. Vecinul l-a privit pieziş.

— Ţi-e ruşine să vorbeşti idiş ? a întrebat el.

— Nu ştiu idiş, a răspuns Moritz.

— Ruşine !

Evreul a scuipat şi a întors capul în altă parte.

Moritz s-a adresat vecinului din stînga. Voia să-i explice.

— Vorbeşte idiş ! a zis cel din stînga.

— Tocmai asta vreau să-ţi spun, a zis Moritz. Eu nu ştiu idiş !

Evreii s-au uitat la Moritz cu duşmănie. El s-a oprit din lucru şi a încercat să le explice. Dar nimeni nu-l asculta. Moritz s-a gîndit « Sînt sfătuiţi între ei să nu vorbească decît idiş. Treaba lor ! Ei sînt evrei, şi e limba lor. Dar eu de ce să vorbesc idiş ?"

— Poate vorbeşti ebraica, dacă ai uitat idiş ? a întrebat unul.

Moritz a ridicat capul, ca să răspundă. Toţi încetaseră lucrul şi-l priveau. Apoi au izbucnit în hohote de rîs.

Johann Moritz s-a mîniat. Era vînăt de mînie. Nu s-a mai putut stăpîni.

— Dacă-i vorba de limbi, atunci rîd eu de voi ! a zis el. Eu ştiu patru limbi, pe care le vorbesc cum curge apa. Tu cîte ştii ?

Se întorsese către vecinul din dreapta. Acesta a răspuns scurt :

— Eu ştiu idiş !

Moritz a izbit cu tîrnăcopul în pămînt. Simţea că îşi bat joc de el. Toţi ştiau şi româneşte, dar nu voiau să vorbească.

După lucru, bătrînul Isaac Lengyel, şeful coloanei, l-a luat pe Johann Moritz deoparte şi i-a spus :

— Măcar în aceste ceasuri grele pentru poporul evreiesc şi măcar cînd sîntem împreună, numai noi între noi, trebuie să vorbim idiş !

— Eu nu sînt evreu ! a zis Moritz.

— E o prostie să te mai ascunzi acum, după ce-ai ajuns aici ! a zis Isaac Lengyel. Înainte de a te închide, puteai. Şi bine făceai, dacă te ascundeai şi nu te prindea ! Aici nu mai are nici un rost. Dacă o faci faţă de noi, eşti un renegat !

— Înţelege, domnule Lengyel, eu nu sînt evreu !

Vocea lui Moritz tremura.

— Spune ce vrei ! a zis bătrînul. Poate îţi place să fii renegat !

Johann Moritz a rămas singur. Nu l-au crezut că nu e evreu. Ziceau că minte. Că nu e român şi că o ţine pe-a lui numai ca să scape din lagăr.

În registrul lagărului, pe care l-a făcut bătrînul Lengyel, el e trecut Moritz Iacob.

— Nu există evrei cu numele de Johann, a zis Lengyel. Numele evreiesc este Iacob. Aşa te cheamă pe tine ! Nici Ion nu te cheamă ; asta-i traducerea românească a lui Iacob !

Toţi cei din lagăr îi spuneau Iankel. El nu s-a opus. I-a fost greu numai pînă s-a învăţat cu noul nume.

— Puteţi să-mi spuneţi şi Iacob, şi Iankel ! a zis el. Mie îmi pare rău că nu mă credeţi !

32

Johann Moritz a aflat că toţi evreii fuseseră aduşi în lagăr cu ordine de rechiziţie. S-a convins că statul rechiziţiona acum nu numai caii, căruţele şi sacii, ci şi evreii. Dar el nu era evreu. Asta voia să-i spună majorului. Altcuiva nu-i putea spune. Însă majorul nu avea niciodată timp. Acum a reuşit să-i vorbească. Majorul era furios.

— De patru luni, de cînd eşti aici, îmi produci numai indisciplină ! Cînd deschid uşa cancelariei, dau cu ochii de tine. În fiecare zi ai cîte ceva de reclamat ! Nu-ţi place mîncarea ? Nu poţi lucra ? Ţi-e dor de nevastă ?

Johann Moritz îşi pregătise un discurs, pe care îl repeta zilnic. Voia să-i istorisească majorului întreaga poveste.

— Spune scurt ce vrei ! a zis majorul.

— Vreau să-mi daţi drumul, a zis Moritz. Eu nu sînt evreu !

— Nu eşti evreu ?

Majorul l-a fixat ironic pe Johann Moritz. A luat de pe masă registrul cu numele arestaţilor, l-a deschis la litera *M* şi a citit : *Moritz Iacob, 28 ani, căsătorit, doi copii, domiciliu în satul Fîntîna. Numele soţiei : Suzana.* Nu eşti tu ăsta ?

— Eu sînt ! a zis Moritz.

— Atunci cum nu eşti evreu ?

— Eu sînt, a repetat Moritz. Dar nu sînt evreu !

— Dă-ţi seama de gravitatea declaraţiei pe care o faci ! a zis majorul. Orice minciună înseamnă puşcărie. Tu susţii acum că tot ce scrie în acte — şi astea sînt acte militare — este fals. Gîndeşte-te bine la ce spui ! Ştii ce te-aşteaptă. Mai susţii că nu eşti evreu ?

— Nu sînt ! a zis Moritz scurt.

— Atunci ce cauţi aici ?

— Nu ştiu !

— De ce n-ai spus pînă acum ? a întrebat majorul. Eu am semnat pînă azi în toate actele că cei 250 de oameni care lucrează la canal sînt evrei. Tu vii acum şi spui că nu eşti evreu ! Înseamnă că eu am semnat fals. Înseamnă că eu trebuie să intru la puşcărie !

Majorul era acum roşu de furie.

— Meriţi să-ţi dau două perechi de palme, de să-ţi vîjîie urechile o săptămînă ! Totuşi, eu iau act de declaraţia ta. Dar ce spui tu e grav. De aceea îţi iau declaraţie scrisă. Semnezi cu mîna ta. Cine te-a trimis aici intră la puşcărie, dacă-i adevărat că nu eşti evreu. Dar, dacă eşti evreu, atunci părăseşti lagărul şi intri la ocnă, la tăiat sare !

Moritz a rămas în picioare, lîngă uşă. Majorul a scris o declaraţie şi i-a dat-o s-o semneze. Scria în ea că Johann Moritz nu este evreu şi cere eliberarea.

— Acum poţi să pleci, a zis majorul. Mîine dimineaţă trimit hîrta pecare ai semnat-o. Pe urmă aşeptăm răspunsul.

Moritz zîmbea. Cînd a ieşit din cancelarie, parcă ar fi plecat direct acasă. Furierul Ştrul a alergat însă după el şi l-a chemat înapoi. Majorul voia să-i mai spună ceva.

— Ascultă, Moritz, a zis majorul. Eu am 25 de ani de serviciu. Sînt şi tată de familie. Nu vreau să dau cu piciorul carierei din cauza declaraţiei tale. Cazul tău nu e aşa de simplu. Tu ai un nume evreiesc : te cheamă Moritz. De ce te cheamă Moritz, dacă nu eşti evreu ? Asta-i una. Vorbeşti idiş ? Asta-i a doua. Ai mai pomenit tu un român care să vorbească idiş ? Vorbesc eu idiş ?

— Am învăţat aici, în lagăr, a zis Moritz. Dacă ştii nemţeşte şi dacă auzi toată ziua idiş, înveţi. Nu e greu !

— Ascultă ! a reluat majorul. Întîi : ai nume evreiesc. Al doilea : vorbeşti idiş. Al treilea : în hîrtii scrie că eşti evreu. Pot eu să te mai cred că eşti român ? Spune şi tu ! Nu pot !

Majorul ţinea declaraţia semnată de Moritz în mînă. A trîntit-o pe masă ca şi cum ar fi aruncat-o la coş. Lui Johann Moritz i-au dat lacrămile de ciudă.

— Pe Dumezeul meu că nu sînt evreu, domnule major !

— Asta o s-o stabilim noi mai tîrziu ! a zis majorul. Deocamdată eu iau act de declaraţie şi scriu ce am constatat eu. Mie îmi place să fiu om drept, aşa am fost toată viaţa ! În afară de declaraţia ta, am luat act că ai nume evreiesc şi că nu îi cunoşti proveniența. Al treilea, am luat act de faptul că vorbeşti idiş, dar scriu în raport că, după cum declară martorii, ai învăţat în lagăr. Cînd ai venit, nu ştiai ! E drept ce spun eu ?

— Este ! a zis Moritz.

— Acum, altceva ! Ce religie ai tu ?

— Ortodox, domnule major !

Majorul s-a uitat la Moritz bănuitor.

— Tu ştii cum sînt botezaţi evreii ?

— Ştiu !

— Ştii, dar susţii că nu eşti ca ei ! şi-a continuat ideea majorul.

— Nu sînt !

— Sigur ?

— Sigur, domnule major !

— Treci lîngă fereastră, la lumină, şi arată că nu eşti botezat ca evreii ! a ordonat majorul.

Johann Moritz s-a apropiat de fereastră. Şi-a desfăcut cureaua pantalonilor şi i-a lăsat să cadă. A rămas gol. Apoi s-a uitat la major.

— De ce te ruşinezi ca o muiere ? a întrebat majorul. N-ai de ce te ruşina ! Dă-te mai la lumină şi arată ! Trebuie să constat cu ochii mei, ca să ştiu ce să scriu în raport !

Majorul s-a ridicat de pe scaun. S-a aşezat în genunchi la picioarele lui Moritz şi i-a studiat părţile dezgolite. Compara în mintea lui ce vedea cu ce ştia din auzite şi cu ce mai văzuse. Dar nu era lămurit. Gîndindu-se că în raport trebuie să scrie exact, s-a ridicat în picioare, roşu la faţă, şi a aprins o ţigare.

— Numai neplăceri îmi faci, Moritz ! a zis. Tu crezi că pe mine m-a trimis ţara aici, acum, în timp de război, ca să mă uit la c... tale ? Eu sînt militar, băiatule, şi asta nu-i treaba mea ! Dar o fac, pentru că vreau să fiu drept. Poate că-ntr-adevăr nu eşti evreu, şi-atunci nu e drept să te ţin aici !

Majorul a deschis uşa camerei vecine şi l-a strigat pe Ştrul, furierul.

— Cercetează-l pe Moritz, a poruncit el. Raportează-mi dacă e tăiat împrejur după legea evreiască !

Ştrul s-a pus în genunchi la picioarele lui Moritz. El era funcţionar de bancă. Făcea fiecare lucru cu precizie şi cu atenţie. Aşa ca la cifre. A pus mîna şi a privit bine. Apoi a luat poziţia de drepţi şi a raportat :

— Dacă e tăiat împrejur, e numai superficial !

— Ce-nseamnă superficial ? a strigat majorul. Mie să-mi răspunzi clar : este sau nu este ?

— Precis nu se poate spune ! a zis Ştrul. Există o tăietură parţială, dar nu se poate afirma ca ea este făcută de rabin sau este din alte cauze.

— După cum vezi singur — a zis majorul —, cazul tău este

foarte complicat, Moritz ! Dar eu trimit hîrtiile. Acum ieşi afară ! Tu, Ştrul, rămîi să mă ajuţi la scris !

Moritz a ieşit din cancelarie, legîndu-şi îngîndurat pantalonii.

33

După arestarea lui Johann Moritz, părintele Alexandru Korugă s-a dus la postul de jandarmi. Era pe la ceasurile nouă dimineaţa. Plutonierul tocmai se întorsese furios din sat.

— Eu am primit ordin de rechiziţie şi l-am executat ! a zis jandarmul. Alte lămuriri nu vă pot da. Nici eu nu ştiu mai mult. Întrebaţi la legiunea de jandarmi !

— Moritz este acum la legiune ? a întrebat preotul.

— Nici asta nu ştiu. Chiar dacă aş şti, nu v-aş spune. Sînt secrete militare. Oamenii sînt rechiziţionaţi pentru munca la fortificaţii, şi nu se divulgă locul unde sînt duşi.

Preotul s-a ridicat, mulţumind pentru lămuriri. După-amiază, s-a dus la oraş, la legiunea de jandarmi. Moritz nu era acolo. Nimeni nu auzise de el.

— E evreu ? a întrebat un ofiţer tînăr.

— Este creştin ortodox din parohia mea ! a răspuns preotul.

— N-a fost trimis la noi, a zis ofiţerul. Mai încercaţi o dată la postul de jandarmi. Să vă dea numărul cu care a fost expediat ! Ieri şi astăzi, noi n-am făcut şi n-am primit decît transporturi de evrei. Dacă spuneţi că omul de care vă interesaţi nu e evreu, atunci nu-i printre ei...

— Nu este evreu ! a repetat preotul, plecînd.

A doua zi a venit din nou la legiune, cu numărul raportului. Ofiţerul din ajun a căutat într-un registru şi a zis :

— Cu părere de rău, nu vă putem da nici o indicaţie. E un dosar secret. Cereţi autorizaţie de Ministerul de Război !

— Vreau să ştiu numai dacă Moritz este arestat şi unde se află, a zis preotul. Asta nu poate fi un secret !

— Este arestat, a răspuns ofiţerul. Dar nu vă putem spune unde se află. Nu ştim nici noi. A fost vărsat Marelui Stat Major, iar Statul Major nu ne anunţă unde-i duce pe oamenii pe care-i primeşte de aici şi ce face cu ei !

Vocea ofiţerului devenise aspră. Găsind numele lui Johann Moritz în registru, l-a privit pe preot cu dispreţ.

Preotul Alexandru Korugă a ieşit. În urma lui, tînărul ofiţer a spus tare :

— E popă, dar minte ca un birjar ! Ieri a declarat că individul este creştin ortodox, şi azi îl găsesc scris în registrele cu evrei... Dacă mai vine popa pe-aici, să-l daţi afară !

34

Preotul i-a scris lui Traian despre arestarea lui Johann Moritz. L-a rugat să se ducă la Ministerul de Război şi la Marele Stat Major şi să încerce să obţină eliberarea lui. Traian i-a răspuns că a intervenit peste tot, şi i s-a promis că Johann Moritz va fi eliberat. De la primirea scrisorii au trecut două, pe urmă trei, pe urmă patru săptămîni. Au trecut două luni. Vara era pe sfîrşite. A venit şi toamna. Johann Moritz tot nu s-a întors acasă.

Preotul Alexandru Korugă s-a dus la prefectul judeţului. În drum spre oraş, s-a întîlnit cu bătrînul Goldenberg. Evreul era pe jos. Slăbise. Preotul l-a chemat lîngă el, în trăsură.

— Din ziua arestării, n-am mai aflat nimic despre Marcu ! a zis negustorul şi a oftat. Am cheltuit atîţia bani, ţinîndu-l prin şcoli şi prin universităţi, l a Bucureşti şi la Paris... Acum, cînd şi-a luat doctoratul şi s-a întors acasă, l-au arestat ! L-au trimis să sape tranşee... Pentru asta a venit el doctor de la Paris, să sape tranşee ?

Preotul Korugă a scos o pîine proaspătă din geantă. A rupt-o în două. Jumătate i-a întins-o lui Goldenberg. Apoi au început să mănînce amîndoi în tăcere. Urcau o pantă. Calul mergea la pas. Cînd au ajuns în vîrful colinei, evreul a vorbit iar :

— Ştiţi că mi-au luat casa, a zis. Rechiziţionată ! În cîteva zile trebuie să mă mut ! Altfel mă dă afară cu jandarmii. Casa pe care am făcut-o eu, cu sudoarea frunţii mele... Întîi mi l-au rechiziţionat pe Marcu. Acum, casa ! Cu ce-am greşit eu, părinte ?

Evreul a tăcut. Calul se oprise.

— Să ştiţi că am să-mi fac un sfîrşit ! a mai zis evreul. Am să mă spînzur !

Calul a pornit mai departe. La marginea oraşului, Goldenberg s-a dat jos. Preotul l-a privit dispărînd pe străzile înguste ale cartierului evreiesc.

35

După ce s-a despărţit de Goldenberg, preotul Korugă s-a dus la prefectură. Lăsase calul să meargă la pas, ca să nu-l obosească. Privea casele cu etaje unul peste altul, grămezi de case suprapuse, care se căţărau tot mai sus...

În faţa prefecturii, calul s-a oprit singur. Preotul venea măcar o dată pe săptămînă, ca să întrebe de soarta lui Johann Moritz. Calul învăţase unde se duce preotul, cînd vine la oraş...

Prefectul nu era aproape niciodată la birou. Şi, cînd era la birou, era ocupat. Preotul Korugă nu reuşise încă să-i vorbească. Secretarii şi portarii îl cunoşteau şi-i zîmbeau cu compătimire. Azi, secretarul i-a zîmbit altfel.

— Domnul prefect vă primeşte ! a zis el. Într-o jumătate de ceas, vă vine rîndul.

A trecut un ceas. Preotul Alexandru Korugă se află în faţa prefectului.

— Un tînar din parohia mea fost arestat acum şase luni, a zis preotul. Aş vrea să ştiu unde se află şi de ce a fost arestat. Aud că e într-un lagăr de evrei. Dar el este român şi creştin. Eu l-am botezat. Aş vrea să intervin pentru eliberarea lui.

— Eu refuz din principiu toate intervenţiile, a zis prefectul.

— Omul despre care vorbesc nu este vinovat cu nimic ! a spus preotul.

— E într-un lagăr evreiesc însă ! Singur aţi declarat-o !

— Dar nu este evreu !

— E acelaşi lucru ! a spus prefectul. De vreme ce este în lagărul de evrei, cade sub prevederile legilor şi ale dispoziţiunilor speciale, de care nu mă ocup eu. Aceasta este o chestiune. A doua chestiune, pe care o consider principală şi pentru care te-

am primit în audienţă, este că-ţi pun în vedere că mie nu-mi place ca preoţii din judeţul meu, în loc să-şi vadă de biserici, să umble pe la autorităţi, cu fel de fel de intervenţii. Este stare de război şi fiecare trebuie să stea la postul lui. Asta e o avertizare pe care ţi-o fac oficial. N-aş vrea să fiu pus în situaţia de a lua măsuri de sancţionare contra dumitale.

— Orice activitate depusă pentru binele Omului si pentru dreptate este o activitate pentru Biserică şi pentru Dumnezeu ! a zis preotul. Intervenind pentru Johann Moritz, eu intervin pentru Biserică şi pentru Dumnezeu. Aceasta este misiunea mea de preot. Cu Johann Moritz s-a săvîrşit o mare nedreptate !

— Nedreptatea nu există decît în fantezia dumitale ! Prefectul vorbea acum cu asprime. Noi sîntem în război ! Luptăm pentru patrie şi pentru Biserică, împotriva lui Anticrist ! Dumneata susţii că este o nedreptate dacă un individ oarecare a fost trimis să muncească la fortificaţii, pentru cauza noastra sfîntă ?

— Acest individ este un Om ! a zis preotul. Acest Om a fost arestat şi trimis la muncă silnică fără a fi vinovat cu nimic şi fără a fi fost condamnat de vreun judecător !

— Fleacuri, părinte ! Dac-am sta să ne ocupăm de fiecare individ, ar veni bolşevicii peste noi şi ne-ar spînzura pe toţi, în frunte cu dumneata. Noi ştim că luptăm pentru Cruce !

— Cine nesocoteşte Omul nu poate pretinde că luptă pentru Cruce ! a zis preotul. Nu se poate să fii în acelaşi timp apărătorul Crucii şi duşmanul ei !

— Dumneata ai vrea să-i dăm drumul lui Moritz al dumitale şi să-i lăsăm pe bolşevici să vină peste noi, ca să ne ardă bisericile, să ne batjocorească femeile şi să ne lege în lanţuri ? Aşa înţelegi dumneata să lupţi pentru Biserică ?

— Nici cele mai înalte idealuri naţionale, sociale ori religioase nu pot scuza nedreptatea făcută unui singur om ! *Accusatio ordinatur ad bonum commune quod intenditur per cognitionem criminis : nullus autem debet nocere allicui injuste, ut bonum commune promoveat.*[1] Trimiterea oamenilor în sclavie în numele lui Hristos este o crimă împotriva lui Hristos !

— Eşti sigur că individul nu este evreu ? a întrebat prefectul.

— Absolut sigur !

[1] Acuzaţia se întemeiază pe interesul comun, fiindcă este sporită prin cunoaşterea vinei : însă nimeni nu trebuie să dăuneze cu nedreptate cuiva, spre a împinge înainte interesul comun. (lat.) (sf. Toma d'Aquino).

— În cazul ăsta e o mişelie ce s-a făcut cu el ! Vinovatul trebuie pedepsit. Cine a dat ordinul de rechiziţie ?

— Nu ştiu, a răspuns preotul. De şase luni întreb la toate autorităţile : la poliţie, la jandarmerie, la armată, peste tot. Nimeni nu-mi răspunde. Mi se spune peste tot că e secret.

— Aşa este, a zis prefectul. Aceste operaţiuni sînt secrete. Nici eu nu-ţi pot spune nimic. Trebuie să te duci întîi la Marele Stat Major. După ce capeţi autorizaţie, te întorci cu ea aici, căutăm în dosare şi vedem cine a semnat ordinul. Dacă e un abuz, atunci fii sigur că autorul va fi pedepsit în mod exemplar ! Pînă cînd nu aduci însă o autorizaţie scrisă că poţi să te interesezi de caz, noi nu-ţi putem da nici o lămurire.

Prefectul a facut un gest că audienţa s-a terminat. Preotul Korugă nu s-a clintit de pe scaun.

— Este posibil, domnule prefect, ca omul să fi ajuns în starea asta de uscăciune şi de surzenie, încît — la fel ca maşinile — să nu mai audă glasul semenului lui cînd îi vorbeşte ? a zis preotul. Eu nu pot crede, totuşi, că dumneavoastră nu înţelegeţi rugămintea mea. Sînteţi doar om. Omul este făcut cu simţire. Cu suflet. Omul nu este maşină. Să fie adevărat că nu simţiţi nedreptatea făcută lui Johann Moritz ?

— Ascultă, părinte ! a zis prefectul. Ca să fiu sincer, îmi pare rău că nu te pot servi. Cred că ai dreptate. Îţi spun asta fiindcă şi eu sînt băiat de preot. Dar, din principiu, nu mă ocup de dosarele evreilor, ale francmasonilor şi ale legionarilor. Astea sînt chestiuni periculoase. Îţi explodează în mînă, cînd le atingi. Eu sînt ofiţer şi nu vreau să-mi stric cariera. Nu mă ocup de aceste chestiuni, nici în bine, nici în rău!

Preotul Alexandru Korugă s-a ridicat. La plecare, prefectul i-a strîns mîna şi i-a spus :

— Regret că nu pot face nimic pentru omul dumitale — cum îl cheamă ? mi se pare că Moritz !... Dar te aştept cu alte chestiuni, şi te servesc !

36

La marginea oraşului, era o biserică. Cînd a ajuns în faţa ei, preotul a oprit trăsura. I-au venit în minte jandarmul din Fîntîna, prefectul, ofiţerul tînăr de la legiune, poliţiştii şi toţi funcţionarii care l-au lăsat să aşepte la uşi şi care îl ţin pe Johann Moritz închis. Şi-a scos pălăria şi a recitat în gînd această rugăciune a lui W. H. Auden :

Şi acum să ne rugăm pentru cei ce deţin vreo mică şi nenorocită parte din putere, să ne rugăm pentru toţi cei prin care trebuie să suferim tirania impersonală a statului, pentru toţi cei ce anchetează şi contraanchetează, pentru toţi cei ce eliberează autorizaţiile şi decretează interdicţiile, să ne rugăm pentru ca ei să nu mai considere litera şi cifra ca mai adevărate şi mai vii decît carnea şi sîngele... Şi fă, Doamne, ca noi, simpli cetăţeni ai acestui pămînt, să nu ajungem să confundăm omul cu funcţia pe care o ocupă ! Fă să avem mereu în minte că tocmai din nerabdarea sau din lenea noastră, din abuzurile noastre sau din teama noastră de libertate, din propriile noastre nedreptăţi, s-a născut acest stat pe care trebuie să-l suportăm, pentru iertarea păcatelor şi mîntuirea sufletelor noastre !

Preotul şi-a acoperit pletele albe cu pălăria şi a pornit mai departe, spre Fîntîna. La răscruce, l-a întîlnit iar pe Goldenberg. Se întorcea şi el de la oraş. Cînd a ajuns în dreptul evreului, calul s-a oprit : îl recunoscuse pe negustor şi ştia că preotul l-a luat în trăsură.

37

Şeful postului de jandarmi din Fîntîna a primit ordin să înainteze un inventar cu toate averile imobile ale evreilor din sat. El a făcut o listă în care a scris tot ce posedă bătrînul Gol-

denberg. Dar n-a trimis-o. Ştia că Johann Moritz este şi el închis în lagărul de evrei. Cînd îl trimisese la legiune cu ordin de rechiziţie, nu scrisese în el că Moritz este evreu. Nici nu putea scrie : ar fi săvîrşit un fals, fiindcă Moritz era român. Dispoziţiile de rechiziţionare a mîinii de lucru prevăd categoria evreilor şi a elementelor indezirabile. El îl rechiziţionase pe Moritz ca element indezirabil. Asta era legal. Oricine poate fi socotit de jandarm ca fiind indezirabil. Dispoziţiile în această privinţă nu sînt precizate. La legiunea de jandarmi, însă, l-au trecut pe Moritz la evrei. Asta era vina legiunii. Sau, mai degrabă, era vina lui Johann Moritz, fiindcă are nume evreiesc. Şefului de post îi părea rău că s-a întîmplat aşa. Credea că Moritz va fi ţinut la lucru cîteva săptămîni. Au trecut însă şase luni. Acum a venit ordin de rechiziţionare a caselor evreieşti. După dreptate, casa lui Moritz nu trebuie rechiziţionată. În tabelele de la legiune stă însă scris că în Fîntîna sînt doi evrei : Goldenberg şi Moritz. Jandarmul şi-a frămîntat capul cum să procedeze. Dacă anunţă la legiune că Moritz nu e evreu şi că de aceea nu i-a pus casa pe lista de rechiziţie, vine anchetă, ca să se stabilească de ce a fost trimis în lagăr. El o să spună că Johann Moritz este indezirabil. Dar şeful de post nu vrea să aibă anchetă. E mai bine fără cercetări. Suzana ar putea declara contra lui. Trebuie găsită o altă cale. Jandarmul l-a întrebat pe Goldenberg ce să facă.

— Dacă Suzana divorţează de Moritz, ea are dreptul să rămînă în casă. Despre ea nu e scris nicăieri că ar fi evreică. La oraş aşa au făcut toţi evreii care sînt căsătoriţi cu creştine ! a zis Goldenberg.

Jandarmul s-a gîndit că Suzana nu va accepta să divorţeze. Ea ştia că Moritz nu e evreu şi avea să pornească scandalul. Poate îşi lua şi avocat. În cazul ăsta, el o să fie pus sub anchetă.

— Divorţul se face uşor, a mai zis Goldenberg. E destul o declaraţie scrisă a femeii că vrea să se despartă din motive de ordin rasial. Divorţul se acordă automat la prezentarea petiţiei. Nu se face nici un fel de audiere, totul se rezolvă pe cale administrativă. Aşa sînt noile legi.

38

Jandarmul a scris o cerere de divorţ, ca din partea Suzanei, şi s-a dus la ea, ca s-o iscălească.

— Bărbatul tău este în lagărul de evrei, i-a zis el. Acum a venit ordin să vă iau casa. În acte scrie că el e evreu. Eu ştiu că nu e. Numele lui e de vină. Dracul l-a pus să-l cheme Moritz ?

Suzana asculta cu barbia rezemată de poartă. Se uita fix la jandarm. Din ochii deschişi au început să-i curgă lacrămi.

— Mi-ai luat bărbatul ! a zis ea. Acum vrei să-mi iei şi casa ? Te omor cu mîna mea, cît eşti de jandarm ! Dar casa n-ai să mi-o iei !

Suzana a luat un bolovan şi l-a aruncat peste poartă, cu furie. Jandarmul şi-a ferit capul.

— Eu nu vreau să-ţi iau casa ! Ţi-am adus hîrtia asta s-o semnezi, ca să poţi rămînea cu casa !

I-a întins Suzanei cererea de divorţ. Pe urmă i-a întins stiloul. Ea le-a luat. Dar nu putea citi. Avea încă ochii plini de lacrămi.

— Ce scrie aici ? a întrebat ea.

— E o cerere de divorţ, a spus jandarmul. Dar nu-i decît de formă, ca să nu te dea afară din casă !

— Vrei să mă divorţezi ? a strigat ea.

Era ca o leoaică. Ar fi vrut să-l sfîşie. El a prins-o de mînă, poste poartă, şi a încercat să o potolească :

— E numai de formă ! Nu este divorţ adevărat ! Dacă nu semnezi, peste cîteva zile o să trebuiască să te scot afară din casă. Unde vrei să te duci cu copiii, acum, în pragul iernii ?

Suzana nici nu voia să audă de divorţ.

— Iani este bărbatul meu ! a zis ea. Mai bine mă omor, decît să mă despart !

Jandarmul a rămas la poartă mai mult de un ceas. Suzana, obosită de plîns, s-a dus în casă şi iar s-a întors la poartă. A aruncat cu pietre în jandarm. A venit cu toporul în mînă şi s-a răstit la el. La urmă, şi-a zis că tot e mai bine să semneze o hîrtie, decît să fie dată afară din casă. Moritz, cînd o veni, are să înţeleagă şi are s-o ierte că a semnat. Are să vadă că ea i-a rămas credincioasă, că a muncit, păzind casa şi îngrijindu-i copiii. Că a

rămus femeie numai pentru el. Toate astea are să le vadă Moritz cînd o veni. Şi a semnat.

Plutonierul a pus cererea de divorţ a Suzanei în buzunarul de la piept al tunicii şi a plecat. Acum era sigur că n-o să se mai facă anchetă. Dacă venea căpitanul să cerceteze, s-ar fi putut să-l pedepsească cu două sau trei zile de arest. Primejdia trecuse ! Şi-a zîmbit singur, şi a început să fluiere.

39

Prizonierii din lagărul lui Moritz ar fi putut evada pînă la ultimul : nu-i păzeau decît cinci soldaţi. Dar ei ştiau că ar fi fost aduşi înapoi, şi nu încerca nici unul să fugă. Marcu Goldenberg a evadat, însă. S-a întîlnit cu majorul pe drum, după ce fugise din lagăr. Acum Marcu se află din nou în lagăr. Majorul i-a adunat pe prizonieri înainte de a începe lucrul şi i-a întrebat :

— Să-l leg pe Marcu Goldenberg în lanţuri şi să-l trimit la Curtea marţială, sau să vi-l las vouă să-l păziţi, ca să nu mai facă prostia să fugă ?

Prizonierii l-au luat pe Marcu pe răspunderea lor. El nu lucrase nici o zi la canal pînă atunci. Fusese mai mereu bolnav. Pe urmă, a fost furier la cancelarie. Acum, bătrînul Lengyel i-a dat şi lui un tîrnăcop şi i-a arătat ce trebuie să sape. Marcu Goldenberg a refuzat. El a susţinut că, chiar dacă i se taie mîinile, nu sapă nici o palmă de pămînt la canal.

— Această muncă este contra credinţelor mele politice ! a zis.

Prizonierii s-au adunat în jurul lui. Nimeni nu lucra la canal din convingeri politice.

— Acest canal se construieşte ca să oprească înaintarea Armatei Roşii ! a continuat Marcu. Eu sînt comunist. Eu nu pot să sap obstacole în calea camarazilor mei !

Prizonierilor le-a plăcut curajul lui Marcu. Erau de acord cu el. Cînd s-a înţeles însă că, dacă Marcu nu sapă, ceilalţi sînt obligaţi să lucreze şi bucata lui, entuziasmul s-a potolit.

Bătrînul Lengyel a dat semnalul de începere a lucrului şi a promis să aranjeze el singur chestiunea. A venit alături de

Marcu, care şedea la marginea şanţului, cu mîinile în buzunare.

— Noi, evreii — a zis Lengyel —, avem o calitate pe care nu ne-o egalează nimeni în occident : noi ştim să facem tranzacţii ! Înţelepciunea rasei noastre stimează compromisul şi dispreţuieşte atitudinile tranşante. Asta este o virtute învăţată în orient ! Înţelegi ce vreau să spun ? E înţelept acela care împacă şi capra, şi varza, cum zice proverbul. Tu ai nesocotit această înţelepciune şi ai luat poziţie, uitînd că poziţia este o caracteristică a popoarelor barbare, de soldaţi. Naţiunile rafinate şi culte îşi permit luxul să aibă mai multe exprimări deodată, ca s-o poată invoca pe cea mai adecvată situaţiei. Dacă tu nu ţii seamă de înţelepciune, este o chestiune personală a ta ! Noi am înţeles că nu vrei să sapi la canal !

— Nu vreau ! a zis Goldenberg.

— Bucata ta trebuie însă săpată de cineva în fiecare zi, atîta vreme cît tu te afli în lagăr. Pînă acum ai fost la infirmerie. Începînd de azi...

— Ştiu ! a zis Goldenberg răstit. Dar eu nu sap !

— Dacă n-o sapi tu, trebuie s-o săpăm noi ! Azi am făcut-o, a zis Lengyel. Dar nu se poate ca tu să stai cu mîinile în buzunare şi noi să săpăm pentru tine !

— Nici nu v-am rugat s-o faceţi ! a spus Marcu batjocoritor. Dacă o faceţi, vă priveşte. Poate că vă place să săpaţi !...

— Nu ne place ! Tu ştii asta. Dar nici nu putem să-i spunem majorului să te trimeată la Curtea marţială, cu cătuşe la mîini !

— Spuneţi-i că sînt sabotor ! De ce nu-i spuneţi ?

— Tu eşti doctor în drept, a zis Lengyel. Tu înţelegi situaţia. Noi nu putem cere să fii pus în lanţuri şi scos între baionete din lagăr. Azi evreii sînt vînaţi ca animalele în toată Europa. Asta o fac fasciştii ! Şi tu vrei să cerem noi ca unul de-al nostru să ajungă la Curtea marţială ? Ştii că nu putem ! Dar nici nu putem săpa pentru tine ! De-abia săpăm fiecare bucata noastră...

— De ce-mi ţii predica asta sentimentală ? a întrebat Marcu, tot ironic. Vrei să mă convingi să sap ?

— Aş fi naiv, dacă aş încerca, a zis Lengyel. Tu eşti un fanatic. Fanaticii sînt animale turbate, nu trebuie să te apropii de ei. Dar tu ai tată şi mamă. Tu nu te gîndeşti la ei ; noi însă ne gîndim la mama şi la tatăl tău, care te aşteaptă acasă. Tu eşti evreu, şi noi nu uităm asta. Eşti fratele nostru ! Acelaşi sînge cu noi, chiar dacă tu ai uitat ! De aceea am căutat o soluţie de compro-

mis, ca să împăcăm şi fanatismul tău, şi interesele comunităţii noastre, şi sentimentalismul nostru, de care tu îţi baţi joc !

Ceilalţi prizonieri se strînseseră împrejur şi ascultau.

— La canal, nu vrei să lucrezi, fiindcă el e un obstacol în calea camarazilor tăi din Armata Roşie, a urmat Lengyel. Eşti dispus să-ţi dai viaţa, numai să nu faci asta ! Noi nu te vom forţa. Dar atunci trebuie să faci altă muncă. Una care să n-aibă nici o semnificaţie politică sau militară. Preferi, de exemplu, să cureţi closetul lagărului, în loc să sapi la canal ? Noi curăţăm closetul prin rotaţie. Dacă tu cureţi closetul zilnic, cel care ar fi de serviciu în ziua aceea are să sape partea ta la canal. Trebuie să te previn însă e o muncă grea şi scîrboasă !

Bătrînul era convins că, pus în faţa acestei alternative, Marcu Goldenberg va accepta lucrul la canal. El ştia că nimeni nu putea face mai mult de două sau trei zile la rînd de serviciu la closet. Mai ales un intelectual...

— Nu-i nevoie să-mi dai răspunsul acum ! a mai zis Lengyel. Pînă diseară te mai gîndeşti şi-mi spui !

— N-am de ce să mă mai gîndesc ! a zis Marcu. Sînt decis !

— Pentru care muncă eşti decis ?

— Sigur că pentru closet ! a răspuns Marcu. Curăţatul closetelor este o muncă de folos obştesc. Este o activitate constructivă. Săpatul canalului este o muncă criminală, reacţionară şi fascistă ! Prefer să curăţ closetele, decît să fac ceva contra camarazilor mei din Armata Roşie !

Bătrînul Lengyel a devenit palid. Planurile lui eşuaseră.

— Ar fi bine să te mai gîndeşti înainte de a te decide ! a zis, totuşi.

— Sînt decis ! a zis Marcu şi s-a întors cu spatele.

Nici unul dintre prizonieri n-a îndrăznit să-i mai vorbească lui Marcu. Numai Johann Moritz s-a apropiat de el.

— Marcule, eşti nebun ? i-a zis. Vrei să cureţi closetele în fiecare zi ? Asta-i mai rău decît la ocnă !

— Marş de-aici ! a ţipat Goldenberg. Eu ştiu ce fac !

— Ai fi ştiind tu ce faci, dar faci rău ! a zis Johann Moritz.

În clipa aceea observase că privirea lui Marcu Goldenberg era exact ca a lui Iorgu Iordan. Şi s-a depărtat de el.

40

A doua zi, Lengyel a avut mustrări de conştiinţă pentru modul cum procedase cu Marcu Goldenberg. Era un bătrîn sensibil. Seara, a venit lîngă Goldenberg, hotărît să-l convingă să renunţe la closete. Voia să-l scoată de-acolo cu orice preţ, fiindcă i se părea că el îl condamnase la aceasta corvoadă. Marcu nu terminase încă lucrul. Scosese căldările, pline, din groapa care servea de closet şi le cărase în afara lagărului, ca să le verse pe cîmp. În cursul zilei plouase : closetele se umpleau mereu cu apă de ploaie. Munca a fost dublă faţă de alte zile. Marcu se istovise. Era slab şi suferea de plămîni.

— Cred că ai să renunţi, a zis Lengyel. Asta nu-i o muncă pentru tine !

Marcu a coborît în groapa closetului şi a umplut din nou căldările. Pe urmă a ieşit şi a adunat murdăria cu lopata.

— Eu, în locul tău, n-aş putea sta toată ziua în duhoarea şi în murdăria asta ! a zis Lengyel.

Marcu n-a răspuns nici de data asta. De-abia se ţinea pe picioare. Dar continua. A ridicat căldările şi a trecut pe lîngă bătrîn. Se ducea să le verse. Cînd s-a întors, Lengyel i-a spus :

— De-acum au să-ţi pută hainele şi pielea a closet toată noaptea. Nici n-ai să poţi dormi !

Bătrînul se pregătea să-l anunţe pe Marcu că, de mîine, îl pune iarăşi furier la cancelarie. Dar Marcu n-a mai avut puterea să aştepte. Ajunsese la capătul forţei lui de rezistenţă. Avea lopata în mînă. A ridicat-o, a închis ochii şi a izbit. Lovitura a căzut cu tăişul în creştetul capului lui Lengyel. Bătrînul s-a clătinat. Marcu nu-l vedea. Avea ochii închişi. Mîinile i s-au crispat pe lopată. Şi a lovit din nou. Apoi a treia oară. Loviturile următoare au nimerit în gol : bătrînul se prăbuşise. Marcu, rămas cu lopata în mînă, a deschis ochii şi l-a văzut pe Lengyel la picioarele lui, cu capul despicat. Nu voise să-l omoare pe bătrîn. Izbise din disperare. Dar nu-i părea rău.

41

Au trecut patru luni de cînd Marcu Goldenberg l-a ucis pe Lengyel. Johann Moritz şi-a adus aminte de capul bătrînului, tăiat în două cu sapa, şi de dimineaţa în care Marcu a fost scos între baionete din lagăr, dar i se părea că asta s-a petrecut cu mulţi ani în urmă. Morţii se uită. Marcu nu este mort, dar cei închişi în puşcărie sînt uitaţi şi ei, ca morţii. În ziua aceea a nins. Majorul a anunţat că va veni în inspecţie un general.

— Aşteptăm şi vizita regelui ! a zis majorul. Regele vrea să vadă canalul pe care l-aţi săpat voi. Planurile canalului le-a desenat regele însuşi, cu mîna lui. De aceea vrea să-l vadă !

Moritz s-a gîndit la Marcu Goldenberg, care taie sare la ocnă. Pe urmă s-a gîndit la rege, care a desenat canalul. Parcă îl vede pe rege, ca în poze, cum stă la masă cu creionul în mînă şi desenează. Canalul e foarte lung. Se spune că are peste o sută de kilometri. Dar fiecare prizonier nu vede decît bucata pe care o sapă el şi cît cuprinde cu ochii în dreapta şi în stînga. Canalul are trei metri adîncime şi maluri abrupte : va fi umplut cu apă. Moritz caută să-şi închipuie cum o să fie cînd o să curgă apa pe locul unde stă el acum cu picioarele şi unde a săpat. A auzit că, după război, pe canal vor trece şi vapoare. A fost construit ca să-i oprească pe ruşi, cînd vor încerca să năvălească în România. Din cauza asta săpatul canalului este secret. Nu ştiu despre el decît regele şi cîţiva generali. Aşa a spus majorul. Moritz l-a visat de multe ori pe rege vorbind în şoaptă sau la ureche cu generalii lui, despre canalul la care sapă el. Şi a înţeles de ce nu au voie prizonierii să scrie acasă, la nevastă şi la părinţi : ca să nu divulge secretul canalului şi să nu-l afle ruşii. Majorul spune că ruşii au spioni peste tot. Ei vor să fotografieze canalul la care sapă Moritz. Dar poliţia îi prinde de fiecare dată. Eliberări, iarăşi, nu se fac, pentru ca cei care au săpat să nu vorbească de canal, cînd se duc acasă la ei.

Johann Moritz ar vrea să vină cîndva, după ce se va termina războiul, cu Suzana şi cu băieţii lui aici, ca să le arate canalul. Atunci o să fie apă, dar el şi-a însemnat în minte locul unde a săpat. Copiii au să se minuneze. Nici n-au să poată crede că aici

a fost odată un cîmp pe care păşteau vitele. Vor povesti la şcoală celeorlalţi copii ce a făcut tatăl lor. Ei au să fie mîndri că au asemenea tată. Ceilalţi copii n-au să aibă părinţi care să fi făcut astfel de lucruri de necrezut. Moritz se simte mîndru. La început îl chinuia amintirea gospodăriei. Se gîndea că i s-a stricat cărămida în curte. Că Suzana n-a putut să aducă lemnele din pădure. Că porumbul a rămas neprăşit. Nu dormea noaptea de gînduri. Asta era la început. Pe urmă, treptat, s-a gîndit mai puţin. Îşi închipuia că Suzana a avut grijă de toate. Şi ce n-a făcut ea bine, cu capul ei de femeie, va face el, cînd se va întoarce acasă. Din ziua în care majorul l-a cercetat, l-a pus să-şi dea jos pantalonii şi a văzut că nu e evreu, Johann Moritz aşteaptă eliberarea. El crede că ordinul lui de eliberare a venit de mult, dar îl mai ţin în lagăr fiindcă nu e terminat canalul. Acum, după ce au să vină generalul şi, pe urmă, regele, ca să vadă dacă le place cum a ieşit canalul, o să-i dea şi lui drumul să plece acasă. Moritz nu poartă duşmănie statului că l-a trimis aici. La început era înfuriat pe soldatul care îl escorta din Fîntîna pînă la oraş. Pe urmă a fost supărat pe şeful postului. Credea că el l-a rechiziţionat. Şi acum mai crede că plutonierul Dobrescu e de vină. Dar mînia cea mare i-a trecut. S-a luat şi el cu necazurile de fiecare zi şi a uitat de supărare. Cînd se va duce în sat şi îl va întîlni pe plutonierul Dobrescu pe uliţă, are să-l salute, scoţînd pălăria, ca şi mai înainte. Poate l-ar fi şi înjurat în faţă pentru batjocura pe care i-a făcut-o cu ordinul de rechiziţie. Acum însă i-a trecut focul. Toate trec cu timpul. El ştie că în curînd va fi acasă. Îi e dor de Fîntîna şi de nevastă. Copiii trebuie să fi crescut. Petru are să-i iasă înainte la poartă. Moritz se lasă furat de gînduri. Îşi închipuie cum o să intre în curte, cum o să-l ia în braţe pe Petru, cum o să-l strîngă pe cel mic, pe Nicolae, la piept. Parcă i-ar strînge de-acum în braţe. Pe urmă are să-i spună Suzanei cum a lucrat şi pe unde a fost. Ei n-are să-i spună nici că a fost bătut, nici că a răbdat de foame. De ce s-o necăjească ? Are să-i povestească însă cum a învăţat evreieşte şi cum nimeni, nici măcar evreii, n-a crezut că el e român. Ea o să rîdă. O să-i povestească apoi că l-au crezut că nu e evreu numai după ce majorul l-a pus să-şi dea pantalonii jos şi s-a uitat la ruşinea lui. Suzana o să se prăpădească de rîs ascultînd. Mai ales cînd o să audă că majorul l-a chemat şi pe Ştrul, furierul, şi i-a dat ordin să-i cerceteze şi el. El o să-i spună Suzanei că şi majorul, şi furierul Ştrul s-au minunat şi au

zis : « Ţie trebuie să-ţi dăm drumul, Moritz, că tu nu eşti evreu, şi regele a dat poruncă să nu sape la canal decît evreii ! » Suzana are să fie fericită că totul s-a terminat cu bine şi că el este din nou acasă, şi are să vină lîngă el, şi are să-l strîngă cu foc, şi are să spună : « Tu eşti bărbatul meu şi mi-eşti drag ca soarele de pe cer !"

Astea le visa Moritz, aşteptînd venirea generalului. Pe urmă s-a anunţat că generalul va veni a doua zi. Prizonierii, care stăteau aliniaţi pe trei rînduri în faţa canalului, cu sapele şi cu tîrnăcoapele în mîini, s-au risipit.

Pe Moritz l-au chemat la cancelarie.

— Majorul vrea să-ţi vorbească ! a zis Ştrul.

Lui Moritz îi bătea inima. Ştia că a sosit ordinul de eliberare, de aceea îl chema majorul. Dar nu l-a întrebat nimic pe Ştrul. De-abia îşi stăpînea bucuria. Simţise că o să fie eliberat doar cînd va fi gata canalul. Vestea îi căzuse acum ca din cer.

Majorul era îmbrăcat cu tunică nouă. Podelele erau proaspăt spălate, pentru inspecţia generalului. Pe masa din birou, învelită cu hîrtie albastră curată, dosarele şedeau aşezate unul lîngă altul, în teancuri. Moritz s-a oprit lîngă uşă. A salutat. Aştepta cu sufletul la gură să audă vestea. Dar se prefăcea că nu ştie de ce e chemat. Nu voia să arate că se bucura ca un copil. Alături de major, şedea pe un scaun doctorul Samuel Abramovici. Tot prizonier şi el, însă prieten cu majorul : stătea numai la cancelarie. Ştrul s-a aşezat la măsuţa lui, într-un colţ. Şi ea era învelită cu hîrtie nouă albastră. Toţi se uitau la Moritz. Erau serioşi. Majorul a zis :

— Moritz, băiatule, nevastă-ta a divorţat de tine ! Şi a continuat, răsucindu-şi mustaţa : Ni s-a trimis decizia de divorţ, ca s-o semnezi de luare de cunoştinţă !

Majorul a pus o hîrtie pe marginea mesei şi i-a întins lui Moritz tocul, s-o semneze. Dar Moritz nu s-a mişcat de lîngă uşă.

— Divorţul a fost cerut pe motive rasiale ! Nu vrea să mai fie nevasta unui evreu !

Majorul a adăugat, dojenitor :

— Şi-mi spuneai mie poveşti că eşti român curat şi creştin !

Credeai că mă păcăleşti pe mine ? Eu sînt vulpoi bătrîn : n-am dat drumul la raport şi la petiţia ta! Am avut dreptate ! Uite, nevasta te-a lăsat, fiindcă eşti evreu. Ea cred că ştie mai bine decît oricine !

Majorul a zîmbit. Dar, cînd a dat de ochii lui Moritz şi l-a văzut cum s-a îngălbenit la faţă, zîmbetul i-a dispărut. Johann Moritz era galben ca lămîia. Parcă ar fi fost mort. Majorului i s-a făcut milă de el.

— Aşa sînt muierile, a zis. Cum ai plecat de-acasă, şi-a găsit altul ! Toate femeile sînt curve. Nu trebuie să-ţi faci inimă rea pentru o muiere !

Moritz s-a uitat la major ca şi cum ar fi vrut să-l sfîşie. Nu putea suporta ca majorul să spună despre nevasta lui că e curvă. A strîns pumnii şi a scrîşnit din dinţi. Furia i se ridica în trup ca un clocot. Ar fi vrut să se stăpînească, dar clocotul îi ajunsese la gît. Era gata să lovească.

— Nevasta mea nu este curvă ! a strigat el.

— Aici ai vorbit adevărul, a zis majorul. Tu eşti un bărbat a cărui nevastă nu este curvă, fiindcă tu nu ai nevastă ! Ai avut pînă la...

Majorul a tras hîrtia de pe colţul mesei şi a citit data :

— Pînă la 30 ianuarie. Atunci s-a pronunţat divorţul. De atunci eşti cavaler !

Majorul a zîmbit iar. Doctorul Abramovici a zîmbit şi el, cu colţul buzelor.

— Nevasta mea nu a divorţat ! a zis Moritz. Eu o cunosc pe Suzana !

— Treaba ta ce crezi ! a spus majorul. Acum semnează aici că ai luat cunoştinţă de pronunţarea divorţului şi că te simţi din nou cavaler !

— Eu nu sînt cavaler ! a zis Moritz.

— Bine, nu eşti cavaler, dar semnează de luare de cunoştinţă !

Moritz s-a uitat la stiloul pe care i-l întindea majorul şi a zis :

— Nu semnez !

Obrazul majorului s-a înroşit de mînie. Era militar şi acest răspuns constituia un act de indisciplină.

— Semnează ! a ordonat el. Ai uitat unde te afli ?

Johann Moritz a luat stiloul şi a semnat. De data asta era un ordin, şi el trebuia să-l execute. După ce şi-a scris numele pe coala de hîrtie, în colţul din dreapta jos, unde îi arătase majorul cu degetul, a lăsat stiloul pe masă şi a dat să plece. Ochii i se împăienjeniseră şi îi vîjîia capul.

— Citeşte ! a zis majorul . Ca să ştii ce ai semnat !

— N-am nevoie să citesc ! a răspuns Moritz. Eu tot ştiu că nu-i adevărat !

A vrut să deschidă uşa. Mîna îi bîjbîia însă ca pe întuneric, tremurînd, şi nu nimerea clanţa.

— Stai şi fumează o ţigare ! a zis doctorul Abramovici, întinzîndu-i tabachera.

Moritz s-a întors de la uşă. A luat o ţigare şi a început să fumeze, fără să ştie cînd îi dăduse doctorul bricheta, ca să şi-o aprindă. Încerca să-şi aducă aminte, dar nu vedea în faţa lui decît flacăra brichetei. O flacără gălbuie, care îi ardea înaintea ochilor şi care se întindea, din ce în ce mai mare.

— Ai copii ? a întrebat doctorul.

Moritz s-a trezit ca din vis. A răspuns parcă cu gura altuia. Pe urmă a ieşit din cancelarie, tot fără să ştie cînd şi cum. În ziua aceea a stat pe marginea canalului, pe pămîntul îngheţat. Dar nu i-a fost frig. S-a gîndit la tot felul de lucruri. Din cînd în cînd îşi amintea de hîrtia pe care o semnase. Atunci se înfuria.

Dimineaţa s-a dus la major. A cerut ordonanţa de divorţ şi a citit-o. Pînă atunci nu crezuse. Acum ştia că e adevărat. Suzana divorţase de el. Fiindcă şi ea îl credea evreu şi-şi găsise pe altul. Nu mai era supărat că majorul îi spusese că e iar flăcău : îl durea inima, dar ştia că e adevărat. Citise el, cu ochii lui.

42

A doua zi, majorul a venit îmbrăcat tot cu tunica cea nouă. Prizonierii au aşteptat pînă la prînz, aliniaţi în faţa canalului, dar generalul n-a apărut. A treia zi, majorul purta tunica de lucru. El a anunţat că generalul este supărat şi nu mai vine să vadă canalul. Timp de o săptămînă nu s-a lucrat.

Pe urmă, lagărul lui Moritz s-a mutat mai la nord. Pînă atunci săpaseră în pămînt galben şi moale ; acum canalul trebuia săpat în piatră. Majorul a plecat cu camionul să aducă alte unelte, cu care să se poată tăia în piatră, fiindcă cele vechi nu erau bune decît pentru pămînt moale. A lipsit trei zile. Apoi au sosit două camioane cu maşini de găurit şi de spart stînca. Munca era grea şi se făcuse frig.

Moritz a muncit toată iarna. Mîncarea era proastă, şi oamenii se îmbolnăveau pe capete. Unii au murit. Moritz nu s-a îmbolnăvit ; numai vreme de o săptămînă l-a durut gîtul.

Lucrarea înainta încet. În aprilie, erau tot pe locul unde începuseră să sape la Crăciun. Făcuseră numai cîteva zeci de metri de canal. Se spunea că cinci sute de mii de oameni au lucrat toată iarna la săpat ; dar o să mai dureze şi la vară. Abia în toamnă va fi gata : prin octombrie se va da drumul la apă. La începutul lunii mai a venit însă ordin de încetare a lucrului. Majorul a anunţat că Marele Stat Major a renunţat la săparea canalului. Regele Carol II al României a fost dat jos de pe tron şi a fugit din ţară. Odată cu el au fugit sau au fost scoşi din serviciu toţi generalii cu care se sfătuise el să construiască canalul. Acum veniseră la palat alţi generali, care au spus că planul desenat de mîna regelui nu este bun. Ei au dat ordinul de oprire a lucrului. Evreii au fost urcaţi în trenuri şi duşi la graniţa dinspre apus a României, ca să sape acolo fortificaţii contra ungurilor.

Cînd a părăsit şantierul, lui Johann Moritz i-a părut rău că regele nu desenase bine planul. Toată munca fusese degeaba.

43

Noul lagăr era la graniţa dintre România şi Ungaria, într-o pădure. Au călătorit trei zile şi trei nopţi cu trenul. Cînd s-au mutat, au luat cu ei uneltele cu care săpaseră la canal. Majorul şi-a luat cancelaria întreagă, care era o baracă de scînduri, şi a pus-o în tren. Ştrul a luat registrele. Nu a mai rămas nimic unde fusese vechiul lagăr. Prizonierii au luat şi păduchii cu ei : fiecare avea sute.

În noul lagăr nu le-a trebuit însă uneltele cu care săpaseră la canal. Aici aveau să taie copaci din pădure pentru fortificaţii. Johann Moritz nu ştie cum sînt fortificaţiile. Ei au tăiat însă păduri întregi şi le-au cărat pe graniţă. Erau zeci de mii care nu făceau altceva decît să taie copacii şi să-i care la vale. Johann Moritz se uita din depărtare la fortificaţii, dar nu le vedea. După cum înţelegea el, cu lemnele pe care le tăiau, se face un gard uriaş între români şi unguri. Poate chiar asta voia Statul

Major. El nu ştia. Aştepta să vadă gardul uriaş care să despartă cele două ţări. Auzise că şi ungurii fac fortificaţii, de cealaltă parte a graniţei, pe pămîntul lor. Johann Moritz era curios să vadă ale cui fortificaţii au să fie mai înalte. Se bucura cînd majorul spunea că fortificaţiile ungurilor nu fac nici doi bani şi că românii le-ar putea trece într-o noapte, dac-ar vrea. Dar românii nu vor. Johann Moritz îşi închipuie de multe ori cum vor trece soldaţii români în Ungaria. Dacă o să mai fie în lagăr cînd începe lupta, de sus, din pădure, are să se poată uita la ei. Majorul spune că fortificaţiile românilor sînt aşa de bune, că, atunci cînd va începe lupta, nici pasărea nu va zbura peste ele. De aceea, Moritz îşi închipuie că ele vor fi foarte înalte. Sînt păsări care zboară atît de sus, că abia le vezi de jos, de pe pămînt. Dacă nici ele n-au să poată zbura peste fortificaţiile româneşti — cum spune majorul —, atunci înseamnă că nici vîrful de sus al fortificaţiilor n-o să se vadă de pe pămînt. Se va pierde între nori. Johann Moritz se gîndeşte unde vor fi aşezaţi copacii pe care îi taie el, cu mîna lui. Dacă le-ar face un semn, cînd au să fie gata fortificaţiile, s-ar vedea acolo, poate chiar în vîrf, cum sînt aşezaţi copacii lui.

În fiecare zi, tăind stejarii în pădure, se gîndeşte la lucrurile astea. Şi timpul trece mai uşor. El ştie că multe din cîte îi trec prin cap sînt prostii. Cineva care i-ar vedea gîndurile s-ar tăvăli de rîs. Acasă nu vrea să se gîndească însă. Nici la Fîntîna. Dacă se gîndeşte, i se urcă tot sîngele în cap de mînie.

Într-o zi, Ştrul a venit în pădure şi l-a chemat la cancelarie. De cînd a semnat hîrtia de divorţ n-a mai fost la cancelarie niciodată. Încă vede colţul mesei pe care era hîrtia şi cum a stat el rezemat cu cotul cînd a semnat. Îşi aminteşte de toate. De asta nu vrea să mai intre în cancelarie ; nici măcar s-o privească de departe. Acum însă, fiindcă a fost chemat, trebuie să se ducă.

Majorul nu era în birou. Erau numai doctorul Abramovici, Ştrul şi bucătarul lagărului, Hurtig. Moritz i-a salutat. Ei au răspuns prieteneşte. Pe urmă i-au dat un scaun. Moritz se uita să vadă unde e majorul. Dacă l-au chemat din pădure înseamnă ca majorul are să-i spună ceva important.

— Majorul nu este aici, aşa că vom putea vorbi liniştiţi ! a zis doctorul Abramovici şi i-a întins lui Moritz o ţigare.

Abramovici avea totdeauna ţigări. Şi dintre cele mai scumpe.

— Iankel, a continuat doctorul, pe tine te-a părăsit nevasta !

Moritz s-a schimbat la faţă. Devenise palid.

— Şi ce vă pasă dumneavoastră dacă m-a părăsit ? a zis el. Asta nu-i treaba nimănui ! E numai a mea !

— Voiam să spun că nu te aşteaptă nimeni acasă, cînd ieşi din lagăr ! Deşi eu cred că nu va fi nimeni eliberat înainte de terminarea războiului. Iar războiul mai poate dura încă zece ani !

Johann Moritz a oftat. Se gîndea că, dacă trebuie să mai stea încă zece ani în lagăr, i se albeşte tot părul din cap.

— Ai vrea să pleci în altă ţară ? a întrebat doctorul.

Moritz şi-a adus aminte de planurile pe care le făcuse, să plece în America cu Ghiţă Ion. « Dacă ploua în seara aia, azi eram în America, fiindcă nu mă mai duceam la Suzana » — şi-a zis. Şi, dacă nu se întîlnea cu Suzana, n-ar fi fost în lagăr...

— Vreau să plec ! a zis Moritz, luminat. Eu am mai vrut o dată să plec în America. Dar s-a întîmplat altfel...

— Acum nu se va mai întîmpla alftel ! a zis doctorul Abramovici. Dacă vrei să pleci, în cîteva luni eşti în America !

Moritz s-a uitat la doctor, la Ştrul şi la Hurtig. Şi ei se uitau la el. Se vedea că nu glumeau. Dacă era glumă, nu l-ar fi chemat din pădure.

— Vreau, a întărit Moritz.

— Atunci mergi cu noi ! a zis Abramovici. Noi trei care sîntem aici vrem să evadăm în Ungaria. Îţi e frică ?

— Nu mi-e frică ! a zis Moritz.

— În Ungaria nu sînt legi antisemite, a urmat doctorul. Eu am o soră măritată la Budapesta, care mă aşteaptă. Domnul Hurtig are şi el rude în Ungaria. Ne trebuie însă cineva care să ne ajute la căratul bagajelor. Eu am multe : şase cufere. Am luat toate lucrurile de valoare. De la graniţă, pe teritoriul ungar, avem de mers vreo zece kilometri pe jos. Nu le pot duce singur. Apoi, noi nu ştim ungureşte. De-aia ne-am gîndit să te luăm pe tine.

— Şi de aici cum ieşim ? a întrebat Moritz.

— Din lagăr, ne duce majorul pînă la frontieră ! a zis doctorul. Altfel n-am putea pleca. Pe toate drumurile sînt patrule. El ne ia cu un camion militar.

— Majorul ştie că fugim ? s-a mirat Moritz.

— Sigur că ştie ! a zis Hurtig. Are şi el o familie grea şi are nevoie de bani ! Tu n-ai face la fel, în locul lui ?

Moritz nu a răspuns.

— Mai ia o ţigare şi du-te de-ţi fă bagajele ! a zis doctorul Abramovici. Vezi să nu te simtă nimeni dintre prizonieri !

— Să mă duc chiar acum ? a întrebat Moritz.

— Cît poţi de repede ! a răspuns doctorul. La ora nouă, majorul ne aşteaptă cu camionul la poartă. Ia-ţi lucrurile şi vino cu ele imediat la cancelarie ! Noi te aşteptăm ! Nu lua bagaje multe : tu ai de dus lucrurile mele !

Johann Moritz a plecat. S-a întors cu o geantă în care avea o cămaşă, o pereche de pantaloni şi o jumătate de pîine. La nouă, au ieşit pe poarta lagărului. Majorul era acolo. I-a luat cu camionul şi i-a dus pînă la frontieră. La trei noaptea, Johann Moritz căra geamantanele doctorului Abramovici pe teritoriul Ungariei.

Cînd s-a luminat de ziuă, erau în faţa unei gări. Doctorul i-a dat lui Moritz bani şi l-a trimis să cumpere patru bilete de tren, clasa a doua, pînă la Budapesta.

44

La o recepţie la legaţia Finlandei din Bucureşti, Traian Korugă a făcut cunoştinţă cu generalul Tăutu, ministrul de Război al României. Peste cîteva zile, l-a căutat la birou şi i-a expus cazul lui Johann Moritz. Generalul a ascultat cu interes. Şi-a notat numele, prenumele, data naşterii şi cea a arestării lui Johann Moritz, apoi a zis :

— În cel mult o săptămînă, omul dumneavoastră va fi acasă ! Dau ordin imediat să se cerceteze cazul şi să se facă formele de lăsare la vatră. Să vedem : astăzi este... Generalul s-a uitat la calendar :

— 21 august. Pe 28 puteţi trece pe la mine, ca să vă dau în mînă ordinul de eliberare a omului dumneavoastră. Acest Moritz e servitorul tatălui dumneavostră ?

— Este omul din curte, a raspuns Traian. Un ajutor ! Nu e propriu-zis un servitor.

— La ţară este o criză acută de mînă de lucru, a spus generalul, fără să asculte fraza pînă la sfîrşit. Vă înţeleg de ce faceţi atîtea eforturi pentru un pîrlit de servitor. Fiecare om contează acum pentru munca agricolă. Mai ales că sîntem în plin sezon !

Discuţia a continuat pe această temă. Traian a încercat să-i

explice ministrului că el intervine pentru Moritz nu fiindcă acesta îi e necesar tatălui său la munca din grădină, ci fiindcă e închis pe nedrept.

— Intervenţia mea la dumneavoastră pentru Moritz este un act de omenie. Un act gratuit !

— Şi eu sînt obligat să fac astfel de acte ! a zis generalul. De cîte ori mă duc la moşie, trebuie să botez sau să cunun ţărani ! Cu servitorii trebuie să utilizezi astăzi toate mijloacele, ca să-i faci să muncească. Trebuie chiar să le dai iluzia că eşti prieten cu ei şi să stai cu ei la masă. Eu înţeleg ce vreţi să spuneţi. Tatăl dumneavoastră este în aceeaşi situaţie cu mine !

Generalul a deschis sertarul, a scos ultimul roman al lui Traian şi l-a aşezat pe birou. Era un exemplar nou, cu foile netăiate.

— Am trimis adineauri aghiotantul la librărie, ca să mi-l cumpere. Vă rog să-mi scrieţi o dedicaţie pentru fiica mea ! O cheamă Elisabeta. Are optsprezece ani şi este o pasionată cititoare de romane. Dumneavoastră faceţi parte dintre scriitorii ei preferaţi. La prînz, cînd voi povesti că aţi fost în biroul meu, are să mă întrebe cum eraţi îmbrăcat, ce cravată aveaţi, ce ţigări fumaţi. Aşa e cînd eşti tînăr !

Traian a coborît scările Ministerului de Război încredinţat că, de data asta, a reuşit să obţină eliberarea lui Johann Moritz. A ridicat de la florărie buchetul de trandafiri albi pe care îl comandase de dimineaţă, apoi a trecut pe la poştă şi i-a trimis o telegramă tatălui său : *29 august sosesc Fîntîna cu logodnica şi ordin eliberare Moritz.*

45

— Pe 29 august vom fi la Fîntîna, în casa tatălui tău ? a întrebat Eleonora West. Era entuziasmată. Asta va fi peste o săptămînă, nu-i aşa ? Mor de nerăbdare !

A luat trandafirii albi din mîna lui Traian, i-a mîngîiat cu obrazul drept şi i-a aşezat într-un vas. Cînd ea s-a întors cu spatele, Traian i-a privit buclele roşii, care-i cădeau pe umerii rochiei de mătase neagră. S-a uitat la silueta ei înaltă, la picioarele cu ciorapi de culoarea fumului.

— Nora, a zis el, ştii ce mă întreb de fiecare dată cînd te privesc ?

Ea întors capul spre el, zîmbind.

— Mă întreb ca Tudor Arghezi :

O fi fost mă-ta vioară,
Trestie sau căprioară
Şi-o fi prins în pîntec plod
De strigoi de voievod.
Că din oamenii de rînd
Nu te-ai zămislit nicicînd.

Tu eşti prea frumoasă. În arborele tău genealogic trebuie căutate căprioare, altfel n-ai fi atît de suplă. Între ascendenţii tăi vor fi existat şi plante marine : trupul tău are ceva din unduirea vegetaţiei acvatice. Ochii tăi au privirea sperioasă a veveriţei, dar eşti răsfăţată ca pisicile de Angora !

Eleonora West rămăsese cu spatele spre Traian şi cu obrajii lipiţi de buchetul de trandafiri.

— Te supără vorbele mele ? a întrebat Traian.

— Nu, a răspuns ea.

— Dar te-ai întristat ! Chiar dacă nu-ţi văd ochii, le simt melancolia. Eu sînt de vină ?

— Nu, a repetat ea, încercînd să zîmbească. Mă gîndeam doar la arborele meu genealogic, în care ar fi cam greu de găsit căprioare, prinţi, zîne, alge, veveriţe...

S-au aşezat la masă, singuri în sufrageria uriaşă, cu mobile de stejar şi fier forjat. Casa Eleonorei West era vestită în Bucureşti. Planurile le desenase ea, ca şi modelele pentru mobilier şi covoare.

La 29 de ani, Eleonora era directoarea marelui ziar românesc « Occident ». Studiase la universităţile europene şi acum scria zilnic articole de fond, conducea editura, o revistă de literatură şi artă, şi participa la viaţa politică, culturală şi mondenă. Traian o cunoştea de cîţiva ani. Dragostea lor era ca la început. Poate mai mare. Însă nu se căsătoriseră. De cîte ori Traian redeschidea subiectul, Eleonora West declara că n-ar putea fi o bună soţie : « Eu îmi iubesc prea mult profesia, ca să fi soţie, fără să mi se pară că am renunţat la ceva preţios din viaţa mea ! »

— Nora, cred că Johann Moritz va fi eliberat ! a zis Traian. Ministrul de Razboi mi-a promis astăzi că va da ordinul de eliberare pînă la 28 august. I-am telegrafiat tatei că vin la

Fîntîna cu logodnica mea şi cu eliberarea lui Moritz. Se va bucura imens de amîndouă !

— Ţii neapărat să-ţi prezinţi tatălui tău logodnica ? a întrebat ea.

— Foarte mult ! Dar, dacă tu nu vrei, am să mă supun voinţei tale. Tata se va necaji, dar va ierta, ca întotdeauna.

— De să-i prezinţi logodnica, şi nu soţia ? a întrebat Nora. Dacă ne căsătorim poimîine dimineaţă, mergem la Fîntîna ca soţ şi soţie !

Traian Korugă a crezut că ea glumeşte. Vreme de doi ani încercase s-o convingă să se mărite cu el. Ea refuzase, deşi îl iubea. Acum, deodată, îi propune ea să se căsătorească...

— Vorbeşti serios ? Traian s-a ridicat şi i-a sărutat mîna. E adevărat ? Cum te-ai decis aşa, dintr-o dată ? Azi dimineaţă, la telefon, nu mi-ai spus nimic ! S-a întîmplat ceva ?

— Nu s-a întîmplat nimic ! a zis ea. La 29 august, cînd mergem la Fîntîna, o să fim căsătoriţi. Nu mi-ai cerut de multe ori să devin soţia ta ? Sau ai renunţat între timp ? Mă bucur că n-ai renunţat !

Traian Korugă simţea că s-a petrecut ceva grav, care a determinat-o pe Nora să se decidă subit pentru căsătorie. Dar nu ghicea ce.

— Facem numai căsătoria civilă deocamdată ! a continuat ea. Cununia religioasă o facem la Fîntîna, mai tîrziu. Tu totdeauna ai spus că ai vrea să ne cununăm la biserica tatălui tau. Mă şi văd în rochie albă, înconjurată de ţărănci tinere, păşind în faţa altarului de lemn... Dispensa pentru căsătoria civilă o capăt eu ! Am să-i telefonez procurorului general !

— Nora, spune-mi ce s-a-ntîmplat ? a întrebat Traian. Simt că ai trecut printr-o încercare grea...

— Jur că nu s-a întîmplat nimic ! a zis ea. Absolut nimic ! Doar că m-am decis să fiu soţia ta ! Am luat hotărîrea în mod spontan ţi vreau s-o duc la capăt cît mai repede, înainte de a apărea vreo schimbare. Fericirea pe care am ales-o este atît de importantă în viaţa mea, încît vreau s-o ating imediat. Mi-e teamă că o pierd, dacă mai aştept. Asta-i tot ! Mă crezi ?

46

După masă, Traian Korugă şi Eleonora West au stat în bibliotecă şi au privit cărţi de artă şi tablouri. Traian era convins că ea îi spusese adevărul. Totuşi, n-au vorbit despre căsătorie. Amîndoi simţeau nevoia să iasă din eul lor. S-au uitat îndelung la o pictură a lui Picasso, care reprezenta o femeie desfigurată de suferinţă, încît chipul nu-i mai era omenesc. Un portret al cărnii rupte în bucăţi, al fiinţei demontate de durere în părţile componente : ochi, nas, gură, urechi. Toate deveniseră independente. De-atîta suferinţă, părţile trupului uman se desprinse-seră una de alta.

Traian Korugă s-a întors către Nora. O clipă a avut impresia că sînt chiar trăsăturile ei. Aparatul fotografic nu le-ar fi prins, căci durerea era prea adîncă pe faţa Eleonorei, ca cea de pe faţa femeii lui Picasso. Ca şi cum ar fi trecut prin ea un curent de înaltă tensiune, care nu carbonizează, tocmai fiindcă e prea puternic.

— Ce-i cu tine, Nora ? a întrebat Traian.

— Nimic, a zis ea. Vrei să bem o cafea ?

Fără să mai aştepte răspunsul, s-a întors cu spatele, cum se întorsese înainte de masă, cînd el îi vorbise de rudenia ei cu căprioarele şi cu plantele marine.

47

Căsătoria s-a făcut la ofiţerul stării civile. Traian Korugă şi Eleonora West au venit în haine de stradă, însoţiţi de doi prieteni ai lui Traian, care le-au fost martori. După ceremonie, au mîncat la un restaurant de la Băneasa.

— Cununia religioasă o s-o facem însă cu mare pompă ! a zis Traian. Nuntă după tradiţia românească !

Şi a povestit cum avea să fie :

— În fruntea cortegiului, în drumul spre biserică, vor fi călăreţii. Cincizeci de ţărani tineri, în porturi naţionale, călări pe cai albi. După ei, vine un car cu patru boi, în care sînt arătate darurile primite de mireasă şi zestrea ei. Noi nu vom expune cadourile : carul cu boi va fi însă încărcat cu flori ! Vom avea o duzină de naşi. În timp ce se cîntă « Isaiia dănţuieşte » şi mirii, cu naşii şi cu preoţii, se învîrtesc, ţinîndu-se de mînă în mijlocul bisericii, se aruncă bomboane, pe care copiii le culeg printre picioarele dansatorilor. O să aruncăm un sac întreg, ca să se satureţi toţi copiii din Fîntîna. Cînd eram copil, culegeam şi eu bomboane pe la nunţi, dar niciodată n-am apucat mai mult de patru. Vreau ca la noi copiii să-şi umple buzunarele ! O să aducem o duzină de tarafuri de ţigani, cu viori şi cobze. Vom desfunda atîtea butoaie de vin, că se va îmbăta tot satul ! Masa o s-o facem într-o poiană şi o să avem mii de oaspeţi : va ţine o săptămînă încheiată !

Nora s-a uitat la ceas. Peste un sfert de oră, avea întîlnire cu avocatul Leopold Stein.

— Să mergem ! a zis ea. Am cîteva chestiuni importante la birou !

Traian n-a povestit urmarea nunţii lor la Fîntîna. S-au ridicat amîndoi şi au plecat.

48

Traian Korugă a condus-o pe Nora pînă în faţa redacţiei. Palatul ziarului « Occident » e un bloc ultramodern, cu faţada de marmură albă. Fusese construit de Eleonora West, pe locul unde se aflase înainte clădirea veche a unei tipografii. Traian a privit cele şase etaje care se înălţau în bătaia soarelui de început de după-amiază de vară şi a zîmbit, ca de obicei, admirativ : « Asta este opera Norei ! »

— Te aştept în maşină ! a zis el.

Ştia că Nora îşi conduce singură automobilul, cînd vine de la birou. Credea însă că azi va face o excepţie : era doar ziua căsătoriei lor.

— Vin singură, după ce termin ! a zis ea, aşteptîndu-l să plece.

Pe urmă, a urcat scările de marmură şi a dispărut pe uşa de fier masiv, pe care i-a deschis-o, înclinîndu-se adînc, portarul în uniformă cu fireturi aurii.

49

Eleonora West a intrat în birou cu un pas de regală indiferenţă, prefăcîndu-se că nu-l observă pe bătrînul în haine negre, care s-a ridicat în picioare la sosirea ei. Ea şi-a pus mănuşile şi poşeta pe birou, şi i-a făcut semn bătrînului să se aşeze. A scos o ţigare, s-a forţat s-o aprindă fără să-i tremure degetele, apoi, aşezîndu-se şi ea în fotoliu, s-a uitat fix la domnul din faţă.

— Ascult, domnule Stein ! a zis.

Bîtrînul a tras afară din servieta deschisă pe genunchi un teanc de hîrtii, pe care l-a pus pe marginea mesei. Nora îi urmărea cu atenţie fiecare mişcare.

— Chestiunea este rezolvată, domnişoară West ! a zis Stein. Acestea sînt documentele !

Şi a întins în faţa femeii două hîrtii, pe care le-a ales din teancul de pe masă.

— Astea sînt singurele acte existente în arhiva din Ploieşti ? a întrebat Nora.

— Singurele existente în arhivă pînă azi-dimineaţă ! Acum documentele sînt pe biroul dumneavoastră ; în arhivă nu mai există nimic !

Eleonora West s-a mai uitat o dată, dispreţuitoare, la hîrtii. Le-a împăturit şi le-a băgat în sertar.

— Ar fi prudent să le distrugeţi imediat ! a zis bătrînul.

Nora a privit ochelarii lui cu rame de aur, gulerul ştaif, hainele negre, croite după moda veche.

— Din clipa în care documentele sînt în biroul meu, nu mai ai nici un motiv de teamă, domnule Stein ! a spus ea.

— Nu pentru mine, a zis el. Pentru dumneavoastră este mai prudent să le ardeţi !

— Cît te-a costat ? a întrebat Nora, ca să schimbe vorba.

Observase că bătrînului îi era frică. Documentele le va distruge, dar nu înainte de a le mai vedea o dată.

— Exact 100 000 de lei ! a răspuns Leopold Stein.

— Şi partea dumitale ?

— Este socotită, a zis el.

Eleonora West a scos din sertar două teancuri de bancnote şi i le-a întins. El le-a pus în servietă, renunţînd să continue gestul pornit în virtutea obişnuinţei, de a le număra.

— Asta a fost totul ! a zis Nora.

Dorea să rămînă singură, ca să se uite la documente. Dar bătrînul nu s-a mişcat din fotoliu.

— Mai ai vreo chestiune cu mine ? a întrebat ea.

— Nu mai am nimic, a răspuns Leopold Stein. Chestiunea este rezolvată, dacă putem spune aşa !

— Mai există ceva care nu e în regulă ?

— Nu mai e nimic, a zis el. Dar chestiunea nu se rezolvă decît temporar prin distrugerea documentelor. Asta voiam să vă mai spun ! Dacă n-aş fi fost prieten şi colaborator al tatălui dumneavostră şi dacă nu v-aş fi ţinut în braţe cînd eraţi mică, n-aş îndrăzni să vă atrag atenţia asupra acestui fapt. Dar vă repet că arderea documentelor nu rezolvă decît parţial chestiunea !

— Vorbeşte clar ! a spus Eleonora West.

— Este destul de clar, domnişoară West ! Dumneavoastră aţi vrut originalele actelor de naştere ale părinţilor dumneavoastră, ca să nu se mai poată dovedi că au fost evrei ; eu le-am sustras din arhiva stării civile şi vi le-am adus !

— Chestiunea e deci închisă !

— Dumneavoastră distrugeţi astfel actele, dar nu şi faptele, a urmat Leopold Stein. Tot evreică rămîneţi, şi, dacă cineva vrea să o dovedească...

— Dacă vrea să o dovedească, nu poate ! a spus Eleonora West. Nu mai există probe !

— Dar v. le vor cere dumneavoastră !

— Le voi procura ! a zis ea. Cu bani, scot orice fel de acte vreau !

— Aşa este ! a zis avocatul. Însă cu asta ne aflăm în plin domeniu al Codului penal. Cu focul şi cu Codul penal nu este practic să ne jucăm : mai bine să ne ferim !

— Nu eşti dumneata cel care, chiar azi-dimineaţă, ai furat

acte din archiva de la Ploieşti ? a ironizat Nora. Acum vii să-mi dai mie lecţii de morală ?

— Nu dau lecţii ! a zis bătrînul. Doar vă avertizez că jocul este periculos şi nu poate fi jucat la infinit !

— Dumneata ştii că nu se poate altfel ! a spus Nora, aprinzînd o nouă ţigare. Eu nu pot schimba nimic. Cînd societatea îmi interzice să-mi trăiesc propria viaţă — să am o casă, o profesie, un bărbat —, atunci lupt cu disperare şi cu orice armă. Lupt ca o leoaică, cu tot instinctul de conservare al fiinţei mele !

— Principalul, domnişoară Eleonora, este nu să lupţi, ci să cîştigi lupta ! a zis avocatul.

— Voi cîştiga-o ! a zis ea, sfărîmînd cu nervozitate ţigarea în scrumieră.

— Credeţi că puteţi rămîne încă multă vreme proprietară şi directoare a ziarului ? a întrebat Stein. Pînă acum aţi refuzat să declaraţi că sînteţi evreică. Acesta a fost un act de îndrăzneală tinerească. Dar aţi avut noroc ! Din frică sau din laşitate, n-a îndrăznit nimeni pînă acum să vă tragă la răspundere. Au fost denunţuri prin care s-a cerut rechiziţionarea tipografiei şi a ziarului, în baza legilor rasiale. I-aţi plătit pe anchetatori şi aţi cîştigat. Acum distrugeţi actele de origine etnică din arhive, şi iar cîştigaţi timp. Dar legile rasiale se aplică din ce în ce mai sever. Pînă la urmă, nici un evreu nu va scăpa de rigoarea lor : sîntem încă la început ! De aceea aţi rămas directoarea unui mare ziar, deşi, ca evreică, n-aţi avea dreptul, după lege, nici măcar să publicaţi un articol. Să ne gîndim însă la viitor !

— Eu voi rămînea directoare şi proprietară a ziarului şi în viitor ! a zis Nora.

Leopold Stein ştia că femeia din faţa lui are o logică ireproşabilă. Răspunsul pe care ea i-l dăduse acum era însă de fanatică, şi fanaticii nu au logică. El n-a mai contrazis-o. Cine renunţă la calculul rece nu trebuie contrazis : orice tentativă de a-i arăta adevărul devine inutilă.

— Astăzi, la amiază, m-am căsătorit cu un creştin ! a zis Eleonora West. Ziarul va fi trecut pe numele soţului meu. În felul acesta, nimeni nu-mi va lua « Occidentul », chiar dacă România s-ar face mai rasistă decît Germania !

— V-aţi căsătorit cu adevărat ?

Leopold Stein era uimit.

— Acum sînt doamna Eleonora West Korugă ! a zis ea. Soţul

meu este romancierul Traian Korugă, care, în cîteva zile, va fi directorul şi proprietarul ziarului. Iar el, la rîndul lui, îmi aparţine mie !

Nora West rîdea satisfăcută. Leopold Stein s-a căutat prin buzunare, fără să ştie ce caută, numai spre a nu fi obligat să vorbească sau să înfrunte privirea ei. Avea nevoie de cîteva clipe, pentru a-şi reveni şi pentru a realiza tot ce auzise.

— Cu alte cuvinte — a zis el, tuşind în batistă —, predaţi ziarul. Îl părăsiţi !

— Dimpotrivă ! a spus Nora. Nu numai că nu predau ziarul, dar fac şi reorganizări, mărindu-l : am angajat un nou director !

— Ideea este genială ! a zis Stein. Minunată ! Şi el a acceptat aceste condiţii ?

— Nu înţeleg !a zis Nora, aspru.

— Domnul Traian Korugă, soţul dumneavoastră, a acceptat această situaţie ? Pentru un bărbat, este oarecum neplăcut ! Înseamnă că a fost cumpărat de o femeie, cu un scop anume.

— N-am cumpărat pe nimeni ! a replicat Nora, nervoasă. Eu m-am căsătorit din dragoste !

Leopold Stein s-a ridicat în picioare, s-o felicite. Ea nu i-a întins mîna. Se juca cu actele de naştere ale părinţilor ei ; ochii îi străluceau de lacrămi.

— Oamenii nu au dreptul să primească felicitări decît atunci cînd mor, a zis ea. Asta dacă eşti obiectiv. Dar cînd mori nu mai poţi primi felicitările...

Avocatul s-a lăsat la loc, în fotoliu. Regreta că o felicitase.

— Credeam că într-adevăr v-aţi căsătorit din dragoste, a zis.

— Nu mă crezi că sînt îndrăgostită ? a întrebat ea. Nici măcar dumneata, care eşti un om deştept, nu înţelegi asta ?

— Atunci de ce sînteţi nefericită ? a întrebat el. Am impresia că plîngeţi !

— Iar eu am impresia că eşti obosit, domnule Stein ! Nu ştiu ce e cu dumneata. Nu înţelegi nimic, parcă n-ai fi evreu. Sînt îndrăgostită de Traian Korugă. El este prima mea dragoste, şi îl iubesc de cîţiva ani. Sînt teribil de îndrăgostită. Dar nu de asta m-am căsătorit : dragostea nu este motiv de căsătorie ! M-am căsătorit din cauza legilor rasiale, ca să salvez ziarul şi ca să-mi salvez viaţa. Acum înţelegi ?

Leopold Stein tot părea a nu fi înţeles. I-a sărutat mîna Eleonorei West şi s-a îndreptat spre uşă. Ea l-a chemat înapoi.

— La sfîrşitul acestei săptămîni plec la ţară, i-a zis. Mă duc la

socrul meu, care e preot ortodox. Stau cîteva zile. Pînă mă întorc, vreau să fie terminate actele de donaţie a întregii mele averi mobiliare şi imobiliare, inclusiv ziarul, pe numele lui Traian Korugă. Dacă nu se poate prin donaţie, facem acte de vînzare. Găseşte cea mai bună soluţie din punct de vedere juridic ! Operaţia trebuie făcută rapid !

— Sînteţi atît de deşteaptă, duduie Eleonora !

— Nu sînt deşteaptă ! Sînt o femeie care luptă cu toate puterile fiinţei ei, cu tot instinctul şi cu toată luciditatea ei, ca să-şi apere dreptul la viaţă. La revedere, domnule Stein !

50

După plecarea avocatului, Eleonora West s-a aşezat la birou, cu capul între palme, şi a plîns, aşa cum numai femeile pot să plîngă. Nu doar cu ochii : cu toată fiinţa. Pe urmă a ridicat receptorul şi l-a chemat pe Traian :

— Vino, te rog, şi mă ia de la redacţie !

— S-a întîmplat ceva ? a întrebat el.

— Nu s-a întîmplat nimic ! Îţi jur că nu s-a întîmplat nimic, absolut nimic ! Dar vino repede !

Traian Korugă a plecat spre redacţie. Ieşind din bibliotecă, s-a uitat iar la femeia lui Picasso. O jumătate din ochiul ei rîdea, cealaltă jumătate plîngea. De aceea îi era ochiul desfăcut în două, ca să poată rîde şi plînge cu el în acelaşi timp şi cu aceeaşi intensitate.

51

Aşteptîndu-l pe Traian, Eleonora West i-a telefonat lui Leopold Stein. El locuia în apropiere de ziar şi ajunsese acasă.

— Domnule Stein, răspunde-mi, te rog, sincer, dar sincer de

tot : dumneata crezi că m-am căsătorit din dragoste, sau din interes ? Răspunde-mi, te implor, fără nici un menajament !

— Dumneavoastră ce credeţi ? a întrebat avocatul.

— Eu nu ştiu exact de ce am făcut-o ! a răspuns ea. Dacă mi-ar tăia cineva capul, tot n-aş putea spune precis. Uneori mi se pare că am făcut-o din interes, alteori că am făcut-o din dragoste ! Cîteodată mi se pare că din amîndouă motivele ! Dar nici una din explicaţii nu mi pare adevărată. În mod cert, ştiu că nu mai puteam aştepta nici o secundă şi că trebuia să fac ce-am făcut. Dar vreau să ştiu şi care este motivul real !

— Nici unul din cele înşirate !

— Nu m-am căsătorit deci din interes, ca o femeie...

— Nu, doamnă Eleonora ! Dumneavoastră sînteţi prea mîndră ca să vă fi putut căsători din interese materiale, fie ele salvarea ziarului şi a averii.

— Eşti sigur de asta ?

— Sigur ca de lumina ochilor mei !

— Atunci m-am căsătorit din dragoste ?

— Ca să iubeşti cu adevărat, trebuie să crezi în viitor ! a zis Leopold Stein. Trebuie să crezi în fericire şi — ceea ce este mai absurd decît toate — trebuie să crezi că această fericire e eternă şi că ea îţi poate fi oferită de persoana iubită. Dumneavoastră, doamnă, nu credeţi asta : sînteţi prea lucidă ! De aceea, mă iertaţi că v-o spun : nu v-aţi căsătorit din dragoste !

— Atunci ? a întrebat ea.

— Nici din interes şi nici din dragoste : v-aţi căsătorit din frică ! Aţi făcut-o cu rapiditatea uluitoare a disperării !

— Dragostea lipseşte cu desăvîrşire în gestul meu ? a mai întrebat Eleonora.

— Nu lipseşte, a răspuns Stein. Dragostea dumneavoastră este însă dragostea pe care au cunoscut-o femeile din epoca în care omul locuia în păduri, ameninţat în fiecare clipă să fie sfîşiat de fiarele sălbatice. Numai atunci, femeile se aruncau le genunchii bărbaţilor disperate, cerînd ocrotire, iubire, siguranţă : toate la un loc, cu aceeaşi intensitate şi cu aceeaşi pasiune ! Felul ăsta de dragoste îl trăiesc femeile la cutremure, la potop sau la cine ştie ce cataclisme, cînd pămîntul ameninţă să se prăbuşească !

— De ce nu mi-ai spus toate astea cînd erai aici ?

— Nu voiam să vă spulber iluzia de putere şi de siguranţă de sine pe care o aveaţi ! a spus Leopold Stein. Eu vedeam bine că

tremurați, că totul era făcut de frică, și-mi era milă. Nu uitați că v-am ținut pe genunchi cînd erați mică...

Traian Korugă a intrat în birou. Nora a închis telefonul și a venit spre el. L-a îmbrățișat. Se strîngea la pieptul lui, rîdea. Traian a sărutat-o.

— Îmi pare bine că ești veselă : la telefon mi se părea că plîngi !

52

În ziua de 28 august, în a ajunul plecării la Fîntîna, Traian s-a dus la Ministerul de Război, ca să ia ordinul de eliberare a lui Johann Moritz. Era fericit, ca și cum ar fi avut deja hîrtia în mînă. A urcat scările în fugă. Aghiotantul, recunoscîndu-l, l-a introdus imediat.

Traian a intrat în cabinetul generalului. Adusese un exemplar de lux, illustrat și nepus în comerț, din primul lui roman, pe care scrisese o dedicație măgulitoare. Generalul nu s-a ridicat în picioare să-l întîmpine, cum făcuse cu o săptămînă înainte ; se prefăcea că citește.

— Mi se pare că vă deranjez, domnule ministru ! a zis Traian.

— Nu ! a răspuns sec generalul. Ia loc, te rog !

Traian a observat că ministrul nu i-a întins mîna.

— Îmi pare rău că trebuie să-ți dau o veste neplăcută, a zis generalul, intrînd direct în subiect. Individul pentru care ai intervenit dumneata acum o săptămînă — și pentru care, probabil, vii și astăzi — nu poate fi eliberat. Cel puțin, nu imediat. Întîi trebuie să anchetăm cazul și să stabilim dacă afirmația dumitale că n-ar fi evreu e întemeiată.

Traian Korugă a vrut să se ridice. S-a gîndit însă la Moritz și a rămas pe scaun.

— Așa ! Domnule Korugă, nu rămîne altceva de făcut decît să aștepți pînă cînd se pronunță comisia de anchetă !

Aceasta era fraza de încheiere, cu care generalul îl invita să părăsească biroul. Traian a înțeles, dar n-a plecat : a doua zi trebuia să se ducă la Fîntîna, unde tatăl său aștepta ordinul de eliberare a lui Johann Moritz !

— Domnule ministru, a zis Traian, acum o săptămînă mi-aţi promis că veţi ordona să fie eliberat ! Mi-aţi spus textual că vă este suficientă declaraţia mea că Moritz nu este evreu şi că nu mai faceţi nici un fel de anchetă !

— Acum o săptămînă era altă situaţie ! a zis generalul.

— Eu cred că era aceeaşi ca astăzi ! Johann Moritz e închis într-un lagăr de evrei, deşi este român !

— Asta o va stabili comisia de anchetă !

— Dar gîndiţi-vă că lucrările comisiei pot dura cîteva luni ! a zis Traian. Bietul om stă arestat de aproape un an şi jumătate !

— Ştiu, a întărit generalul, lucrările comisiei pot să dureze şi un an ! Chiar doi ! Astăzi sîntem în război : n-avem timp de anchete ca-n vreme de pace !

— Domnule general, dar declaraţia mea nu este o garanţie să-l puneţi în libertate şi să faceţi ancheta ulterior ?

— Nu !

— Regret că v-aţi schimbat părerile într-o săptămînă ! a zis Traian şi s-a ridicat.

— Şi eu regret, dar nu e vina mea !

— Faceţi aluzie la ceva, domnule general ?

— Nu fac aluzii, ci mă refer la fapte concrete !

— De data asta este dreptul meu să cer explicaţii ! a zis Traian, palid la faţă.

— Explicaţii, domnule Korugă ? În ceasul cînd evreimea lumii luptă alături de bolşevici contra ţării noastre şi vor să ne răpească pămîntul patriei, dumneata — român curat şi scriitor de frunte al neamului — te-ai căsătorit cu o evreică !

Generalul devenise roşu de mînie.

— Ca militar, consider fapta dumitale un act de trădare ! Trădare ! Mă înţelegi ? Ce preţ pot să mai pun eu pe cuvîntul dumitale că Moritz n-ar fi evreu ? Intervenţia dumitale, dimpotrivă, mă face să cred că este ! Şi nu m-ar mira să văd că bănuiala mi se adevereşte ! Pot eu să mai am încredere în dumneata ?

— Nu domnule ministru ! a zis Traian şi a plecat.

Coborînd scările, a simţit cartea sub braţ. A deschis-o şi a rupt pagina cu dedicaţia. Apoi s-a urcat în maşină.

53

« Eleonora este evreică » — se gîndea Traian. « Mie n-a vrut să-mi spună nimic ! » Se simţea înşelat în iubirea lui.

La marginea oraşului, a oprit maşina. « Nu mi-a spus, fiindcă n-am întrebat-o niciodată ! Ar fi fost şi ridicol s-o-ntreb : nici un bărbat nu-şi întreabă iubita ce origine etnică are ! ». Şi-a adus aminte cînd o întreba cu tandreţe dacă în arborele ei genealogic nu vor fi fost căprioare, alge, veveriţe şi voievozi. Ea se întristase atunci. Acum, el se simţea vinovat. « O fi crezut că fac aluzie la originea ei evreiască ! Trebuie să fi suferit cumplit cînd o-ntrebam... ». A închis portiera maşinii şi a întors spre oraş. « Acum îmi pare rău că n-am aflat mai demult : dacă aş fi ştiut, aş fi menajat-o ! Sămana Nora ! »

Traian Korugă a oprit la prima florărie şi a cumpărat trandafiri albi pentru Nora. Vînzătoarea a legat buchetul, zîmbindu-i.

54

— Povesteşte-mi şi mie ce scrii ! a spus Nora.

Traian începuse noul lui roman. La patru dimineaţa, Eleonora îl simţea cum se ridica din pat, de lîngă ea, îşi punea halatul şi ieşea din dormitor. Stătea închis în camera lui de lucru pînă la prînz. Acum luau micul dejun împreună. Se împliniseră tocmai două luni de la căsătorie. Pe masă erau flori.

— Nu vrei să-mi povesteşti ce scrii ? a insistat Nora.

Era nerăbdătoare. Traian se eschivase întotdeauna să-i vorbească despre roman. Acum nu mai putea refuza.

— Am făcut odată o croazieră cu submarinul, a zis el. Am stat o mie de ore sub apă. Ca să ştim cînd era nevoie de aer proaspăt, pe submarin existau aparate speciale. Înainte, însă, nu

erau aparate, şi marinarii luau la bord o cuşcă cu iepuraşi albi. Cînd atmosfera devenea toxică, iepuraşii mureau, şi marinarii ştiau că mai aveau de trăit cinci-şase ore. Atunci căpitanul lua hotărîrea supremă : sau făceau un efort disperat să iasă la suprafaţă, sau rămîneau în adîncuri, şi tot echipajul murea. De obicei, ca să nu se vadă murind asfixiaţi, se împuşcau unul pe altul.

Pe submarinul unde am fost eu, erau nu iepuraţi albi, ci aparate. Căpitanul a observat că eu simt orice scădere a cantităţii de oxigen din aer şi a făcut haz de sensibilitatea mea, dar, pînă la sfîrşitul croazierei, marinarii n-au mai folosit aparatele : doar se uitau la mine ! Şi eu le spuneam, cu o precizie pe care aparatul o confirma, dacă avem sau nu destul aer... Acesta e un dar al meu şi al iepuraşilor albi: de a simţi cînd atmosfera nu mai întreţine viaţa, cu o anticipaţie de şase ore. De la o vreme, am aceeaşi senzaţie ca pe submarin : simt atmosfera sufocantă !

— Care atmosferă ? a întrebat Nora.

— Atmosfera în care trăieşte societatea contemporană : a devenit irespirabilă pentru om. Birocraţia, armata, guvernul, organizaţia de stat, administraţia, toate funcţionează astfel, încît omul e sufocat. Societatea actuală e bună pentru maşini şi pentru sclavii tehnici : e creată de ei şi pentru ei. Oamenii se asfixiază, şi nu-şi dau seama ! Ei cred că totul este normal, ca mai înainte. Sînt ca marinarii de pe submarin, care rezistă şi lucrează, încă şase ore după moartea iepuraşilor albi ! Dar eu ştiu că totul e terminat...

— Ăsta e subiectul romanului ? a întrebat Nora.

— Descriu în roman cum mor, în chinuri îngrozitoare, ucişi de o atmosferă care interzice viaţa, oamenii de pe pămînt. Dar, fiindcă nu mă pot ocupa de toţi oamenii din lume, am luat numai zece, pe cei pe care eu cunosc mai bine.

— Şi toţi eroii mor ?

— După moartea iepuraşilor albi, oamenii nu mai pot trăi decît maximum şase ore. Romanul meu înfăţişează ultimele şase ore din viaţa celor mai buni prieteni ai mei.

— Şi ce-ai scris pînă acum ?

— Primul capitol, a zis Traian. Unul dintre eroi a fost smuls dintre noi şi...

— Ce se întîmplă cu el ?

— Deocamdată i s-au luat libertatea, nevasta, copiii, casa... A fost înfometat, bătut. Au şi început să-i fie smulşi dinţii din gură. Mai tîrziu, i se vor scoate ochii, i se va smulge carnea de

pe oase. Ultimele chinuri i se vor aplica, probabil, electric şi automat.

— Toate faptele astea se petrec în realitate ? a întrebat Nora.

— Absolut toate ! În roman am scris numele străzii, al oraşului şi al ţării unde locuiesc eroii. Le-am dat şi numerele de telefon ! De altfel, pe primul erou îl cunoşti şi tu : poţi controla adevărul celor scrise.

— Cine e primul erou ?

— Johann Moritz !

Fruntea Eleonorei s-a întunecat. Cu Johann Moritz, tot ce povestise Traian se întîmplase cu adevărat.

— Îmi e grozav de milă de Johann Moritz ! a zis Nora. El este deci primul capitol al romanului tău. Care va fi al doilea ?

— Nu ştiu încă, a răspuns Traian. Poate voi fi eu, poate tata sau mama, poate tu... Oricum, unul dintre noi !

— Şi toate capitolele vor fi ca cel al lui Johann Moritz ? Nu există în roman nici o soartă frumoasă, nici un *happy end ?*

— Nici unul ! a încheiat Traian. După moartea iepuraşilor albi, nu mai există *happy end !* Există doar cîteva ceasuri pînă cînd totul va fi sfîrşit...

CARTEA A DOUA

55

Trecuseră două ore de cînd Johann Moritz se afla în Ungaria. Cei trei evrei şi cu el au aşteptat întîi îndărătul gării : se temeau să intre în sala de aşteptare. Pe urmă, le-a venit trenul.

Doctorul Abramovici, Ştrul şi Hurtig s-au urcat într-un vagon de clasa a doua. Johann Moritz a rămas pe peron şi le-a dat gemantanele pe fereastră. S-a urcat şi el pe scara vagonului, tocmai în clipa în care pornea trenul. Hurtig l-a apucat de mînă şi l-a tras înăuntru, închizînd uşa. Moritz era palid. Se înspăimîntase la gîndul că, dacă mai întîrzia o clipă, rămînea pe peron. Ce-ar fi devenit el în Ungaria, fără doctorul Abramovici şi ceilalţi ? I-a mulţumit lui Dumnezeu că s-a putut urca la timp.

Doctorul şi Hurtig au găsit imediat locuri. Ştrul şi Johann Moritz s-au uitat în toate compartimentele unde călătorii dormeau cu luminile stinse, dar nu mai era nici un loc liber, aşa că au rămas pe culoar şi au stat pe geamantane. După un timp, o femeie s-a dat jos, şi Ştrul a intrat în compartiment, în locul ei. Moritz a rămas singur pe culoar. Doctorul Abramovici a deschis uşa şi i-a spus :

— Nu dormi, că ne fură geamantanele !

— Nu dorm ! a răspuns Moritz.

Dar a adormit îndată ce doctorul a închis uşa compartimentului. Nu mai putea de somn ; pînă la Budapesta, nu s-a mai

deşteptat. Cînd au coborît din tren, se făcuse dimineaţă. Lui Moritz îi era sete. Hurtig nu i-a dat însă voie să intre în restaurant şi să bea o limonadă : poliţia ar fi putut să-l descopere că e evadat din România şi i-ar fi arestat pe toţi !

— Ai să bei apă la sora mea ! a zis doctorul Abramovici.

Au plecat mai departe. La ieşirea din gară, s-au oprit lîngă şirul de maşini şi trăsuri.

— E mai înţelept să mergem pe jos, a zis Hurtig. Birjarul ar putea să ne denunţe, şi ar fi păcat să nimerim la poliţie, tocmai acum, cînd am ajuns la Budapesta !

Şi au pornit pe jos. Moritz avea două geamantane grele pe umeri şi două în mîini. Acum le ducea însă mai uşor decît pe cîmp, după ce trecuseră graniţa. « Poate fiindcă merg pe asfalt mi se pare mai uşor » — şi-a zis el, lipind talpa piciorului, goală, pe asfaltul rece al trotuarului. Tramvaiele nu circulau încă, era prea devreme. Moritz a privit cum se sting singure luminile electrice de pe stradă, şi l-a întrebat pe Hurtig cine le stinge.

— Nu mai vorbi româneşte, dobitocule ! i-a zis Hurtig, furios. Dacă ne aude cineva vorbind româneşte, ne duce la poliţie !

— Nu e voie să vorbim româneşte ? a întrebat Moritz.

— Este voie, a răspuns Hurtig. Dar aici românii sînt închişi în lagăre. Ungaria este duşmana României ! Ai înţeles acum ?

— Şi cum să vorbim ?

— Idiş ! a intervenit doctorul Abramovici. În Ungaria, evreii nu sînt persecutaţi, ca în România ! Cel puţin pînă acum, nu există legi antisemite.

Johann Moritz s-a ferit să mai scoată vreun cuvînt românesc. Dar nici idiş n-a putut vorbi: Era prea obosit. Cînd au ajuns pe strada Petöfi, unde locuia sora doctorului, se clătina cu geamantanele pe umăr. Le-a lăsat jos, în faţa porţii. A venit apoi servitoarea şi i-a ajutat să le ducă în casă. Pe servitoare o chema Iulişca. Avea o rochie albastră. Mergînd în urma ei spre bucătărie, lui Moritz i se părea că o mai văzuse undeva.

Şi şi-a amintit că tot aşa era şi rochia Suzanei.

56

Sora doctorului Abramovici era o femeie grasă, care vorbea mult şi repede. Purta un halat cu flori roşii. Ea l-a chemat pe Johann Moritz în camera în care se aflau doctorul, Hurtig, Ştrul şi Isaac Nagy, cumnatul doctorului, şi le-a dat să bea cîte un pahar de rachiu. Moritz a stat în picioare : nu erau scaune deajuns. Sora doctorului a adus o cană cu ceai şi a pus-o pe masă. Pe urmă s-a uitat la Moritz şi i-a zis :

— Tot nu ai loc ! Du-te şi bea-ţi ceaiul la bucătărie !

— Foarte bine ! a zis Isaac Nagy pe ungureşte. Tot avem ceva de vorbit între noi !

Moritz a înţeles că domnilor nu le place ca el să şadă la masă cu ei. Dar nu s-a supărat. Iulişca s-a bucurat că el nu a rămas în casă, cu stăpînii, şi i-a turnat trei căni de ceai, cu zahăr mult şi lămîie. I-a dat şi cîteva felii mari de pîine, unt şi şuncă. Moritz a mîncat ca un lup. Era lihnit de foame. După aceea, a vrut să se spele. Dar Iulişca i-a zis :

— Acum, hai cu mine la piaţă ! Te speli cînd ne-ntoarcem !

Johann Moritz a luat coşul şi a plecat cu Iulişca la cumpărături. De atunci o însoţeşte la piaţă în fiecare dimineaţă.

În ziua aceea, cînd s-au întors, el a tăiat lemne şi le-a cărat în bucătărie. După ce au mîncat, au spălat împreună vasele. Ea era o fată veselă şi vorbea numai în glume. Lui Johann Moritz i-a plăcut casa în care se găsea.

57

Furat de treaba de la bucătărie şi de glumele Iulişcăi, Johann Moritz nici n-a observat că a trecut ziua fără să-i vadă pe doctorul Abramovici şi pe ceilalţi. A întrebat de ei o dată, pe la

prînz. Sora doctorului i-a răspuns că domnii dorm. Pe urmă, el a uitat să mai întrebe. Abia venind seara şi cînd a intrat în pat, Moritz şi-a dat seama că nu vorbise cu ei toată ziua. Ştia că ei mîncaseră cu Isaac Nagy, fiindcă el le spălase farfuriile. Şi la cafea, la ora cinci, erau tot în casă, fiindcă a avut de spălat cinci ceşti. Johann Moritz nu-şi mai aminteşte cîte tacîmuri şi cîte farfurii au fost aduse de la masa de seară. Iulişca le-a pus teanc în spălător, şi el n-a stat să le numere înainte de a le spăla. Acum nu poate adormi de grijă. Are impresia că seara au fost mai puţine farfurii. « Poate Hurtig s-a dus la rudele lui » — s-a gîndit Moritz. Nu-i părea rău că Hurtig plecase. Apoi şi-a zis că poate au fost toţi la masă şi vasele erau mai puţine doar în închipuirea lui. A doua zi dimineaţa, însă, Johann Moritz a constatat că avusese dreptate : Hurtig plecase în ajun şi nu mîncase seara cu ceilalţi. Doctorul şi Ştrul erau încă acolo. Pe la zece, Iulişca i-a adus pantofii lor, şi el i-a lustruit frumos, cu cremă şi cu ceară. Cînd a terminat, a vrut să-i ducă în casă, dar Iulişca l-a oprit în prag, i-a luat din mînă pantofii doctorului Abramovici şi pe cei ai lui Ştrul şi i-a dus ea. Cînd s-a întors, Iulişca i-a zis :

— Coniţa a poruncit să nu intri în casă ! Aşa e coniţa mea : îi e frică să nu i se fure lucrurile !

58

După-amiază, doctorul Abramovici l-a chemat pe Moritz în sufragerie.

— Ia geamantanele astea şi hai cu mine ! i-a poruncit el.

Moritz s-a bucurat. Ştia că doctorul nu-l uitase şi că avea să-l cheme.

— De ce umbli desculţ ? a întrebat Abramovici supărat, după ce au coborît în stradă.

Moritz s-a ruşinat că nu avea încălţăminte. A privit în jur şi a văzut că nu mai era nimeni cu picioarele goale. Restul drumului, a mers cu ochii în jos. Se uita atent la picioarele tuturor oamenilor care treceau pe lîngă el. Toţi aveau pantofi, cizme

sau bocanci. Moritz ar fi vrut să intre în pămînt de ruşine. A încercat să-i ceară iertare doctorului, dar doctorul mergea înainte, cu mîinile în buzunare. Parcă nici n-ar fi fost împreună.

59

La poarta unei case vechi, cu o grădină mică de flori în faţă, s-au oprit. Doctorul a luat geaamantanele şi a intrat singur înăuntru. Moritz, rămas la poartă, a citit tăbliţa de pe zid, pe care scria *Consulat*. Pe urmă, s-a uitat la oamenii care treceau pe stradă.

Doctorul Abramovici n-a stat mult înăuntru. S-a întors fără geamantane şi a coborît scările rîzînd. Cînd a dat cu ochii de Johann Moritz, care îl aştepta rezemat de zid, doctorul n-a mai zîmbit. S-a oprit, şi-a băgat mîinile în buzunare şi s-a gîndit puţin, cu fruntea încruntată. În drum spre casă, n-a scos nici un cuvînt. Johann Moritz a mers în urma lui, la distanţă, ca să nu ghicească oamenii că domnul doctor este împreună cu un om desculţ : n-ar fi vrut ca Abramovici să se facă de rîs din cauza lui.

În faţa porţii lui Isaac Nagy, doctorul s-a oprit şi a aşteptat pînă cînd Moritz a ajuns lîngă el :

— Iankel, chestiunea ta este foarte încurcată ! Comunitatea evreiască din Budapesta, care ne dă nouă hîrtii pentru plecarea în America, nu vrea să-ţi dea şi ţie ! Eu i-am rugat, le-am spus că ai venit cu noi, dar în zadar ! Au spus că ei nu dau paşaporte la creştini şi că de aceea sînt comitet evreiesc, ca să-i ajute pe evrei. Iar tu nu eşti evreu. Aşa-i că nu eşti ?

— Nu sînt, domnule doctor !

— Ei au dreptate, a continuat Abramovici. Îmi pare rău că n-a ieşit altfel : voiam să te iau cu mine în America ! Dar să ştii că nu te părăsesc aşa, la ananghie : nu sînt eu omul acela !

Doctorul Samuel Abramovici şi-a scos portofelul şi a început să numere. Johann Moritz privea banii ungureşti şi se mira că sînt atît de mici.

— Uite 20 de pengö ! a spus doctorul. Asta fiindcă mi-ai dus geamantanele. Aici, în Ungaria, trebuie să munceşti o săptă-

mînă ca să cîştigi banii ăştia ; tu i-ai cîştigat ducînd geamantanele cîteva ceasuri !

Johann Moritz nu se gîndise niciodată să ceară bani pentru că a dus geamantanele : n-o făcuse ca să fie plătit. Doctorul stătea însă cu mîna întinsă. Moritz a luat bancnotele şi le-a băgat în buzunar.

— Faptul principal este că te-am scos din lagăr şi te-am adus aici ! a mai zis Abramovici. Fără mine, cine ştie cît mai stăteai închis ! Dar, pentru asta, nu-ţi cer nimic. Eu nu sînt omul care să ceară ceva pentru serviciile pe care le face !

60

A trecut o săptămînă de cînd Johann Moritz se află la Budapesta. Lucrează ca în prima zi, mergînd la piaţă cu Iulişca, spărgînd lemne, scoţînd gunoiul şi spălînd vasele. Seara curăţă bucătăria, spală podelele şi scările.

În prima duminică, Isaac Nagy l-a întîlnit pe Johann Moritz pe culoar şi i-a spus, privindu-l aspru :

— Nu ţi-ai găsit încă de lucru ? A trecut o săptămînă de cînd stai la mine. Cred că nu vrei să te hrănesc de pomană o veşnicie ?

Şi Isaac Nagy a plecat fără să mai spună nici un cuvînt. Lui Johann Moritz i-a părut rău că nu-şi căutase de lucru pînă atunci. El se socotea în serviciu la Isaac Nagy. « Cum de-am fost atît de prost să nu-mi caut de lucru pînă acum ? » — s-a întrebat el. « Oamenii au dreptate. Ei nu-mi pot da veşnic de mîncare ! » În seara aceea, Johann Moritz a vorbit cu Iulişca. Ea i-a promis că-i va găsi o slujbă. Ştia ea pe cineva care lucra la fabrica de ciocolată.

— Poate ai să-mi aduci şi mie ciocolată, a zis ea. Sau poate ai s-o dai altei fete !

— Cum s-o dau alteia ? a zis Mortiz, supărat că Iulişca poate să gîndească aşa despre el. Toată ciocolata pe care am s-o primesc, ţi-o aduc ţie. Eu n-am să mănînc nici o firimitură !

În noaptea aceea a visat cum o să lucreze el la fabrica de ciocolată.

A doua zi dimineaţa, doctorul Abramovici şi-a luat rămas bun de la sora şi de la cumnatul lui şi a plecat. Moritz i-a dus geamantanele la gară şi i le-a urcat în vagonul de dormit.

— Plecaţi departe ? a întrebat el.

— În Elveţia ! a răspuns doctorul. După ce mă odihnesc vreo cîteva săptămîni, plec în Statele Unite ale Americii !

Cînd s-au despărţit, doctorul a dat mîna cu Johann Moritz, care s-a înroşit ca para focului. Toţi domnii dimprejur s-au uitat cum dă doctorul Abramovici mîna cu el, un om care n-are pantofi în picioare.

După ce s-a urnit trenul, Abramovici i-a strigat pe fereastră :

— La revedere, dragă Iankel ! Să ştii că nu te uit ! Tot am să fac ceva pentru tine !

— La revedere ! a răspuns Moritz.

Cînd trenul s-a depărtat, lui i-au dat lacrămile. S-a simţit singur pe lume. Hurtig şi Ştrul plecaseră fără să-şi ia rămas bun. Acum e plecat şi doctorul ! Moritz a stat multă vreme pe peron. Niciodată nu se simţise aşa de străin ca atunci...

Pe urmă, si-a adus aminte de fabrica de ciocolată. Toată mîhnirea i s-a risipit. A pornit spre strada Petöfi, zicîndu-şi : « Cînd o să încep să lucrez, o să-i cumpăr Iulişcăi un şirag de mărgele ! »

61

Johann Moritz s-a dus cu Iulişca la piaţă mai devreme decît de obicei. Au cumpărat iute carne, zarzavat şi cele ce mai trebuiau pentru casă, apoi au luat-o pe o stradă cu case mici. Johann Moritz avea coşul în mîna dreaptă, şi cu stînga o ţinea pe Iulişca. Mergeau repede.

— Fabrica e tocmai la marginea oraşului ! a zis ea. Trebuie să ne grăbim !

Erau roşii la faţă şi asudaseră. Dacă se întorceau prea tîrziu acasă, Iulişca nu mai avea timp să gătească. Ea vorbise cu un om din satul ei, care lucra la fabrica de ciocolată, şi acesta îi spusese

că Moritz trebuie să vină într-o dimineaţă acolo, ca să vorbească cu şeful : « Dacă vine, îl angajează imediat, că avem nevoie de lucrători ! »

— Poate că intru imediat în slujbă ! a zis Moritz, în timp ce-şi făcea drum printr-o mulţime de oameni, adunată la o răscruce de străzi. Dacă mă angajează de azi, sîmbăta viitoare primesc deja leafă ! Poate primesc şi ciocolată pentru tine !

Şi a strîns-o de mînă cu putere. S-au uitat unul la altul şi au rîs.

— Pe urmă, îmi iau o cameră, a continuat Mortiz. Nu se poate să stau o veşnicie pe capul stăpînilor tăi. Am să-mi caut o cameră pe lîngă fabrică !

— Şi am să pot veni şi eu la tine ? a întrebat Iulişca.

El n-a auzit-o. Se uita înaintea lui, să vadă de ce stau oamenii pe loc, dar nu vedea nimic. Erau sute de oameni care se strînseseră acolo, îmbulzindu-se unii peste alţii, şi nu se mai putea trece. Iulişca s-a oprit, încercînd şi ea să afle ce s-a întîmplat. Dar şi-a adus aminte că trebuie să se grăbească.

— S-o luăm pe altă stradă, a zis ea. Altfel nu mai am timp să fac de mîncare astăzi !

S-au întors, mergînd acum şi mai repede, ca să cîştige timpul pierdut. La capătul străzii erau poliţişti, care stăteau unul lîngă altul. Iulişca nu s-a uitat la ei decît cu coada ochiului şi a trecut mai departe.

— Poliţiştii şi soldaţii sînt nişte mîrlani, a zis ea. Nu m-aş mărita niciodată cu un poliţist !

Şi a privit înapoi, ca să vadă dacă Moritz o auzise. El însă nu mai era lîngă ea. Iulişca a privit în jur, căutîndu-l prin mulţime : rămăsese lîngă poliţişti şi-i făcea semne cu mîna. Acum înţelegea ce se întîmplase : era o razie ! Poliţiştii barase ră strada şi nimeni nu trecea fără să arate actele. Pe femei nu le controlau, de aceea o lăsaseră pe ea să meargă mai departe. Iulişca şi-a adus aminte că Johann Moritz nu are hîrtii, şi a cuprins-o teama. A trecut din nou prin cordonul de poliţişti. Unul dintre ei a vrut să o ciupească de braţ, dar ea s-a smucit şi s-a îndreptat către Moritz. El era acum într-un grup cu alţii, şi un poliţist îi ducea de la spate cu arma înspre un camion. Moritz ridicase coşul deasupra capului, ca ea să-l vadă şi să vină să-l ia. Iulişca vedea coşul, dar nu mai putea înainta, şi nici Moritz nu se mai zărea dintre oameni. Poliţiştii au oprit-o să se apropie. Ea le-a explicat că vrea coşul cu tîrguieli, dar ei nu ascultau sau nu înţele-

geau. Iulişca a început să strige şi să-i înjure. A fost în zadar, tot n-au lăsat-o să treacă. Moritz se urcase în camion şi ţinea coşul atîrnat în afară, sperînd că ea va ajunge să-l ia. Apoi camionul a plecat. Moritz a pus coşul cu zarzavat între genunchi, gîndindu-se : « Cucoana o omoară, dacă se duce acasă fără coş ! ». Ar fi fost în stare să sară din camion, ca să i-l dea. Dar nu se putea. La fiecare capăt al băncii era cîte un jandarm, cu baioneta la armă. Privindu-i, Johann Moritz a uitat de coş şi şi-a dat seama că este arestat.

62

De patru săptămîni, de cînd a fost despărţit de Iulişca în învălmăşeala de pe stradă, Johann Moritz nu mai ştie nimic din afară. Nici soarele nu l-a mai văzut. Celula în care se află e cu fereastra spre miazănoapte, unde nişte pereţi înalţi şi cenuşii îi ascund cerul. În patru săptămîni, n-a respirat nici un strop de aer curat. Alţi deţinuţi ies în curte cîte o oră pe zi. El îi aude şi ştie după zgomotul paşilor cînd sînt scoşi din celule şi cînd se întorc. Acum e linişte pe culoar. Încă nu se făcuse ziuă.

Moritz a deschis ochii. Pleoapele s-au desprins greu una de alta. El şi-a dus mîna la ochi şi le-a simţit umflate, cu sînge închegat. Nu-şi amintea cînd a ajuns în celulă. « M-or fi adus pe sus » — şi-a zis. Johann Moritz fusese bătut zilnic. Uneori nu se putea mişca ceasuri întregi. Asta se întîmpla des. El ştia totdeauna că bătaia s-a terminat, cînd era luat pe sus şi aşezat pe patul din celulă. Însă nu-şi aminteşte cînd ajunsese aseară acolo. Nici cum. Asta se întîmpla pentru prima oară. « Ieri m-au bătut cumplit » — s-a gîndit Moritz, vorbindu-şi despre el însuşi ca şi cum ar fi fost altcineva, un străin. Şi-a pipăit obrazul. Barba îi era aspră. Sîngele îi năclăise mustaţa, părul de pe cap şi sprîncenele, şi acum era închegat şi ţeapăn, ca ţărîna cînd e uscată. Johann Moritz şi-a umezit buzele cu limba. Erau umflate şi-l dureau ca nişte bube coapte. Şi dinţii îl dureau. Pînă în ajun îi scoseseră patru dinţi. El îi scuipase odată cu sîngele, ca pe nişte sîmburi, după ce fusese lovit cu pumnul în falcă. Şi atunci avusese dureri în maxilare ca acum. « Dacă mi-au scos şi ieri vreun

dinte, n-o să mai am cu ce mînca pîinea » — şi-a mai zis Moritz. Dar n-a cercetat cu limba să vadă dacă îi lipsesc şi alţi dinţi din gură. Toate mişcările îl dureau. A închis din nou ochii.

Timpul a trecut. Pe culoar se auzeau acum paşi. Dar el nu încerca să înţeleagă cu urechea ce fel de paşi sînt, de unde vin şi unde se duc, aşa cum făcea de obicei. Toată carnea îi era bolnavă. Gîndurile îi amorţiseră şi ele.

Cînd au venit să-l ia la interogatoriu şi a coborît din pat, atingînd cimentul cu tălpile, lui Johann Moritz i-a venit să urle de durere. Amîndouă tălpile îi erau umflate ca nişte pîini. El nu-şi amintea cînd fusese bătut la tălpi. Gardianul l-a îmbrîncit. Moritz a ieşit pe uşa celulei. Timp de cîteva clipe a simţit nu usturimea tălpilor, ci durerea din spate, unde îl lovise gardianul. Apoi iar l-au durut tălpile. Ce fiecare pas, parcă îi smulgea cineva o fîşie de carne din trup. Pînă la biroul inspectorului Varga, care îl ancheta, erau peste o sută de paşi. Gîndindu-se că trebuie să facă toţi aceşti paşi cu tălpile umflate, Johann Moritz s-a prăbuşit pe ciment. Era la cîţiva metri de celula lui. Gardianul l-a ridicat de subţiori şi l-a dus mai departe pe sus. Johann Moritz nu era greu de purtat. Trupul lui cîntărea acum cît al unui copil de şcoală primară. Cîntăreau ceva numai oasele şi pielea de pe el. Carne şi grăsime nu mai avea.

63

După ce a fost arestat, Johann Moritz a dat o declaraţie în care a povestit cum ajunsese în Ungaria. Poliţiştii nu l-au crezut şi l-au bătut, ca să spună adevărul. El a mărturisit şi după bătaie la fel. Ei l-au bătut din nou. Acum se află la închisoarea serviciului secret ungar. În fiecare zi îl interoghează şi apoi îl bat.

— De ce te-au trimis în Ungaria ? a întrebat inspectorul.

— Nu m-a trimis nimeni ! a răspuns Moritz.

— Ai declarat însă că pînă la graniţă te-a adus un plutonier-major cu camionul.

— Ne-a adus majorul Apostol Constantin, comandantul lagărului ! Era prieten cu doctorul Abramovici şi a venit cu noi, ca să nu ne oprească patrulele.

— Acela era majorul Tănase Ioan, de la serviciul de spionaj român. Noi ştim că el lucrează în acest sector. Trimite la noi agenţi în fiecare lună ! El te-a trimis şi pe tine. Vrem să ştim însă de ce. Ce cu misiune.

Moritz a plecat privirile în pămînt şi a tăcut. Pe urmă s-a gîndit că va fi dus iarăşi în camera de tortură de la subsol. Carnea începea să-l doară de pe-acum. A zis :

— Am spus adevărul !

— Nu-ţi dai seama că eşti complet descoperit ? E stupid să mai persişti ! Ai declarat că ai stat în lagărul de evrei din România optsprezece luni.

— Am stat, a zis Moritz.

— N-ai stat nici o zi în lagărul de evrei ! Tu eşti român !

— Sînt român, a zis Moritz.

— Ai vrut să te dai în Ungaria drept evreu ! a zis inspectorul. Ca să te credem noi că aşa este, ai declarat că ai stat în lagărul de evrei ! Apoi ai declarat că ai trecut frontiera împreună cu alţi trei evrei !

— Şi asta este adevărat, a zis Moritz.

— Nu este adevărat ! Ai venit singur. Şi nu ai locuit la Isaac Nagy. Nimeni n-a locuit la Nagy în ultimele şase luni. Ţi-ai închipuit că noi o să credem ce ne spui tu, fără să cercetăm ? Am aici declaraţiile scrise ale doamnei şi domnului Nagy. Nici n-au auzit de tine. Doamna Roza Nagy nu are nici un frate doctor.

— Au spus ei că nu mă cunosc pe mine ? a întrebat Johann Moritz. Coniţa nu poate zice că nu mă cunoaşte ! Eu i-am ajutat la treabă în fiecare zi. Am fost la piaţă cu Iulişca, am spălat vasele...

Lui Johann Moritz i-au dat lacrămile. Inspectorul a strigat :

— Asta e altă minciună ! Doamna Nagy nu are nici o servitoare cu numele de Iulişca. Dacă voiai să minţi, trebuia să te interesezi mai întîi cum o cheamă pe servitoarea familiei Nagy ! Am interogat-o şi pe ea. Este în serviciu la ei de opt ani. Iulişca n-a fost decît o creaţie a ta, ca să ne induci pe noi în eroare. Majorul Tănase te-a învăţat să ne spui povestea cu Iulişca ?

Johann Moritz a închis ochii, aşteptînd să fie chemat gardianul, care să-l ducă în camera de tortură. Nu voia să se mai gîndească la nimic. Totuşi, faptul că sora doctorului declarase că nu-l cunoaşte îi chinuia mintea. Asta n-o putea crede.

Johann Moritz a auzit uşa deschizîndu-se, apoi zgomotul

unor paşi. Nu erau paşii santinelei care să-l ducă la subsol. A deschis ochii. În faţa lui apăruse Isaac Nagy. Purta un costum cafeniu, nou, şi nu s-a uitat deloc la el.

— Îl cunoaşteţi pe acest individ ? a întrebat inspectorul.

— Îl văd prima oară în viaţa mea ! a răspuns Isaac Nagy, măsurîndu-l pe Moritz cu o privire dispreţuitoare.

— Au locuit la dumneavoastră trei evrei refugiaţi din România ? a întrebat iar inspectorul.

— În afară de mine, de soţia mea şi de servitoare, nu a dormit nimeni, de multe luni, în casa mea !

— Vă mulţumesc ! a zis inspectorul.

Isaac Nagy a ieşit din birou. Imediat după el, a intrat soţia lui. Ea a răspuns la fel, că nu-l cunoaşte şi nu-l văzuse niciodată pe Johann Moritz pînă în clipa aceea.

— Aveţi un frate doctor în România ? a întrebat inspectorul.

— Eu sînt singurul copil la părinţi ! a zis Roza Nagy.

Inspectorul l-a privit cu asprime pe Johann Moritz, apoi s-a întors din nou spre Roza Nagy :

— Aţi avut o servitoare numită Iulişca ?

— Niciodată ! a răspuns ea. De opt ani, de cînd sînt în Budapesta, nu am avut decît o singură servitoare, pe care o cheamă Iozefina !

Doamna Nagy a ieşit din birou zîmbind. După ea a fost interogată şi o femeie bătrînă, care a spus că se numeşte Iozefina şi că este servitoare la familia Nagy de opt ani.

Inspectorul a rămas iar singur cu Johann Moritz.

— Acum recunoşti că ai minţit ? l-a întrebat el. Spune adevărul : de ce ai fost trimis în Ungaria ?

Johann Moritz a început să plîngă.

64

Din biroul inspectorului Varga, Johann Moritz a fost condus în camera de tortură. Aşa ca în fiecare zi. Niciodată însă nu i-a fost mai tare frică de bătaie decît azi. Cînd a intrat în camera de la subsol, lumina l-a izbit în faţă. Aici era întotdeauna o lumină

albă, de cretă. Becurile erau mari şi puternice. Johann Moritz a închis ochii. Dar lumina îi frigea obrajii ca focul.

— Hainele jos ! a poruncit rîzînd gardianul.

Era unul din cei doi bărbaţi graşi, cu mustăţi, pe care îi găsea mereu jucînd cărţi la o masă. Moritz şi-a desfăcut cămaşa la gît. Dacă nu se dezbracă repede, unul din cei doi îl loveşte cu cravaşa peste faţă, ştia asta. Degetele îi sînt însă umflate şi nu nimeresc nasturii mici ai cămăşii. Pe Moritz îl cuprinde teama că va întîrzia cu dezbrăcatul. Niciodată nu i-a fost aşa de frică de cravaşă ca astăzi. A privit spre ei doi graşi de la masă. Ei nu observaseră că el întîrzie. Jucau mai departe cărţi. Moritz a reuşit să-şi scoată cămaşa ; pantalonii nu trebuia să-i dezbrace. A rămas în picioare.

Îni faţa lui se afla un rastel cu vergi de fier, ca acelea cu care se curăţă ţevile armelor la regiment. Fuseseră aşezate după grosime. În stînga erau unele cît degetul cel mare. Urmau altele, din ce în ce mai subţiri. Din fiecare erau cîte două. Cu totul, vreo douăzeci de grosimi. Moritz nu le-a numărat niciodată. Cea mai subţire, cît paiul de grîu, era chiar la marginea din dreapta a rastelului. El ştia cum doare fiecare din aceste vergi.

— Treci la lucru, băiatule ! a poruncit unul dintre cei doi, ridicîndu-se şi lăsînd cărţile împrăştiate pe masă. Cine nu munceşte nu mănîncă !

Moritz l-a văzut cum se întinde. Era îmbrăcat cu o flanelă albă, care îi pocnea pe corp, şi părea să-i fie somn. Al doilea gardian şi-a stins ţigarea şi s-a uitat la Moritz.

— Astăzi ne spui de ce te-au trimis ?

Vocea gardianului era domoală. Parcă l-ar fi rugat pe Moritz să-i dea un chibrit, ca să-şi aprindă ţigarea. După ce a întrebat, a căscat şi s-a întins, cum făcuse şi celălalt, cînd se sculase de la masă.

— Nu m-a trimis nimeni ! a răspuns Moritz.

Amîndoi au întors dintr-o dată capetele spre el. Parcă i-ar fi atins cu fierul roşu, aşa au tresărit. Ochii le scînteiau de mînie. Se supăraseră. Johann Moritz a început să tremure. Unul dintre gardieni a venit lîngă el şi l-a lovit cu pumnul sub bărbie, o dată, şi încă o dată, pînă cînd Moritz nu şi-a mai simţit bărbia. Al doilea l-a înşfăcat de umăr şi l-a trîntit pe banca de lîngă rastel, cu faţa în jos. Apoi s-a urcat călare pe spatele lui. De fiecare dată cînd gardianul îl călărea, Moritz credea că va muri sufocat. Astăzi ar vrea cu adevărat să moară. Simte cum i se sfărîmă

coşul pieptului, strivit pe scîndura băncii. Plămînii îi sînt presaţi sub greutatea din spate, ca sub pietre de moară.

— A spus ceva ? a întrebat gardianul care îl lovise sub bărbie.

Al doilea n-a răspuns. Moritz a simţit prima lovitură la tălpi. A încercat să strîngă picioarele. Gardianul care era călare pe el i le-a prins în mîini şi le-a ţintuit pe bancă. A venit a doua lovitură, cu o vergea groasă. Acum pe Moritz nu-l mai dureau tălpile. Lovitura o simţea în creieri. Numai în creieri. Pe urmă, cînd loviturile au continuat, nu le-a mai simţit în creieri, ci în piept. Pe urmă, îl dureau în umeri. Pe urmă, n-a mai simţit nimic. Parcă înţepenise. Asta nu a durat însă mult. În tălpi avea usturimi, ca de tăieturi de cuţit. Erau vergile subţiri. Ele îl tăiau parcă în genunchi, dar mai ales în rinichi. Băşica udului şi celelalte mădulare au ieşit de sub controlul lui. Tăieturile şi împunsăturile nu se mai sfîrşeau. Lui Moritz i s-a făcut greaţă. În faţa ochilor îi apăruse o lumină galbenă. Bucatele care erau în stomacul lui au început să iasă afară pe gură. Pantalonii i se lipiseră, uzi, de piele. Apa şi pîinea pe care le înghiţise nu mai voiau să-i rămînă în stomac. Moritz simţea cum se cufundă în lumina galbenă de dinaintea ochilor lui. Gura îi era plină de un suc verzui şi amar. Lichidele îi ieşeau din trup pe nas, pe gură şi prin toate orificiile, amestecate cu o spumă verde, cum e mătasea broaştelor.

Acum Johann Moritz era la marginea vieţii. Numai mintea mai rămăsese trează. Gardianul îl lovea cu vergi din ce în ce mai subţiri — el nu mai simţea nimic. Sîngele, care nu mai putea suferi nici el loviturile, a încercat să evadeze din carnea chinuită şi a răbufnit prin toate porţile pe care le găsea deschise. Părăsea trupul lui Johann Moritz prin gură, prin nas, prin urechi şi amestecat cu urina. În unele părţi, fugea din trupul sfîrtecat prin pori. El trebuia să evadeze. Pe oriunde.

65

Cînd s-a deşteptat, Johann Moritz şi-a adus aminte de confruntarea din ajun cu Isaac şi Roza Nagy. « Dacă ei ar fi

spus adevărul, mi-ar fi dat drumul din închisoare ! Ieri n-aş mai fi fost schingiuit. »

Schingiuit, Johann Moritz nu fusese niciodată atît de tare. Trupul îi era, din tălpi şi pînă în creştetul capului, o singură rană sîngerîndă.

« Isaac Nagy a spus că nu mă cunoaşte. S-a uitat la mine şi a zis că nu m-a văzut niciodată. Şi soţia lui la fel ! » Moritz şi-a amintit cum îi curăţa pantofii lui Isaac Nagy în fiecare dimineaţă, cum Roza Nagy îi cerea să taie lemne, să spele pe jos... « Cum au putut să spună că nu mă cunosc ? Au zis că nici pe Iulişca n-au văzut-o niciodată şi că nu ştiu cine e. Că n-au avut nici o servitoare pe care s-o fi chemat Iulişca... »

Johann Moritz nu mai poate rezista. Ştie că trupul şi mintea lui sînt slabe. Că ieri şi alaltăieri a fost adus în celulă fără să-şi amintească nici cînd, nici cum. Asta din cauza bătăii. Dar că el a locuit la Isaac Nagy e sigur. Cum şi că Iulişca e servitoare la ei. Totuşi, Isaac Nagy zisese că nu ! Şi nevasta lui a zis că nu ! I-a auzit el cu urechile lui cum au zis că nu !

Johann Moritz a închis ochii.

66

După un timp, au venit iar să-l ia din celulă. Moritz tremura. Pentru întîia oară, era hotărît să se omoare. Nu mai putea suferi tortura. Gardianul a lăsat uşa celulei deschisă şi a rămas în prag. Moritz îl vedea, printre gene, cum rîde.

— Ridică-te ! a poruncit gardianul.

Moritz l-a văzut, parcă, în faţa ochilor pe inspectorul Varga. I-a auzit vocea. Pe urmă i-au apărut camera de tortură, rastelul cu vergi de toate grosimile, gardianul suit călare pe el... A zis cu voce rugătoare, şoptit :

— Nu...

— Ridică-te ! a poruncit iar gardianul.

Johann Moritz nu l-a auzit. Era ca un mort. Gardianul a venit lîngă pat şi l-a ridicat cu forţa. Moritz a deschis ochii şi a implorat :

— Nu... Azi, nu... Mă duceţi mîine... Şi in toate zilele... Pînă la sfîrşitul vieţii mele. În fiecare zi. Şi la interogatoriu, şi la tortură. Numai azi nu...

— Azi te eliberăm ! a zis gardianul.

Johann Moritz n-a crezut. Nu mai crede nimic. Totuşi, chiar în ziua aceea l-au eliberat din închisoare. Dar nu l-au lăsat liber : era cetăţean român. De aceea l-au dus într-un lagăr de muncă.

67

Înainte de a ieşi din închisoare, Johann Moritz a primit o scrisoare la Iulişca. I-a adus-o gardianul de la biroul inspectorului Varga. El a intrat în celulă, tocmai cînd Moritz pleca. Iulişca scrisese cu mîna ei :

Dragă Ianoş,

De patru zile, eu nu mai sînt în serviciu. Îţi scriu ca să ştii să nu mă cauţi în strada Petöfi, cînd ţi-or da drumul din închisoare. Eu am să fiu la ţară, la mama mea, în comuna Balaton, din judeţul Tisa, unde te aştept cu dragoste multă. Vino şi tu îndată ce eşti liber ! Iulişca.

Pe dosul hîrtiei, era adăugat în fugă :

Am fost ieri pe la stăpînii mei, ca să mai iau nişte lucruri pe care le mai aveam acolo. Domnul şi coniţa te roagă să nu fii supărat pe ei că au zis la poliţie că nu te cunosc. În oraş au început să fie arestaţi evreii, şi lor le-a fost frică să spună că au primit oameni străini în casă. Ei îţi trimit salutări. Domnul mi-a dat şi un costum de haine pentru tine. E aproape nou. Cînd vii, îl găseşti la mine. El e un om foarte cumsecade. Coniţa Roza la fel. Să nu te superi pe ei. Le-a fost frică să nu-i aresteze, de aceea au zis că nu te cunosc. Aşa sînt vremurile astăzi. Te sărută

Iulişca

68

Membrii guvernului ungar sînt de trei ore în consfătuire secretă la palatul regenţei. Conferinţa s-a terminat. Ministrul de externe s-a ridicat însă din nou :

— Chestiunea celor 50 000 de lucrători a rămas nerezolvată ! a zis el. Şi e cea mai importantă !

— Chestiunea lucrătorilor a fost rezolvată ! a zis cu asprime şeful guvernului. Hotărîrea s-a luat în unanimitate !

Şefii de departament erau cu servietele în mînă, gata de plecare. Ministrul de externe părea ca nu observă. A continuat :

— De dat, trebuie să dăm ceva. Echilibrul relaţiilor dintre noi şi Germania trebuie menţinut aşa cum este. Nu sînt raporturi de egalitate, o recunoaştem cu durere. Situaţia Ungariei faţă de Marele Reich este de fapt o poziţie de subaltern, nu de aliat. Dar n-o putem schimba decît cu aceea de ţară ocupată militaricește, şi ar fi mai rău ! Iniţial, ni s-au cerut 300 000 de lucrători. Cifra a fost redusă, după tratative disperate, la 50 000. Pe aceştia trebuie să-i dăm însă !

— Guvernul meu nu trimite nemţilor nici un cetăţean maghiar ca sclav ! a zis şeful guvernului, congestionat la faţă de mînie. Chestiunea este închisă !

— Germania ţine foarte mult la această cerere ! a insistat ministrul de externe. Cererea ne-a fost trimisă ca un ultimatum. Industria lor are o nevoie acută de braţe de muncă. Dacă nu dăm măcar 50 000 de oameni, refuzul ne poate fi fatal. Sînt informat că, în caz de respingere a cererii, ocuparea militară a Ungariei de către armata germană este iminentă. Sînt dator să vă informez şi pe dumneavoastră. Răspunderea v-o asumaţi domniile-voastre !

— Putem găsi un compromis ! a sugerat un ministru.

— Dacă trimitem un singur maghiar ca sclav la nemţi, situaţia rămîne tot gravă, şi istoria nu ne va ierta ! a zis şeful guvernului. În consecinţă, răspunsul nostru este un refuz categoric. Aici nu există compromisuri !

— Să le trimitem nemţilor 50 000 de lucrători, dar nu lucrători maghiari, a zis ministrul de interne. Avem internaţi peste 300 000 de străini. Să dăm din ei !

— Mă opun acestei soluţii ! a zis ministrul de externe. Ne-ar complica şi mai mult. Este contrarie legilor internaţionale asupra prizonierilor şi internaţilor politici. Noi avem nevoie de simpatie peste hotare. Dacă adoptăm această soluţie, onoarea coroanei Sfîntului Ştefan ar fi pătată grav, şi ne-am crea o serie nesfîrşită de duşmănii !

După o jumătate de oră de discuţii, s-a găsit, în fine, un compromis. S-a hotărît să se trimită în Germania 50 000 de lucrători neunguri, dar care, pe cît posibil, să nu aibă naţionalitate dovedită. Ministrul de interne a zis :

— Astfel salvăm sîngele maghiar. Istoria nu ne va putea acuza că am trimis unguri în sclavie. Scopul nostru este atît de nobil, încît mijloacele utilizate ne vor fi scuzate de istorie !

69

Contele Bartholy, purtătorul de cuvînt al guvernului maghiar, a intrat în biroul său şi şi-a chemat secretara, ca să-i dicteze comunicatul de presă oficial cu hotărîrile luate în şedinţa secretă.

— Un om care nu are dreptul să trăiască în onoare şi demn este un sclav, a zis contele, vorbind cu sine însuşi. Astăzi, cine vrea să trăiască moral se sinucide. Societatea noastră interzice demnitatea şi onoarea personală, adică viaţa de om liber. Ea permite numai viaţa de sclav. Dar asta nu poate continua. O societate în care toţi oamenii, de la ministru pînă la servitor, sînt sclavi trebuie să se prăbuşească. Şi ar fi bine să se prăbuşească cît mai repede !

— Aţi spus ceva, domnule ministru ? a întrebat dactilografa, intrînd în birou.

— Nimic ! a zis el. Scrie, te rog :

Comunicat oficial. În şedinţa restrînsă de ieri, Consiliul de miniştri a luat hotărîrea de a înlesni condiţiile de viză şi de călă-

torie pentru muncitorii maghiari care vor să plece în Germania, spre a se specializa în diferitele ramuri ale industriei tehnice. Numărul lucrătorilor cărora li se oferă această posibilitate de către guvern este deocamdată de maximum 50 000.

Secretara s-a ridicat.

— Expediază-l la ziare, a ordonat ministrul. Să fie publicat în pagina-ntîi !

70

Contele Bartholy a luat în seara aceea masa la un restaurant, împreună cu fiul sau, care îi era şi şef de cabinet. La cafea, bătrînul a întrebat :

— Ce părere ai despre chestiunea lucrătorilor pe care îi trimitem în Germania ?

— Un adevărat k.o. pe arena politică ! a răspuns Lucian. S-a procedat magistral. În loc de lucrători unguri, le trimitem nemţilor cîteva zeci de mii de străini adunaţi din închisori şi din lagăre. Obrăznicia nemţilor merita o astfel de lecţie ! Ideea a fost genială !

— Tu ştii că pentru aceşti lucrători noi primim de la nemţi anumite avantaje ! Mai bine zis, ştii că ne sînt plătiţi ?

— De la sine înţeles, a zis Lucian. N-o să le dăm nemţilor mînă de lucru pe degeaba !

— Şi nu te simţi jignit că tatăl tău a participat astăzi la o vînzare de oameni ? a întrebat bătrînul. Negustoria de oameni este ultima treaptă a decăderii morale.

— Eşti amuzant, tată ! a zis Lucian. Din cauza asta ai fost indispus toată seara ?

— Nu te eschiva ! Recunoşti că azi am făcut trafic de sclavi ?

— Dacă pui problema astfel, atunci ai participat la un trafic de sclavi, a zis Lucian zîmbind.

— Şi nu te deranjează ?

— Ar fi absurd să mă deranjeze, a răspuns Lucian. De altfel, cred că şi la tine advăratul motiv al indispoziţiei este altul. Ăsta nu poate fi nici măcar un motiv de indispoziţie momentană !

Am fost forţaţi să trimitem lucrători în Germania. Dacă n-am fi procedat aşa, ar fi trebuit să trimitem unguri, şi atunci ar fi fost într-adevăr grav !

— Da, din punct de vedere maghiar ar fi fost mai grav, a zis contele. Dar din punct de vedere uman este acelaşi lucru. Noi am vîndut oameni vii !

— Astea sînt necesităţile politice, tată ! Nu le putem evita !

— Europa a abandonat negoţul de sclavi de sute de ani ! Ultimii oameni vînduţi au fost negrii, în America. Negoţul de sclavi este interzis pe toată suprafaţa pămîntului. Legile de abolire a sclavajului sînt una dintre cele mai mari realizări ale civilizaţiei noastre. Şi acum întoarcem ceasul istoriei înapoi şi reluăm negoţul de oameni ! Din secolul XX ne trezim transportaţi brusc în epoca precreştină, sărind peste Renaştere şi Evul Mediu !

— Tată, lucrurile nu trebuie luate atît de tragic ! a zis Lucian. În definitiv, pe aceşti oameni nu-i leagă cu lanţuri de mîini şi de picioare în Germania. Acolo au să fie lucrători.

— Nu-i leagă-n lanţuri, fiindcă nu-i nici un pericol să fugă. Societatea modernă are metode de păzire a sclavilor pe care anticii nu le aveau. Şi mă refer nu numai la mitraliere ori la gardurile de sîrmă ghimpată, sub curent de înaltă tensiune, ci şi la metodele tehnicii birocratice : cartele de mîncare, autorizaţie poliţienească ca să capeţi pat la un hotel, să te sui în tren, să te plimbi pe stradă sau să te muţi în alt oraş. Nici grecii ori egiptenii nu i-ar fi legat pe sclavi în lanţuri, dacă ar fi avut aparatul tehnic de control pe care l-am inventat noi. Sclavia rămîne însă aceeaşi !

— Cel mai bun lucru este să nu ne mai gîndim la asta, a zis Lucian. Tot nu putem schimba nimic ! Crezi că se poate proceda altfel ? În Germania au fost vînduţi sclavi — cum spui tu — din aproape toate ţările Europei : Croaţia, România, Franţa, Italia, Norvegia... Ce-am putea face noi personal ar fi să ne retragem din guvern şi să luptăm contra Germaniei, fiindcă cumpără sclavi şi obligă celelalte ţări să-i vîndă. Atunci ar veni în Ungaria un alt guvern, care ar trimite nemţilor mai departe sclavi. Iar noi, chiar dacă am distruge Germania, tot n-am rezolva problema. Locul nemţilor l-ar lua ruşii, care sînt cei mai mari negustori de sclavi din lume. În Rusia sovietelor, fiecare om este proprietatea guvernului bolşevic.

— Şi nu eşti îngrozit de această stare de fapt ? a întrebat contele.

— Nu !

— Asta e foarte grav ! a zis bătrînul. Înseamnă că nu mai ai respect față de ființa omenească. Și tu ești tot o ființă omenească. Deci, nu mai ai respect nici față de tine !

— Eu respect fiecare om după valoarea lui, a zis Lucian. Cred că nu ai să-mi reproșezi ceva în acest domeniu !

— Respecți omul — a zis bătrînul — așa cum îți respecți automobilul, fiindcă este un obiect de o anumită valoare.

— Vezi ceva rău în asta ?

— Dar omul pentru valoarea lui intrinsecă, de om, îl respecți ?

— Sigur că da ! N-aș putea produce nici unui om suferință, fără să-mi fie milă și să am remușcări !

— Nici unui cîine nu i-ai producte suferință fără să-ți fie milă, fiindcă știi că, dacă îl lovești, îl doare. Asta este mila de om ca animal viu. Eu vreau să știu dacă respecți omul ca valoare unică, neînlocuibilă, chiar și atunci cînd nu are nici o valoare socială, și cînd nu-ți inspiră milă ori dragoste ca animal !

— Nu mi-am pus niciodată această întrebare, a zis Lucian. Știu însă că respect omul în raport cu valoarea lui socială și ca animal viu. Toată lumea gîndește și simte ca mine.

— Ești sigur, Lucian, că toată lumea de astăzi gîndește și simte ca tine ?

— Absolut sigur ! Așa cere logica. Omul este o valoare socială. Atît. Celelalte sînt ipoteze.

— Asta este extrem de grav.

— Ce găsești grav ?

— Cultura noastră, Lucian, a dispărut. Ea avea trei calități : iubea și respecta frumosul — obicei învățat de la greci ; iubea și respecta dreptul — obicei învățat de la romani ; iubea și respecta omul — obicei pe care l-a învățat, greu și foarte tîrziu, de la creștinism. Numai prin respectarea acestor trei mari simboluri, Omul, Frumosul și Dreptul, a devenit cultura noastră occidentală ceea ce a fost. Și acum pierde cea mai importantă moștenire : respectul și dragostea pentru om. Fără acest respect și această dragoste, cultura occidentală nu mai există. A murit !

— Omul a cunoscut de-a lungul istoriei epoci mult mai negre decît cea de acum, a spus Lucian. A fost ars în piața publică, sacrificat pe altar, sfărîmat pe roată, vîndut și tratat ca un obiect. Nu e drept să fim atît de severi cu societatea contemporană.

— E adevărat ce spui tu, a zis contele. Atunci, în aceste epoci negre, omul era ignorat, şi barbaria practica jertfa umană. Dar noi învinsesem barbaria şi începusem să preţuim omul ; această etapă abia pornise. A apărut însă societatea civilizaţiei tehnice, şi tot ce am cîştigat şi creat timp de secole a fost distrus. Civilizaţia tehnică a reintrodus dispreţul pentru om, exact ca în barbarie. Omul este astăzi redus doar la dimensiunea lui socială... Nu vrei să plecăm ? E tîrziu !

Lucian s-a uitat la ceas.

— Ceasul meu a stat, a zis el. Vrei să-mi spui cît e ora, tată ?

— E ora 25 !

— N-am înţeles ! a zis Lucian.

— Cred şi eu că n-ai înţeles ! Nimeni nu vrea să înţeleagă ! Este ora 25 : ora civilizaţiei europene !

71

— Iată-te şi vîndut nemţilor, dragă Moritz ! a zis şeful echipei, rîzînd. Mă întreb cîţi bani or fi încasat ungurii pentru pielea ta. Prea multe parale nu face ! Or fi primit o ladă de cartuşe în schimbul tău ! Am auzit că nemţii n-au plătit cu bani. Au dat arme şi muniţii. Mai mult de o ladă de muniţii nu cred să fi dat ei pentru tine. O ladă pentru tot : pielea, oasele, carnea !

Şeful de echipă l-a bătut pe umăr şi iar a rîs :

— E un preţ destul de bun ! Ruşii n-ar fi dat atît : la ei oamenii sînt mai ieftini !

Lui Johann Moritz nu i-a plăcut gluma, dar n-a zis nimic. Şeful de echipă era un fost student din Bucureşti, internat şi el la unguri. Lucrau împreună la fortificaţii de opt luni. Johann Moritz ştia că studentului Antim îi place să vorbească tot felul de lucruri, ca acum. Însă nu e om rău la inimă.

— Tu nu crezi că te-au vîndut ? a întrebat studentul.

— Sigur că nu cred ! a răspuns Moritz. Pe oameni poţi să-i închizi în lagăre şi în închisori, poţi să-i pui la muncă, să-i schingiuieşti sau să-i omori, dar nu poţi să-i vinzi !

— Te-au vîndut, Moritz ! Mă pot jura pe ce vrei tu ! Pe

mine, pe tine şi pe toţi românii, sîrbii şi rutenii care sîntem aici, în lagăr, ne-au vîndut nemţilor ! S-au şi făcut acte de vînzare pentru cincizeci de mii de capete de om !

Studentul a plecat. Moritz s-a gîndit la vorbele lui. « A vrut să-şi rîdă de mine » — şi-a zis el. « Asta nu poate fi adevărat ! » Toată ziua a avut însă în minte cuvintele studentului. Nu-i ieşea din cap faptul că nemţii l-ar fi cumpărat şi ar fi plătit pentru el o ladă de cartuşe. Dar, cum se gîndea mai adînc, Johann Moritz îşi dădea seama că ar fi o prostie să creadă. Şi n-a crezut.

Lagărul lor se găsea la graniţa dintre Ungaria şi România. Săpau tranşee şi fortificaţii. Lucrarea era pe la jumătate. Antim zicea că ungurilor le mai trebuie cel puţin zece luni, ca să termine fortificaţiile din sectorul lor. Ca să grăbească lucrul, aduceau mereu alţi internaţi. Au adus pînă şi ocnaşi, însemnaţi cu fierul roşu, să lucreze. Nu aveau oameni destui. Totuşi, într-o zi, s-a dat ordin de marş. Toţi românii şi sîrbii din lagărul lui Moritz au fost urcaţi în tren şi duşi în altă parte. Moritz a auzit că ungurii nu erau multumiţi de felul în care lucrează românii şi sîrbii, şi vor să aducă în locul lor ucrainieni, ca să termine mai repede fortificaţiile. Antim spune că-i duc în Germania, fiindcă au fost vînduţi. Mai erau şi alti români care spuneau la fel. Dar cei mai mulţi nu credeau. Nici Moritz nu credea.

Într-o dimineaţă, Moritz a coborît din tren, ca să-şi facă nevoile. În tren nu erau closete, şi ei aşteptau pînă oprea trenul. Atunci se împrăştiau prin jurul vagoanelor, păziţi de santinele. Acum trenul oprise în plin cîmp. Era o zi ploioasă. Moritz a rămas mai îndelung afară, lîngă tren. Cînd s-a întors, a văzut că pe fiecare vagon scrie cu creta ceva pe nemţeşte. S-a apropiat şi a citit : *Muncitorii unguri salută pe camarazii lor din Marele Reich German !* Pe al doilea vagon era : *Muncitorii unguri lucrează pentru victoria Axei !* Moritz a început să se teamă că e adevărat că-i duc în Germania. Pe vagonul următor scria : *Muncitorii unguri lucrează pentru Noua Ordine în Europa !* Johann Moritz l-a chemat pe Antim şi i-a arătat.

— Acum crezi că ungurii ne-au vîndut nemţilor ? a întrebat studentul.

— Tot nu cred ! a zis Moritz. Asta nu-i de crezut !

— Aşteaptă şi-ai să te convingi !

Moritz a aşteptat.

Trenul a rămas pe cîmp pînă seara. La apusul soarelui, santinelele s-au dus pe o pajişte şi au cules flori. Moritz nu mai

văzuse niciodată soldaţi cu baioneta la armă culegînd flori, sub comanda unui ofiţer, care culegea şi el. Pe urmă, au venit cu buchetele şi au împodobit fiecare vagon cu flori, cu crengi verzi şi cu ghirlande, ca la nuntă.

Acum se întunecase. Trenul a pornit. Moritz a vrut să rămînă treaz, ca să vadă ce se întîmplă, dar a adormit.

Cînd s-a deşteptat, era ziuă. Prin uşile încuiate ale vagonului pătrundeau zgomote de afară. Opriseră într-o gară. Pînă atunci trenul lor oprise numai pe cîmp sau la marginea oraşelor. Se auzeau pufăitul altor locomotive şi zarvă de oameni. Joahnn Moritz şi-a lungit urechea şi a ascultat. Cineva trecea chiar pe lîngă vagonul lor şi vorbea tare.

— Vorbeşte nemţeşte ! a zis Moritz.

Acum ştia că studentul Antim nu minţise. Fuseseră vînduţi nemţilor. « Poate că e adevărat că nemţii au plătit pentru mine o cutie de cartuşe, ca să mă aibă cu oase, cu carne şi cu piele cu tot ! » — s-a gîndit.

— Toţi am fost vînduţi ca sclavi pe viaţă ! a zis studentul.

Şi el aflase doar în clipa aceea că ajunseseră pe teritoriul german. Antim s-a ridicat şi a început să ţină un discurs. Ceilalţi îl ascultau.

Moritz era cu gîndul aiurea. Lui îi rămăseseră în minte trei cuvinte : *sclav pe viaţă !* Se vedea petrecîndu-şi întreaga viaţă prin lagăre, muncind la canale, la cazemate şi la fortificaţii, flămînd, bătut, mîncat de păduchi. Apoi s-a gîndit că o să moară în lagăr, şi ochii i s-au umplut de lacrămi. Văzuse destui prizonieri murind. Săpase şi el la gropile lor. Morţii erau dezbrăcaţi de haine şi îngropaţi goi. « Ca nişte cîini » — şi-a zis el. « Cîinilor li se jupoaie pielea înainte de a fi îngropaţi, ca să se facă din ea mănuşi. Prizonierilor li se scot hainele. Cînd au să-nveţe să facă din pielea de om mănuşi, au să-i jupoaie şi pe prizonieri, pînă să-i bage-n pămînt. Poate pînă mor eu, încep să o facă ! »

Moritz s-a sculat în picioare. « Pot să mă ţină toată viaţa în lagăr ! Înainte de a muri, aş vrea însă să-mi dea drumul. Măcar un ceas înainte de a-mi da sufletul, ca să nu mor închis. E mare păcat să mori închis ! Dar acum, dacă m-au vîndut nemţilor, n-au să-mi dea drumul nici măcar cu un ceas înainte... »

72

— În zece zile trebuie să fiu plecată, a zis Eleonora West. Dacă nu părăsesc ţara, se lansează un mandat de arestare contra mea. Zece zile e cel mai lung termen pe care mi-l pot acorda. Poate că şi aşa e prea mult !

Eleonora West s-a uitat la Leopold Stein, care şedea în faţa ei, pe acelaşi fotoliu ca întotdeauna, şi şi-a recapitulat mental situaţia, ca să se convingă ca nu exagerează. Termenul fixat cetăţenilor de origine semită pentru a se înscrie la birourile Ministerului de Interne expirase. Cei care se eschivau acestei măsuri erau pedepsiţi printr-un decret-lege cu zece ani de temniţă grea. Ea nu se prezentase. În urma unui denunţ, Parchetul a fost sezisat şi s-a deschis o anchetă. În dosarul procurorului se aflau documente pe care ea le ignorase şi care dovedeau neîndoielnic originea ei. Dosarul nu mai putea fi închis : toate tentativele de a-i cumpăra pe anchetatori, ca în trecut, eşuaseră.

— De data asta am fost învinşi, domnule Stein, a zis ea. Trebuie să părăsesc lupta şi să fug. Este singurul lucru care îmi mai stă în putere. Doi ani şi jumătate am ţinut piept tuturor atacurilor. A fost greu, dar am reuşit. Soarta nu-i ajută la nesfîrşit pe cei îndrăzneţi !

— Bătălia nu este încă pierdută, a spus Leopold Stein. Dar zece zile este un termen prea scurt. Tipografia, ziarul şi vila le putem vinde. Vom primi preţuri relativ bune. Mobilierul, biblioteca şi tablourile vor avea cumpărători. Astea sînt afaceri care se pot aranja ; sumele rezultate se vor depune într-o bancă elveţiană. În zece zile este însă exclus să obţinem numirea domnului Traian şi paşapoartele !

— Din România nu mai pot ieşi decît cei care pleacă în misiuni oficiale, a zis Nora. Soţul meu trebuie să fie numit în postul de director al Institutului cultural român din Ragusa, după cum ţi-am spus. În baza acestei numiri, eu — ca soţie — primesc un paşaport şi vizele diplomatice. Însă asta trebuie să se întîmple urgent. Procurorul mi-a comunicat că singurul lucru pe care îl poate face pentru mine este să mai tergiverseze

ancheta încă zece zile. După aceea, nu mai poate promite nimic. Va fi obligat să lanseze mandatul de arestare.

Leopold Stein a avut pentru o clipă în faţa ochilor imaginea Eleonorei West în închisoare. A alungat din minte, cu groază, această idee.

— Soţului dumneavoastră nu i-aţi spus încă nimic ? a întrebat el. Asta e o greşeală. Acum tot va afla. Şi, dacă află cu un ceas mai devreme, ne poate da o mînă de ajutor. Ce-are să spună cînd va vedea că îi vin decretul de numire şi paşapoartele, fără să le fi cerut ?

— Încă nu pot să-i spun ! a zis Eleonora West. Nu mai am nici un motiv să-i ascund un fapt pe care în două săptămîni îl vor trîmbiţa toate ziarele. Va afla că sînt evreică. Dar nu pot să-i spun încă ! Am obosit. Nu mai suport nici o schimbare, nu mai pot face nici un efort. Şi, ca să-i spun singurul secret pe care i l-am ascuns timp de doi ani, mi-ar trebui un curaj pe care nu-l mai am. Am ajuns la capătul puterilor. Prea mi-am încordat voinţa pînă acum ! Sînt obosită, obosită, obosită...

Eleonora West şi-a sprijinit capul în palme. Stătea cu coatele pe birou. Leopold Stein s-a uitat fix la ea. Părea cu adevărat epuizată. El s-a simţit înduioşat. Dar nu-i putea ajuta cu nimic; Bătrînul şi-a deschis servieta, ca să n-o mai privească pe Nora şi ca să n-o mai vadă cum stă cu capul între palme, prăbuşită. Între actele de vînzare a casei, a moşiei, a tipografiei, a ziarului şi a tablourilor Eleonorei, care se aflau în servieta lui, era un portofel cu monograma în aur a lui Traian Korugă. Leopold Stein l-a scos şi l-a pus pe birou, în faţa ei. Eleonora l-a privit, apoi l-a luat în mînă.

— Mîine se împlinesc doi ani de la căsătoria dumneavoastră. Ştiu că aţi fost preocupată de alte lucruri şi n-aţi avut timp să cumpăraţi un cadou pentru domnul Traian. V-am adus acest portofel, ca să i-l daţi. O să-i facă plăcere : e o lucrare de artă !

— Mîine e aniversarea căsătoriei mele ? Uitasem cu desăvîrşire... Îţi mulţumesc, domnule Stein, că dumneata n-ai uitat ! Lui Traian îi va face într-adevăr plăcere !

Eleonora a privit din nou portofelul, netezindu-l maşinal cu palma, şi a zis :

— Nu ştiu de ce mă ascund faţă de Traian. Poate fiindcă îl iubesc prea tare. El m-ar ajuta dacă ar afla, sînt sigură ! Dar tot nu-mi vine să-i spun. Mi-e frică să nu-l pierd. O frică absurdă. De cîte ori m-am decis să-i vorbesc, am fost cuprinsă de teamă

şi am continuat să păstrez secretul acesta oribil. Traian este singura fiinţă care mă mai ţine pe lume. Dacă l-aş pierde, m-aş pierde şi pe mine !

Eleonora West s-a oprit brusc şi a lăsat portofelul din mînă.

— Ştii ce mi-a spus procurorul general ? A zis, domnule Stein, că eu nu sînt căsătorită !

Vocea Eleonorei tremura.

— Procurorul are dreptate. Eu m-am căsătorit după ce a intrat în vigoare legea care interzice căsătoriile dintre români şi evrei. Legea a fost publicată în aprilie, şi eu m-am căsătorit în august. Căsătoria este deci considerată, din oficiu, nulă. Toate căsătoriile oficiate după aprilie sînt automat declarate nule.

Eleonora West a tăcut. În urechi îi răsunau cuvintele procurorului : « Domnul Traian Korugă nu este soţul dumneavoastră. După legile în vigoare, el nu e căsătorit. Actul dumneavoastră de căsătorie este nul. Domnul Korugă se poate oricînd căsători cu altă femeie, fără a fi socotit bigam. Dacă aţi avea un copil, ar fi un copil din flori şi ar purta numele West, nu Korugă. Dumneavoastră însevă, doamnă, comiteţi un fals de cîte ori semnaţi cu numele de Eleonora Korugă : dumneavoastră sînteţi domnişoara Eleonora West ! »

— Plăteşte orice sumă, domnule Stein ! a zis Eleonora. În cîteva zile, trebuie să avem în mînă paşapoartele şi vizele de ieşire din România ! Pe numele *domnul şi doamna Korugă.*

73

Leopold Stein a apărut după cinci zile cu decretul de numire a lui Traian Korugă în postul de director al Institutului român din Ragusa şi cu cele două paşapoarte diplomatice, broşate în piele roşie.

— Am cîştigat şi această bătălie, coniţă Nora ! a zis el cu aer încîntat. Locurile în vagonul de dormit sînt rezervate pînă la Viena : luni plecaţi. Îmi pare foarte bine că plecaţi !

Leopold Stein şi-a şters ochelarii. Eleonora West, care exa-

mina paşapoartele, s-a uitat la el. Slăbise. Ar fi vrut să-l întrebe de ce nu pleacă şi el, dar Leopold Stein a zis :

— Nu se ştie dacă ne vom mai vedea vreodată ! Astă-noapte au fost duşi spre Transnistria patru mii de evrei din Bucureşti. Bine că plecaţi ! Dacă mai veniţi înapoi, n-o să mai găsiţi nici un evreu în Bucureşti ! Nici pe mine. În lagărele de la Bug este greu de trăit, pentru un om de vîrsta mea !

74

Traian Korugă era în birou şi lucra. Nora nu-l deranjează niciodată cînd scrie. Acum a intrat însă în cameră, cu paşapoartele în mînă. Traian stătea la masă ; îşi ţinea capul între palme.

— Am un cadou pentru aniversarea căsătoriei noastre, a zis ea. Am aranjat să fii numit director al Institutului român din Ragusa !

I-a întins decretul de numire şi a adăugat :

— Dalmaţia este una dintre cele mai frumoase regiuni de litoral din lume ! Şi-ţi vei putea continua romanul acolo.

— Cînd şi cum ai reuşit să le faci singură pe toate ? a întrebat Traian. Cum ai putut păstra secretul ?

A venit lîngă ea şi a îmbrăţişat-o.

— Nora, eşti extraordinară ! De-ai şti ce bucuros sînt de numirea asta ! Aveam mare nevoie de schimbare, pentru continuarea romanului. Simţeam că nu mai pot scrie aici capitolul următor, el se cerea scris în altă parte ! Va fi un capitol tare, presimt ; cel mai tare capitol al cărţii !

Eleonora l-a sărutat pe gură, ca el să nu poată spune cum va fi capitolul următor. Îi era frică să audă !

CARTEA A TREIA

75

— Ni se recomandă să te punem la o muncă mai uşoară, a zis funcţionarul de la fabrică. Eşti încă bolnav ! Nu ni s-au trimis decît oameni bolnavi !

Funcţionarul l-a privit pe Moritz cu ură. Pe urmă s-a uitat la hîrtia pe care o avea în mînă, şi din nou la Moritz — de data asta, cu neîncredere. De doi ani, de cînd se află în Germania, Moritz este privit mereu cu neîncredere, ca şi cum l-ar bănui de crime pe care nu le-a săvîrşit, dar despre care se ştie cu precizie că le va săvîrşi.

— Ungur ? a continuat funcţionarul. Am mai avut aici cîţiva unguri, şi n-am fost mulţumit de ei. Poate că o să fiu de tine !

A rîs ironic şi a citit, cu glas tare :

— *Moritz Ianoş, maghiar, 32 de ani, lucrător necalificat, sosit în Germania la 21 iunie 1941.*

Moritz, care ştia că este cetăţean ungur, fiindcă aşa scrie în hîrtiile lui, urmărea gesturile funcţionarului, care acum citea lista fabricilor, a uzinelor şi a lagărelor din Marele Reich German unde lucrase noul venit. Era o listă lungă, cu tot felul de industrii. Moritz era mîndru că fusese în atîtea locuri. O clipă i-au trecut prin faţa ochilor zecile de lagăre cu sîrmă ghimpată în care stătuse, fabricile, oraşele, suferinţele pe care le îndurase. Se aştepta ca funcţionarul să fie uimit de bravura cu care

înfruntase şi făcuse atîtea, pînă să ajungă aici. Dar el a privit nepăsător, pe deasupra numelor de locuri unde pătimise Moritz, şi s-a oprit la ultima însemnare : « ... eliberat din spitalul pentru lucrători străini nr. 707, la data de 8.III.43 ». Moritz se minuna cum poate citi un om tot ce suferise el, fără să se înduioşeze. Dar funcţionarul nu s-a înduioşat. A luat creionul şi a scris într-un colţ de jos al paginii, unde a mai găsit loc : « Prezentat la lucru la fabrica de nasturi Knopf und Sohn[1], la 10.III.43 ». După aceea, a pus foaia de carton într-un sertar unde se aflau multe foi asemănătoare şi s-a uitat iar la Moritz :

— Deviza noastră pentru muncitorii străini este *« Disciplină, supunere, muncă, ordine ! »*. Aici avem şi lucrătoare germane. Te fac atent că orice contact cu o femeie germană se pedepseşte cu cel puţin cinci ani de închisoare. Domnul director nu tolerează nimic. Fiecare femeie germană are în sîn o decizie de condamnare la cinci ani de închisoare pentru tine ; dacă îi bagi mîna în sîn, ai decizia ! Să nu crezi că iei altceva de la ea ! Ungurul pe care l-am avut aici e acum la închisoare. Şi lui i-am spus tot aşa cînd a venit, dar n-a ţinut seamă. Credea că, dacă e întuneric şi dacă s-a ascuns cu femeia sub pătură, nu-l vede nimeni. Dar în Marele Reich German se vede orice mişcare. Chiar sub pătură ! Nu poţi face nimic fără să aflăm noi. Şi ce gînduri îţi trec prin cap ştim ! Îţi fotografiem de zece ori pe zi toate gîndurile ! Acum, punctul doi : fabrica noastră lucrează pentru război. Tot ce vezi şi tot ce auzi este secret militar. Lucrătorul străin nu trebuie să afle ce lucrează, cum lucrează şi cît lucrează fabrica. Dacă încerci să afli, ţi se taie capul. În ianuarie a fost executat un italian. Acum este procesul unui ceh. Amîndoi au căutat să afle secretele uzinei Knopf und Sohn !

Funcţionarul s-a ridicat şi s-a îndreptat către uşă. Moritz l-a urmat.

— De ungurii pe care i-am avut pînă acum n-am fost mulţumit, a zis iar funcţionarul. Toţi au ajuns la închisoare. Unul a luat chiar douăzeci de ani de muncă silnică, pentru sabotaj. Poate că tu ai să faci excepţie, deşi eu nu cred în excepţii !

Funcţionarul s-a oprit înaintea unei maşini care aducea lăzi de lemn închise, pe o bandă dinţată. La capătul benzii era un lucrător care lua lada şi o aşeza pe un cărucior aflat lîngă el. În clipa în care funcţionarul s-a apropiat, căruciorul a pornit pe şine, încărcat cu lăzile. În locul lui a apărut alt cărucior, gol. Lucrătorul nu a dat atenţie schimbării şi a continuat să ia lăzile,

una după alta, de pe banda dințată, și le așeze pe căruciorul gol, așa cum le așezase pe cel care plecase. Se cunoștea că lăzile erau grele.

— Asta e lucrul pe care îl vei face tu, începînd de mîine ! a zis funcționarul. Lăzile pline, care ies din fabrică, le așezi pe un cărucior, și ele sînt transportate la magazie. Prima lege este ordinea. Ai mai lucrat în fabrică ?

Johann Moritz îl privea pe lucrătorul care se apleca mecanic, își încorda brațele mecanic, lua lada cu nasturi și o așeza pe cărucior tot mecanic, fără să se gîndească la ce face, dar nici la altceva. Nu se gîndea nici la ei, care erau lîngă el. Poate nici nu-i văzuse.

— Mașinile nu tolerează lipsa de ordine, a zis funcționarul. Mașinile nu tolerează anarhia, lenea și indolența omenească !

Johann Moritz s-a uitat la funcționar, care vorbea mai departe.

— N-ai voie să te gîndești la altceva ! Mașinile te sancționează, dacă o faci. Și pe urmă te sancționăm și noi. Toată atenția trebuie să-ți fie la robot, la camaradul tău, lucrătorul tehnic, care îți aduce lada și ți-o întinde. Te apleci, o iei din mîinile lui și o așezi în cărucior.

Funcționarul a zîmbit. Moritz încerca să vadă brațele colegului său tehnic, dar nu le găsea nicăieri. Apoi s-a uitat iar la funcționar, care continua să zîmbească.

— Robotul nu se poate schimba după om. Tu trebuie să te schimbi și să-ți coordonezi mișcările după el. Așa e și firesc — a zis functionarul —, fiindcă el este un lucrător perfect, iar tu, nu ! Nici un om nu e lucrător perfect. Numai mașinile sînt ! La ele trebuie să privim, ca să învățăm cum să muncim ! Ai înțeles ? Învață de la mașini disciplina, ordinea în mișcări și continuitatea în muncă ! Cînd ai să le poți imita perfecțiunea, ai să fii un lucrător de clasa-ntîi. Dar tu n-ai s-ajungi niciodată lucrător de clasa-ntîi ! Ești ungur, și ungurii, în fabrică, se uită la femei, în loc să se uite la mașini !

Johann Moritz ar fi vrut să-i spună că el e nu ungur, ci român. A vrut să înceapă toată povestea, cu închisoarea, cu bătăile pe care le-a suferit la Budapesta, dar funcționarul se uita cu admirație la mașini cum aduceau lăzile albe în tăcere, la intervale egale ; pe urmă și-a întors cu dispreț privirea apre

[1] Nasture și Fiul. (germ.)

Moritz. Moritz a simţit dispreţul şi n-a mai povestit despre închisoarea din Budapesta şi despre inspectorul Varga.

— Omul este un lucrător inferior, a zis funcţionarul. Mai ales omul din orient. Tu nu numai că eşti om, dar mai eşti şi oriental, şi ungur : de trei ori inferior maşinii ! Pe deasupra, mai vii şi din spital. Eşti bolnav !

Johann Moritz a înţeles că funcţionarul suferă. Ar fi vrut să-l asigure că-şi va da toată silinţa să muncească bine.

— Cum poţi tu să stai alături de o maşină ? Uită-te la tine !

Funcţionarul l-a măsurat cu silă pe Moritz, din cap pînă în picioare.

— E o jignire, o impietate faţă de maşini, care sînt perfecte ! Lor n-ar trebui să le aducem astfel de servitori ! Vino acum să-ţi dau efecte ! În uzină n-ai voie să intri decît în uniformă de lucrător. Uniforma de lucrător este ca cea de preot ! Dar tu nu înţelegi ce-ţi spun. Voi, ungurii, n-o să vedeţi niciodată în uzină decît femeile ! Sînteţi toţi nişte barbari !

76

A doua zi dimineaţă, la ora patru, Johann Moritz a intrat singur în sala mare, cu ciment pe jos, şi s-a apropiat de căruciorul pe care i-l arătase funcţionarul în ajun. Mai erau cinci minute pînă la începerea lucrului. Era emoţionat. Purta o salopetă albastră care îi acoperea tot trupul ; saboţii de lemn din picioare sunau pe ciment ca nişte lovituri de ciocan. El a încercat să meargă pe vîrfuri. Nu-i plăcea zgomotul strident al saboţilor. Dar ei răsunau tot aşa de tare. Cînd a fost la mijlocul sălii, cineva l-a strigat. Nu-i pronunţase numele, dar Moritz ştia că pe el îl strigase, era sigur. Tocmai întorcea capul, ca să vadă cine strigă ; vocea s-a auzit din nou, clar :

— *Salve, sclave !*[1]

De după o ferestruică cu gratii, apăruse un cap cu ochi mari, negri, păr negru, mustaţă neagră şi dinţi albi ca porţelanul. Capul, care părea tînăr şi scheletic, îl fixa pe Moritz cu ochii lui

[1] Salut, sclavule ! (lat. medievală)

mari şi fierbinţi. Trupul bărbatului nu se vedea prin cadrul mic al ferestrei. În clipa în care privirea i s-a întîlnit cu a lui Moritz, a repetat, cu tonul unei vechi cunoştinţe :

— *Salve, sclave !*

— Eu sînt Ianoş Moritz ! a zis Johann Moritz, care nu se îndoia că tînărul cu părul negru îl luase drept altcineva, numit Salve Sclave.

Sirena fabricii a sunat. Maşinile s-au pornit. Moritz era pe balustradă, la postul lui. Tînărul cu părul negru a mai stat o clipă în cadrul ferestrei, zîmbind-i cu prietenie. Auzise vorbele lui Moritz. Totuşi, înainte de a dispărea, el a mai strigat o dată, privind ţintă la Johann Moritz :

— *Salve, sclave !*

Johann Moritz a ridicat primele lăzi care veneau pe banda dinţată şi le-a aşezat în căruciorul gol. Dacă lăzile n-ar fi fost atît de grele, şi un copil de şapte ani ar fi putut face munca asta. Moritz ştia că în lăzi sînt nasturi. I-ar fi plăcut să se uite la ei, dar lăzile erau închise. Chiar dacă ar fi deschise, el tot n-ar îndrăzni să dea capacul la o parte şi să privească. « În ianuarie a fost executat un italian. Acum este procesul unui ceh. Amîndoi au încercat să afle secretele uzinei Knopf und Sohn » — şi-a amintit Johann Moritz. S-a gîndit la cehul care stă în clipa aceasta în faţa judecătorilor şi cere iertare, fiindcă a aflat secretele uzinei de nasturi. Pe urmă s-a gîndit la italianul căruia i s-a tăiat capul. Moritz a văzut mulţi italieni, şi toţi erau veseli. De aceea şi-l închipuie şi pe cel executat tot vesel. Parcă vede capul tăiat al italianului, cu mustăcioară neagră, subţire, care zîmbeşte, rostogolindu-se la picioarele călăului.

Johann Moritz şi-a jurat să nu se uite niciodată la nasturi, chiar dacă vreo ladă s-ar deschide din întîmplare. Nu merită să ţi se taie capul, doar pentru nişte nasturi ! Apoi s-a gîndit că nasturii ăştia sînt pentru armată. Luînd lada de lemn în braţe şi aşezînd-o în căruciorul gol — căci cel plin plecase, fără ca el să fi observat —, se întrebă ce fel de nasturi or fi în ea. Existau nasturi de infanterie, de marină, de aviaţie... Unii sînt aurii, alţii — negri, alţii — kaki ; după cum e culoarea uniformelor. Lui Moritz îi place să creadă că în lada pe care o are acum în braţe sînt nasturi aurii... Ăştia sînt frumoşi ! Sînt ca nişte monede de aur. Aşa au marinarii ! « Poate că-n ladă sînt nasturi pentru marină... » Johann Moritz şi-a adus aminte de cuvintele funcţionarului : « Şi ce gîndeşti ştim ! Noi îţi fotografiem gîndu-

rile ! » S-a forţat să nu se mai gîndească la nasturii din ladă. Era un secret, şi el nu voia să afle secrete.

După o vreme, s-a pomenit însă întrebîndu-se ce-o fi făcînd Germania cu atîţia nasturi militari. Toţi soldaţii şi toţi ofiţerii germani pe care i-a văzut el aveau nasturi la tunici şi la mantale ! Cei care se fabrică acum sînt deci pentru uniformele noi. Johann Moritz s-a uitat la lăzile care veneau curgînd una după alta, ca un fluviu, şi şi-a zis : « Aici trebuie să fie milioane de nasturi ! Ajung pentru toată armata Germaniei ! Poate e ordin să se facă la toţi soldaţii uniforme noi : de aceea se fabrică atîţia nasturi ! »

Johann Moritz s-a gîndit că poate se pregătesc uniforme noi pentru parada de la sfîrşitul războiului, cînd armata va defila pe strada principală, cu drapelul şi muzica militară. « Toţi soldaţii au să poarte nasturi aurii, sclipitori ca soarele ! » Johann Moritz a zîmbit. Se vedea şi pe el în mulţime, asistînd la paradă, mîndru că nasturii pe care îi poartă ofiţerii şi soldaţii, şi chiar nasturii de la tunicile generalilor, au trecut prin mîna lui. « Poate chiar nasturii pe care îi am acum în mînă vor fi cusuţi la o tunică de general... Şi la manta, şi la toate uniformele, o să aibă nasturi din lada asta. Poate că generalul primeşte întreaga ladă cu nasturi ! »

Johann Moritz s-a lăsat furat de gînduri şi a uitat să ridice lada pe care o avea în faţă. Banda dinţată a împins-o, apoi a aruncat-o jos cu zgomot. Lada a căzut pe ciment. Dar nu s-a spart. Moritz a sărit să o ridice. Însă veneau alte lăzi, şi el nu mai era pe estradă să le ridice. Lada următoare a scăpat de pe bandă cu şi mai mult zgomot, tot pe ciment. Moritz a încercat s-o ridice şi pe ea ; pe prima o luase sub braţ. A treia ladă a fost aruncată de pe bandă şi i-a căzut în spate. El le-a scăpat şi pe celelalte două. Îl cuprinsese panica. O panică cum nu cunoscuse niciodată. S-a prăbuşit a patra ladă. Pe urmă, a cincea. Moritz s-a urcat înapoi pe estradă. A lăsat lăzile căzute şi a început să le aşeze în cărucior pe cele noi, care continuau să vină. O clipă s-a uitat la maşină, ca şi cum ar fi implorat-o să se oprească pînă adună el cutiile căzute, dar banda aducea lăzi mai departe, una după alta. Moritz a privit în jur. Îi era teamă de pedeapsă. Însă n-a venit nimeni să-l certe. La amiază, maşina s-a oprit. Pînă în clipa asta, el tremurase de frică, să nu fie prins că a greşit. A coborît de pe estradă, a ridicat lăzile căzute şi le-a aşezat în

cărucior, mulţumit că nimeni n-o să afle greşeala pe care o făcuse.

Dar căruciorul, care pornea automat, se oprise şi el, odată cu întreaga maşină, şi acum stătea nemişcat lîngă banda dinţată, cu cele cinci lăzi în el. Moritz s-a gîndit să-l împingă cu mîinile. Căruciorul a rămas înţepenit : nu mergea decît automat. Lui Johann Moritz i-a trecut prinminte să ia lăzile la subţioară şi să le ducă la magazie. Dar şi-a dat seama că el n-ar putea trece prin uşa din zid, prin care avea loc numai căruciorul. Acum stătea cu două cutii sub braţ, fără să ştie ce să facă. O voce a răsunat în spatele lui. Moritz a lăsat lăzile în cărucior, cu frică, apoi s-a întors. La ferestruica cu gratii din fundul sălii apăruse iar capul cu obraji ososi şi păr negru, care strigase dimineaţă. Tînărul s-a uitat prietenos la Moritz şi a zis :

— *Slave, sclave !*

Moritz a uitat de lăzi şi de greşeală, şi a răspuns la zîmbet cu zîmbet :

— Nu mă cheamă aşa ! Numele meu este Moritz Ianoş ! Tu mă iei drept altul.

Buzele tînărului s-au deschis larg, lăsînd să i se vadă dinţii albi. Rîdea cu poftă. Apoi a dispărut din cadrul ferestrei, zicînd tare :

— *Salve, sclave !*

Moritz s-a dus la masă, spunîndu-şi că trebuie să semene foarte bine cu acel Salve Sclave, de vreme ce tînărul cu ochii mari îl striga Sclave şi după ce el i-a zis că-l cheamă Moritz.

Mai tîrziu, a aflat că tînărul de la fereastră îi numea pe toţi camarazii lui străini care lucrau în fabrică Salve Sclave. Era un francez ; zicea că şi pe el îl cheamă tot Sclave. Însă de fapt îl chema Joseph.

77

Johann Moritz lucrează de cinci luni la fabrica de nasturi. Lăzile nu i-au mai căzut. Cum vin, le ia şi le aşază în cărucior, fără să le mai vadă. La nasturii care sînt înăuntru, nu se mai gîn-

deşte ; nici la generalii care au să-i poarte, nici la soldaţii care vor defila în piaţă, la parada de la sfîrşitul războiului, în uniforme noi, cu nasturi din lăzile care i-au trecut lui prin mîini. Moritz nu se mai gîndeşte la nimic. Nici nu mai visează la nimic. Nici măcar la capul italianului, care se rostogoleşte zîmbind la picioarele călăului. Uneori ar fi vrut, totuşi, să afle ce s-a întîmplat cu cehul care era judecat, dacă a fost condamnat sau l-au iertat. Dar şi asta era la început. Acum, Moritz nu mai e curios.

Cînd intră în uzină, francezul apare la fereastra de la turnătorie şi strigă :

— *Salve, sclave !*

Moritz răspunde şi el « *Salve, sclave !* », fără să se gîndească la ce răspunde. Îi zîmbeşte francezului, fără să simtă că zîmbeşte. Apoi se suie pe estradă şi aşteaptă să vină lăzile cu nasturi. O dată a încercat să simplifice lucrul şi să ia două lăzi deodată. Banda dinţată nu i-a permis însă : a atins colţul uneia dintre lăzi. Dinţii benzii au scrîşnit, de parcă ar fi vrut să muşte. Ca un cîine turbat. Prin trupul lui Moritz au trecut fiori, ca şi cum îi smulseseră lui dinţii din gură. După aceea n-a mai încercat să ia cîte două cutii deodată. Maşina nu voia, şi el trebuia să facă ce vrea ea. Acum, chiar dacă ar putea lua cîte cinci lăzi deodată, tot n-ar lua decît una. Aşa cum a fost întotdeauna. Moritz a intrat în cadenţă şi nu mai poate ieşi din ea.

Munca nu e nici grea, nici uşoară. Cînd muncea din greu, transpira, obosea şi injura. Acum nici nu transpiră, nici nu înjură. Parcă nici nu munceşte, nici nu stă degeaba. Înainte, Johann Moritz se gîndea la tot felul de lucruri, muncind. Asta făcea să treacă vremea mai repede. Acum nu se mai gîndeşte la nimic. În timp ce ia lăzile şi le aşază în cărucior, s-ar putea gîndi la multe. Dar nu-i mai vine nimic în cap ; capul îi e ca o cutie goală. Nici un gînd şi nici un vis nu mai izvorăsc din el. Nici măcar la munca pe care o face nu se gîndeşte : nu e nevoie să se gîndească lucrătorul că ridică lăzile nu numai cu mîinile, ci şi cu creierul. Dacă ar fi aşa, atunci inima şi creierul i-ar fi în altă parte. Dar ele sînt la lăzi. La maşină.

Moritz simte cum i se usucă fiinţa. Se usucă treptat, ca plantele care nu au apă. Cînd intră seara în pat, parcă s-ar apleca să ridice lada cu nasturi. Dimineaţa, cînd se scoală, parcă s-ar îndrepta de şale, după ce a aşezat lada în cărucior şi are mîinile libere. Nici prin somn nu mai visează. Fruntea şi ochii lui

Johann Moritz sînt întunecate. Dar întunecate nu ca pămîntul, ci ca maşinile. De o vreme, Moritz a uitat că în lăzile pe care le încarcă el sînt nasturi. Cînd îşi aduce aminte — şi asta se întîmplă rar —, zîmbeşte. Un zîmbet uscat, cum e ţărîna după secetă. Doctorii au spus că este bolnav, şi l-au internat la infirmeria lagărului.

78

Johann Moritz se află în baraca de lemn, cu sîrmă ghimpată la ferestre. E în infirmerie de patru săptămîni. I s-au aprins plămînii. Trupul îi arde ca flacăra. Şi simte cum se topeşte. Singurul lui gînd este la uzina de nasturi. Îi e dor de ea.

Acum stă cu ochii închişi. Împrejur sînt zgomote : poate vin doctorii la vizită. El aşteaptă, fără să privească. În nări a simţit deodată un parfum de piele proaspăt spălată, pe care nu-l mai simţise de mult, dar îl cunoştea. A zîmbit şi a deschis ochii. Lîngă patul lui era o femeie în uniformă militară, tînără şi blondă. Trupul ei mirosea a săpun şi a proaspăt. Ea se uita cu asprime la Johann Moritz. Dar el continua să zîmbească. O însoţeau doi politişti şi doctorii infirmeriei. Unul din ei a întrebat :

— Ăsta e ?

Femeia citea foaia medicală de la capul lui Moritz, căruia îi arunca în răstimp o privire bănuitoare, ca toată lumea în Germania.

— Ungur ? a zis ea. Ăştia şi italienii sînt cei mai periculoşi !

Mîinile femeii au apucat capătul cuverturii cu care era învelit Moritz şi au dat-o deoparte, dezgolindu-i pieptul. Apoi a spus, fără să-l mai acopere la loc :

— Nu e el ! Celălalt avea păr pe piept !

Grupul s-a dus mai departe, oprindu-se pe rînd la fiecare pat. Ea se uita la toate feţele. Unora le dezvelea pieptul, dar nu l-a găsit pe cel căutat. După plecarea ei, cu politiştii pe urme, a rămas în camera infirmeriei un miros care nu era numai de apă, de săpun şi de parfum. Moritz şi-a adus aminte că tot aşa le mirosea pielea şi Suzanei, şi Iulişcăi...

Unul dintre doctori a zis :

— Un camarad de-al vostru a făcut dragoste cu o fată germană ieri-noapte. Femeia care a fost aici i-a surprins. Pe fată au arestat-o, el a fugit. Era un bărbat brunet şi cu păr pe piept. Fata nu vrea să-i divulge numele, dar îl vor găsi. Intră pentru cinci ani la închisoare, sărmanul !

Doctorul era olandez. Acum privea pe fereastră.

— L-au descoperit ! a zis el.

Moritz s-a ridicat. Pe sub fereastra infirmeriei trecea, între cei doi poliţişti şi cu mîinile legate la spate, un bărbat frumos, cu părul negru. Era un sîrb, pe care Moritz îl cunoştea. Lucra la fabrica de frînghii şi era băiat vesel. În spatele lor mergea domnişoara în uniformă.

— V-am spus eu că tot pun mîna pe criminal ! a zis ea.

79

Joseph e singurul om lîngă care lui Johann Moritz nu-i este frică. În ultimul timp, se temea de orice. La uzină, să nu scape jos lada cu nasturi sau să n-o ridice prea tîrziu de pe bandă. Sau să nu se uite la vreo femeie germană. Sau să nu afle, fără voie, vreun secret în legătură cu nasturii. Îi e frică de tot ce e german. Nu numai de oameni : de pămîntul german, de cuvintele germane şi de aerul pe care îl respiră, căci şi el e tot german. În România, Johann Moritz fusese închis, nedreptăţit, înfometat, bătut. Dar nu-i fusese frică. Nici de ungurii care-l bătuseră pînă-i sfîşiaseră carnea de pe trup nu i-a fost frică aşa. Erau oameni. Iorgu Iordan, şi el, era om, şi Moritz nu se temuse de el. Lui Johann Moritz nu i-a fost niciodată frică de oameni. Ştia că oamenii sînt şi buni, şi răi ; unii, mai mult buni — alţii, invers. Dar toţi au şi una, şi alta. Majorul din România i-a dat lui Moritz o ţigare, după ce-i rupsese doi dinţi, cu o lovitură de pumn. În Ungaria, poliţiştii i-au dat apă şi tutun, după ce-l arseseră la tălpi cu fierul roşu. În Germania, n-a fost bătut. În fiecare zi, primeşte un sfert de pîine, cafea caldă şi supă. Munca este mai uşoară decît la canalul din România ori decît la fortificaţiile din Ungaria. Dar el nu mai poate trăi aici. Moritz e sigur

că nemţii îi vor tăia capul. Îşi dă seama că e o prostie să creadă asta. Însă simte că-l vor lega cu lanţuri de mîini şi de picioare, chiar dacă el nu va face nimic. Îl vor trimite la închisoare, chiar dacă nu va afla secretele nasturilor. Oamenii sînt aici răi ca maşinile. Poate că maşinile nu sînt rele. Poate că nici oamenii din Germania nu sînt răi. Dar Johann Moritz nu poate trăi cu maşinile. Se usucă lîngă ele ; şi-i e frică. De toate maşinile şi de oamenii care sînt exact ca maşinile, îi e frică. Se simte singur între ei, cum se simte singur între maşini. Îi vine să urle, de singur ce este. De aceea îi e drag francezul.

Acum Joseph e venit lîngă Moritz.

— *Salve, sclave !* a zis el.

— *Salve, sclave !* a răspuns Johann Moritz zîmbind : aşa îi plăcea lui Joseph să i se răspundă la salut.

— Noi sîntem cu toţii sclavi, a zis Joseph. E bine să ne-o amintim unul altuia de o mie de ori pe zi, ca să nu uităm. Dacă uităm că sîntem sclavi, atunci totul e pierdut. Totul ! Conştiinţa trebuie să rămînă trează !

E duminică după-amiază. Johann Moritz şi Joseph stau pe iarbă, la umbra unei barăci. Joseph i-a povestit lui Moritz că are o iubită. Moritz ştie că pe fată o cheamă Béatrice, că locuieşte la Paris, că are ochii mari, negri, şi că plînge în fiecare noapte, fiindcă Joseph este prizonier. Francezul a povestit atît de multe despre Béatrice, încît Johann Moritz este convins că, dacă ar întîlni-o pe stradă, ar recunoaşte-o dintr-o mie de femei. Uneori i se pare chiar că o aude vorbind. Ea vorbeşte de parcă ar cînta. Moritz îi simţea prezenţa printre ei. De aceea, cînd este împreună cu Joseph, are impresia că nu două, ci trei persoane stau de vorbă. Şi se miră că Béatrice nu răspunde şi nu se amestecă în discuţie...

80

— Toată lumea intră în barăci ! a ordonat şeful lagărului prin megafon.

— Iarăşi percheziţie ! a zis Johann Moritz şi s-a ridicat.

Joseph a venit după el, mormăind :

— Ce mai vor să caute la noi ?

Francezul era supărat că sînt trimişi în baracă într-o duminică după-masă.

Prizonierii au părăsit curtea în grupuri. Afară era soare şi era cald. Moritz şi Joseph s-au aşezat la o fereastră şi au privit în curte, printre zăbrelele de sîrmă ghimpată.

— Uite că tot e adevărat ! a zis Moritz.

În curtea lagărului intraseră trei camioane mari, militare, care s-au oprit chiar sub fereastra lor. De cîtva timp se zvonea că în lagăr vor fi aduse femei : se aduseseră şi în alte lagăre. Prizonierii nu credeau. Şi acum femeile erau acolo. Pentru ei. Femei blonde, brune şi cu părul roşu. Femei pentru ei...

— Vezi că era adevărat ? a repetat Johann Moritz, parcă spre a se convinge pe el însuşi.

Tot nu-i venea să creadă, deşi vedea cu ochii lui. Dar femeile erau acolo. Şi el se uita la ele. Aveau buzele vopsite, erau pudrate şi purtau rochii subţiri. Şi ele priveau spre ferestrele barăcilor, unde se îngrămădeau capetele prizonierilor. Şi rîdeau. Pe urmă, un început să coboare din camioane. Cînd săreau, vîntul le ridica fustele. Mortiz le vedea combinezoanele, chiloţii coloraţi şi subţiri ca foiţa de ţigare şi pulpele, pînă sus. În spatele lui Moritz, la fereastră, barbaţii rîdeau. El era uimit. Nu putea rîde.

— Femeile să rămînă în camioane ! a ordonat şeful lagărului. Nimeni n-a dat ordin de coborîre !

Vocea din megafon era aspră şi autoritară. Şeful lagărului nu se vedea : vorbea din biroul lui.

Femeile s-au întors şi s-au urcat toate în camioane, la fel de repede cum coborîseră, şi tot îmbulzindu-se una peste alta. Le era frică să nu fie pedepsite, fiindcă au coborît fără ordin. Cînd au urcat, li s-au văzut din nou genunchii, combinezoanele şi pantalonaşii coloraţi. Rîdeau şi acum, dar pe înfundate şi cu teamă.

— Fiecare baracă va primi cîte zece femei ! s-a auzit vocea din megafon. Ele vor rămîne pînă la orele nouă seara. Şefii de barăci au dispoziţiuni speciale pentru desfăşurarea programului şi sînt direct răspunzători de menţinerea ordinei şi a disciplinei !

Megafonul a tăcut. Femeile stăteau în camioane, liniştite : aşteptau să se mai spună ceva.

— *Merde !* [1] a scrîşnit francezul printre dinţi.

Moritz a crezut că francezul îi vorbeşte lui şi a întors capul spre el. Joseph era furios, dar privea pe fereastră.

— Femeile să coboare în linişte, pe grupe ! a ordonat megafonul.

Aceasta era comanda pe care o aşteptaseră ele. Cum au auzit-o, au sărit din camioane. S-au despărţit apoi în cinci grupe. Au venit cinci bărbaţi — şefii celor cinci barăci — şi le-au făcut semn să-i urmeze. Femeile au mers după ei, rîzînd.

Moritz nu-şi închipuia cum se va desfăşura programul şi era curios. Ştia că femeile veniseră ca să facă dragoste cu prizonierii. Nemţii ziceau că lucrătorii, dacă nu fac dragoste, nu lucrează bine. Şi nemţilor le plăcea ca lucrul să meargă perfect. De aceea au adus femei : ca să lucreze mai bine oamenii la uzina de nasturi, la fabrica de frînghii şi la turnătoria de la marginea oraşului. Însă Moritz nu înţelegea de ce lucrează mai bine în uzină oamenii cînd fac dragoste, şi nici cum vor face dragoste prizonierii cu femeile care vin în barăcile lor. Dormitoarele lor erau mari, cu multe paturi. Bărbaţii erau mulţi — femeile, puţine. Nu se putea culca fiecare prizonier în patul lui, cu o femeie. « Poate că femeia trece din pat în pat » — şi-a zis Johann Moritz. Pe urmă s-a gîndit că femeilor le va fi ruşine să treacă de la unul la altul. El nu-şi închipuise niciodată femei în baraca lui cu sîrmă ghimpată la ferestre !

Acum, însă, femeile erau la uşă. Şeful barăcii le spunea ceva. Probabil, le dădea instrucţiuni cum să facă dragoste. Ele rîdeau tare.

— Hai să ieşim, vrei ? l-a întrebat Joseph. Mergem tot unde-am stat !

Moritz s-a ridicat şi a ieşit cu francezul din baracă. Mai ieşeau şi alţii. La uşă, au trecut pe lîngă femei. Mirosea a parfum şi a pudră. Ele s-au uitat la Joseph şi la Johann Moritz, care mergea în urma lui, şi au rîs. Rîdeau de ei, fiindcă plecau. Moritz a simţit o mînă de femeie mîngîindu-i obrazul, cînd păşea peste prag. Mîna era umedă şi mirosea a parfum.

— *Salvete, sclavae !* [2] a zis Joseph, trecînd pe lîngă ele.

Ele au început să rîdă şi mai tare, de vorbele lui. Joseph nu rîdea. Avea fruntea încruntată.

[1] Rahat ! (franc.)
[2] Salut, sclavelor ! (lat. medievală)

În curte, Joseph s-a întins în iarbă, cu faţa în sus, şi a privit cerul, fără să scoată un cuvînt. Moritz s-a aşezat lîngă el şi s-a gîndit la femei. Joseph se gîndea tot la femei, dar Moritz nu ştia ce anume gîndeşte despre ele.

— Tu, dacă vrei, poţi să te duci înăuntru ! a spus francezul.

— Nu mă duc ! a zis Moritz.

O vreme, au tăcut amîndoi. Era prima oară cînd Joseph stătea alături de el şi nu-i vorbea despre Béatrice.

— Astea sînt poloneze din lagărele de concentrare, a spus francezul. Femeile din lagăre, dacă fac şase luni meseria asta, sînt puse în libertate. Dar în şase luni se ruinează. Ies din lagăre ca să intre în spital, în azilul de nebuni sau direct la morgă !

— Eu credeam că sînt tîrfe, a zis Moritz ; acum îi era milă. Nu ştiam că şi ele sînt arestate !

— Nu sînt tîrfe, Jean ! (Francezul îi spunea lui Moritz Jean.) Femeile-astea sînt sclave care fac un efort disperat ca să-şi redobîndească libertatea. Sclave care încearcă să-şi rupă lanţurile cu mîinile goale ! E eroic ce fac. Păcat că nu reuşesc decît să-şi sfîşie propria lor carne. Lanţurile-sclaviei sînt mai tari decît carnea omenească !

La nouă seara, femeile au plecat din lagăr. Cînd s-au urcat în camioane, ele nu mai rîdeau. Fumau doar. Joseph le-a strigat un rămas bun, prieteneşte :

— *Salvete, sclavae !*

În noaptea aceea, francezul a evadat din lagăr.

81

— Domnii ofiţeri au nevoie de un traducător pentru limbile balcanice, a zis funcţionarul de la fabrică, în timp ce-l conducea pe Johann Moritz spre birou. Să te porţi cuviincios : sînt ofiţeri de la Cartierul General !

Johann Moritz a aşteptat la uşa biroului aproape un ceas. Pe urmă l-au chemat. Înăuntru era un fum gros de ţigare şi mirosea tare a vin : pe masă se vedeau pahare şi sticle goale. Nimeni n-a întors capul cînd a intrat el. Moritz a rămas lîngă uşă ; se îneca de fum. Ar fi vrut să i se spună că nu e bun traducător şi să fie

trimis înapoi, la lăzile lui cu nasturi. Acolo măcar era liniște, și nici nu te sufoca fumul de țigare.

Ochii lui priveau totuși cu admirație lampasul roșu, lat de o palmă, de la pantalonii ofițerilor. Toți erau tineri. Moritz i-a numărat : erau șapte. Unul dintre ei s-a apropiat de Moritz și i-a sucit capul ca pe o minge, cînd vrei să te joci. S-a uitat la el din dreapta, apoi din stînga.

— Întoarce-te cu spatele ! a ordonat ofițerul.

A privit capul lui Moritz și din spate, i-a pipăit umărul, i-a pus mîna sub bărbie. I-a spus să deschidă gura și s-a uitat la dinții lui. Pe urmă a ordonat iar :

— Dezbracă-te !

Moritz și-a scos salopeta și a pus-o jos, lîngă perete. Ofițerul se uita la el tot timpul, cîntărindu-i fiecare mișcare. Ceilalți continuau să vorbească, fără să-l privească pe Moritz.

— Domnilor, a zis ofițerul care îi ordonase lui Moritz să se dezbrace și care era colonel SS, vreau să fac o demonstrație !

Toți au tăcut și l-au înconjurat pe Moritz, care ședea gol și nedumerit în mijlocul lor. El fusese chemat să fie traducător. Colonelul a zis însă că va face cu el o demonstrație. În mintea lui Moritz au apărut imaginile pe care le văzuse o dată la circ. Un om din sală era invitat pe scenă, și scamatorul îi scotea din buzunare pisici vii, iepuri și păsări. Johann Moritz știe că acestea sînt demonstrații, altele nu cunoaște. Poate colonelul vrea să facă una chiar la fel cu cele pe care le văzuse el la circ, cînd era soldat.

Moritz era curios. Zîmbea. Nu-i era frică. Oamenii din sală cu care scamatorul face demonstrații nu simt nimic. Sînt doar uimiți. Sigur că și el o să fie uimit, cînd o să vadă cum îi scoate colonelul iepurași, pisici sau păsări din cap, din subțiori, sau de la încheietura mîinii.

Moritz a continuat să-i zîmbească prietenos colonelului : scamatorii îi fuseseră totdeauna dragi. « Eu n-aș putea să fac experiențe și demonstrații, chiar dac-aș învăța o mie de ani ! » — își spunea Johann Moritz. Îl admira pe colonel, că învățase și el să facă scamatorii. Pe urmă, Moritz și-a adus aminte de cuvintele Aristiței. Ea zicea că scamatorii îl au pe diavol în ajutor ! Lui Moritz îi era acum puțin teamă și nu mai zîmbea. Lui i-a fost întotdeauna frică de diavol.

— Domnilor, pe acest individ nu l-am văzut niciodată, pînă

acum zece minute, cînd a intrat în birou ! a zis colonelul. Şi nici nu ştiu de ce a intrat !

— Este traducătorul pentru limbile balcanice, a zis funcţionarul.

— Uitasem că am cerut un traducător ! În clipa cînd a intrat pe uşă, m-a frapat figura lui !

Colonelul a pus iar mîna pe capul lui Johann Moritz, care zîmbea din nou, aşteptînd cu nerăbdare să vadă cum o să-i scoată colonelul iepuraşul din păr. Colonelul era serios. Moritz ştia însă de la circ că toţi scamatorii sînt serioşi. Chiar cînd lumea din sală rîde de se ţine cu mîinile de pîntece, ei sînt serioşi. Johann Moritz aştepta acum hohotele de rîs, pregătindu-se să rîdă şi el. Nu mai rîsese de mult.

— Deşi nu l-am văzut decît acum zece minute, odată cu dumneavoastră, şi nu am vorbit cu el nici un cuvînt, vă voi spune cu amănunte, pe baze absolut ştiinţifice, biografia acestui om şi istoria întregii lui familii, de trei sute de ani încoace !

Johann Moritz şi-a adus aminte că văzuse şi astfel de numere la circ, cînd era soldat. Scamatorul chema pe un om din mulţime şi spunea cîţi ani are, dacă e însurat şi tot felul de lucruri. Lumea se minuna, cum de ştie scamatorul toate secretele. Dar lui Moritz nu-i plăcuseră aceste demonstraţii. Lui nu-i plăceau decît cele cu pisici şi cu iepuraşi. Îi părea rău că ofiţerul nu ştie să facă scamatoria asta. Ar fi vrut să vadă cum i se scoate de nicăieri o pisică. La circ, se dusese şi el să i se facă experienţa. Dar se îmbulzise lume prea multă, şi scamatorul a luat de fiecare dată pe altul.

— Ştiinţa rasială a facut progrese atît de mari în regimul naţional-socialist — a zis colonelul, care se numea Müller —, încît celelalte ţări au rămas în urma noastră cu o sută de ani ! Luîndu-l pe acest individ gol, eu vă pot spune de unde îi sînt strămoşii, ce căsătorii au făcut şi ce obiceiuri are familia lui, ce meserii au praticat, şi aşa mai departe. Dumneavoastră veţi verifica imediat afirmaţiile mele, prin întrebări pe care le veţi pune direct subiectului !

— De necrezut ! au zis ceilalţi ofiţeri, strîngînd şi mai mult cercul în jurul lui Moritz.

— După conformaţia craniului, după tipul de osatură frontală, nazală şi facială, precum şi după structura scheletului — în special, cutia toracică şi poziţia claviculei —, individul aparţine unui grup germanic care mai trăieşte şi azi, în număr redus, pe

valea Rhinului, în Luxemburg, în Transilvania şi în Australia. Mai există optsprezece familii în China şi în Statele Unite ale Americii, dar el n-au fost încă trecute în statistici, fiindcă descoperirea lor abia se făcuse, cîteva luni înainte de a fi izbucnit războiul. În statisticile noastre, pe care le vom publica într-un număr festiv, vom da date precise şi — pentru prima oară — complete despre acest grup germanic, care poartă numele de *Familia eroică*. Familia aceasta are maximum opt sute de membri. Ascendenţii lor au emigrat în serii din sud-vestul Germaniei, între anii 1500-1600. Sînt germani de cea mai pură esenţă şi au reuşit pînă astăzi să-şi păstreze sîngele neamestecat, în ciuda presiunilor teribile care s-au exercitat asupra lor în cursul istoriei. Rasa, domnilor, are şi ea un instinct de conservare, uneori mai puternic decăt al individului. *Familia eorică*, din care face parte tănărul din faţa dumneavoastră, a dovedit cu prisosinţă tenacitatea instinctului de conservare al rasei. Ce fapt credeţi dumneavoastră că i-a determinat pe strămoşii acestui tînăr ca, vreme de trei sau patru sute de ani, să se căsătorească numai cu femei din rasa lor, cînd împrejur erau, poate, femei mai ispititoare ? Instinctul de conservare al rasei ! Glasul sîngelui, care i-a ferit pe membrii acestei familii de păcatul mortal al încrucişării raselor ! În istoria lor nu există nici măcar un singur caz de căsătorie cu o femeie de altă rasă ! Aşa se explică faptul că astăzi, după patru sute de ani, tînărul din faţa dumneavoastră este exact ca strămoşii lui. Priviţi acest păr cu firul solid, dar mătăsos ! Este părul *Familiei eroice*, aşa cum a fost acum patru sute de ani şi cum l-am găsit conservat în relicvele care ni s-au păstrat. El este inconfundabil, şi specialiştii îl recunosc imediat. E vag mai mătăsos decît cel al grupului germanic principal, dar se vede bine că rădăcina este aceeaşi. Nasul, fruntea, ochii, bărbia acestui tînăr sînt exact ca în stampele noastre de acum patru secole. Nimic nu s-a schimbat !

Ofiţerii au atins capul lui Johann Moritz şi i-au pipăit părul, privindu-l cu admiraţie. Moritz se simţea considerat, ca niciodată în viaţa lui, un erou. Îi era însă teamă că-i va decepţiona pe ofiţeri. Acum îi părea rău că nu făcuse nimic spre a fi la înălţimea laudelor pe care le primea. Astfel de laude — auzise el — nu se aduceau decît celor care erau decoraţi pe front, cu Crucea de aur cu briliante sau cu frunze de stejar !

Degetele colonelului Müller au atins din nou umerii lui Johann Moritz, cu evlavie admirativă, de parcă ar fi fost moaş-

tele sfintei Paraschiva cea Făcătoare de minuni, din racla bisericii de la Trei-Ierarhi. Johann Moritz a plecat fruntea, ruşinat că nu fusese pe front şi nu făcuse şi el măcar un singur act de bravură.

— Grupul pe care l-am numit *Familia eroică* — a continuat colonelul — oferă cel mai zguduitor exemplu de eroism rasial. Pentru mine, ziua de astăzi, în care mi-a ieşit în cale acest exemplar, este o adevărată sărbătoare ! Vreau să vă spun în treacăt că unul dintre strămoşii mei a fost şi el căsătorit cu o fată din *Familia eroică*. Din nefericire, n-a avut moştenitori, fiindcă, la trei luni după căsătorie, a murit pe cîmpul de luptă. Dar acesta este un episod secundar. Am să introduc fotografia acestui tînăr, însoţită de datele antropometrice şi istorice, în lucrarea pe care o pregătesc şi la care muncesc de zece ani, sub directivele *Reichsführer*-ului dr. Rosenberg. Această descoperire va constitui o încununare a strădaniei mele !

— Felicitările noastre ! au zis ofiţerii, luînd poziţia de drepţi.

Colonelul se înroşise de emoţie. El a ridicat braţul drept şi a salutat, apoi a strîns pe rînd mîna fiecăruia. Moritz stătea neclintit şi îi privea.

— Eşti din Rheinland, din Luxemburg, sau din Transilvania ? a întrebat colonelul, întorcîndu-se către Moritz.

— Din Transilvania ! a răspuns Moritz.

Ofiţerii au scos o exclamaţie admirativă. Colonelul Müller radia de plăcere.

— Vă voi spune de unde vine tînărul cu şi mai mare precizie ! a zis colonelul şi i s-a adresat iar lui Moritz :

— Te-ai născut la Timişoara, la Braşov, sau în Ţara Secuiască ?

— În Ţara Secuiască ! a răspuns Johann Moritz.

— Admirabil, a zis colonelul, frecîndu-şi mîinile de bucurie că Moritz se născuse în Ţara Secuiască. Era exclus să mă înşel ! Cînd l-am văzut intrînd pe uşă, mi s-a părut că văd o figură coborîtă din galeria de portrete a *Familiei eroice !* Le cunosc pe dinafară. Le veţi putea admira şi dumneavoastră în lucrarea mea ; le voi publica în planşe mărite şi colorate. Vă spun, domnilor : acest tînăr este un exemplar desăvîrşit al *Familiei eroice !* El confirmă toată teoria mea !

Colonelul i-a cerut funcţionarului să aducă fişa lui Johann Moritz.

— Mizerabilii ! a strigat el, înfuriindu-se de cum şi-a aruncat

ochii pe ea. Un membru al familiei eroice nu s-a numit niciodată Ianoş ! Acest nume este un sacrilegiu !

Colonelul s-a întors spre Moritz. Fruntea i se întunecase.

— Numele de Ianoş ţi l-a dat tatăl dumitale ?

— Nu, domnule colonel ! Pe mine nu mă cheamă Ianoş ! a zis Johann Moritz ; voia să le spună că pe el îl cheamă Ion.

— Era exclus ca un membru al *Familiei eroice* să-şi boteze copiii cu alt nume decît cele din calendarul german ! Asta nu s-a întîmplat niciodată în patru sute de ani ! Era imposibil ca pe tînărul din faţa dumneavoastră să-l cheme Ianoş ! Era exclus !

Colonelul s-a uitat la Moritz. Acum era vesel. Se bucura că pe Moritz nu-l cheamă Ianoş.

— Cine ţi-a dat numele de Ianoş ? a întrebat colonelul.

— Nu ştiu ! a răspuns Johann Moritz. Aici în Germania, acum doi ani, mi l-au scris în acte !

— Nu se numeşte Ianoş ! a zis colonelul. Este aceeaşi mişelie care s-a săvîrşit mereu asupra *Familiei eroice*. Popoarele în mijlocul cărora au trăit le-au schimbat numele. Dar sîngele n-au reuşit să li-l schimbe ! Sîngele *Familiei eroice* a rămas pur ca o lacrimă de cristal !

Colonelul s-a întors către funcţionarul de la fabrică şi a zis :

— Tînărul rămîne de azi înainte la dispoziţia Institutului Naţional de Studii Rasiale. Este un exemplar de care avem nevoie !

— Nu mai lucrează în uzină ? întrebat funcţionarul.

— Nu ! a zis sec colonelul. Voi trimite ulterior dispoziţii speciale în scris !

Colonelul s-a uitat la Moritz şi s-a gîndit : « Ştiinţa a făcut progrese extraordinare ! Totuşi, sîntem departe de perfecţiune. Acest exemplar de elită al unui grup rasial extrem de interesant ar trebui conservat într-o grădină antropologică. O grădină în care să fie păstrate tipurile rare şi preţioase ale rasei umane nu a fost creată încă ! Există în Europa parcuri pentru cultivarea, selecţionarea sau conservarea raselor de animale şi de păsări. Prejudecăţile ne-au împiedicat însă să creăm parcuri antropologice, ceea ce este o mare pierdere pentru ştiinţă. Păcat ! În acest domeniu, americanii ne-au luat-o înainte. Ei au parcuri în care sînt închise exemplarele interesante ale rasei de indieni. Dar le vom înfiinţa şi noi în Europa. Întîi să cîştigăm victoria ! Într-o viitoare conferinţă, voi propune înfiinţarea primului parc antropologic. Ştiinţa va avea la dispoziţie exemplarele rare şi le va

putea studia. Acest membru al *Familiei eroice* va fi unul dintre primele exemplare umane care vor împodobi parcul nostru. El va fi donat de mine ! »

Colonelul Müller s-a uitat la Moritz şi a zîmbit. Şi-l închipuia în parcul antropologic, locuind în pavilionul rasei germane, împreună cu soţia şi copiii lui... « Va veni şi timpul acela ! » — şi-a spus colonelul. Apoi şi-a continuat ideea cu voce tare :

— Pînă cînd aranjăm situaţia definitiv, vreau să-i găsim tînărului o ocupaţie demnă de originea lui. Cel mai mult l-ar încînta să fie soldat. Eu cunosc bine *Familia eroică :* membrii ei masculini nu sînt fericiţi decît în război ! E grupul cel mai războinic al familiei germanice ! Să-i dăm deci posibilitatea de a fi şi el soldat !

Ofiţerii ceilalţi l-au felicitat din nou pe colonelul Müller. Propunerea lui le plăcuse ! Roşu de plăcere, colonelul i-a cerut aghiotantului servieta şi a scris pe o hîrtie cu antetul Marelui Cartier General o recomandare pentru înrolarea lui Johann Moritz ca soldat SS. I-a întins-o funcţionarului de la fabrică, ordonînd cu ton sever :

— Faci toate formalităţile necesare ! Fără nici o întîrziere !

Apoi s-a întors zîmbind către Johann Moritz :

— Într-o lună vreau să primesc de la tine o fotografie în uniformă de soldat : îmi este extrem de necesară pentru studiul meu asupra *Familiei eroice,* din care faci tu parte. Îi voi trimite o copie şi doctorului Goebbels. Ai să te vezi în ziare şi în revistele ilustrate !

82

— Tînărul este inapt pentru serviciul militar ! a zis căpitanul medic de la comisia de recrutare, după ce l-a examinat pe Johann Moritz. Are cîteva pete pe plămînul drept. Soldaţii trebuie să aibă plămînii zdraveni !

De la întîlnirea cu colonelul Müller trecuseră trei săptămîni. Johann Moritz se gîndise că soldaţii primesc

aproape o jumătate de pîine pe zi, bocanci în care nu intră apa, haine călduroase, mîncare mai bună şi ţigări. Ştia că-i mai bine să fii soldat decît prizonier ! Dar, cînd a auzit că nu vor să-l primească, s-a bucurat.

— Tînărul este recomandat de colonelul Müller, de la Marele Cartier General şi de la Institutul Naţional de Studii Rasiale ! a zis unul dintre medici, răsfoind dosarul. Nu se poate să-l refuzăm !

Cei trei medici în uniformă s-au uitat la Johann Moritz.

— Ştii să faci muncă de birou ? a întrebat căpitanul. Ce meserie ai în viaţa civilă ?

— Plugar, a răspuns Moritz.

Medicii s-au sfătuit între ei şi i-au spus lui Moritz să aştepte afară. Cînd l-au chemat înapoi, i-au comunicat că l-au primit să fie soldat şi i-au dat ordinul cu care să se prezinte la unitate.

— Eşti repartizat la serviciul auxiliar ! a zis căpitanul. Fiindcă nu poţi face un lucru de birou, ai să fii dat la o companie de pază !

83

Comandantul lagărului disciplinar a fluierat adunarea pentru masă. Soldatul Johann Moritz a tresărit, auzind semnalul. Uitase că e în ghereta din turnul de pază şi începuse să-şi caute gamela. S-a înroşit de necaz.

— Afurisitul de mine ! şi-a zis Moritz, strîngînd arma în mîini. Iar am uitat că sînt nu prizonier, ci santinelă !

De trei zile, de cînd era santinelă, i se întîmpla regulat acelaşi lucru, de cîte ori se dădea adunarea în curtea lagărului. Nu-i poate intra în cap că e soldat ! Cînd vede gardul de sîrmă ghimpată şi şirul de prizonieri, uită de care parte se află şi se crede închis. După atîţia ani de lagăr, i s-a întipărit în carne şi în sînge ideea că este prizonier. Nu se poate închipui altceva decît prizonier ! Cînd vine un camarad să-l schimbe, el începe să tremure : i se pare că soldatul vine să-l ridice !

Acum, privind la prizonierii încolonaţi în faţa cazanului cu

mîncare, a uitat iar că este în turn şi se minunează că nu-i mai vine rîndul la supă ! Se vede şi pe el în şirul de prizonieri...

Ochii lui Moritz au căutat în curtea lagărului, chiar din prima zi, figuri cunoscute ; dar n-au întîlnit nici una. Şi s-a mirat. Fusese închis în zeci de lagăre şi trebuie să fi stat împreună şi cu cineva din acest *Straflager* [1] ! I-ar plăcea să vadă vreun cunoscut. Să vorbească cu prizonierii e interzis ; însă el ar vrea să vadă — măcar de departe — un chip prieten.

Johann Moritz a uitat că e soldat şi santinelă, şi a început să strige :

— Joseph ! Joseph !

Prizonierii adunaţi în curte l-au privit. Şi Joseph l-a privit. Dar pe urmă a continuat să mănînce. Nu-l recunoscuse. Moritz l-a strigat încă o dată. Francezul a rămas cu lingura-n mîna şi l-a privit fix. Apoi s-a dus mai departe.

— Nu mă mai cunoşti ? a strigat Moritz. Sînt eu, Moritz Ianoş !

— *Salve, sclave !* a zis francezul rîzînd : acum îl recunoscuse.

A pus jos gamela şi s-a apropiat de gardul de sîrmă ghimpată.

— Cum ai ajuns tu acolo, Jean ? a întrebat Joseph.

Johann Moritz i-a povestit pe scurt cum ajunsese soldat. Joseph înţelegea mai bine nemţeşte. Învăţase în răstimp. Dar între ei distanţa era mare şi bătea vîntul, aşa că se înţelegeau greu.

— Tu cum ai ajuns aici ? a întrebat Moritz.

— M-au prins la cinci zile după ce-am evadat ! a răspuns Joseph. Vrei să-i trimiţi tu o scrisoare lui Béatrice ? De-aici n-avem voie să scriem şi n-am veşti de la ea de patru luni !

Johann Moritz a cerut adresa. Francezul a scris-o pe o bucată de hîrtie. În timp ce Joseph scria, soldatul Johann Moritz a scos pachetul de ţigări pe care îl primise în ajun de la companie şi l-a aruncat peste gardul de sîrmă ghimpată, în curtea lagărului, la picioarele francezului.

— Mîine îţi aduc din nou ţigări şi pîine ! a zis Moritz. Scrisoarea am s-o trimit chiar în seara asta !

Joseph a ridicat pachetul de ţigări şi i-a aruncat hîrtia cu adresa lui Béatrice, învelind în ea o piatră. Hîrtia a căzut însă între sîrme. Joseph a vrut să scrie alta.

[1] Lagăr disciplinar. (germ.)

— Lasă c-o iau eu dintre sîrme — a zis Johann Moritz ; pe mine nu mă-mpuşcă dacă mă apropii de gard !

Tocmai cînd Johann Moritz cobora scara turnului, a apărut caporalul de schimb. Moritz s-a oprit. A urcat din nou scara şi i-a strigat lui Joseph :

— Acum vine caporalul şi n-o mai pot lua ! Mîine la nouă sînt iar în post. Aşteaptă-mă ! Adresa o iau din gard mîine. Acum, la revedere !

— *Salve, sclave !* a răspuns Joseph şi s-a îndepărtat, aprinzîndu-şi o ţigare.

Era îmbrăcat cu aceleaşi haine cenuşii, mai rupte decît acum patru luni. Slăbise mult : în lagăr, mîncarea era foarte proastă.

Pe cînd preda postul schimbului următor, Johann Moritz se uita cu coada ochiului la Joseph, zicîndu-şi : « Mîine am să-i aduc o pîine întreagă ! »

84

În noaptea aceea, Johann Moritz a avut febră. A doua zi a fost transportat cu ambulanţa la spital. Ştia că Joseph îl va aştepta la gard, ca să ia adresa lui Béatrice şi ca să-i aducă pîine şi ţigări, după cum îi promisese. Îi părea rău că francezul va aştepta degeaba. « Bietul Joseph ! » — şi-a zis Moritz. « Poate că s-a gîndit toată noaptea la mine şi abia aştepta să se facă ziuă şi ora nouă, ca să-i aduc pîine ! » Johann Moritz s-a consolat cu gîndul că în curînd o să se însănătoşească şi o să-i poată duce lui Joseph în fiecare zi ţigări, pîine şi scrisori de la Béatrice.

Johann Moritz avea însă dublă pneumonie şi a stat în spitalul militar două luni.

La 1 februarie, doctorul i-a spus :

— Săptămîna asta te eliberăm din spital ; îţi dăm şi un concediu medical de 30 de zile !

Johann Moritz s-a gîndit că, dacă ia concediu, nu se va putea duce să-l vadă pe Joseph. Francezul îl aştepta mereu pe Moritz, ca să ia adresa lui Béatrice şi să-i scrie. Ca să-i aducă pîine şi

ţigări. Johann Moritz s-a hotărît să renunţe la concediul medical şi să se întoarcă direct la companie.

— Trebuie să te refaci, băiatule ! a zis medicul. Ai nevoie de mîncare bună şi de odihnă. Altfel, te cureţi ! Unde vrei să-ţi petreci concediul ?

Johann Moritz n-a mai avut curaj să spună că renunţă la concediu, şi s-a înroşit la faţă.

— Înţeleg, a zis medicul. N-ai unde te duce ! Eu te-aş putea trimite într-un sanatoriu pentru convalescenţi. Cred însă că nu e ce-ţi trebuie ţie. Tu ai nevoie de o atmosferă caldă, de familie !

Johann Moritz s-a înduioşat. Doctorul parcă i-ar fi citit gîndurile. El nu-şi dorea nici mîncare bună, nici sanatoriu, nici bani. Îşi dorea doar un loc unde să se simtă acasă.

— Tu ai nevoie de o femeie care să te îngrijească şi să te ajute, nu de sanatoriu ! a zis medicul. Trebuie să-ţi recapeţi încrederea în tine, altfel nu te vindeci. Încrederea asta nu ţi-o poate da decît o femeie ! În sanatoriile de convalescenţi găseşti femei cîte vrei, însă numai pentru necesităţile sexuale. Pentru un pacient în starea ta psihică şi fizică, ele ar fi un articol mai degrabă nepotrivit. Ţie, băiatule, îţi trebuie tandreţe, nu excitare !

Medicul a privit împrejur. El stabilise diagnosticul, ştia ce-i trebuie pacientului. Conştiinţiozitatea profesională îi impunea să prescrie tandreţea, atmosfera de familie, încrederea, devotamentul unei femei. Însă nu-i putea oferi el însuşi pacientului aceste medicamente ; iar pacientul nu se putea face bine decît cu ele !

Ochii doctorului s-au oprit asupra infirmierei care era lîngă el, cu fişele medicale în mînă.

— *Schwester* [1] Hilda, a zis el, dumneata locuieşti în oraş, cu mama dumitale, nu-i aşa ?

— Locuiesc chiar lîngă spital, a răspuns sora. Împreună cu mama !

Hilda privea în ochii doctorului cu încrederea cu care soldaţii îşi privesc ofiţerul. Aştepta, disciplinată, ordinele.

— Am să ţi-l dau pe Johann Moritz ca să-l tratezi ca pe bărbatul dumitale ! Peste o lună să mi-l aduci sănătos ! Vreau să-l văd şi eu, înainte de a-l trimite înapoi la unitate. El are nevoie

[1] Soră. (germ.)

de o femeie care să-i fie iubită, soră şi mamă totodată !

— Înţeleg, domnule doctor ! a zis Hilda.

Hilda era o fată scurtă şi durdulie, cu obrajii roşii, bucălaţi. Avea douăzeci de ani. Doctorul o examina cu satisfacţie. Ea părea să aibă şi tandreţea necesară lui Moritz. Privindu-i părul, medicul îşi spunea : « E bine şi că e blondă. O brunetă n-ar fi recomandabilă în cazul pacientului nostru. Blondele calmează prin simpla lor prezenţă ! »

— Pentru aceasta capeţi un concediu de 14 zile ! a zis medicul. În tot timpul ăsta, te ocupi numai de el. Mîncare luaţi de la spital, dar să găteşti şi acasă ! El are nevoie de mîncare gătită cu dragoste, nu de mîncare de la cazan !

— Înţeleg ! a zis Hilda, mîndră de misiunea pe care o primise ; ştia că toate colegele ei vor fi geloase.

— Ai camera separată de a mamei dumitale ?

— Sigur că am ! a răspuns Hilda înroşindu-se.

— Băiatul cred că-ţi place, a zis medicul şi, fără să mai aştepte răspunsul infirmierei, a ordonat :

— Să-mi faci foaia de ieşire pentru el şi foile de concediu pentru amîndoi ! Scrie şi un bon de alimente pentru 30 de zile, două persoane, cu suplimente categoria A ! Mi-aduci totul la semnat !

— *Jawohl !* [1] a zis Hilda şi i-a deschis uşa.

În prag, doctorul s-a oprit, s-a uitat la Moritz şi a spus grăbit :

— La revedere, băiatule, şi fă-te sănătos !

85

Johann Moritz a privit în curtea spitalului. Ningea. În fund, se vedea gardul de sîrmă ghimpată al lagărului. A stat mult la fereastră, pînă cînd două mîini reci i-au acoperit ochii, pe la spate. El s-a întors. Era Hilda. Uitase de ea şi de ce spusese doctorul.

— Îmbracă-ţi tunica şi vino la casierie, să-ţi iei solda ! a zis

[1] Desigur ! (germ.)

Hilda. Foaia de ieşire din spital şi cea de concediu sînt la mine. Şi concediul meu este iscălit !

Hilda vorbea repede. Ea i-a ajutat lui Moritz să-şi încheie tunica. A băgat mîna sub puloverul lui şi i l-a aranjat la piept. Johann Moritz i-a simţit mîna pe piele şi a avut senzaţia că e o mînă familiară, pe care o recunoaşte. Ea îl îmbraca, ca şi cum el ar fi fost de multă vreme bărbatul ori copilul ei. Pînă atunci, Hilda fusese distantă şi rece cu el. Îi aducea medicamentele, îi lua temperatura şi pleca. Acum era prietenoasă şi intimă. Mai intimă chiar decît fuseseră cu el Suzana şi Iulişca. Johann Moritz simţea că Hilda e îndrăgostită de el. S-a îndrăgostit brusc : la ordinul doctorului. Ea îl iubea. Îşi ţinea promisiunea pe care o făcuse superiorului ei. Mîna care atinsese pieptul lui Moritz şi care îi aranjase puloverul şi îi închisese nasturii de la tunică era mîna unei femei îndrăgostite, a unei amante şi a unei surori. Aşa cum ceruse doctorul.

— Doctorul a aprobat să luăm un pat de la spital ! a zis Hilda. Unul mare, alb, de la chirurgie. Cu două pături de lînă. Al meu era prea mic pentru două persoane !

Hilda se gîndea la pat.

— Doctorul zice că nu trebuie să te înfierbînt prea tare, a spus ea. E şi normal ! Tu ai fost bolnav grav. Dar după o săptămînă de regim, de mîncare bună şi de odihnă, va fi cu totul altfel !

— Ce va fi cu totul altfel ? a întrebat Moritz.

Ea s-a oprit şi l-a sărutat pe buze, repede.

— Lasă că vezi tu !

Johann Moritz şi-a încasat solda. Nu se simţea fericit. Execută un ordin. Ordinul nu era să lucreze la cazemate, ori la fabrica de nasturi, ori la paza lagărului. I se ordonase să se ducă cu Hilda şi să facă dragoste cu ea timp de o lună, ca să se vindece psihic şi fizic. Era un ordin frumos. Dar era un ordin ! Şi el nu se bucură de nici un ordin !

86

— Ştii că dacă ne cununăm aş mai primi încă 14 zile de concediu ? a întrebat Hilda, după o săptămînă de convieţuire cu Johann Moritz.

El s-a uitat la ea lung, cu priviri calde.

— Nu mi-ai spus ieri că vrei să te însori cu mine ?

— Aşa este ! a confirmat Moritz.

Îşi amintea acum că în ajun băuseră, el, cu Hilda şi cu mama ei, cinci sticle de vin.

— De ce să nu ne căsătorim ? a zis Hilda. Dacă ne grăbim, primim concediu în continuare. Şi tu o să ai o prelungire de concediu, nu numai eu. Ni se dau o locuinţă, mobilă şi un ajutor de două mii de mărci ! Tu n-o să mai trebuiască să dormi la cazarmă decît în zilele cînd eşti de serviciu. M-am sfătuit şi cu mama, şi cred că cel mai bun lucru ar fi să ne căsătorim imediat !

Moritz tăcea. Hilda a crezut că el nu vrea să piardă din concediu, făcînd formele de căsătorie acum.

— Tu n-ai nevoie să te deranjezi cu nimic, a zis ea. Rămîi acasă ca şi pînă acum şi-ţi petreci concediul în linişte. Toate formele la *Standesamt, la Wohnungsamt, la Ernährungsamt, la Arbeitsamt, la Polizeiamt* [1] şi la toate autorităţile le fac eu ! Ştiu că tu nu vrei să-ţi strici concediul !

Johann Moritz a fost de acord. Argumentele Hildei erau logice. Nu puteau avea decît avantaje dacă se căsătoreau. Şi s-au căsătorit. Au primit o locuinţă de trei camere, cu baie şi cu bucătărie. Au primit două mii de mărci. Au primit cupoane pentru lenjerie de pat, de corp. Au primit mobilier, veselă, lemne şi cărbuni, vin şi carne pentru nuntă, un radio şi multe alte lucruri.

— Ar fi fost o prostie să nu ne căsătorim, cînd avem atîtea avantaje ! a zis Hilda, ajutîndu-l pe Johann Moritz să-şi îmbrace uniforma, ca să plece la cazarmă. Nu e mai bine să dormi acasă decît la companie ?

[1] Oficiul stării civile, Serviciul de locuinţe, Biroul de aprovizionare, Biroul muncii, Poliţie. (germ.)

— Sigur că e mai bine ! a răspuns el.

— Şi seara nu e mai bună mîncarea pe care o gătesc eu decît ce mănînci la prînz la cazarmă ?

Hilda era încîntată.

— Peste două luni, cînd o să declar că sînt gravidă, capăt un concediu, şi atunci o să mănînci şi la prînz acasă ! a zis Hilda. Atunci o să primim şi multe alimente : femeile însărcinate capătă trei cartele ! Ai să mănînci foarte bine. Ştii că aş vrea să te văd gras !

Johann Moritz a zîmbit şi a zis :

— Tu eşti o fată bună, Hilda !

87

La postul de jandarmi din Fîntîna a sosit o circulară în dublu exemplar, care trebuia afişată. Plutonierul Nicolae Dobrescu a citit-o :

Evreul Moritz Ion, zis Johann, zis Iacob, zis Iankel, este căutat de toate poliţiile din ţară. El a evadat dintr-un lagăr de muncă. Cine îi va da găzduire sau ştie unde se află şi nu anunţă autorităţile va fi pedepsit cu închisoare.

În colţul din dreapta al afişului, tipărit cu litere groase, era fotografia din faţă şi din profil a lui Johann Moritz.

Şeful de post s-a uitat la ea şi şi-a spus : « Vasăzică individul este într-adevăr evreu ! » Şi a chemat soldatul.

— Ia-ţi arma şi adu-mi imediat la post pe mama şi pe tatăl evreului ! a ordonat el. Afişul lipeşte-l afară pe uşă ! Să-l lipeşti bine, să nu-l rupă vîntul !

În sat ningea. Şeful a privit pe fereastră uliţa. Prin faţa postului trecea preotul Alexandru Korugă. Mergea adus de spate, cu geanta subţioară.

După scurt timp, soldatul s-a întors.

— Am adus-o numai pe femeie ! a raportat el. Bătrînul e bolnav !

Şeful s-a supărat. El voia să-i ancheteze pe amîndoi.

— Dacă daţi ordin, îl aduc în spate ! a zis soldatul. Pe picioa-

rele lui, nu poate veni ! Am dat pătura la o parte şi m-am uitat la el : era cu tot trupul umflat ca o băşică !

Şeful s-a gîndit o clipă. Pe urmă a renunţat să-l mai anchete pe bătrîn şi a ordonat să intre femeia, care aştepta la uşă.

Aristiţa a dat buzna în birou, vînătă de mînie.

— De ce trimiţi jandarmul să m-aducă cu arma de la spate, ca pe-o ucigaşă ? Nu mai ai hoţi şi ucigaşi să-i aduci la post cu baioneta la spate şi-ai început să arestezi oameni cinstiţi ? Sau sînt eu o ucigaşă ?

Aristiţa clocotea. Cînd a intrat jandarmul în casă şi a ridicat-o, ea era hotărîtă să-i scoată şefului de post ochii.

— Tu nu eşti o ucigaşă ! a zis şeful. Dar fiul tău e căutat de toate poliţiile din ţară !

Aristiţa s-a uitat la afişul pe care i-l întindea el şi, cînd a văzut chipul băiatului ei, i-au dat lacrămile.

— Cum a slăbit, săracul ! a zis ea.

În afară de faptul că Ion era slab, deci o ducea prost, pe ea n-o mai interesa nimic.

— Citeşte ! a zis jandarmul.

— De ce să citesc ? a spus ea, ştergîndu-şi ochii. Îi văd poza şi ştiu că rabdă de foame ; poate îl mănîncă păduchii, e bătut şi închis. Altfel n-ar fi atît de slab. Ce vrei să mai citesc ? Mie mi-ajunge !

Şeful a dat să-i citească circulara cu voce tare. Aristiţa l-a întrerupt de la primul cuvînt.

— Mai citeşte o dată, şefule ! Poate că n-am înţeles eu bine ! Ai zis « evreul Moritz Ion », nu-i aşa ? Dac-ai citit bine, atunci ăsta nu-i băiatul meu : eu n-am băiat evreu !

Şeful i-a întins afişul. Aristiţa s-a înduioşat din nou, văzînd cît de slab e băiatul ei.

— El este ? a întrebat jandarmul.

— El este, sărmanul ! a zis Aristiţa. Nu le-ar mai ierta Dumnezeu păcatele celor care l-au închis !

— Dacă-l recunoşti, de ce mai susţii că nu-i evreu ? Pierdem timpul. Mai bine ascultă ce-ţi citesc ! Ce spui tu tot n-are nici o valoare. Tu eşti o persoană particulară. Eu cred numai ce spun documentele. Ăsta e un act care vine de la autoritate. Deci e sfînt ! Şi el zice că fiul tău e evreu !

— Dacă mai spui o dată că fiul meu e evreu, să ştii că-ţi scot ochii ! a zis Aristiţa. Nu vezi cît sînt de amărîtă ? Bietul băiat ! A plecat frumos ca un brad, şi-acuma e numai piele şi oase !

— Nu insulta autoritatea ! a strigat la ea jandarmul. Îţi fac proces de ultraj în exerciţiul funcţiunii !

— Pe Ion l-am făcut eu şi cu bărbatul meu, nu l-a făcut autoritatea ! a strigat şi Aristiţa. Eu l-am purtat în pîntece şi l-am alăptat, nu autoritatea ! Eu ştiu că el nu e evreu !

— Ministerul de Interne spune textual în circulară că Moritz Ion e evreu !

— Să vină Ministerul şi să mi-o spună mie în faţă, să vedem dacă-ndrăzneşte s-o facă ! Îl scuip în ochi, dac-o zice că ştie mai bine decît mine ce-am purtat eu în pîntecele meu !

— Dar tu eşti româncă curată ? a întrebat jandarmul. Sau poate bărbatu-tău e evreu ! Unul din voi trebuie să fie ! Aici e un act oficial. Poate nu ştiţi voi că sînteţi evrei !

— Eşti beat ? a sărit Aristiţa ca arsă. Ce, nu ştiu eu la ce icoană mă-nchin ?

— Nu-i vorba de icoană, a zis jandarmul. Poţi să fii şi evreu creştin ! Aici e vorba de sînge.

— Sîngele meu şi-al bărbatului meu e sînge de creştin ! Păgîni sînt cei care mi-au luat băiatul şi-l chinuiesc prin închisori !

— Eşti sigură că bărbatul tău e creştin ? a întrebat şeful insinuant. În atîţia ani de trai împreună ai fi putut vedea ceva ! La bărbaţi e mai uşor să se facă dovada decît la femei ! Sau nu-l cunoşti cu amănuntul ?

— Îmi spui că nu ştiu cu cine am dormit alături treizeci şi cinci de ani ? a urlat Aristiţa. Şi o curvă ştie ce barbat îi intră-n aşternut, şi tu-mi spui mie c-am dormit cu bărbatu-meu treizeci şi cinci de ani fără să-l cunosc ? Ştie autoritatea mai bine cine-i bărbatu-meu ? Autoritatea şi tu, un pîrlit de jandarm, veniţi să-mi cereţi socoteală de ce-am rodit eu în pîntece şi pe cine-am alăptat eu cu ţîţele mele ?

Ochii Aristiţei au fixat călimara de pe birou. Vedea roşu. Călimara pe care voia s-o înşface ca să-i crape cu ea capul jandarmului era roşie. Pereţii erau roşii. Şi jandarmul era tot roşu. Şeful de post a simţit că ea se uită la călimara de metal şi a luat-o de pe marginea biroului, trăgînd-o spre el. Degetele Aristiţei strîngeau stofa fustei cu furia cu care ar fi vrut să strîngă gîtul autorităţii. Cînd călimara i-a dispărut din faţă, ea a simţit că îi e luată ultima armă pe care ar mai fi putut s-o apuce.

Aristiţa a scrîşnit din dinţi. Pe urmă şi-a apucat poalele fustei cu amîndouă mîinile şi le-a dat peste cap. Fustele lungi şi creţe

ale Aristiței au zburat, umflate ca de furtună, pînă în creștet. Și cămașa i se ridicase. Trupul, cu pielea măslinie și zbîrcită, a rămas gol. Sînii atîrnau ca două pungi goale și înnegrite. Șeful postului a văzut, o clipă, goliciunea Aristiței, și din față, și din spate, și a închis ochii. Ușa biroului s-a izbit apoi cu furie. Pereții s-au cutremurat. Din tavan au căzut pe masă bucăți albe de tencuială. Aristița plecase. Vocea ei răsuna ca un claxon răgușit în urechile șefului :

— Asta-i răspunsul meu ! Lingeți-l tu și cu autoritatea, pe rînd !

88

Ajunsă acasă, Aristița și-a azvîrlit șalul de pe umeri și s-a așezat în fața focului. A aruncat lemne pe jeratic și a privit cum se înalță flăcările lungi și roșii. Din ochi îi curgeau lacrămi. « Lui bărbatu-meu n-am să-i spun » — s-a gîndit ea. « E bolnav și nu trebuie să-l mai necăjesc ! »

Aristița a întors capul. Bătrînul dormea cu fața în sus. Ea îl privea printre lacrămi și se gîndea la Ion, pe care autoritatea și jandarmii îl chinuiesc de cinci ani prin închisori, fiindcă îl cred evreu. Dacă ar fi evreu, n-ar sta închis. Dar Ion e prostănac și se încrede în toată lumea ! Dacă l-au bătut ca să spună că e evreu, el a spus. Și autoritatea a luat-o de bună !

Aristița a stat cu capul între palme și a plîns. Pe urmă n-a mai putut să rabde. Trebuia să-i spună și bărbatului ei că fotografia fiului lor e tipărită pe afișe verzi, ca acelea care se aruncă la alegeri, și e lipită pe ușa postului de jandarmi. « Lui n-am să-i spun că Ion e slab ca un ogar, l-ar îndurera prea tare. Dar am să-i spun cum a zis șeful că Ion e evreu ! »

— Iancule ! a strigat Aristita. Scoală că n-ai să mai poți dormi la noapte, dacă dormi acum !

Bătrînul n-a răspuns. « Niciodată nu răspunde, cînd îl deștept din somn. Dar nu doarme. Stă cu ochii închiși și aude tot. Îi e lene să răspundă ! »

— Iancule ! a zis ea tare. Șeful de post mi-a spus că tu ești

evreu ! Ce crezi tu de-obrăznicia asta ? Dar să ştii că şi eu i-am răspuns şefului cum i se cuvenea !

Aristiţei i s-a părut că bărbatul ei zîmbeşte. Se certaseră mult în cei treizeci şi cinci de ani de căsnicie. Însă ei el i-a fost totdeauna drag. Îl certa doar că era prea moale şi prea bun. Îl păcăleau toţi ! Dar ea tot îl iubea. În clipa asta mai ales, Aristiţa îşi iubeşte bărbatul cu toată căldura inimii.

— Iancule, dacă pînă mîine nu te faci sănătos, eu mă duc la oraş şi-ţi aduc un doctor, ca să te vadă ! a zis ea. Am să vînd purcelul şi o să-i plătesc doctorului. După ce te faci tu bine, cumpărăm noi altul ! Trebuie să te faci sănătos, dragule !

Bătrînul n-a răspuns nici acum.

— Deschide ochii, Iancule, că vreau să-ţi dau o ţigare ! a zis ea. Mai am încă una pentru tine, ascunsă !

S-a sculat şi a luat de la grindă ţigarea pe care o pusese acolo pentru el.

— Ai chibrituri lîngă tine ? a întrebat ea, apropiindu-se cu ţigarea, ca să o pună între buzele bărbatului, aşa cum făcea uneori dimineaţa, cînd erau îndrăgostiţi unul de altul.

Ştia că el nu deschide ochii, dar ţuguiază buzele cînd simte ţigarea aproape de gură.

Acum, buzele umflate ale bătrînului erau nemişcate. Nu s-au mişcat nici măcar cînd Aristiţa le-a atins cu ţigarea.

— Ce-i cu tine, Iancule ? a spus femeia, scuturîndu-l de umăr.

Palma ei a simţit prin cămaşă carnea rece a bărbatului. Ea i-a pipăit fruntea. Era rece ca gheaţa. Bătrînul murise.

Aristiţa a început să ţipe. Pe urmă a vrut să iasă din casă, dar s-a întors lîngă mort. Cu băţul de chibrit pe care-l avea în mînă, şi cu care voise să-i aprindă ţigarea, ea a aprins o lumînare la capul lui. Plîngea tare, cu sughiţuri, fiindcă ştia că tot n-o aude nimeni cum plînge.

89

Aristiţa a plîns pînă cînd a răguşit. Acum bocea în şoaptă. Îi obosiseră şi buzele. Ea a plîns mai departe la capul mortului,

fără glas. Plîngea numai în gînd. Jalea îi era la fel de mare. Numai că era mută, şi lacrămile secaseră.

La urmă, a obosit şi gîndul. Plînsul a încetat. În clipa aceea, Aristiţa s-a pomenit singură. Cînd plîngea, parcă mai era cineva alături. Ar fi vrut să înceapă din nou, dar nu mai putea să plîngă. S-a ridicat, a pus lemne pe foc. În cameră era întuneric. Aristiţa a aprins lampa, minunîndu-se că nu-şi dăduse seama pînă atunci că se făcuse noapte.

A pus apă la fiert, pentru bucatele de seară. Aşa ca în fiecare zi. Apoi a tras perdelele la ferestre. După ce a terminat cu toate, s-a simţit şi mai singură. Era ameţită. Sfîrşită.

A privit faţa mortului. Aristiţei nu-i era frică de morţi. În noaptea aceea avea să doarmă singură, cu mortul în cameră. Şi-n următoarele trei nopţi, pînă îl îngroapă, ea are să doarmă şi are să stea în casă singură cu mortul.

Aristiţei i-au venit în minte cuvintele jandarmului : « Poate bărbatul tău este evreu ! »

Rămăsese în mijlocul camerei, cu mîinile încrucişate pe piept, şi nu ştia de ce să se apuce. Apa fierbea ; ei nu-i era foame. Patul era alături, desfăcut, şi s-ar fi putut culca. Dar nu-i era nici somn. Totuşi, ceva trebuia să facă. Creierul şi trupul îi erau răscolite şi excitate de durere. Ele nu se puteau linişti : le trebuia o activitate. Mai era şi singurătatea. Aristiţa s-a gîndit din nou la cuvintele jandarmului.

Ea a tras mai bine perdelele la ferestre. Pe urmă s-a apropiat de pat, unde zăcea mortul. Jandarmul parc-ar fi fost lîngă ea şi-i spunea : « Poate bărbatu-tău e evreu ! » Aristiţa a privit faţa mortului. A dat pătura la o parte : el era umflat. Aristiţa s-a uitat la cămaşa şi la izmenele groase, pe care le spălase de atătea ori şi le cîrpise cu mîinile ei. A desfăcut cingătoarea izmenelor şi le-a tras jos, pînă la genunchi. Pielea mortului era vînătă.

— De ce să-mi fie ruşine ? a zis Aristiţa cu voce tare. E doar bărbatul meu !

Şi-a adus aminte de timpul cînd erau tineri amîndoi şi cînd îl vedea gol lîngă ea. Acum trupul barbatului era vînăt. Aproape albastru. « Poate bărbatu-tău e evreu ! » Ea a atins cu degetele părţile bărbăteşti ale mortului. Şi ele erau tot vinete, ca ochii, ca nasul, ca buzele. Şi erau reci. Mîinile Aristiţei s-au tras înapoi. Ea s-a scuturat şi a legat la loc izmenele mortului, cu grabă. L-a

acoperit cu pătura. Pe urmă s-a ridicat în picioare şi şi-a făcut cruce.

— Mulţumesc, Doamne, că m-ai oprit la timp ! a zis.

S-a închinat din nou.

— Dacă priveam, intram în iad. Săvîrşeam mare păcat ! Dar n-am privit. N-am văzut nimic. Nici nu vreau să văd şi să ştiu dacă e evreu. Nu vreau !

Aristiţa s-a întors către mort.

— Iartă-mă, Iancule — a zis ea plîngînd —, îţi jur că n-am văzut nimic ! Nici nu voiam să văd. Atît de păcătoasă n-am fost niciodată ! Iancule, dragule, tu mă ştii doar ! Jandarmul şi autoritatea mi-au băgat în cap gîndul păcatului, arde-i-ar focul iadului pe-amîndoi !

90

Soldatul Johann Moritz străbate străzile oraşului, escortînd cinci prizonieri. E ora şapte dimineaţa. Cînd trecut prin faţa casei lui, Hilda a ieşit la fereastră şi i-a făcut semn cu mîna. Ea avea copilul — pe Franz — în braţe. Moritz a auzit vocea Hildei :

— Acela e tatăl tău ! Priveşte : are puşcă şi cască !

Franz n-are decît trei luni şi nu vede că Moritz are puşcă şi escortează prizonieri prin oraş. Dar Hilda îi arată în fiecare dimineaţă acest tablou, pentru ca el să fie mîndru de taică-său. Ea este mîndră.

Johann Moritz s-a gîndit tot restul drumului la copil şi la Hilda. După ce au ieşit din oraş, prizonierii au trecut printr-o pajişte. Moritz mergea în urma lor tăcut, cu puşca pe umăr. Apoi au intrat, în grup, sub un pod. Aici era şantierul unde lucrau în fiecare zi. Soldatul Moritz a venit după ei.

Cînd au ajuns pe albia uscată de sub pod, prizonierii s-au întors spre soldat, rîzînd zgomotos. Aici nu-i vedea nimeni.

— *Salve, sclave !* Cum ai dormit ? a întrebat unul dintre prizonieri, strîngîndu-i prieteneşte mîna lui Moritz.

Era Joseph.

— *Salve, sclave !* a răspuns Moritz şi a dat mîna cu toţi ceilalţi.

Apoi şi-a rezemat arma de o piatră, şi-a descheiat mantaua şi a scos din buzunare cinci pachete de ţigări.

— Îţi mai rămîn dator 15 mărci, a zis Moritz, dîndu-i ţigările lui Joseph. Săpun n-am putut cumpăra. Poate aduc mîine.

Din geanta pe care o avea atîrnată la şold, sub manta, a mai scos o pîine şi i-a întins-o tot lui Joseph. Prizonierii s-au aşezat pe jos şi au început să fumeze. Moritz şi-a aprins şi el o ţigare.

În fiecare dimineaţă, de cînd lucrează la repararea podului, ei se odihnesc şi rîd împreună cu Moritz. Pe urmă lucrează pînă la prînz. Asta e cea mai frumoasă oră a zilei, şi pentru prizonieri, şi pentru Moritz. Acum le dă scrisorile pe care le primeşte pe adresa lui din Franţa, ţigările, pîinea şi lucrurile pe care le cumpără el din oraş pentru ei.

Uneori îi ajută şi Moritz la lucru. Se fereşte, ca nu cumva să-l vadă cineva, dar o face cu plăcere. Ei nu-l lasă. Lui însă îi e milă de ei. Toţi cinci sînt intelectuali şi nu se pricep. El ia tîrnăcopul şi le arată. Mîinile lui fac lucrul mai bine. El e învăţat cu munca asta.

— Jean, azi vreau să discut ceva serios cu tine ! a zis Joseph.

Ceilalţi patru s-au sculat şi s-au apucat de lucru. Se auzeau tîrnăcoapele şi sapele lovind piatra.

— Noi evadăm, a zis Joseph, după ce a rămas singur cu Johann Moritz. Nu astăzi, dar zilele-astea o să evadăm toţi cinci !

Moritz s-a uitat la francez : credea că vrea să glumească. Însă Joseph nu glumea.

— Ce rău v-am făcut eu, ţie şi celorlalţi, ca să evadaţi ? Vreţi să mă băgaţi la puşcărie pentru toată viaţa ?

Moritz îsi stăpînea încă mînia.

— Tu ştii că eu n-am inima să vă-mpuşc dacă fugiţi ! Nu pot ! Şi, dacă nu trag, intru la puşcărie. Eu cred, totuşi, că ai glumit !

— N-am glumit, a zis Joseph. Noi trebuie să evadăm. Dar tu nu intri la puşcărie !

Moritz nu voia să-l mai asculte.

— Anunţ la companie să mă schimbe ! a zis el. De mîine-dimineaţă nu mai vin cu voi la pod. Asta fiindcă vreţi să evadaţi. Eu nu vreau nici să vă-mpuşc, nici să-nfund puşcăria. Eu n-am împuşcat pe nimeni ! Şi la puşcărie am stat destui ani în viaţa

mea ! De mîine nu mai vin cu voi. Cînd n-o să fiu eu, puteţi evada. Treaba voastră !

— De ce nu mă laşi să-ţi spun planul nostru ? a întrebat Joseph. Tu trebuie să evadezi cu noi !

— Eu n-am de ce evada ! a zis Moritz cu asprime. Eu am nevastă şi copil ! Eu nu sînt închis ! Dacă aş fi închis, aş evada !

— Şi tu eşti închis, Jean ! a zis Joseph. Numai că tu eşti un sclav cu puşcă pe umăr, iar noi sîntem sclavi fără puşcă. Sîntem toţi la fel. Tu trebuie să evadezi cu noi !

— De mîine-dimineaţă nu mai vin cu voi ! a zis Moritz, aprinzîndu-şi o ţigare.

Era acum vînăt de supărare.

— Noi îţi vrem binele, dragă Jean ! a spus Joseph. Tu ştii că războiul este pe terminate. Aliaţii înaintează. Îţi dai dai seama că dacă te găsesc în uniformă de SS e rău pentru tine ? Au să te ţină închis zece ori douăzeci de ani !

— Nu căuta să mă prosteşti ! a zis Moritz. Aliaţii, dacă vin, n-au de ce să mă-nchidă. Eu n-am făcut nici un rău ! Şi la radio spune că aliaţii sînt oameni drepţi !

— Tu eşti duşmanul lor, Jean ! Eşti inamicul Franţei, al patriei mele, şi al tuturor naţiunilor aliate !

— Eu, duşmanul Franţei ? a întrebat Moritz cu mînie. De-aia vă cumpăr eu pîine şi ţigări, şi vă fac tot ce vreţi ?

Moritz a aruncat ţigarea, apoi şi-a aprins alta, ca să se liniştească, făcînd ceva cu mîinile.

— Nu ştiam că voi mă socotiţi duşmanul vostru. Eu mă socoteam prieten cu voi !

— Tu eşti prieten cu nemţii şi lupţi pentru ei ! a zis Joseph. Tu eşti soldatul lui Hitler. Asta nu trebuie s-o uiţi !

— Cînd am o sticlă, o beau cu nemţii, la cazarmă, sau cu voi, aici, sub pod ? a întrebat Moritz, înfuriat iar. Răspunde, Joseph : cu cine fumez eu tutunul pe care-l am ? Cu cine stau eu de vorbă şi cui îmi spun eu durerile inimii ? Nu le spun niciodată nemţilor, la cazarmă. Vi le-am spus numai vouă. Fiindcă sînt prieten cu voi. Dar voi ziceţi că eu vă sînt duşman. Ziceţi că sînt prietenul nemţilor. M-aţi văzut voi vreodată pe mine stînd cu nemţii ca-ntre prieteni ? Eu n-am fost prieten decît cu voi !

Mîinile lui Moritz tremurau cînd duceau ţigarea la gură.

— Voi ziceţi că aliaţii au să mă bage la puşcărie pe douăzeci de ani. Poate chiar francezii au să mă bage, nu-i aşa ?

— Aşa este ! a zis Joseph. Dacă trupele franceze vin aici, ele te vor aresta !

— Dacă-i aşa, atunci înseamnă că a murit dreptatea sub soare ! Şi n-o n-o să-mi pară rău, nici dacă mă-mpuşcă ! De ce să mai trăieşti, cînd nu e dreptate pe lume ? Cînd tu şi cu ceilalţi îmi spuneţi că c-am fost şi că vă sînt duşman ? De mîine, eu nu mai vin la pod. Dacă vreţi să evadaţi, treaba voastră, n-aveţi decît s-o faceţi ! Eu nu mă amestec. Nu vă opresc. Dacă vă pot ajuta cu ceva fără să intru la puşcărie, vă ajut. E o faptă bună să ajuţi un prizonier care vrea să scape. Asta o fac. Dar nu fug cu voi şi nici nu vreau să intru la puşcărie pe viaţă pentru voi !

— Nu aşa se pune problema, a zis Joseph. Noi vrem să te salvăm şi pe tine. Asta e prietenie. Vrem să te luăm cu noi în Franţa !

— Eu am nevasta şi copilul aici ! a zis Moritz. Nu pot să vin cu voi !

— În cîteva luni, aliaţii ajung aici. Atunci îţi luăm nevasta şi copilul şi-i aducem şi pe ei în Franţa. Eu am o fermă lîngă Paris. Stai la fermă. Tu eşti plugar, ai să ai grijă de gospodărie. Ai să strîngi bani şi-ai să-ţi cumperi pămînt şi o casă. Franţa e frumoasă şi oamenii sînt buni, ai să vezi ! Ce vrei să faci tu aici, în Germania, după ce se termină războiul ? Hai să evadăm împreună !

— Eu nu evadez ! a zis Moritz.

— Nevestei tale îi lăsăm bani de cheltuială, ca să aibă cu ce trăi, pînă cînd venim s-o luăm cu noi în Franţa ! a zis Joseph. Am şi strîns bani pentru ea : cinci mii. În cîteva luni ne-ntoarcem şi-o luăm. Franţa îţi va fi recunoscătoare, dacă tu salvezi astăzi cinci prizonieri francezi ! Ce răspunzi la toate astea ?

Johann Moritz n-a răspuns nimic. Toată ziua s-a gîndit la ferma din Franţa. A căutat să-şi închipuie pămîntul pe care o să-l cumpere el acolo, casa pe care o să şi-o facă şi viaţa pe care o s-o ducă, împreună cu Hilda şi cu Franz. « O să mai am şi alţi copii ! » — şi-a zis el. « Aş vrea să am o fetiţă, ca s-o cheme Aristiţa, ca pe mama ! » Moritz a zîmbit vieţii lui viitoare. Pe urmă s-a întunecat şi a zis cu voce tare :

— Eu nu evadez !

91

Hilda l-a întîmpinat pe Johann Moritz în prag. Era îmbrăcată de mers la cinematograf. Moritz nu ştie ce film a văzut : gîndurile lui erau în altă parte. Îşi aminteşte doar de *Wochenschau* [1]. Arăta luptele de pe front. Tancuri sfărîmate, case arse, oameni morţi. Frontul era acum aproape de graniţele Germaniei. Cînd au ieşit de la cinematograf, Johann Moritz tăcea. Ea a observat că el este mohorît şi l-a întrebat dacă e bolnav. Moritz n-avea chef de vorbă.

Înainte de a se culca, el l-a privit pe copil, în leagăn. Pe urmă a intrat în pat, dar nu putea să adoarmă.

— Hilda, dacă Germania pierde războiul, ce facem noi ? a întrebat el.

— Germania nu pierde războiul ! a răspuns Hilda.

Moritz s-a gîndit la luptele de pe front pe care le văzuse la cinematograf, la hartă, la Joseph, la copilul din leagăn. Şi a zis :

— Hilda, eu ştiu că Germania nu pierde războiul. Dar, dacă se-ntîmplă să-l piardă, ce facem noi ? Pe mine o să mă ia prizonier. Cu ce-o să trăiţi tu şi Franz ?

— Sau învingem, sau murim pînă la ultimul ! a zis Hilda. Nici un german adevărat nu va accepta să trăiască într-o Germanie ocupată !

— Şi dacă nu murim ? a întrebat iar Johann Moritz.

— Vom muri luptînd, a zis Hilda. Cine nu cade în luptă, cînd totul e pierdut, se sinucide !

— Asta se va întîmpla cu bărbaţii, a zis Moritz. Dar ce-au să facă femeile ?

— Şi femeile au să facă la fel ! a zis Hilda. Eu am să fiu prima care să se sinucidă, împreună cu copilul meu, dacă va fi să pierdem războiul ! N-am să supravieţuiesc nici o oră înfrîngerii. Dar Germania nu pierde războiul ! Sigur n-o să-l piardă ! Cum să gîndeşti că am putea pierde ? Acum, noapte bună !

Hilda şi-a tras pătura peste cap.

[1] Jurnal săptămînal de actualităţi. (germ.)

Johann Moritz s-a gîndit la Hilda şi la Franz. Parcă-i vedea murind. Noaptea a visat că aliaţii au intrat în Germania şi erau în faţa casei lui, cu tancurile. A visat că Hilda a luat arma lui şi l-a împuşcat pe Franz în leagăn, apoi s-a împuşcat şi ea. Moritz s-a deşteptat leoarcă de năduşeală, ţipînd prin somn.

La fereastră era lumină. Se făcuse ziuă. Hilda dormea încă. Moritz s-a ridicat din pat încet, ca să n-o trezească, şi s-a dus la cazarmă. N-a cerut să fie schimbat, cum gîndise în ajun.

Văzîndu-l, francezii n-au zis nimic, dar s-au bucurat. Se temuseră că Moritz n-o să mai vină cu ei la lucru. Cînd au ajuns sub pod, Joseph a spus, ca de obicei :

— *Salve, sclave !* Cum ai dormit în noaptea asta ?

Johann Moritz avea în minte visele cu împuşcarea copilului şi sinuciderea Hildei.

— Joseph, a zis el, îmi juri tu că ai să-mi aduci nevasta şi copilul în Franţa, dacă nemţii pierd războiul ?

— Cum ajung aici trupele aliate, noi îi luăm şi ţi-i aducem la Paris. Îţi jurăm că facem asta !

Johann Moritz şi-a pus arma deoparte şi le-a povestit francezilor discuţia pe care o avusese cu Hilda, cînd s-au întors de la cinematograf.

— Dar dacă voi ajungeţi prea tîrziu, după ce ea şi-a împuşcat copilul şi s-a omorît ?

Francezii au promis că vor sosi cu prima coloană aliată. Lui Moritz i s-au umezit ochii.

— Dacă promiteţi că faceţi aşa, atunci vin cu voi ! a zis el. Cînd trebuie să evadăm ?

— Mîine-dimineaţă, a spus Joseph. Venim, ca de obicei, la lucru — şi nu ne mai întoarcem în lagăr. Să ştii că faci o faptă măreaţă pentru Franţa ! Franţa îţi va fi recunoscătoare !

— Nu fac nimic pentru Franţa ! a răspuns Moritz. Eu o cunosc pe Hilda : se ţine de cuvînt. Dacă n-o împiedic, se omoară cu copilul în braţe. Amîndoi. Hilda are inima de piatră !

— Dar în acelaşi timp serveşti Franţa ! a insistat Joseph.

— De ce spui tu că ştii mai bine decît mine ce am eu în suflet ? a zis Moritz. Cum crezi tu că am să evadez eu pentru Franţa ? Tu eşti om cu carte, ar trebui să înţelegi ! Eu nici nu ştiu cum e, Franţa ta ! Ce-am eu cu ea ? Eu îmi ştiu nevasta şi copilul în primejdie. Pentru ei evadez cu voi !

92

Scrisoare a lui Traian Korugă către tatăl său :

Tată, îţi scriu prin curierul diplomatic al Ministerului de Externe şi te rog să-mi răspunzi fără nici măcar un minut de întîrziere. Simt sunînd în mine toate soneriile de alarmă : mi-e frică să nu ţi se fi întîmplat ceva ! Rîzi de panica mea, numeşte-o isterie, dacă vrei ! Dar te implor să-mi răspunzi imediat ! Vreau să aflu dacă eşti în viaţă.

Romanul meu creşte. Am ajuns la capitolul IV *: la ceasul al treilea după moartea iepuraşilor albi. Sclavii tehnici sparg acum, pe toată suprafaţa pămîntului, candelele şi sting felinarele. Oamenii rătăcesc într-un întuneric vecin cu moartea...*

Vă îmbrăţişăm, pe tine şi pe mama. Traian şi Nora.

Ragusa — Dalmaţia, 20 august 1944

CARTEA A PATRA

93

Preotul Korugă i-a răspuns lui Traian imediat, anunţîndu-l că el şi preoteasa sînt în deplină sănătate şi că în Fîntîna toate sînt cum le-a lăsat. Numai Johann Moritz lipseşte şi tot nu se ştie nimic despre el. În timp ce bătrînul recitea scrisoarea, a apărut în curte procurorul George Damian. Venea să petreacă două zile cu preotul, la ţară ; trecea să-l viziteze aproape în fiecare săptămînă. Au plecat împreună să ducă scrisoarea la poştă.

— Uite ce alarmat este Traian ! a zis preotul, arătîndu-i din mers procurorului scrisoarea de la Ragusa.

Damian a citit-o şi a zîmbit.

— Traian e poet ! Exagerează ! a zis el. În afară de asta, cred că mai e şi surmenat.

În curtea primăriei era lume multă. Trăsura poştaşului nu plecase încă. Bătrînul a vrut să dea scrisoarea ; poştaşul a refuzat să o ia :

— Nu mai primim scrisori pentru străinătate ! Azi, la ora 6 după-amiază, România a capitulat ! Ţara este ocupată de ruşi. Regele a vorbit la radio !

Preotul Korugă a pus scrisoarea în buzunar.

94

Seara, ţăranii s-au adunat în curtea preotului Alexandru Korugă. Veniseră să ceară poveţe. Ruşii intraseră în oraşul vecin. Tîrgoveţii fugeau spre sate. Se povesteau lucruri înspăimîntătoare. Femei fuseseră violate şi spînzurate. Oamenii erau împuşcaţi pe străzi.

Preotul Korugă a apărut în ceardac. Ţăranii, apăsaţi de grijă, aveau chipuri întunecate.

— În fruntea ţării avem o altă stăpînire — a zis preotul —, mai rea decît cea de dinainte, fiindcă e o stăpînire străină ! Creştinii adevăraţi ştiu însă că toate stăpînirile pămîntene sînt aspre. Împărăţia cea desăvîrşită este în cer.

— Să ne tragem în păduri şi să luptăm mai departe împotriva cotropitorului ? a întrebat un ţăran tînăr. Ce ne sfătuiţi să facem, părinte ?

— Biserica nu-i îndeamnă pe creştini la luptă pentru cucerirea puterii lumeşti !

— Biserica ne sfătuieşte să întindem mîinile, ca să ni se pună lanţurile şi cătuşele ? a întrebat ţăranul. Biserica vrea ca noi să stăm cu mîinile în sîn şi să privim cum ne sînt batjocorite femeile şi ne sînt arse casele ? Noi aşa credem, că biserica nu poate să ne ceară asta ! Şi, dacă ne cere asta, noi nu mai sîntem cu biserica !

Ţăranii tineri au aprobat. Preotul Korugă rămăsese liniştit.

— Isus Hristos îi învaţă pe creştini să se supună stăpînirii care există. O să răspundeţi că stăpînirea nouă din Ţara Românească este o stăpînire crudă, păgînă şi străină ! Dar şi stăpînirea din ţara unde s-a născut şi a trăit Fiul Domnului era străină, crudă şi păgînă ! Gîndiţi-vă la miile de prunci care au fost tăiaţi în Iudeea, din porunca lui Irod împărat, după naşterea lui Isus Hristos ! Stăpînirea era crudă. Poate tot aşa de crudă ca şi stăpînirea comunistă. Dar Isus nu s-a răsculat împotriva ei, nici nu i-a sfătuit pe creştini să se răscoale. El a zis : « Daţi Cezarului ce este al Cezarului, şi străduiţi-vă, ca să dobîndiţi împărăţia cerului ! ».

— Sfinţia-ta vei face rugăciuni în biserică pentru Stalin ? a întrebat primul ţăran. Dacă te rogi pêntru Stalin înseamnă că te rogi pentru Anticrist. Şi noi nu mai călcăm în biserică !

— Dacă stăpînirea ţării îmi va porunci să fac rugăciuni pentru Stalin, aşa cum am făcut pînă acum pentru rege, eu mă voi supune. Stalin este un ateu şi un păgîn. Păgînii sînt însă tot oameni ! Şi sufletele lor sînt încărcate de păcate, fiindcă sînt rătăcite de la credinţa lui Isus. Preotul este dator să se roage pentru mîntuirea tuturor oamenilor, şi mai ales pentru sufletele păcătoşilor !

— Rugaţi-vă pentru Stalin, dar noi nu mai venim la biserică ! a zis ţăranul cel tînăr.

Îl chema Vasile Apostol. A întrebat iar, duşmănos :

— Şi dacă noi plecăm în pădure şi în munţi, ca să luptăm împotriva bolşevicilor, pentru libertate şi pentru omenie, atunci sfinţia-ta o să te rogi duminica în biserică pentru noi ?

— Preotul se va ruga pentru cei care luptă în păduri şi în munţi nu numai duminica, ci în fiecare zi, de două ori, fiindcă viaţa celor care se află în luptă este întotdeauna în mai mare primejdie, şi ei au nevoie de rugăciunile preoţilor şi de îndurarea Maicii Domnului !

În mulţime s-a făcut tăcere.

— Dacă faceţi rugăciune pentru noi, o să fiţi împuşcat, a zis Vasile Apostol.

— Asta nu este o pricină ca să încetez de a mă ruga pentru voi. Moartea nu-i înspăimîntă pe creştini !

— Noi plecăm în pădure, a zis Apostol. Înainte de plecare, vă rog să ne binecuvîntaţi şi să ne daţi sfînta împărtăşanie la toţi ! Nu se ştie dacă ne-mai întoarcem vreodată... Plecăm să luptăm pentru cruce şi pentru biserică !

— Dacă voiţi să luptaţi pentru cruce şi pentru biserică cu sabia, atunci faceţi mare păcat ! a zis preotul. Mai bine rămîneţi pe loc ! Biserica şi credinţa nu cu arma se apără !

— Vom lupta pentru România, care este o ţară creştină ! a zis Vasile Apostol.

El i-a împărţit pe ţărani în grupuri. Erau tot felul de oameni care se hotărîseră să plece în păduri. Cei mai buni din sat. Printre ei se aflau femei şi băieţi de şcoală. Toţi au îngenunchiat pe iarbă, în curtea preotului Korugă, şi el, din ceardac, a citit o rugăciune, apoi i-a binecuvîntat pe fiecare în parte.

— Te rog să-mi dai şi mie binecuvîntarea, a zis procurorul George Damian, îngenunchind în faţa preotului Korugă. Vreau să plec şi eu în pădure cu ei, ca să lupt pentru libertatea oamenilor şi pentru omenie !

— Biserica dă binecuvîntare tuturor celor care o cer, a zis preotul.

— Biserica binecuvîntează şi pe cei care pleacă să facă o faptă rea ? a întrebat procurorul. Sau eşti sigur că fapta noastră e bună ?

— Iubeşte şi fă tot ce vrei ! a zis preotul. Dacă fapta dumitale, George, porneşte din dragoste adevărată, fii fără teamă de păcat ! Eşti pe calea cea dreaptă !

Procurorul a sărutat mîna preotului Alexandru Korugă, aşa cum făcuseră şi ţăranii, şi a ieşit pe poartă, împreună cu grupurile care plecau spre pădure.

În casă, preoteasa Corina Korugă plîngea.

95

Au trecut două ceasuri de la plecarea ţăranilor şi a procurorului. Preotul a încercat să citească, pentru a-şi linişti sufletul. În bibliotecă au intrat însă, fără să bată la uşă, doi ţărani străini de sat, cu banderole tricolore la mînă. Amîndoi aveau pistoale. Preotul s-a prefăcut că nu le vede armele şi i-a întîmpinat zîmbind.

— Mi se pare că sînt chemat la primărie, a zis preotul cu voce tare, ca să-l audă preoteasa din camera vecină şi să nu se sperie că pleacă.

— Avem ordin să te ducem la Tribunalul Poporului ! a zis unul dintre ţărani cu glas puternic, încercînd să fie solemn.

Preotul s-a uitat spre camera unde ştia că e preoteasa. « Poate că n-a auzit. Ar fi bine să nu fi auzit ! » — şi-a zis el în gînd. Apoi a lăsat cartea pe fotoliu şi a ieşit.

Înainte de a părăsi curtea, a aruncat o privire înapoi. O privire de adio. Cei doi ţărani îl escortau, încadrîndu-l. El a ieşit pe poartă, păşind drept. Nu mergea ca prizonierii. Parcă atingea

cerul cu fruntea. Aşa a mers de acasă, pe uliţa mare a satului, pînă la primărie.

96

Tribunalul Poporului era condus de Marcu Goldenberg, care şedea pe scaunul primarului, în sala cea mare a primăriei.

Marcu Goldenberg are părul de pe cap ras. Aşa cum îl au ocnaşii. Ruşii îl eliberaseră din închisoarea unde îşi ispăşea pedeapsa pentru uciderea lui Lengyel abia de cîteva zile.

În dreapta lui, la masa primarului, şedea Aristiţa, mama lui Johann Moritz. A fost aleasă judecător, fiindcă este cea mai săracă « cetăţeancă » din Fîntîna. La stînga lui Marcu este Ion Călugăru. Cu cincisprezece ani în urmă, ucisese un jandarm, sfărîmîndu-i capul cu sapa. De aceea a fost şi el ales acum judecător.

Preotul Korugă, intrînd, i-a salutat. Marcu Goldenberg s-a uitat fix la el, dar n-a răspuns; Aristiţa şi Ion Călugăru au plecat privirile în pămînt, făcîndu-se că nu-l văd. Înainte mai fuseseră judecaţi şi alţii. Acum sala primăriei e goală. N-au rămas decît judecătorii şi cei doi ţărani cu banderole tricolore. Marcu Goldenberg l-a întrebat pe preot cum îl cheamă, ce vîrsta are şi care îi e meseria.

— Preot nu este o meserie ! a zis Goldenberg. Un cizmar face pantofi. Un croitor face haine. Fiecare lucrător produce ceva. Ce produce un preot ?

Aristiţa şi Călugăru priveau tot în pămînt. Ţăranii cu banderole au rîs în spatele preotului.

— N-ai nici o meserie, a zis Goldenberg. Este o crimă să nu fi învăţat nici o meserie pînă la vîrsta asta ! Ai trăit pe spinarea lucrătorilor !

Marcu Goldenberg avea obrajii galbeni ca lămîile. Buzele îi erau subţiri şi vinete. Preotul şi-a amintit că şi bătrînul Goldenberg, tatăl lui Marcu, avea buzele tot subţiri. Dar ele zîmbeau. Buzele lui Marcu sînt crispate.

— Ştii de ce eşti adus în faţa Tribunalului Poporului ? a întrebat Marcu Goldenberg.

— Nu ! a răspuns preotul.

— Răspunsul tipic al reacţionarilor ! a strigat Marcu înfuriat. Reacţionarul declară totdeauna că nu ştie pentru ce e judecat. Recunoşti că ai organizat bandele de fascişti care au plecat în pădure ?

— Nu am organizat bande ! a zis preotul. Recunosc că am făcut o rugăciune în curtea casei mele pentru tinerii din sat care mi-au cerut să mă rog lui Isus Hristos pentru ei.

— Nu ştiai că sînt o bandă de fascişti ? a întrebat Marcu. De ce ai făcut o rugăciune pentru ei, dacă nu eşti duhovnicul bandelor ?

— Eu ştiu numai că tinerii pentru care m-am rugat erau în mare cumpănă ! a zis preotul. Aveau nevoie de ajutorul Maicii Domnului. Şi eu m-am rugat Prea Curatei Fecioare să le lumineze calea cu lumina adevărului şi a dreptăţii !

— Tribunalul Poporului te condamnă la moarte prin spînzurare ! a zis Marcu Goldenberg. Eşti vinovat de organizare de rebeliune armată contra ordinii publice !

Aristiţa şi Ion Călugăru au ridicat privirile, speriaţi, şi s-au uitat la Marcu. Marcu scria şi nu i-a observat. Aristiţa şi Ion Călugăru şi-au întors ochii spre preot. Bătrînul Korugă le-a zîmbit blînd.

— Execuţia va avea loc mîine în zori, în faţa poporului ! a mai zis Marcu. Şedinţa Tribunalului Poporului se ridică !

97

Preotul Korugă a fost luat de braţ de cei doi ţărani cu banderole tricolore şi închis în staulul de vite al primăriei. Mai erau închişi acolo procurorul George Damian, care fusese prins înainte de a fi ajuns în pădure, Nicolae Dobrescu, şeful postului de jandarmi din Fîntîna, Vasile Apostol şi încă opt ţărani înstăriţi din sat. Toţi erau condamnaţi la moarte prin spînzurare şi trebuia să fie executaţi a doua zi, înainte de răsăritul soarelui. Aşa hotărîse Tribunalul Poporului.

În cursul nopţii, arestaţii au fost scoşi unul cîte unul din staul. Au fost împuşcaţi lîngă groapa de gunoi. Marcu Golden-

berg primise ordin să nu facă execuţii publice, pentru a nu răscula masele contra Armatei Roşii. Arestaţii au fost împuşcaţi de el personal, cu revolverul, pe la spate.

98

După miezul nopţii, Aristiţa a auzit bătînd la fereastră. Era Suzana, soţia lui Johann Moritz.

Glasul de-afară suna plîngător. Aristiţa şi-a închipuit că au intrat ruşii în sat şi i-au violat nora. Ştia că trebuia să sosească în Fîntîna o patrulă sovietică şi că ruşii siluiesc femeile, dar nu îngăduia ca întîia siluită să fie chiar nora ei, a judecătoriţei de la Tribunalul Poporului.

— Ce ţi s-a-ntîmplat ? a întrebat Aristiţa, deschizînd uşa.

— Părintele Korugă a fost împuşcat ! a zis Suzana.

— Nu-i adevărat ! a zis Aristiţa. Goldenberg vrea să-l spînzure mîine-dimineaţă în curtea bisericii ! Dar n-o să poată să-l spînzure. Mai sînt şi eu judecător aici în sat, nu e numai el ! Mîine-dimineaţă judecăm din nou procesul, şi preotului îi dăm drumul ! Am şi vorbit cu Ion Călugăru. Treci şi pe la preoteasă şi spune-i să doarmă liniştită !

— Părintele Korugă e mort ! a zis Suzana. Mi-au spus oamenii care-au văzut cum a fost împuşcat.

Aristiţa n-a vrut să creadă. Dar nici în casă n-a mai intrat şi a pornit cu Suzana spre primărie. Era îmbrăcată numai cum dormise. Noaptea era luminoasă. Cele două femei mergeau prin mijlocul drumului repede, fără să-şi vorbească. Suzana plîngea potolit, ştergîndu-din cînd în cînd ochii cu poalele rochiei. Aristiţa respira zgomotos, cu furie. S-a întors către noră-sa şi i-a strigat :

— Parcă eşti adormită, aşa mergi ! Ai bragă-n loc de sînge ?

Suzana a grăbit pasul, dar se gîndea că toată graba este zadarnică. Preotul era mort. Nimeni nu-i mai putea ajuta.

La primărie, luminile erau aprinse, dar nu era nimeni înăuntru.

— Să mergem în staul ! a zis Aristiţa. Eu sînt judecător şi am dreptul să întreb şi să aflu ce s-a-ntîmplat !

Staulul se vedea întunecat şi uşa părea încuiată, dar era numai închisă. Cînd a păşit înăuntru, Aristiţei i-a fost teamă.

— N-ai chibrituri ? a întrebat-o ea pe Suzana.

— Nu, mamă !

— Tu n-ai niciodată nimic ! a zis Aristiţa, furioasă. Nici cînd te-ai măritat n-ai avut nimic. Numai un prost ca băiatul meu putea să te ia de nevastă, aşa goală cum erai !

Suzana nu s-a supărat. Ea ştia că mînia Aristiţei nu este din cauza ei. Aristiţei îi era frică să nu fie adevărată vestea cu moartea preotului. De-aia o certa.

— E cineva aici ? a strigat Aristiţa, din mijlocul staulului.

— Nu e nimeni, mamă ! a zis Suzana. Marcu i-a luat pe toţi care erau în staul şi i-a împuşcat afară, lîngă groapa cu gunoi !

— Tu visezi ! a zis Aristiţa. Cum era să-i împuşte fără să ne întrebe pe noi, judecătorii ?

Suzana a tăcut. Cele două femei au ieşit în curte şi au căutat cu privirile, prin întuneric, trupurile împuşcaţilor.

— Nu e nimic în curte, a zis Aristiţa. Ţi-am spus eu ţie că visezi ! Poate că i-a-nchis în altă parte, şi reacţionarii din sat au scos vestea că i-a-mpuşcat !

Suzana s-a depărtat de Aristiţa şi a început să cerceteze cu atenţie curtea, împrejurul gropii cu gunoi. Ea ştia sigur că preotul fusese împuşcat. Sătenii care văzuseră au povestit în tot satul cum cei din staul au fost scoşi în curte, unul cîte unul, cu mîinile legate la spate, şi împuşcaţi în ceafă.

— Să mergem să-l căutam pe Goldenberg ! a zis Aristiţa.

Suzana a ţipat scurt şi s-a prăbuşit pe iarbă. Aristiţa a venit la ea, mînioasă.

— Ce-ai păţit, neputincioaso ? a strigat Aristiţa. Ţi-ai văzut umbra şi te-ai împiedicat de ea ?

Cuvintele i s-au oprit însă în gît şi ea n-a mai putut continua. Lîngă Suzana, pe marginea movilei de gunoi, zăceau alte trupuri. Aristiţa a văzut întîi trupul unui bărbat cu cămaşă albă, chiar la capul Suzanei. Altul, în negru, era întins la cîţiva paşi. Mai încolo, ceilalţi. Aristiţa şi-a făcut cruce, ca să-şi recapete curajul.

— Scoală-te, că am nevoie de tine ! a poruncit Aristiţa.

Nu-i era frică de morţi, dar în clipa aceea nu voia să fie singură. Suzana s-a ridicat, tremurînd. Aristiţa a prins-o de mînă. Amîndouă au căutat morţii, plecîndu-se pe rînd deasupra fiecăruia. Se uitau cu atenţie la feţele lor, ca să-i recunoască. Erau cu

totul nouă morţi care zăceau la marginea gropii de gunoi. Trei fuseseră aruncaţi în groapă.

Aristiţa se aplecase asupra unui cadavru, încercînd să-l recunoască.

— Ăsta e primarul Nicolae Ciubotaru ! a zis ea, apoi s-a lăsat în genunchi şi şi-a lipit urechea de pieptul lui, ca să vadă dacă îi mai bătea inima. S-a ridicat şi a zis :

— Mort !

Aristiţa a trecut mai departe şi iar s-a aplecat. A ascultat cu urechea la pieptul altui cadavru.

— Carnea le mai e caldă, dar inima e moartă. Ăsta e Constantin Solomon. Dumnezeu să-l ierte ! M-a cerut de nevastă cînd eram tînără !

Ca să n-o fure durerea, Aristiţa a strigat la Suzana :

— Vezi şi tu dacă mai e vreunul viu ! Ce stai şi te sclifoseşti ca sfîntul Sisoe ?

— Nu pot, mamă ! a zis Suzana. Mi-e frică !

— De ce ţi-e frică ? Pune urechea la pieptul lor ! Stai o clipă fără să răsufli şi ascultă dacă bate inima ! Dacă nu bate, zici « Dumnezeu să-l ierte !» şi faci cruce ; dacă bate, mai putem face şi altceva decît semnul crucii ! Ai înţeles ?

— Am înţeles, dar mi-e frică ! a zis Suzana.

— Neputincioasă muiere ! a strigat Aristiţa. Cum de te-a luat băiatul meu de nevastă ?

Ea era acum deasupra altui cadavru.

— Ăsta trebuie să fie procurorul cel tînăr care venea la părintele Korugă ! Era prietenul domnului Traian. Un băiat cumsecade !

Aristiţa a dat la o parte haina lui George Damian şi a tăcut. Asculta inima.

— Dumnezeu să-l ierte ! Şi el e mort. O fi avut, săracul, nevastă şi copii, care-l aşteaptă acum acasă...

Aristiţa a uitat apoi de Suzana. Găsise trupul preotului Korugă şi se aplecase asupra-i cu evlavie. A descheiat sutana la piept, a ascultat şi a zis şoptit :

— Părintele nu e mort, fato !

Suzana a început să plîngă şi mai tare, cînd a auzit că preotul nu era mort.

— Ce ţi-a venit, nebuno ? În loc să te bucuri, plîngi ? Vino şi tu lîngă el si ascultă cum îi bate inima de frumos !

Suzana s-a aşezat în genunchi lîngă preot, dar nu şi-a pus

urechea la pieptul lui. Aristiţa i-a luat bătrînului mîna într-a ei şi a zis :

— E cald, fato ! Uite ce cald e !

Urechea, ochii şi mîinile Aristiţei ar fi vrut să simtă şi mai desluşit viaţa care s-ar fi aflat în trupul preotului. Dar, în afară de căldura mîinii şi a obrajilor şi de bătaia slabă a inimii, simţurile ei nu mai puteau prinde nimic.

— Asta-i viaţa : nişte bătăi de inimă şi o boare de căldură care se lasă din carne !

Aristiţei i se părea că e prea puţin.

— Dacă asta-i cu adevărat toată viaţa omului, atunci nu-i mare scofală ! a zis ea.

Împrejur era linişte.

— Ce frumos miroase, a tămîie şi a busuioc ! a zis Aristiţa. Trupul părintelui parcă-i o biserică, aşa de frumos miroase !

În afară de preot, ceilalţi erau morţi. Unii mai erau calzi. Aceştia nu muriseră dintr-o dată, se mai chinuiseră. Trupurile lor arătau că se zvîrcoliseră în iarbă, înainte de a-şi da sufletul. Alţii erau reci şi ţepeni : muriseră îndată ce le pătrunsese glonţele în corp.

Aristiţa şi-a sters mîinile de fuste. O făcea a cincea sau a şasea oară, fără să ştie de ce. Acum şi genunchii îi erau uzi.

— E sîngele care a curs din ei ! Pe întunericul ăsta, am călcat cu picioarele şi mi-am muiat degetele în sînge ! E păcat mare să calci în sîngele unui om. Dar Dumnezeu are să mă ierte, că nu vedeam pe unde merg !

În vreme ce Aristiţa era în groapa cu gunoi şi cerceta celelalte trupuri, Suzana îi freca preotului fruntea.

— Unde-i rana ? a întrebat Aristiţa, ieşind din groapă şi ştergîndu-şi din nou mîinile de fustă.

— Nu ştiu, mamă !

— Tu niciodată nu ştii nimic ! a zis Aristiţa. Rana trebuie legată numaidecît ; dacă n-o legăm, curg tot sîngele şi toată viaţa prin ea !

Aristiţa a găsit locul care era mai tare ud de sînge. Preotul era rănit în spate, deasupra umărului drept.

— Dă nişte cîrpe, să-i legăm rana ! a poruncit Aristiţa.

Suzana s-a gîndit de unde să ia cîrpe. Aristiţa şi-a pierdut rabdarea aşteptînd şi şi-a ridicat fusta, ca să rupă o fîşie din cămaşă. Mîinile ei căutau nervoase între piele şi fustă, dar nu găseau cămaşa. Tot scormonind, şi-a urcat poalele pînă la piept.

— Unde dracu' mi-e cămaşa ? a întrebat Aristiţa.

Pe urmă, şi-a adus aminte că dimineaţa, fiindcă trebuia să se ducă repede la Tribunalul Poporului, uitase să-şi mai îmbrace cămaşa.

Aristiţa l-a luat pe preot în braţe şi i-a dezgolit umerii acolo unde era rana.

— Dă-mi cămaşa ta ! i-a poruncit ea Suzanei.

A şters cu palmele sîngele de pe umerii preotului.

— Ce frumos miroase, ca o biserică ! a repetat Aristiţa, întorcîndu-se spre Suzana, care îşi dezbrăcase rochia şi acum îşi scotea cămaşa, în spatele ei.

— Ai înnebunit, neruşinato ? Stai goală în faţa preotului şi a morţilor ? a strigat Aristiţa.

— Dar cum să-mi scot cămaşa dacă nu dezbrac întîi rochia ? a întrebat Suzana.

— Spurcato ! a spus Aristiţa, fără s-o asculte. Îţi arăţi goliciunile înaintea morţilor şi a preotului ! Ptiu !

99

Aristiţa şi Suzana s-au oprit la marginea unui lan de porumb şi au aşezat trupul preotului pe iarbă. Îl aduseseră din spatele staulului pînă aici învelit în anteriu, ca într-un cearşaf. La început, au ţinut una de un capăt şi alta de alt capăt al anteriului. L-au purtat ca pe-o targă. Însă povara era grea. Le curgea năduşeala pe feţe. Aristiţa se oprea la fiecare popas şi asculta dacă inima preotului mai bate. Şi plecau mai departe. Acum nu-l mai duceau ca pe targă, ci-l tîrau, înfăşurat în anteriu.

— De-ar Dumnezeu să nu moară pe drum ! a zis Aristiţa. Să ne grăbim ; de odihnit avem vreme şi mîine, şi poimîine !

Aristiţei îi fusese teamă să-l ducă pe preot acasă la ea : acolo îl puteau descoperi comuniştii.

— Dacă întîia oară a scăpat, a doua oară nu-l mai lasă în viaţă ! a zis ea. Îl ducem mai bine la flăcăii noştri, în pădure. Ei au să-l îngrijească şi au să-l pună pe picioare. În pădure nu-l mai găsesc comuniştii !

— Şi agentul sanitar e în pădure, a zis Suzana. Dac-am putea

da de agentul sanitar ! C-a luat cu el, am auzit, şi lada cu doctorii şi cu bandaje !

— O să dăm de el ! a zis Aristiţa.

Cu cît se apropiau însă de pădure, cu atît li se micşora avîntul. Pădurea era mare, şi argentul sanitar — în ea — era ca acul într-un car cu fîn.

— Dacă nu-i găsim pe flăcăi — a zis Aristiţa —, măcar îl ascundem pe părintele de ochii comuniştilor, şi tot e ceva. După aia, vedem noi ce mai facem ! Tu rămîi cu el în pădure, şi eu mă duc înapoi în sat. Pînă-n ziuă mă-ntorc cu de-ale mîncării, cu apă şi poate s-aduc şi o babă care se pricepe la răni.

Suzana a început să plîngă. Îi era frică să rămînă singură în pădure, în plină noapte ; se ruga în gînd să-i întîlnească pe flăcăi.

100

La marginea pădurii era o şosea. Înainte de a o traversa, Aristiţa a ascultat dacă nu trece cineva. O coloană de maşini înainta ferit, cu farurile stinse. Huruitul motoarelor se auzea înăbuşit, ca un murmur de bondari. Veneau încet, urcînd panta. Cele două femei l-au aşezat pe preot pe iarbă şi s-au ascuns în porumb, lîngă şosea.

— Sînt ruşii ! a zis Aristiţa. Dar nu-i nimic ! Îi lăsăm să treacă : nu pot să ne vadă !

Cînd a ajuns în dreptul lor, toată coloana s-a oprit. Huruitul a încetat. Se auzeau greierii. Cîţiva soldaţi au coborît din maşini. Vorbeau în şoaptă.

— Sînt nemţi ! a zis Suzana.

Aristiţa a ciulit şi ea urechea. Amîndouă s-au tîrît prin lanul de porumb, pînă aproape de coloană. Şi au ascultat din nou.

— Sînt nemţi ! a întărit Aristiţa. Ce-ar fi să le cerem lor doctorii şi bandaje ? Trebuie să aibă vreun sanitar sau vreun doctor cu ei !

Cele două femei au ieşit din porumbişte.

— Tu nu ştii nici o vorbă nemţească ? a întrebat Aristiţa.

Măcar un cuvînt ! Dacă nu le spunem nimic, au să creadă că sîntem duşmani şi-au să tragă-n noi !

— Nu ştiu nici un cuvînt nemţesc, a răspuns Suzana.

Femeile s-au apropiat încă puţin de coloană. Apoi s-au oprit în şosea, lipindu-se una de alta. Aristiţa o prinsese pe Suzana de mînă şi o ţinea strîns.

— Tu eşti mai tînără, a zis ea. Încearcă să-ţi aduci aminte o vorbă nemţească : trebuie să fi auzit nemţi vorbind în viaţa ta ! Şi taică-tu vorbea nemţeşte. Cînd eşti tînăr, ai mintea bună !

— Nu-mi vine-n minte nimic ! Să spunem ceva pe româneşte !

— Ce vrei să le spui nemţilor pe româneşte ? a zis Aristiţa, mîniindu-se iar. Ei nu-nţeleg ! Şi-au să creadă că sîntem comuniste !

— Să strigăm « Isus Hristos », mamă ! Nemţii sînt tot creştini şi, cînd ne-or auzi că zicem « Hristos », au să-şi dea seama că nu sîntem comuniste. « Hristos » înseamnă gînduri curate şi bune !

— Încearcă tu ! a zis Aristiţa. Dacă reuşeşti înseamnă că nu eşti aşa de proastă cum arăţi !

— N-am curaj singură, a zis Suzana. Să strigăm amîndouă !

S-au strîns şi mai tare una într-alta şi au strigat, întîi cu jumătate de glas, pe urmă mai tare :

— Hristos ! Hristos !

— Cine-i acolo ? a întrebat o voce autoritară, din prima maşină.

Ele n-au înţeles ce întreabă neamţul şi au răspuns în cor :

— Hristos !

Doi soldaţi au venit spre ele. Aristiţa tremura de frică, mai tare decît Suzana. Nemţii nu înţelegeau ce vor. Femeile au intrat în lan şi l-au adus pe preotul Korugă în mijlocul şoselei, chiar în faţa coloanei. Nemţii au aprins lanternele şi s-au uitat la faţa preotului.

— E preot ? a întrebat un ofiţer.

— Hristos ! a răspuns Aristiţa.

— L-au împuşcat bolşevicii ? a mai întrebat ofiţerul.

Aristiţa a crezut că ofiţerul întreabă dacă rănitul nu este bolşevic şi a răspuns cu convingere :

— Hristos !

Coloana germană era în retragere. Ofiţerul care vorbise cu femeile a dat ordin de plecare şi i-a făcut semn Aristiţei să-l ia

pe rănit din drum, ca să poată trece maşinile. Aristiţa l-a apucat de mînă, rugîndu-l să le dea un doctor neamţ sau un sanitar, care să-l îngrijească pe rănit. Cînd motoarele au început iar să huruie, ea a fost cuprinsă de deznădejde că nemţii plecau şi-l lăsau aşa pe preot. S-a aşezat în genunchi înaintea ofiţerului şi i-a sărutat mîna.

— Ce vrea femeia ? a întrebat comandantul coloanei.

— Vrea să luăm un rănit pînă la oraş ! a zis ofiţerul. Se pare că este un preot ortodox !

— De ce nu ? a zis comandantul. Noi sîntem un popor civilizat chiar şi cînd sîntem învinşi ! Urcă-l pe rănit în ambulanţă, dar repede, şi ordonă continuarea marşului !

Aristiţa şi Suzana au văzut cum soldaţii îl pun pe preotul Korugă pe o targă şi-l învelesc cu o pătură. Aristiţa a dat să urce şi ea lîngă preot, dar soldaţii au rîs şi au închis uşa ambulanţei. Coloana de camioane a pornit. Femeile, rămase în mijlocul drumului, o priveau cum se depărtează în noapte.

Suzana a început deodată să plîngă zgomotos, strigînd parcă după ajutor.

— Ce ţi-a venit, femeie nebună ? a întrebat Aristiţa, zgîlţîind-o de umeri. Vrei să te-audă ruşii ţipînd ?

— O să ne bată Dumnezeu, mamă, pentru păcatul pe care l-am făcut ! Nu trebuia să-l dăm nemţilor. Cine ştie ce-au să facă cu el ?

— Îl duc la spital, a zis Aristiţa. E mai bine la spital decît în pădure !

Dar, după cîteva clipe, Aristiţa a început şi ea să plîngă. Îi părea rău de ce făcuse.

— Nu trebuia să-l dăm nemţilor, a zis şi ea. Sîntem nişte păcătoase ! O să ne bată Dumnezeu. În iad ajungem ! Şi numai tu eşti de vină că l-am dat nemţilor pe bietul părintele !

Femeile au vrut să alerge după maşini şi să-l ceară pe preot înapoi. Şoseaua era însă goală. Ele au pornit spre sat.

101

Dimineaţa, Aristiţa a fost arestată. La primărie, au bătut-o cu frînghia udă ; ea a recunoscut că l-a scos pe preot, noaptea, şi l-a dat nemţilor.

La ora nouă, Aristiţa a fost împuşcată, la marginea gropii de gunoi. Suzana a fugit din sat, cu cei doi copii. Cînd oamenii lui Marcu Goldenberg au venit s-o aresteze, au găsit casa lui Johann Moritz pustie.

102

— Asta a fost cea mai frumoasă zi din viaţa mea ! a zis Joseph, băgîndu-se în pat.

Prizonierii francezi, evadaţi cu ajutorul lui Johann Moritz, trecuseră linia frontului de cîteva ceasuri şi se aflau la americani.

Johann Moritz şi Joseph sînt într-o cameră frumoasă, la un hotel U.N.R.R.A.[1]. Au mîncat tot felul de bunătăţi. Au băut vin. Au fumat ţigări scumpe şi au primit pachete cu mîncare, îmbrăcăminte şi o mulţime de lucruri.

Johann Moritz se uită la pachetele îngrămădite unul peste altul pe covor, lîngă perete. Se simte onorat cum n-a fost niciodată în viaţă. Americanii i-au dat cămăşi, haine noi, maşină de bărbierit, pantofi, săpun, ţigări. Toate astea chiar din primele ceasuri. Johann Moritz se mîndreşte : acum, pentru prima oară, crede şi el că a făcut o faptă mare pentru victoria aliaţilor. « Altfel nu mi-ar fi dat americanii atîtea ! » — şi-a spus el. Şi

[1] *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* (Administraţia Naţiunilor Unite pentru Ajutorare şi Reconstrucţie). Organism constituit la 9 noiembrie 1943, printr-un acord între SUA, Marea Britanie, Uniunea Sovietică şi China — la care au aderat alte 44 de state —, cu scopul de a veni în ajutorul naţiunilor greu încercate de război. Şi-a încetat activitatea în 1947.

şi-a adus aminte că nici nu l-au întrebat cum îl cheamă : el şi-a închipuit că ei aflaseră de evadare încă dinainte de sosirea lor. Toţi americanii îi zîmbeau, dîndu-i parcă să înţeleagă că ei ştiu prin cîte a trecut el şi cît de brav s-a purtat.

Johann Moritz este obosit, dar nu vrea să se culce. Priveşte împrejur şi nu-i vine să creadă că el e acela pentru care s-a pregătit această cameră. Toate lucrurile întinse pe scaune, pe masă, şi pe jos erau ale lui. Toate îi fuseseră date de americani pentru bravura cu care-i salvase el pe cei cinci prizonieri francezi.

— Evadarea noastră a fost perfectă ! a zis Joseph.

Lui Johann Moritz îi revine în minte cum a ieşit dimineaţă cu prizonierii din curtea lagărului. A trecut pe străzile oraşului. Hilda era la fereastră cu copilul, căruia îi spunea : « Uite, ăla cu puşcă şi cu cască e tatăl tău ! ». Moritz a zîmbit cum zîmbea în toate zilele. La pod nu s-au oprit, însă, ca de obicei. Prizonierii au trecut mai departe, şi el a mers cu arma în urma lor, pînă la marginea pădurii. În drum, lumea cu care se întîlneau credea că un soldat escortează cinci prizonieri. Dar ei erau şase evadaţi. O dată, lui Moritz i s-a părut că o femeie se uită lung la el. Atunci i-a bătut inima de frică. S-au mai uitat şi alţii bănuitor, dar Moritz s-a prefăcut că nu-i vede. După ce-au ajuns în pădure, el s-a îmbrăcat cu haine civile. I le aduseseră francezii. Joseph i-a luat arma şi i-a sfărîmat-o, izbind-o de un stejar. Cînd au sărit ţăndările din armă, lui Moritz parcă i s-a rupt ceva în inimă. Dar n-a vrut să arate. Pe urmă francezii au aprins un chibrit şi i-au ars uniforma. Văzîndu-şi tunica arzînd, lui Moritz i-a venit să plîngă. Dar s-a stăpînit, ce să nu-i supere pe francezi. Ei îl injurau pe Hitler. Moritz nu înţelega nimic din ce spuneau.

După aceea, au mers o săptămînă încheiată numai prin pădure. Într-o zi, cînd au coborît din pădure, au văzut pe şosea maşini americane. Francezii au început să cînte. Erau obosiţi, dar cîntau de răsuna pădurea. Ei şi-au pus la butoniere panglici tricolore. Şi lui Moritz i-au pus. Pe urmă, au ieşit în calea maşinilor. Americanii le-au dat ţigări şi ciocolată, şi i-au adus la U.N.R.R.A.

Aici îi aşteptau cu masa şi cu locuinţa pregătite, ca şi cum ar fi ştiut că vin ei. De cînd au sosit şi pînă seara, americanii n-au făcut altceva decît să le dea pachete şi mîncare. Lui Moritz i se pare că totul a fost o poveste. Dar, cînd se uită la pachete şi la Joseph, îşi dă seama că este adevărat. Astea i s-au întîmplat lui. Şi numai fiindcă a facut o faptă mare pentru victoria aliaţilor !

Joseph a adormit. Johann Moritz se gîndeşte că de aici va pleca în Franţa ; se gîndeşte la casa pe care şi-o va face, la Hilda şi la Franz. « Cînd s-o termina războiul, am să-i aduc şi pe tata şi pe mama în Franţa » — îşi spune el. Apoi a adormit, visînd la fericirea lui viitoare. A adormit îmbrăcat, pe marginea patului, şi a rămas aşa pînă dimineaţa.

103

Au trecut paisprezece zile de cînd Johann Moritz se află la U.N.R.R.A. El le-a povestit americanilor cum a evadat cu cei cinci francezi. Americanii l-au felicitat. Pe urmă l-au pus să scrie cum s-au întîmplat faptele. Voiau să publice în ziare povestea lui Moritz. Toată lumea îl cinstea şi căuta să vorbească cu el. Cu fiecare zi ce trecea, Moritz se convingea tot mai mult că el i-a ajutat pe aliaţi să cîştige războiul. Şi este mulţumit şi mîndru că a făcut ceva pentru naţiunile aliate, şi că naţiunile aliate sînt mulţumite de fapta lui.

Într-o zi, directorul U.N.R.R.A. l-a chemat pe Johann Moritz în birou. Îl chemase de mai multe ori şi-l pusese să-i povestească evadarea. Moritz a intrat vesel. Directorul l-a invitat să ia loc pe un fotoliu, i-a întins cutia de ţigări şi i-a zîmbit. Moritz era uimit de atîta onoare. De fiecare dată i se întîmpla la fel : nu se putea obişnui.

— Dumneata nu mai ai dreptul să primeşti locuinţă şi mîncare de la U.N.R.R.A., a zis directorul, după ce a aprins cu bricheta ţigarea lui Moritz. Începînd de mîine, nu mai poţi veni la masă şi trebuie să părăseşti camera pe care o deţii în hotel !

Moritz s-a îngălbenit la faţă. Se întreba ce făcuse ca să-i supere atît de tare pe americani. « Trebuie să fi greşit rău, dacă mă dau ei afară şi mă aruncă dintr-o dată în stradă ! » — şi-a zis el. Pînă atunci primise atîtea cadouri de la americani ! Are cinci cufere pline cu lucruri care i-au fost dăruite pentru el şi pentru Hilda. Chiar şi pentru Franz îi dăduseră americanii jucării şi haine, cînd au auzit că are un copil : ba i-au cerut şi poza lui Franz şi s-au uitat la ea. « Acum, deodată, aceiaşi domni mă

dau afară. Trebuie să fi făcut eu o mare greşeală ! » — îşi tot spune Moritz.

— U.N.R.R.A. nu-i ocroteşte decît pe cetăţenii statelor aliate ! a continuat directorul. Dumneata eşti inamicul naţiunilor aliate !

Moritz s-a gîndit că toţi îi spuseseră că făcuse ceva important pentru aliaţi. Două săptămîni a fost sărbătorit ca un erou pentru isprava lui. Şi acum afla că el — Johann Moritz — este duşmanul naţiunilor aliate !

— N-am făcut nimic contra naţiunilor aliate ! a zis Moritz. Vă jur, domnule director, că n-am greşit cu nimic faţă de aliaţi !

— Nu eşti român ? a întrebat directorul, cu ton sever. Românii sînt duşmanii aliaţilor. Dumneata eşti român, deci, în mod automat, eşti duşmanul nostru ! U.N.R.R.A. nu dă mîncare şi adăpost duşmanilor. Mîine părăseşti camera !

Johann Moritz a ieşit cu capul plecat. Ar fi vrut să se întoarcă înapoi la companie. Dar arma îi fusese sfărîmată în pădure şi uniforma arsă de francezi. Fără ele nu se mai putea duce la companie. « Unde să mă duc ? » — s-a întrebat el.

104

După dezertarea lui Johann Moritz, Hilda a fost arestată. La poliţie, ea a declarat că nu ştie nimic. A treia zi a fost arestată şi mama Hildei. Amîndouă au fost interogate, bătute ; poliţiştii n-au putut însă să afle nimic de la ele. La percheziţie, s-au găsit scrisorile colonelului Müller.

— El este prietenul lui Johann ! a zis Hilda. Colonelul Müller ne-a trimis lunar cîte două sute de mărci. La Crăciun, la Paşti şi la zilele noastre de naştere, ne trimitea alimente şi ţigări !

Poliţia militară l-a informat pe colonel despre dezertarea lui Moritz, sperînd să capete de la el vreo informaţie. După două zile a venit o telegramă lungă de o pagină, de la Cartierul General. Colonelul Müller scria poliţiei :

Timp de 400 de ani, în istoria Familiei eroice, *din care face parte Moritz Johann, nu s-a înregistrat nici un caz de dezertare. Stop. Este cu desăvîrşire exclus ca Johann Moritz să fi dezertat.*

Stop. Sînt convins că dispariția lui este provocată de o răpire sau de un asasinat. Stop. Faceți cercetări minuțioase în acest sens. Stop. Dispariția lui Moritz ar constitui pentru istoria Familiei eroice *o pierdere ireparabilă. Stop. El trebuie găsit cu orice preț. Stop. Nu aruncați bănuiala dezertării asupra uneia dintre cele curajoase și mai onorabile familii de sînge german. Stop. Nu mai utilizați cuvîntul « dezertare » în ancheta pe care o faceți. Stop. Soția și copilul lui Johann Moritz devin din oficiu protejații Institutului Național de Studii Rasiale. Stop. Pînă la găsirea lui Johann Moritz vor primi o pensie alimentară din partea Institutului. Stop. Poliția locală este invitată să vegheze asupra siguranței femei și a copilului. Stop. Țineți-mă la curent cu cercetările. Stop. Orice nouă informație în legătură cu cazul Moritz să-mi fie comunicată telegrafic la Cartierul General. Stop. Colonel Müller, Cartierul General al Armatei Germane. Stop.*

— Dacă află colonelul că am arestat-o pe nevasta lui Moritz, în 24 de ore ne pomenim transferați disciplinar pe front ! a zis șeful poliției militare, un căpitan. Ar fi bine s-o rugăm pe femeie să nu-i comunice că a stat arestată.

— Și cu ancheta ce facem ? a întrebat locotenentul care conducea poliția judiciară.

— Închidem dosarul imediat. Cu Cartierul General nu e bine să ne jucăm ! a zis căpitanul. Este însă o mare prostie să se creadă că aici nu e caz de dezertare. Oamenii superiori fac uneori prostii mai mari decît oamenii de rînd. Colonelul Müller e un savant. I-am citit cîteva articole prin reviste. A publicat și cărți. Dar e prea credul. Cum poate să nu vadă că Moritz a dezertat ?

Hilda a fost condusă acasă cu mașina căpitanului.

— Cînd ai nevoie de mașină, să-mi dai telefon ! a zis șeful poliției. *Mercedes*-ul meu îți stă la dispoziție. Orice dorințe mai ai, te rog să să mi le comunici mie. Colonelului Müller să nu-i scrii că ai fost arestată ! A fost numai de formă !

— Bărbatul meu deci n-a dezertat ? a întrebat Hilda. E trimis într-o misiune specială ?

— Nu pot dezvălui totul, a zis politistul. Dar soțul dumitale n-a dezertat. Mai departe e secret !

Hilda s-a îmbujorat de plăcere. Din ziua aceea, viața i se părea o poveste din *O mie și una de nopți*. Era convinsă că bărbatul ei fusese trimis într-o misiune specială de Marele Cartier General. « Altfel nu-mi punea poliția mașina la dispoziție ! » —

şi-a spus ea. Rămînea ceasuri întregi la fereastră şi şi-l închipuia pe Johann Moritz în tot felul de situaţii riscante şi pline de mister, ca în filme. « Şi mie n-a vrut să-mi spună nimic... Mă consideră inferioară. Mă voi trudi însă zi şi noapte, ca să fiu la înălţimea lui ! » Hilda şi-a sărutat copilul, zicînd :

— Sînt fericită cum n-am fost niciodată în viaţa mea ! Numai soţia lui Johann Moritz poate cunoaşte fericirea de a fi soţie de erou !

105

— Eu nu cred că războiul e pierdut ! a zis Hilda. Lumea din oraş a fugit în păduri sau la ţară. Toţi vecinii au plecat. Spun că ruşii sînt la 10 kilometri. Dar eu nu cred. Asta e propaganda duşmanului, ca să provoace panică ! Eu rămîn aici. Eu ştiu că Germania va cîştiga războiul !

— Adu-mi un lighean cu apă de spălat ! a ordonat ofiţerul cu care vorbea Hilda.

El şi-a scos mantaua de piele şi a agăţat-o în cuier. Geamantanul îi era pe un scaun. Şi-a dezbrăcat şi tunica şi a pus-o pe speteaza scaunului, rămînînd în pulover.

Hilda îi urmărea fiecare mişcare. S-ar fi putut uita la el ore în şir, să-l vadă cum îşi scoate mantaua de piele şi o agaţă în cuier, şi cum îşi descheie nasturii de la tunică.

— Adu-mi şi apă caldă pentru bărbierit ! a mai cerut ofiţerul, întorcîndu-se cu spatele şi deschizînd geamantanul.

Hilda a ieşit din cameră, lăsînd uşa deschisă. Prin fereastra bucătăriei a privit automobilul militar oprit în dreptul porţii. Cu el venise ofiţerul. Hilda s-a uitat la ceas. Nu era nici un sfert de oră de cînd venise. « Şi parcă l-aş cunoaşte de ani de zile » — s-a gîndit ea.

Ofiţerul bătuse la uşă. Hilda era singură. I-a deschis. El i-a spus cu voce poruncitoare, aşa cum le vorbea soldaţilor, că vrea să se spele şi să-şi schimbe hainele. Fără să mai aştepte răspunsul, a intrat în casă, trecînd pe lîngă ea şi lăsînd-o în prag. Ea a simţit mirosul mantalei de piele, amestecat cu miros de vînt, de praf de război. Şi a venit după el, parcă ameţită.

Noul venit era înalt, un adevărat uriaş. A deschis uşa de la *Wohnzimmer*[1] ca şi cum ar fi fost la el acasă şi a intrat. Pe urmă a început să se dezbrace, cu uşa deschisă. Hilda aştepta în prag ca el să poruncească, dar uriaşul se dezbrăca fără să se uite la ea. Cînd şi-a scos chipiul, Hilda a văzut că avea părul alb argintiu. La tunică purta gradele de locotenent. « E rezervist » — şi-a zis ea. De cîteva ori, uriaşul a întors capul spre Hilda ; dar privirile lui treceau prin ea, fără s-o vadă.

Hilda a început să vorbească. I-a spus tot ce i-a venit în minte. El n-a răspuns nimic şi nu s-a uitat la ea nici acum. Abia după ce şi-a scos tunica, a cerut să i se aducă apă şi un lighean. Hilda ar fi vrut să-l invite să se spele în baie. Casa lor are o baie frumoasă. Dar, fiindcă el a cerut un lighean, ea n-a îndrăznit să-l contrazică.

Umplînd cana cu apă, Hilda s-a uitat din nou la automobilul din faţa porţii. Era prăfuit, ca şi mantaua uriaşului. Cînd a intrat ea cu ligheanul, el era numai în cămaşă.

— Adu-mi o oglindă ! a zis el.

Era acum cufundat în gînduri. Părea obosit. Hilda s-a gîndit că poate vrea să doarmă. Ea i-ar face patul în dormitor cu plăcere şi l-ar lăsa să se odihnească.

În ultimile zile trecuseră prin sate multe coloane militare. Soldaţi şi ofiţeri i-au bătut la poartă şi i-au cerut adăpost pentru o noapte, apă de spălat sau numai să le încălzească conservele. Ea a făcut mereu tot ce-i stătea în putinţă pentru soldaţi. Se gîndea la bărbatul ei. Johann era în misiune specială, şi ea voia să fie la înălţime, servind şi ea patria.

Celorlalţi le făcuse patul în *Wohnzimmer*. Pe uriaş îl va lăsa să doarmă în dormitor, şi se va culca ea în *Wohnzimmer*. Hilda s-a gîndit că poate el se va culca nu în patul lui Johann, ci într-al ei. Gîndul acesta i-a îmbujorat obrajii.

Hilda a luat oglinda de bărbierit a lui Johann şi i-a dus-o uriaşului. El se plimba prin cameră, cu cămaşa descheiată la gît. I-a luat oglinda din mînă şi căutat un loc unde s-o agaţe, dar n-a găsit. Era foarte înalt, şi, dacă ar fi aşezat oglinda pe masă, ar fi trebuit să se aplece prea mult, ca să se vadă în ea. Fără să spună nici un cuvînt, el i-a pus-o Hildei în mîini şi a început să se săpunească.

— Mai sus ! a ordonat el.

[1] Cameră de zi. (germ.)

Faţa lui era tăbăcită de soare şi de vînt. Pe obraji îi crescuse o barbă blondă-roşcată. Ea ţinea oglinda în dreptul gurii. A ridicat-o mai sus, pînă în dreptul frunţii. Cînd el se apropia de oglindă, îi simţea respiraţia. Mîinile îi tremurau, dar strîngea oglinda şi se silea să o ţină nemişcată.

— Puţin mai sus ! a zis el, cu aceeaşi voce aspră.

Hilda a ridicat oglinda deasupra frunţii. Braţele începeau să o doară, dar ei îi plăcea. Ar fi vrut să spună ceva, dar acum se auzea zgomotul lamei de ras, care tăia barba moale şi învelită în clăbuci de săpun a uriaşului. Hilda a închis ochii şi a ascultat sunetul hîrşîit al lamei. Nările i se dilataseră şi sorbeau parfumul săpunului. Era nu numai un miros de săpun, ci şi unul de bărbăţie, de război şi de drum lung. Aşa cum mirosea şi mantaua lui de piele. El nu observă că ea se clatină. E atent să nu se taie.

După ce a terminat, el şi-a frecat mîinile cu săpun în ligheanul alb.

— Ridică-mi mîneca de la cămaşă ! i-a zis.

Hilda i-a suflecat mîneca. Îi era frică să nu-i atingă pielea. Dar mîna ei s-a atins de a lui. Atunci s-a cutremurat. Mirosul de pădure şi de vînt pe care îl adusese uriaşul umpluse toată casa. Hilda îl simţea cum se impregnează în mobile, în covoare, în pereţi, şi ştia că el nu va mai ieşi niciodată. Îi intrase în rochie, în pori, în păr, în cămaşă ; n-o să-l mai poată scoate toată viaţa, oricît s-ar spăla.

— Acum vreau să rămîn singur, a zis uriaşul.

Cînd Hilda s-a întors să închidă uşa, l-a văzut gol pînă la brîu. El îşi scotea cămaşa, trăgînd-o peste cap. I se vedea numai pieptul. Hilda, care era infirmieră, văzuse sute, poate mii, de bărbaţi goi ; însă niciodată un piept ca al uriaşului.

Hilda s-a dus în bucătărie şi s-a uitat iar afară, la maşină. Copilul dormea. Ea s-a întrebat dacă uriaşul va pleca imediat sau va sta să se odihnească. Ar fi vrut să-i pregătească de mîncare. Acum era atentă, ca să poată răspunde îndată ce el o va chema.

— Ruşii sînt la trei kilometri ! a zis o vecină, trecînd pe sub fereastra ei. Tu rămîi aici ?

— Rămîn ! a răspuns Hilda.

Apoi s-a întrebat de ce nu o cheamă uriaşul. Nu mai avea răbdare să aştepte. A bătut la uşă şi a intrat. El îşi pusese uniforma de paradă ; avea pieptul plin de decoraţii.

Hilda s-a oprit în prag, uimită. Uriaşul i-a zîmbit. Zîmbea pentru prima oară. În cameră nu mai mirosea a vînt, a război şi a piele, ci a flori.

— Vreau să ştiu dacă eşti o adevărată femeie germană ! a zis el. Vreau să-ţi cer nu serviciu pe care nu mi-l poate face decît o femeie germană !

— Sînt ! a răspuns ea. Şi nu numai că sînt o adevărată germană, dar bărbatul meu este trimis de Marele...

Hilda voise să-i povestească uriaşului secretul cu plecarea lui Johann, dar a tăcut brusc. Pe masă se aflau acum fotografiile înrămate a două femei frumoase. Hilda s-a uitat la ele. Şi n-a mai avut curajul să povestească secretul pe care nu-l spusese pînă atunci nimănui, dar pe care i l-ar dezvăluit cu plăcere uriaşului. Acum, văzînd fotografiile femeilor, îi părea rău că fusese gata să se destăinuiască.

— Acestea sînt soţia şi fiica mea, a zis el. Amîndouă sînt moarte. Le-am iubit mult, dar m-au înşelat în dragostea mea. Şi soţia, şi fiica m-au înşelat ! Soţia mea e în mormînt. Fiica mea e pe lume. S-a măritat cu un derbedeu. Din cauza asta este moartă pentru mine !

Hilda s-a uitat din nou la fotografii : « Eu nu l-aş fi înşelat niciodată ! » — s-a gîndit ea.

Alături de cele ale femeilor, era fotografia în ramă de piele a *Führer*-ului.

— Acum şi *Führer*-ul e mort ! a continuat el. Germania nu mai există ! Eu n-am trăit decît pentru ei. Cînd eram tînăr, îmi plăceau şi caii ; dar asta era o dragoste de tinereţe ! Toate idealurile mele au murit sub ochii mei, unul după altul : soţia, fiica, *Führer*-ul şi patria ! Acum a venit rîndul meu. Într-o jumătate de oră, ruşii vor fi aici. Pînă la sosirea lor, aş vrea să îndeplinesc ultima îndatorire a vieţii mele !

Hildei i-au dat lacrămile. Ea crezuse că uriaşul va dormi la ea, în dormitorul ei. Crezuse că el îi va spune că îi e foame, şi ea îi va da să mănînce. Şi pe urmă l-a văzut îmbrăcat în uniforma de paradă !

— Am să fac tot ce-mi veţi cere ! Vreţi să plecaţi întîi undeva ? a zis ea, privindu-i uniforma.

— Nu plec nicăieri ! a răspuns el. Acesta este ultimul drum al vieţii mele pămînteşti !

Uriaşul acum rîdea.

— Credeai că plec undeva, fiindcă m-am bărbierit, m-am

spălat şi m-am îmbrăcat în uniforma de paradă ? a mai zis el, bătînd-o cu palma pe umăr.

Ea s-a simţit umilită, mică, pe lîngă el, cum se simţise şi faţă de Johann, cînd a aflat că era trimis în misiune specială.

— Fii atentă la ce vreau să-ţi cer ! a zis uriaşul. De altfel, este foarte simplu. Dar numai o femeie germană poate face asta. Soţia mea n-ar fi putut, dumneata poţi. Ea era prea *Weib*[1]. Ei nici nu i-aş fi cerut-o. Dar dumitale ţi-o cer !

Hilda era mîndră că uriaşul îi cere un lucru pe care nu i l-ar fi cerut nici măcar soţiei lui.

— După ce mor, a urmat el, îmi tîrăşti trupul în curte şi îi dai foc. Pe mine ai să mă găseşti mort aici, pe foaia de cort.

Uriaşul întinsese pe jos o foaie de cort militară, aproape nouă. Acoperise cu ea întreaga duşumea.

— Aici ai benzină de avion. După ce m-ai tîrît în curte, mă înveleşti în foaia de cort, torni benzina peste mine şi dai foc cu bricheta.

Uriaşul zîmbea, scoţînd din buzunar o brichetă de aur, pe care i-a întins-o Hildei.

— Cu ea să aprinzi benzina, a zis el. Cînd focul s-a stins, torni benzina din al doilea bidon şi aprinzi iar. După asta, cred, nu mai rămîne nimic de ars. Ruşii n-au să mai găsească decît cenuşa mea. Un ostaş demn nu trebuie să-şi lase trupul în mîinile duşmanului ! Aşa au făcut toţi luptătorii germani din istorie. Cînd totul s-a terminat, ei au trecut în moarte, nimicindu-şi trupurile. Duşmanii nu mai găseau decît scrum şi cenuşă...

Uriaşul şi-a frecat mîinile. Hilda tăcea. El s-a uitat la fotografii.

— Fotografiile, dacă vrei să le arzi, înveleşte-le în foaia de cort şi dă-le foc, să ardă împreună cu mine ! Dacă vrei să le păstrezi, păstrează-le ! Dar n-ar avea nici un rost. Eu n-am locuit pe-aici : eu sînt din România...

Hilda stătea nemişcată, închipuindu-şi-l pe uriaş mort, întins pe foaia de cort. Şi nu-i venea să creadă că asta era posibil. Ei i se părea că uriaşul nu va muri niciodată. El era etern...

— Ţi-e frică ? a întrebat el. Unei femei germane nu-i e niciodată frică, mai ales atunci cînd face ceva pentru patrie ! Cred că eşti convinsă că-ţi serveşti patria, îndeplinind testamentul unui ostaş ?

[1] Soţie, femeie. (germ.)

— Sînt convinsă, a zis Hilda. Şi nici nu mi-e frică. Însă nu pot crede că este adevărat. Eu nu cred că ruşii vor ajunge aici ! Eu nu cred că Germania este învinsă !

— Totul s-a terminat ! Totul este iremediabil pierdut ! Să nu uiţi să pui revolverul în tocul de piele şi să-i dai foc, să ardă cu mine ! Un soldat trebuie să fie înmormîntat sau incinerat cu arma !

A urmat o clipă de tăcere. Uriaşul privea undeva departe, scufundat în gîndurile lui, ca într-o apă fără fund...

— Acum s-a terminat, a zis el.

Hilda a ridicat ochii. Credea că uriaşul vrea să se împuşte în faţa ei. Asta n-ar fi putut-o suporta. Dar el nu voia să se împuşte. S-a întors cu faţa spre fotografia *Führer*-ului şi a luat poziţia de drepţi, salutînd cu mîna întinsă.

Hilda era în spatele lui. Îi privea umerii şi talia strînse în tunică. Îi vedea braţul întins. El stătea neclintit ca o statuie.

Salutul lui a durat parcă o veşnicie. După ce a lăsat jos braţul, s-a întors milităreşte şi a făcut un pas. Apoi a întins iar braţul şi a salutat-o scurt :

— Adio, prietena mea, şi îţi mulţumesc ! Numele meu este locotenent Iorgu Iordan. Dar nu e nevoie să-l spui nimănui. Fii mîndră de fapta pe care o faci : este o onoare pentru o femeie germană să execute testamentul unui ostaş !

Şi i-a strîns Hildei mîna. A strîns-o tare. O strîngere de despărţire.

— Acum vreau să rămîn singur ! a zis el poruncitor. Vino după ce auzi detunătura ! Adio !

106

Pe stradă au apărut primele camioane ruseşti. Hilda le-a auzit întîi huruitul. Apoi le-a văzut pe fereastra bucătăriei. Ea a alergat spre camera unde era uriaşul. El îi spusese să nu intre decît după ce va auzi împuşcătura, dar ea nu auzise nimic şi nu îndrăznea să-i calce porunca.

Camioanele ruseşti care treceau pe stradă zguduiau pereţii casei. Hilda n-a mai putut aştepta. Îi era şi frică. A bătut la uşă,

apoi a intrat. Uriaşul zăcea în mijlocul camerei, pe foaia de cort, cu faţa în sus. « Cum de n-am auzit detunătura armei ? » — s-a întrebat ea.

Trupul lui era drept. Parcă ar fi murit în poziţia în care salutase fotografia *Führer*-ului. Avea chipiul pe cap. Faţa îi acoperită de o culoare vînătă, ca o pudră de cenuşă. Obrazul drept, gura şi nasul îi erau pătate de sînge. Nu mult. Doar cîteva dîre.

Hilda a ridicat revolverul de lîngă şoldul uriaşului şi l-a pus în tocul de piele de la centură. A închis butonul tocului. Nu se gîndea decît că el se împuşcase, fără ca ea să audă detunătura.

Hilda a întors marginile foii de cort şi a acoperit trupul întins pe jos. Înainte de a-i închide faţa, l-a mai privit o dată. « Parcă nici n-aş fi lîngă un mort » — şi-a zis ea. « Nu mi-e frică de moarte. Nici n-o văd, chiar cînd sînt lîngă ea. Poate fiindcă am văzut la spital atîţia oameni murind... »

I-a acoperit uriaşului faţa, fără să-l atingă. Acum, el era la fel cu toţi morţii pe care-i văzuse ea. Viu, uriaşul nu era la fel cu toţi bărbaţii. Dar Hilda abia îşi mai aminteşte de timpul cînd el era viu, se bărbierea şi se îmbrăca în uniforma de paradă... Atunci, ea tremura lîngă el cu toată carnea din trup. Dar asta se petrecuse, parcă, cu zeci de ani în urmă... Aproape că uitase.

Afară huruiau camioanele şi tancurile ruseşti. Hildei i s-a făcut teamă. A vrut să-şi ia copilul şi să fugă prin fundul grădinii, în pădure, dar şi-a adus aminte de promisiunea făcută uriaşului. « Îmi pare rău că i-am făgăduit să-l ard » — şi-a zis ea. Cadavrul nu putea fi scos în grădină. Dacă ar fi făcut-o, o vedeau soldaţii ruşi care treceau prin faţa porţii. « Trebuie să aştept pînă diseară. După ce se întunecă, îl scot în curte şi îi dau foc. Pe urmă, fug cu copilul !»

Hilda a rămas lîngă mort, fără a se mai gîndi la nimic. Dar şi-a zis că, dacă e găsită cu mortul în casă, va fi arestată. A adus copilul din camera vecină şi s-a aşezat cu el în braţe pe un scaun, lîngă mort. « Trebuie să-mi ţin cuvîntul dat unui ostaş care a murit ! » Apoi a încuiat uşa, hotărîtă să aştepte pînă cînd se întunecă. Mai erau cel mult două ore pînă seara.

Hilda nu avea ceas şi şi-a amintit că uriaşul purta la mînă un ceas mare. A dat foaia de cort la o parte şi s-a uitat la ceasul mortului, ca să vadă cît mai are de aşteptat.

În clipa aceea s-au auzit bătăi în uşă. Ea a strîns copilul în braţe şi n-a răspuns. Pe urmă a auzit cuvinte ruseşti. Şi iar bătăi ! Hilda a deschis fereastra care dădea spre grădină. « Nu

se poate să fug fără să-mi ţin cuvîntul ! Johann este un erou : n-am dreptul să mă port ca o laşă !»

Hilda a deşurubat dopul de la bidon şi a vărsat benzina peste foaia de cort. Acum bătea în uşă cu patul armei. Ea a deschis şi al doilea bidon. Nu l-a vărsat însă decît pe jumătate : îi era teamă că ruşii sparg uşa şi se grăbea. A luat copilul în braţe şi s-a dus către fereastră. « După ce sar în grădină, arunc bricheta aprinsă pe fereastră. El o să ardă şi eu îmi ţin cuvîntul !»

În cameră mirosea tare a benzină. Copilul a început să tuşească. Hilda s-a grăbit şi mai mult. Cînd ea păşea pe pervazul ferestrei, ruşii izbeau cu umerii în uşă. Dar uşa rezista. De la pragul ferestrei pînă la răsadurile de flori, înălţimea era mică, o putea sări. La fereastră au apărut, tocmai atunci, trei caschete ruseşti.

În grădină, se vedeau alţi soldaţi. Pe fereastră nu mai putea fugi. Hilda a privit spre uşă. Copilul se îneca de mirosul de benzină şi plîngea. Ea s-a hotărît să sară pe fereastră şi să fugă printre soldaţii ruşi, cu orice risc. În clipa aceea, o mînă întinsă să-i apuce piciorul a atins-o. Hilda a ţipat şi a vrut să se apere. În mînă nu avea decît bricheta. Fără să se gîndească, ea a apăsat pe brichetă, cum apeşi pe trăgaciul revolverului cînd îţi este viaţa în pericol.

O fracţiune de secundă, a fost lumină. Pe urmă s-a făcut întuneric. Un întuneric mai adînc şi mai negru decît noaptea. Şi n-a mai fost lumină niciodată.

Hilda Moritz a murit mistuită de aceleaşi flăcări care au ars trupul uriaş al lui Iorgu Iordan, împreună cu Franz, copilul ei şi al lui Johann Moritz. Şi tot acelaşi foc a ars pînă la temelie casa, cu tot ce era în ea şi cu fotografiile Suzanei, prima soţie a lui Johann Moritz, şi a mamei ei. Benzina adusă de uriaş a ars cu flăcări înalte pînă la cer.

107

Traian Korugă şi Eleonora West şedeau unul lîngă altul în faţa maiorului Brown, guvernatorul american al oraşului Weimar.

— Asta e tot, domnule guvernator ! a zis Traian Korugă. La 23 august, cînd România a fost ocupată de ruşi, eu şi soţia mea am fost internaţi de croaţi, împreună cu membrii legaţiei române. A fost o internare diplomatică, într-un hotel, aşa cum se procedează, după legile internaţionale, cu reprezentanţii diplomatici ai inamicului. Pe urmă, Croaţia a fost ocupată de partizanii lui Tito. Noi am fost internaţi în Austria, apoi în Germania şi, în sfîrşit, în Cehoslovacia. Cînd Germania a capitulat şi nu a mai avut cine să ne ţină internaţi, noi am pornit spre apus. Am lăsat totul şi am pornit pe jos.

Eleonorei i-au venit în minte imagini din cele două sute de kilometri făcuţi pe jos. I se umflaseră picioarele, şi tălpile îi erau pline de bătături.

— Am lăsat totul şi am fugit prin păduri şi peste cîmpuri, ca să ajungem în zonele ocupate de americani, de englezi sau de francezi, a continuat Eleonora West. Nu voiam să cădem vii în mîinile ruşilor ori ale partizanilor. Eram hotărîţi să ne sinucidem dacă ne prind.

— De ce vă este frică de partizani şi de ruşi ? a întrebat guvernatorul. Numai fasciştilor le e frică de ei. Ruşii şi partizanii sînt aliaţii noştri şi au luptat pentru victoria naţiunilor aliate.

— Nici dumneavoastră nu sînteţi fascist, domnule guvernator, dar cred că n-aţi accepta să vă rămînă soţia nici 24 de ore în zona de ocupaţie a bolşevicilor, a zis Traian. Nu din motive politice, ci din teama de cruzime şi de teroare. Nici dumneavoastră, personal, nu cred să aveţi curajul de a întra în zona lor fără uniformă şi fără o gardă puternică. E drept să ne întrebaţi pe noi, doi oameni fără apărare, de ce fugim din faţa hoardelor barbare, înarmate cu ultimul model de puşti automate americane ?

— Şi acum ce doriţi ? a întrebat guvernatorul. De plecat din Germania, nu aveţi voie să plecaţi. Aici sînteţi trataţi ca cetăţeni ai unui stat inamic. Aveţi aceleaşi obligaţii ca populaţia germană. Şi aceleaşi drepturi. Mai mult, nu !

— Adică nici un drept ! a zis Traian. Femeile germane din Weimar sînt obligate să cureţe closetele lagărului de la Buchenwald şi să spele rufele deţinuţilor-eliberaţi, cel puţin o dată pe săptămînă fiecare. Vreţi să o trimiteţi şi pe soţia mea să facă asta ?

— Noi nu sîntem inamicii Americii şi ai naţiunilor aliate, a zis Eleonora West. Noi am fost internaţi timp de aproape un an

de către *inamicii naţiunilor aliate*. Acum am venit să vă cerem autorizaţia de a locui într-o cameră, undeva, sau de a ni se da posibilitatea să plecăm, dacă nu ni se permite să stăm. Sîntem amîndoi în drum : nu avem unde dormi, unde ne spăla, unde mînca. Ni se interzice să rămînem şi ni se interzice să plecăm.

— Sînteţi cetăţeni ai unui stat inamic, a zis iar guvernatorul. Ce spuneţi dumneavoastră nu mă interesează. Aveţi paşapoarte româneşti ? Atunci sînteţi duşmani !

— Dar România luptă de luni de zile alături de aliaţi, împotriva Germaniei ! a izbucnit Eleonora West. Acest lucru îl ştiţi şi dumneavoastră ! 80 000 de români şi-au dat viaţa pentru cauza aliaţilor. Îi socotiţi duşmani pe cei care luptă cot la cot cu dumneavoastră ?

— România este un stat inamic ! a zis maiorul Brown.

El a scos din sertar o hîrtie şi a citit tare :

— *«Ţări inamice : Germania, Japonia, Italia, România, Ungaria, Finlanda »*. Nu e clar că sînteţi duşmanii Statelor Unite ?

Traian Korugă s-a ridicat. Eleonora se uita cu implorare în ochi la guvernator :

— Nu aţi aflat încă din ziare că România luptă de atîta vreme alături de aliaţi ? a întrebat ea. Nu vă sînt suficiente nici documentele noastre, din care se vede că venim din internarea germană ? Noi nu vă sîntem duşmani !

— Chiar dacă este aşa, nu mă interesează, a zis guvernatorul. În dispoziţiile şi instrucţiunile primite de mine, se spune că românii sînt duşmanii Statelor Unite, şi eu am pierdut prea mult timp vorbind cu dumneavoastră. Dumneavoastră sînteţi duşmanii mei. Dumneata, doamnă, îmi eşti duşmană. Duşmană ! Şi, dacă eu ţi-aş fi căzut în mînă, mă împuşcai şi nu vorbeai cu mine aşa cum vorbesc eu acum cu dumneata. Ce-am făcut eu este ilegal şi n-am să repet această eroare. Cu duşmanii nu se stă de vorbă !

Maiorul Brown, guvernatorul militar al oraşului Weimar, era vînăt de furie şi n-a răspuns la salutul lui Traian Korugă şi al Eleonorei.

— Iată occidentul ! a spus Traian, coborînd scările. Nu-i interesează nici faptul, nici omul. Ei nu văd individul. Au generalizat totul şi se închină numai regulii scrise !

— Nu mai pot merge pe jos, a zis Nora.

Traian a sprijinit-o de braţ. Ea s-a lăsat pe umărul lui şi a început să plîngă.

— Am făcut 200 de kilometri pe jos, ca să ajungem la ei ! Am alergat ca spre Meca !...

— Nu regreta, Nora ! Noi am fugit de teroarea sălbatică a ruşilor. Şi e bine că am scăpat de ea. Dar cu adevărat bine pentru oameni nu este nicăieri. Pămîntul a încetat să mai fie al oamenilor !

108

După patru zile, Traian Korugă şi Eleonora West s-au dus din nou la guvernator. Le trebuia o autorizaţie ca să mai locuiască în Weimar încă o săptămînă. Nora avea picioarele umflate şi nu putea merge mai departe.

Ea s-a îmbrăcat cu cea mai frumoasă rochie de mătase pe care o avea. Purta pălărie şi pantofi cu tocuri înalte.

După ce i-a spus santinelei de la intrare că vor să vorbească cu guvernatorul, Traian s-a întors către Nora :

— Te-ai îmbrăcat ca la recepţiile oficiale !

Ea zîmbit. Ultima oară pusese rochia în urmă cu trei ani, cînd îl vizitaseră într-o dimineaţă pe ministrul Finlandei.

— Domnul guvernator va roagă să mai aşteptaţi un moment ! a zis politicos santinela.

Au trecut cîteva minute. Nora părea calmă şi mulţumită. Pe urmă a venit un alt soldat :

— Dumneavoastră sînteţi diplomaţii români care vor să vorbească cu domnul guvernator ? Mai aşteptaţi, vă rog, un minut !

Şi a dispărut. Eleonora West s-a gîndit că maiorul Brown este în fond un om cumsecade, care ştie să se poarte : de două ori se scuzase fiindcă îi lăsase să aştepte cinci minute.

Sediul guvernatorului militar era instalat într-o clădire mare, cu un hall imens. Nora se contempla în oglindă. Slăbise, şi rochia îi cădea pe corp mai frumos decît ultima oară, la legaţia Finlandei.

— Veniţi cu mine ! zis al doilea soldat, apărînd iar.

Eleonora West s-a îndepărtat de oglindă, zîmbindu-şi. Traian a sprijinit-o de braţ şi l-au urmat amîndoi pe soldat, care însă nu urca scările spre cabinetul guvernatorului, unde fuseseră ei data trecută, ci se îndrepta spre ieşire. Afară, i-a invitat într-un *jeep*, care aştepta în faţa porţii. Maşina a pornit.

— Unde mergem ? a întrebat Traian.

Soldatul de la volan a ridicat din umeri.

Bătea vîntul. Automobilul gonea cu viteză mare pe străzile oraşului. Traian s-a aplecat la urechea celuilalt soldat :

— Unde mergem ?

Soldatul a ridicat din umeri şi n-a răspuns, ca şi primul.

Traian Korugă s-a întors către Nora. Ea îşi ţinea cu mîinile borurile pălăriei şi rîdea : viteza îi plăcuse întotdeauna.

Jeep-ul s-a oprit la marginea oraşului, dinaintea unei porţi mari, cu stîlpi de de piatră. Un portar cu chipiu le-a deschis, dar maşina nu a intrat în curte. Unul dintre soldaţi i-a dat portarului un plic, pe urmă le-a făcut semn lui Traian şi Eleonorei West să coboare.

— Ce este aici ? a întrebat Nora.

Americanii s-au uitat să vadă dacă ea coborîse. Şi n-au răspuns.

— Ce este aici ? a repetat Nora întrebarea, în germană, către portar.

— Închisoarea, a răspuns el, apucînd-o pe Nora de braţ.

Ea a vrut să spună ceva soldaţilor. Dar era prea tîrziu : automobilul dispăruse cu aceeaşi viteză cu care venise. Nora s-a întors spre Traian. El era palid.

Porţile grele de fier s-au închis. Ei erau acum în curtea închisorii.

109

Traian Korugă a fost închis în celula numărul 5, de la parter, iar Nora în celula 26, la etajul al treilea.

« Este sigur o greşeală » — şi-a zis Traian, după ce a rămas singur.

Încerca să ghicească cu ce greşise, dar s-a gîndit că Nora e şi

ea închisă, în clipa aceea, într-o celulă la fel cu a lui, şi-şi pierdu calmul. La despărţire, Traian voise s-o îmbărbăteze, să-i spună un cuvînt de dragoste. Gardianul l-a smucit de umăr şi i-a interzis să se apropie de ea. Nora s-a întors rugătoare spre gardian ; el a îmbrîncit-o, împingînd-o după colţul coridorului. Aşa a fost momentul despărţirii, pe culoarele închisorii.

« Presupun că mă confundă cu cine ştie ce criminal care are acelaşi nume sau seamănă cu mine, şi de aceea m-au arestat » — şi-a zis Traian. « Dar de ce au arestat-o pe Nora ? » Traian Korugă a început să bată cu pumnii în uşă, ca să vină gardianul.

« Ruşii, mă aşteptam să mă aresteze ! » — şi-a zis el în continuare. « La ruşi, lipsa de bătături în palme este un motiv de arestare. Şi, chiar dacă ei m-ar fi arestat fără să-mi controleze palmele, tot n-aş fi fost surprins : de la ruşi m-aş fi aşteptat la orice ! Am alergat pe jos două sute de kilometri, ca să scap de o societate în care *lipsa de motiv* constituie un motiv de arestare, de deportare sau de împuşcare ! »

Îl dureau pumnii, dar continua să bată în uşa celulei. Acum însă nu mai bătea ca să cheme gardianul, ci ca să se pedepsească pe sine, pentru prostia de a fi fugit două sute de kilometri în zadar, tîrînd-o pe Nora după el, cu picioarele umflate, cu tălpile rănite şi însîngerate.

« Nemţii, m-aş fi aşteptat s-o aresteze pe Nora » — gîndea el mai departe — « fiindcă sînt nazişti şi antisemiţi... »

— Ce vrei ? a întrebat gardianul, apărînd în pragul uşii.

— Vreau să vorbesc imediat cu directorul închisorii ! a spus Traian. Eu şi soţia mea am fost arestaţi din greşeală !

— Ştiu ! Cînd ajungeţi aici, toţi aţi fost arestaţi din greşeală ! a răspuns gardianul, ironic.

— Nu-ţi permit să fii ironic ! Te anunţ că vreau să vorbesc imediat cu directorul !

— Nu există aici nici un director ! Dumneata eşti arestat de americani. Noi nu facem decît administraţie. Nici nu avem voie să vorbim cu arestaţii : sîntem şi noi tot un fel de arestaţi !

— Vreau să vorbesc cu americanii !

— Domnul sergent nu vine decît o dată pe săptămînă ! a zis gardianul. Numai lunea !

Traian şi-a adus aminte că era luni.

— Vrei să spui că trebuie să aştept pînă lunea viitoare ? a întrebat el. Crezi că soţia mea are să stea o săptămînă în închisoare ?

— Degeaba îmi spui mie ! Degeaba baţi în uşă ! Domnul sergent vine abia luni !

Gardianul a închis uşa.

— Anunţă pe cine vrei, sau nu anunţa pe nimeni ! Pînă cînd nu stau de vorbă cu directorul închisorii, ca să-mi spună motivul arestării, nu mă ating nici de apă, nici de mîncare ! Este singurul meu mijloc de protest, şi am să fac uz de el !

— Declari greva foamei ? a întrebat gardianul.

— Şi greva setei !

Gardianul a rămas o clipă în prag, cu cheile în mînă. L-a privit pe Traian cu milă şi a închis uşa, zicînd :

— Păcat de dumneata ! Eşti încă tînăr !

Apoi a învîrtit cheia în broască de două ori.

110

Nora West a lovit cu pumnii în uşă aproape o jumătate de oră. Un gardian a venit.

Dar nu a deschis : s-a uitat în celulă prin vizor.

— Dacă mai baţi în uşă, vei fi pedepsită ! a zis el. Prizonierii n-au voie să bată în uşa celulei !

Gardianul s-a dus. Nora s-a întins pe pat, dar după o clipă a sărit brusc în picioare. « Probabil că sînt păduchi ! » — s-a gîndit. Îi era frică. Ar fi vrut să bată în uşă şi să ceară altă pătură sau măcar să întrebe dacă nu sînt păduchi. Însă acum ştia că nu are voie să bată în uşă şi a continuat să se plimbe prin celulă.

În adîncul sufletului, se simţea vinovată ; ştia că e arestată pe drept. După ce falsificase acte de origine etnică şi după ce plătise să fie furate acte din arhive, nopţi de-a rîndul s-a gîndit la închisoare. În fiecare zi se aştepta să vină poliţia. Ştia că o să fie descoperită şi arestată. Călătorind prin Germania, tremura la vederea oricărui poliţist : actele ei erau false. Ultimii ani ai vieţii nu i-au fost decît o aşteptare chinuitoare a ceasului cînd avea să fie arestată. « Acest ceas a venit » — şi-a zis. « Acum m-au descoperit că sînt evreică. Acum nu mă mai pot salva ! »Trupul îi tremura de spaimă. « E absurd să cred că americanii m-au arestat fiindcă am ascuns originea mea semită şi am falsificat acte în

România. Simt însă că de asta m-au arestat. Numai din cauza asta ! Nu e logic, dar nu poate fi altfel. Vina e a mea ! Şi acum voi fi pedepsită crunt, pe drept ! »

Eleonorei i se făcuse frig. Lenjeria de corp, spumoasă şi uşoară cum sînt clăbucii de săpun, rochia subţire ca voalul nu o puteau apăra de umezeala rece a zidurilor de piatră. Senzaţia de umed şi de rece îi pătrunsese pînă la piele şi dincolo de piele, în oase. O simţea în adîncul trupului. Niciodată pînă atunci nu îi fusese frig la rinichi. Nici nu ştia exact, din punct de vedere anatomic, unde şi cum sînt rinichii. Ei îi îngheţau. Şi nu numai ei, ci toate măruntaiele.

S-a învelit cu rochia peste genunchi, dar asta nu-i folosea ; în pat, îi era teamă să se aşeze. Frigul cimentului din celulă îi pătrunsese, prin pingelele subţiri, pînă la genunchi şi mai sus de genunchi, în tot trupul. Dinţii îi clănţăneau. Afară era cald. Dar asta nu avea nici o importanţă, de vreme ce ea dîrdîia ca în toiul iernii.

Ca să se încălzească, Eleonora West s-a aşezat pe vine, în mijlocul celulei. În clipa asta a simţit că trebuie să se ducă la toaletă. Trebuia să se ducă urgent. Băşica udului îi era ca străpunsă de ace, şi ea nu mai putea să-şi încordeze muşchii. Eleonora şi-a adus aminte din romane că în închisori există căldări, în loc de toalete. Dar în celula ei nu erau decît patul, măsuţa, fereastra cu gratii. Şi uşa. Nora s-a îndreptat spre uşă şi a ridicat pumnul să bată. « Trebuie să-mi dea voie să mă duc la toaletă ! » — şi-a zis ea.

Dar în aceeaşi clipă i-au venit în minte cuvintele aspre ale gardianului neamţ : « Dacă mai baţi în uşă, vei fi pedepsită ! » Şi a lăsat pumnul să-i cadă : îi era frică să mai bată.

« Sînt vinovată că am bătut în uşă cînd nu trebuia » — şi-a zis ea şi a început să se plimbe din nou. S-a oprit cu pumnii ridicaţi în faţa uşii. Dar nici acum n-a avut curaj să bată. « Dacă mai baţi, vei fi pedepsită ! » În vreme ce aceste cuvinte îi sunau în urechi, trupul ei a fost străbătut, ca un curent electric, de spaimă. Muşchii nu s-au mai supus voinţei ei. A simţit cum chiloţii subţiri şi scurţi se udă, cum i se udă portjartierul, rochia, şi cum umezeala i se prelinge, caldă, pe pulpe, pe ciorapi şi pe pantofi.

Nora West a mai făcut un efort să se reţină. Dar muşchii, carnea şi trupul întreg parcă nu mai erau ale ei. S-a aplecat pe vine. În timp ce chiloţii îi deveneau din ce în ce mai calzi iar ea

şedea pe vine, a avut o senzaţie de eliberare, de voluptate, cum niciodată în viaţa ei nu simţise. Fiecare muşchi, fiecare por, fiecare fibră a trupului ei se destindeau. Senzaţia aceasta era mai puternică decît orice plăcere : era voluptate pînă în străfunduri. Dar era încă mai mult : extaz. Simţea cum se desprinde de tot ce e pămîntean. Plutea.

Clipa aceasta de totală detaşare, de extaz absolut, părea nesfîrşită, nesfîrşită... Ieşise din timp. Tot corpul ei se elibera. Nora West avea senzaţia că urinează de ore întregi, fără încetare.

Cînd ochii au privit cimentul umed din jur, a cuprins-o spaima. S-a ridicat şi a fugit într-un colţ al celulei. Căuta să se ascundă. Era momentul cel mai dramatic al vieţii ei. Cimentul celulei era ud. Urina se întindea sub pat, sub masă, pînă la picioarele ei.

Ştia că făcuse ceva nepermis ; ştia că va fi pedepsită crunt. Vocea spartă a gardianului îi revenea ameninţător în urechi : « Vei fi pedepsită !... »

Eleonora West ar fi vrut să-şi sfîşie rochia de pe ea, ca să usuce pe jos, dar nu era cu putinţă : pe jos se afla prea mult lichid, ca să poată fi uscat cu rochia ei de voal şi cu lenjeria ei puţină, subţire şi vaporoasă. Şi cineva îi striga mereu : « Vei fi pedepsită ! Vei fi pedepsită !... »

Dîndu-şi seama că nu se va putea ascunde, că fapta ei va fi descoperită şi că orice tentativă de a se sustrage pedepsei este inutilă, Eleonora şi-a acoperit ochii cu pumnii ei mici, din care nu-şi scosese încă mănusile croşetate şi străvezii ca pînza de păianjen, şi a început să plîngă cu disperare...

111

— Este extrem de regretabil ce vi s-a întîmplat ! a zis sergentul Goldsmith, comandantul închisorii. Eu, personal, vă cer scuze ! Îmi pare rău că n-am aflat mai curînd de cazul dumneavoastră.

De la arestarea lui Traian Korugă şi a Eleonorei West trecuse o săptămînă. Acum Traian stătea întins pe pat : nu se mai putea mişca. De şapte zile nu se atinsese nici de apă, nici de pîine.

Sergentul Goldsmith le adusese cu maşina lui lucrurile şi acum îi ajuta Norei la despachetat. Le oferea amîndorura ţigări. Părea extrem de jenat.

— Mîine-dimineaţă veţi fi eliberaţi ! Vă voi căuta eu însumi o locuinţă şi vă voi conduce cu maşina mea. Regret din adîncul sufletului ce s-a întîmplat !

Nici Eleonora West, nici Traian Korugă nu scoteau vreo vorbă.

— Domnul şi doamna nu sînt arestaţi ! a spus sergentul, adresîndu-se gardianului-şef. Au fost aduşi aici din greşeală. Mai rămîn pînă mîine, fiindcă nu au unde locui. Vor dormi amîndoi în această cameră. Adu cearşafuri curate şi pături. Ei sînt numai oaspeţi !

Sergentul s-a dus şi s-a întors după o jumătate de oră cu un pachet. Adusese alimente, iar pentru Traian portocale şi grepfruturi. I-a strîns mîna lui Traian, cerîndu-şi din nou scuze pentru cele întîmplate, şi a plecat.

Gardianul-şef a asistat la această despărţire cu ochii mari, de parcă ar fi văzut o minune a cerului.

— Eu am ştiut tot timpul că americanii vor veni să-şi ceară scuze pentru ce au făcut, a zis Nora. Statele Unite sînt o ţară mare şi civilizată !

Traian avea febră. A adormit imediat. Noaptea, a visat că e pe submarin, şi iepuraşii albi muriseră toţi, pînă la unul. S-a deşteptat cu pijamaua udă leoarcă, spunînd tare:

— După ce au murit iepuraşii albi, nu mai există nici o speranţă !

Strigase în somn cu toată puterea, dar marinarii nu voiau să-l creadă.

112

A doua zi, sergentul Goldsmith nu a apărut la închisoare. Nora l-a aşteptat toată ziua. Seara, a zis :

— Cine ştie ce treburi l-au împiedicat să vină ! Mîine va veni însă precis !

Gardianul-şef era de aceeaşi părere cu ea. Totuşi, sergentul

Goldsmith nu a venit nici a doua, nici a treia zi. Peste o săptămînă a sosit un alt sergent.

— Nu am nici o cunoştinţă despre cazul dumneavoastră, a zis noul *Sachbearbeiter* [1]. Domnul Goldsmith a plecat în Statele Unite şi nu mi-a lăsat nici o notă. Mă voi interesa, însă ; lunea viitoare vă voi comunica rezultatul.

Apoi a plecat. Era un tînăr cu părul roşu şi faţa pistruiată. Nu voise să-şi spună numele nici măcar gardianului-şef. Semnătura nu i se putea citi, şi era tot timpul nervos.

După o săptămînă, sergentul a venit, dar nu a stat la birou decît cîteva minute. Cînd l-au căutat soţii Korugă, el nu mai era acolo. Plecase. După încă o săptămînă, sergentul a sosit la închisoare în toane proaste.

— M-am interesat de cazul dumneavoastră, a zis el. Sînteţi arestaţi ca şi ceilalţi. Nu există nici o dispoziţie să vi se ofere un regim special !

Şi s-a întors cu spatele la Nora West şi Traian Korugă.

— Îi încui în celule separate, a ordonat el gardianului-şef, şi le aplici acelaşi regim ca celorlalţi prizonieri ! Eu nu permit nici un fel de excepţie în închisoare !

Gardianul a făcut ochii mari : se uita fix la sergent voind să se convingă că a înţeles bine. Apoi a zis :

— Am înţeles ! Celule separate. Regimul închisorii. Nici o excepţie !

Vocea gardianului tremura.

113

— Acum vine să ne despartă ! a zis Nora, auzind paşii gardianului pe culoar.

Ea s-a agăţat cu amîndouă braţele de gîtul lui Traian. Plîngea cu hohote.

— Mai bine aş muri, decît să fiu iarăşi încuiată singură în celulă !

Gardianul-şef s-a oprit în prag. Nora nu s-a întors spre el :

[1] Împuternicit, referent. (germ.)

ştia de ce a venit. Şi Traian ştia. El îl privea fix. Ar fi vrut să-l roage să-i mai lase cinci minute împreună. Dar a tăcut : era inutil.

— În vara asta au să mă concedieze, a spus gardianul. Sînt prea bătrîn. La vîrsta mea nu mai pot învăţa să mă joc de-a v-aţi ascunselea. Şi nici nu vreau să-nvăţ !

Gardianul a făcut o pauză. Îşi aduna forţele, ca şi cum ar fi trebuit să ridice ceva greu. Apoi a zis :

— Dumneavoastră rămîneţi mai departe cum aţi fost. Împreună şi cu uşa deschisă...

— Sergentul a revenit asupra ordinului ? a întrebat Nora.

— Sergentul n-a revenit asupra ordinului ! a zis gardianul şi a plecat, sunîndu-şi cheile.

Uşa celulei rămăsese larg deschisă.

114

— Ce-au americanii cu noi ? a întrebat Nora disperată. De ce ne ţin arestaţi de şase săptămîni ?

— Americanii n-au nimic contra noastră ! a răspuns Traian. Ei nici măcar n-au cunoştinţă de existenţa noastră !

— Şi cît timp le mai trebuie ca să afle că ne-au arestat şi că ne ţin închişi ? Eu nu mai pot suporta !

— De existenţa ta şi a mea nu vor lua cunoştinţă niciodată ! a zis Traian. Civilizaţia occidentală, în ultima ei fază de progres, nu mai înregistrează existenţa individului. Şi nu e nici o speranţă ca ea să ia cunoştinţă de el în viitor. Această societate cunoaşte numai anumite dimensiuni ale omului. Dar omul integral, ca individ, nu există pentru ea. Tu — Eleonora West —, care stai nevinovată la închisoare, eu şi alţii ca noi *nu existăm,* pur şi simplu. Sîntem doar nişte fracţiuni extrem de mici dintr-o categorie. De exemplu, tu eşti o cetăţeană a unui stat inamic, arestată pe pămîntul Germaniei. Acesta este maximum de date pe care le poate asimila societatea tehnică occidentală despre tine. Ea te recunoaşte numai după aceste caracteristici ale tale şi te tratează ca atare, cu toată grupa din care faci parte, după regulile înmulţirii, ale împărţirii sau ale scăderii : după

cum cere problema ivită. Vina sau crima care au dus la arestare sînt ale categoriei.

— Totuşi, americanii nu ne-au arestat degeaba, a zis Nora. Au ceva contra noastră, ne suspectează de ceva. Altfel, ne-ar fi dat drumul. Eu sufăr fiindcă nu cunosc motivul arestării. Căci un motiv trebuie să existe !

— Un motiv există, a zis Traian. Acest motiv este absurd, din punct de vedere uman, şi perfect justificat, din punctul de vedere al maşinii. Căci occidentul nu vede omul decît prin ochii tehnicii. Omul în carne şi oase, capabil de bucurie şi de suferinţă, este inexistent. Din cauza asta, nici nu poate fi socotit ca un lucru criminal faptul că ne-au arestat, ne ţin închişi şi mîine, poate, ne execută. Asta ar ar fi criminal dacă s-ar referi la oameni în carne şi oase. Dar societăţii occidentale îi este imposibil să ia act de prezenţa omului viu : cînd arestează ori ucide un om, ucide nu ceva viu, ci o noţiune. În consecinţă, societatea tehnică apuseană nu poate fi acuzată de crimă. Nici o maşină nu poate fi acuzată de crimă ! Şi nici nu se poate pretinde unei maşini să-i trateze pe oameni considerînd caracteristicile lor individuale.

Şi care ar fi acest motiv justificat şi perfect din punct de vedere tehnic pentru care ne-au arestat americanii ? a întrebat Nora.

— Nu-l ştiu ! a răspuns Traian. Dar ştiu că a supune omul legilor şi criteriilor tehnice, care sînt potrivite pentru maşini, echivalează cu a-l asasina ! Un om obligat să trăiască în mediul şi în condiţiile peştilor moare în cîteva minute. Şi viceversa. Occidentul a creat o societate ca o maşină. El obligă oamenii să trăiască în ea şi să se adapteze legilor maşinii. Uneori, are impresia că a reuşit. Dar oamenii mor cînd sînt trataţi după legile aplicabile camioanelor şi ceasornicelor.

People are not alike...
Nations are not alike.
Everybody is not the same or as clever or strong as everybody else.[1]

Numai maşinile sînt egale între ele. Numai maşinile pot fi înlocuite, demontate şi reduse la părţile componente sau la

[1] Oamenii nu sînt la fel...
Popoarele nu sînt la fel.
Nici unul nu e la fel cu altul, nici la fel de inteligent, nici la fel de puternic. (engl.) (Jawāharlāl Nehru)

cîteva mişcări. Cînd oamenii vor fi ca ele, atunci pe pămînt nu vor mai fi oameni !

Nora a oftat. Traian continua :

— Tu, ca persoană, nu exişti. Sau, dacă vrei, exişti doar văzută prin ochii tehnicii, care deformează. Însă în societatea tehnică, exact ca în cele barbare, omul nu are nici o valoare. Sau, dacă are una, ea e neînsemnat de mică. Arestarea ta este un fapt mic. Infinit de mic. Şi, dacă e nedreaptă, atunci nedreptatea e şi ea infinit de mică. În fond, nici nu eşti arestată !

— Nu sînt arestată ?

— Nici măcar atît, a zis Traian. Nu noi, adică tu şi cu mine, sîntem arestaţi : categoriile din care facem noi parte sînt arestate. Persoanele noastre, individual, nu există pentru societatea tehnică occidentală. Deci nu puteau fi şi nu sînt arestate.

— Asta e o consolare ! a zis Nora. Stai la închisoare, şi ţi se demonstrează că nu eşti arestat !...

— Este o consolare. Este chiar singura posibilă, la această oră tîrzie a istoriei !

115

— Acum s-a terminat ! a spus gardianul-şef, intrînd în celula soţilor Korugă. Citiţi comunicatul ! Thuringia şi oraşul Weimar au fost date ruşilor ! Trupele sovietelor sînt deja în oraş. Toată noaptea au sosit camioane încărcate cu soldaţi. Americanii s-au retras ; nu mai păstrează decît clădirea guvernămîntului, închisoarea şi cîteva case. Nimeni nu are voie să plece. Poliţia militară a înconjurat oraşul.

Nora a citit comunicatul din ziar. S-a uitat la Traian, pe urmă l-a privit pe gardian, care stătea rezemat de uşă.

— Şi cînd se predă închisoarea ? a întrebat ea. Vom fi predaţi şi noi ruşilor, odată cu închisoarea ?

— Cred că da, a spus gardianul. Închisoarea va fi predată în dimineaţa asta sau după-amiază. Poate mîine-dimineaţă sau la noapte. Nu ştim ora precisă !

Traian Korugă şi-a acoperit fruntea cu palmele. Şi iar şi-a recapitulat toate. Fuga. 200 de kilometri. Rusia. Teroarea. Vio-

lurile. Siberia. Picioarele umflate şi pline de răni ale Norei. Comisarii politici. Predarea în celulă, cum se predau sclavii, în lanţuri.

— *Ne vous occupez plus que de l'essentiel, car les temps sont venus !* [1] a zis el. Nu mai este timpul să am secrete. Nici să-mi fac iluzii. Gardianul-şef poate să audă. Ştiu că americanii ne vor preda ruşilor, în celule încuiate. E criminal. Dar, din punctul lor de vedere, e o faptă nevinovată. Ei au candoarea locomotivelor, care parcă zîmbesc, după ce au strivit omul pe calea ferată. Occidentalii au redus şi păcatul la o singură dimensiune, l-au minimalizat la extrem. Aş zice că nici nu-l mai cunosc. Nu ei sînt vinovaţi, ci civilizaţia lor. Dar asta nu are nici o importanţă în ceasul de-acum. Am amintit-o numai ca să nu ne mai facem iluzii. În cîteva minute poate, vom fi predaţi ruşilor, adică celor mai sîngerosi terorişti care au acţionat vreodată, organizaţi ca stat, pe faţa pămîntului. Dacă mai suport omul mecanizat, redus la funcţia de robot, fiara mecanizată n-o pot înfrunta. Nu vreau ! Înainte de a fi predat ruşilor, voi încerca să evadez. Şi, dacă nu reuşesc, mă sinucid !

Traian s-a întors spre gardian :

— Ne ajuţi să evadăm ? l-a întrebat el.

— Fac tot ce-mi stă în putinţă, a răspuns gardianul. Şi eu vreau să fug. Eu sînt austriac. Mă duc la Viena, acasă. Dar eu plec mai tîrziu !

— Şi eu ce fac ? a întrebat Nora. Eu nu pot să evadez. Mi-e frică ! Mai bine m-ai omorî, Traiane !

— Ne sinucidem împreună, a zis Traian.

— Mai bine încercaţi întîi să evadaţi ! a spus gardianul. Cred că se poate. Zidul e distrus de bombardament. principalul e să ajungeţi în curte. De-acolo e uşor...

[1] Nu vă mai ocupaţi decît de esenţial, căci au sosit vremurile ! (fr.)

116

— Eu n-am curaj să cobor pe frînghie de la etajul al treilea ! a zis Nora. Tu aşti bărbat, poţi. Dar mie mi-e frică !

Traian împletea frînghia din fîşii de cearşafuri, de feţe de pernă şi de pături.

— N-ai nevoie să cobori, a răspuns el. Tu nu faci nimic. Eu te leg şi te cobor pe fereastră. Cînd ajungi jos, te furişezi pe lîngă zid şi mă aştepţi în fundul curţii, la copacul pe care ţi l-am arătat.

Nora îi ajuta lui Traian la împletitul frînghiei, ţinînd-o de capăt. Ea a lăsat-o să cadă.

— Eu nu pot evada ! Cînd ai să mă cobori cu frînghia, am să mă gîndesc că pot fi împuşcată în orice clipă. Numai la gîndul ăsta o să leşin de frică. Tu nu crezi că pot să tragă în timp ce cobor ?

— Pot ! a zis Traian. Dar sîntem obligaţi sa încercăm. Poate că nu te împuşcă. Oricum, aşa avem mai multe şanse să scăpăm, decît dacă ne sinucidem !

— Şi dacă rămînem la ruşi ? a întrebat Nora. Poate că dracul nu-i atît de negru ! Există şi sub comunişti oameni. Cum trăiesc ei, o să trăim şi noi !

— Ai dreptate, a zis Traian. Sînt oameni şi în statul sovietic. Şi poate că viaţa lor nu e mai rea decît a oamenilor din occident. Criterii obiective de apreciere nu există. Adevăruri obiective nu există. Totul e subiectiv. Eu însă nu accept să trăiesc nici măcar o oră în paradisul roşu. Poate că pentru alţii încăpăţînarea asta a mea este absurdă ; din punctul meu de vedere, ea e justificată. Şi, pentru fiinţa umană, lucrurile sînt juste numai din punctul ei de vedere. Nu vreau să cad în mîinile fiarelor mecanizate de pe Volga. Asta e nebunia mea. *A spirit with any honour is not willing to live except in its own way ; a spirit with any wisdom is not over eager to live at all.* [1] Eu nu sînt deloc însetat de viaţă. Pot renunţa la ea oricînd. Dar, dacă nu renunţ la viaţă, atunci vreau

[1] Cine are cît de cît simţul onoarei nu acceptă să trăiască decît în felul său propriu ; cine are cît de cît înţelepciune nu e deosebit de dornic nici măcar să trăiască. (engl.) (George Santayana)

s-o trăiesc aşa cum socotesc eu că e mai bine. Accept orice argument. Dar nu accept să mi se indice de către alţii cum să trăiesc şi să trăiesc cum cred alţii că e bine. Viaţa mea este numai a mea. Nu e nici a colhozului, nici a comunităţii, nici a comisarului politic. Deci am dreptul să trăiesc cum mi-am ales eu, şi pot şi să-mi coordonez viaţa cu cea a comisarului, dacă aşa îmi place mie. Numai că mie nu-mi place ! Iar, dacă aş face-o, nimeni n-ar avea dreptul să mă acuze şi să decidă că fac bine sau rău. Cu viaţa mea fac ce vreau ! Şi eu refuz să mi-o trăiesc după moda sovietică ! De aceea mă sinucid !

Nora a început să plîngă. Traian împletea mai departe la frînghie. Ea ţinea capătul strîns.

— Vezi dacă au plecat americanii din turnuri ! a zis Traian.

Nora a ieşit pe culoar şi a privit turnurile de pază de la poarta închisorii, ca să vadă dacă nu apăruseră în ele gărzile ruseşti.

— Trebuie să ne uităm la fiecare cinci minute, a spus Traian. Momentul cel mai bun este cînd se schimbă garda americană cu cea rusească. După aia, e prea tîrziu !

Toată dimineaţa ău lucrat la frînghie. Au încercat-o dacă era destul de tare şi destul de lungă. Şi, la fiecare cinci minute, unul dintre ei ieşea să privească turnurile de pe zidul care înconjura închisoarea şi se întorcea spunînd :

— Americanii !

Amîndoi se bucurau. Aveau iluzia că, dacă americanii se mai aflau încă în turnurile închisorii, nu era totul pierdut.

117

La ora şase seara, Traian Korugă şi Eleonora West au fost scoşi din celulă şi urcaţi într-un camion american, împreună cu alţi prizonieri. Traian era palid. Nora plîngea.

— Vor să ne predea ruşilor în altă parte, a zis Traian. Camionul nostru se îndreaptă spre răsărit.

Străzile oraşului Weimar erau pline de soldaţi şi de maşini ruseşti.

— Vrei să sărim din camion ? a întrebat Traian. Acum ne transportă sigur într-o închisoare rusească.

Ieşiseră din oraş. Nora s-a uitat la cîmpul verde. Pe urmă s-a uitat la soare. Vedea şi ea că merg spre răsărit.

— În faţa noastră este o pădure, a zis Traian. Sări tu întîi ! Te ascunzi într-un tufiş şi mă aştepţi : sar şi eu imediat după tine.

Nora plîngea.

— Pregăteşte-te ! a zis Traian.

— Sărim mai tîrziu, a raspuns ea. Acum nu pot. Îmi e prea frică !

— Cine ştie dacă o să mai avem o ocazie atît de bună ! Uite ce tufişuri bune de ascuns sînt pe-aici. Vrei să sari ? Camionul merge foarte încet !...

El a prins-o pe Nora de braţ. Ea s-a apucat strîns de bancă, cu ambele mîini.

— Nu ! Dacă vrei să sari, sari singur ! Zău că nu mă supăr dacă mă laşi pe mine şi fugi singur !

Traian Korugă s-a aşezat din nou lîngă ea şi a închis ochii, ca să nu mai vadă pădurea, cu tufişurile ei dese, unde s-ar fi putut ascunde atît de bine. Ştia că o astfel de ocazie nu se va mai ivi.

Cînd a deschis ochii, soarele îi bătea din faţă, orbindu-l. Acum se îndreptau spre apus.

— Americanii sînt totuşi băieţi buni ! a zis Traian, apucînd-o pe Nora de mînă.

Faţa îi radia de bucurie.

— Înseamnă că nu ne mai predau ruşilor !

— Şi unde ne duc ? a întrebat Nora.

Fruntea lui Traian s-a întunecat iar.

— Într-o închisoare americană ! a zis el.

Îi era ruşine că se bucurase.

— Iartă-mă, Nora, că am fost vesel ! E o nebunie să te bucuri că eşti transportat într-o închisoare, şi nu în alta ! Dar asta este faza în care a ajuns omul în Europa : nu mai are de ales decît între două închisori...

118

— Dumneata eşti Johann Moritz ? a întrebat ofiţerul american şi, zîmbind amical, a continuat :

— Comandantul oraşului doreşte să afle de la dumneata cum a fost cu evadarea. Dumneata eşti cel care a salvat cinci prizonieri francezi din lagăr, nu-i aşa ?

Johann Moritz s-a înroşit de plăcere. Nu şi-ar fi închipuit că au să vină la el ofiţeri americani să-l ia cu maşina şi să le povestească isprăvile lui. « Chiar şi comandantul oraşului a auzit de mine ! » — s-a gîndit Moritz. Să-şi spună numele i-a făcut plăcere, ca niciodată pînă atunci :

— Eu sînt Johann Moritz !

— Să mergem ! a zis ofiţerul. Sînt cu maşina !

Johann Moritz a vrut să-şi îmbrace haina : era numai în cămaşă şi în pantaloni. Voia să-şi pună şi ciorapii, căci avea picioarele goale în bocanci.

Însă ofiţerul se grăbea.

— Comandantul aşteaptă ! Vino aşa cum eşti : într-o jumătate de oră te aduc înapoi cu maşina !

S-au urcat amîndoi în *jeep* şi au plecat. Pe drum, Moritz s-a gîndit cum să-i povestească comandantului faptele, fără a le înflori. Îşi alegea de pe acum cuvintele. Obrajii i se îmbujoraseră. Îşi imagina cum arată comandantul oraşului şi se vedea deja şezînd în faţa lui şi povestind evadarea.

Între timp, maşina se oprise în dreptul unei clădiri mari, de piatră. Ofiţerul s-a întors către Moritz :

— Dumneata rămîi aici !

Johann Moritz a coborît. Îi părea rău că nu mergea şi ofiţerul cu el : ar fi avut mai mult curaj. Dar automobilul a plecat. Santinela de la poartă l-a condus pe Moritz în curte. Pe urmă au venit doi poliţişti germani şi l-au dus mai departe. Moritz a privit în dreapta şi în stînga ; nu-i venea să creadă că un comandandant al oraşului putea locui într-o casă atît de urîtă. Dar n-a vrut să întrebe nimic.

Totuşi, cînd a intrat şi a văzut la toate ferestrele gratii de fier, ca la închisori, Johann Moritz a întrebat :

— Aici locuieşte comandantul oraşului ?

Poliţiştii au început să rîdă cu hohote. Nu se mai puteau opri din rîs. L-au încuiat pe Moritz într-o celulă de la subsol, unde nu era lumină ; învîrtind a doua oară cheia în broască, tot mai rîdeau de întrebarea arestatului.

119

Preoteasa Corina Korugă a fost chemată la primărie. Era miezul nopţii cînd i-au bătut la fereastră doi ţărani cu banderole tricolore le braţ, care i-au spus să vină cu ei. Afară era lună. Preoteasa a încuiat poarta cu grijă şi a ţinut cheia în mînă.

La primărie, vreo zece soldaţi ruşi chefuiau cu ţăranii. Preoteasa a fost adusă în faţa lor. Ei i-au dat să bea un pahar de vin şi s-au uitat la ea în toate felurile. Preoteasa şi-a plecat privirile în pămînt şi a spus în gînd acatistul sfîntului Nicolae. Soldaţii au forţat-o să bea ; dar ea a spus acatistul mai departe, fără să se uite la ei şi fără să-şi atingă buzele de pahar. Un soldat i-a turnat vin în sîn. Altul i-a ridicat poalele şi a stropit-o cu vin pe dedesubt. Ea nu auzea ce spun ei, nici nu-i vedea. Stătea cu ochii închişi şi spunea acatistul, gîndindu-se la sfîntul Nicolae, care seamănă cu părintele Alexandru Korugă, soţul ei. Ruşii şi ţăranii i-au turnat şi alte pahare de vin în sîn, pe cap şi sub fuste. Rochia şi cămaşa îi erau leoarcă.

Pe urmă, au trîntit-o pe podele. Preoteasa îşi simţea rochia şi trupul ude, ca şi cum ar fi căzut în apă. Apoi a avut senzaţia că se duce la fund şi se îneacă. Sfîntul Nicolae rămăsese pe mal şi se ruga pentru ea.

A doua zi după întîmplarea de la primărie, preoteasa Corina Korugă s-a spînzurat în poiata găinilor.

120

Nora West. Prima noapte în lagărul de concentrare de la Ohrdruf.

« Trebuie să existe un motiv de arestare. Fără motiv nu m-ar chinui în halul ăsta ! » — şi-a zis ea. Era culcată. Nu avea pernă, nici cuvertură : numai scîndura goală. O dureau şoldurile şi coatele şi toate oasele.

Ajunsese în lagăr pe întuneric. Asta se întîmplase cu cîteva ceasuri mai înainte. După ce au coborît din camionul care îi adusese de la Weimar, pe Traian l-au dus în altă parte. Pe ea au adus-o aici.

Lagărul de femei este în nişte barăci de lemn. Într-a ei mai dorm încă vreo treizeci de femei. Nu le-a văzut la faţă cînd a venit, fiindcă era deja noapte. Păreau însă fete tinere. Nora s-a întins pe patul de scînduri şi a plîns. Pînă la urmă, a adormit zicîndu-şi : « Acum trebuie să fie miezul nopţii. Cine or fi femeile închise cu mine ? »

Din celălat colţ al barăcii, s-a auzit un rîs înăbuşit. Nora a avut impresia că e un rîs de bărbat. Dar într-un lagăr de femei nu puteau fi bărbaţi. Ea a ascultat atent şi s-a convins : era un bărbat. Acum nu mai rîdea, dar se simţea cum făcea dragoste. Se auzeau clar toate mişcările.

Bărbatul a rîs din nou ; de data asta rîsul venea din alt colţ al barăcii. Norei i s-a făcut frică. « De ce să-mi fie frică de oameni care fac dragoste ? » — şi-a zis ea, încercînd să-şi dea curaj. Dar nu s-a putut linişti. Îi era teamă de bărbaţii care făceau dragoste în baracă.

Ea şi-a astupat urechile şi a strîns pleoapele. Nu mai auzea nimic. Însă, cu ochii închişi, parcă îi vedea. Scîndura patului ei s-a clătinat. Nora a deschis ochii. Uşa era dată în lături. Intraseră alţi bărbaţi, care stăteau acum în mijlocul barăcii şi vorbeau. Lîngă ei era o femeie în cămaşă de noapte. Nora nu s-a mai putut abţine şi a început să ţipe. A închis ochii şi a ţipat, cît putea de tare. Întîi fără să ştie de ce. Acum continua să ţipe, fiindcă îi era frică de femeile şi de bărbaţii din baracă. Ei o vor zdrobi în bătaie, fiindcă a ţipat şi nu i-a lăsat să facă dragoste.

« E stupid ! » — s-a gîndit ea. « Nu trebuia să ţip. Se vor năpusti toţi asupra mea şi mă vor bate, pînă cînd mă vor omorî. Au dreptate să mă omoare ! De ce-am ţipat ? »Bărbaţii s-au ridicat şi au fugit. Erau mulţi. Cîţiva fuseseră întinşi pe jos. Pe aceştia Nora nici nu-i auzise. Unul fusese chiar în patul vecin cu al ei. Nici pe el nu-l auzise venind şi făcînd dragoste. Acum bărbaţii ieşeau ca nişte umbre.

Eleonorei West i s-a părut că bărbaţii sînt foarte înalţi şi negri. Mai negri decît întunericul...

Cîteva femei ieşiseră şi ele odată cu bărbaţii, dar s-au reîntors în baracă în vîrful picioarelor şi s-au băgat în paturi.

Acum era linişte. Femeile erau în pat, fiecare la locul ei. Numai două mai rămăseseră în mijlocul încăperii, în picioare. Purtau nişte cămăşuţe scurte, prin care li se vedeau contururile grase. Nu vorbeau ; stăteau lipite una de alta. Nora a înţeles că mîncau. Ronţăiau ceva : striveau în dinţi ciocolată.

Ea a aşteptat ca cele două femei din mijlocul barăcii să se culce. Îi era frică ca ele să nu o bată dacă adoarme ; să nu fie omorîtă în somn.

Însă femeile îşi mîncau liniştite ciocolata.

— Care-i aia care-a ţipat ? a întrebat încet una dintre ele. Nu e străina cu părul roşu care-a venit în seara asta ?

— Nu ştiu, a răspuns cealaltă. Mie nu-mi pare rău că a ţipat : terminasem cu al meu şi nu mai aveam chef !

Şi au ronţăit mai departe ciocolată, fără să-şi mai vorbească. Nora le urmărea fiecare mişcare. Pînă la urmă s-au despărţit. Una s-a dus într-un colţ al barăcii, cealaltă în altul. Paturile au scîrţîit. Ele au adormit repede.

Nora însă se sufoca ; nu putea adormi. În baracă nu mai erau bărbaţi, şi femeile dormeau. Dar atmosfera era încărcată de un miros amestecat de sudoare, de băutură şi de bărbaţi care fac dragoste. Geamurile erau deschise, dar mirosul nu ieşea.

« Totuşi, trebuie să existe un motiv ! », îşi repeta obsesiv Nora West. « Altfel nu m-ar fi închis aici. Şi nu m-ar lăsa să mă sufoc ! »

A vrut să tuşească. Dar şi-a dus mîna la gură şi s-a stăpînit. Se temea că, dacă tuşeşte, femeile se vor deştepta şi o vor bate.

121

Prima dimineaţă în lagăr. Cînd a deschis ochii, Traian Korugă l-a văzut pe Johann Moritz.

— Am dormit toată noaptea unul lîngă altul, a spus Traian, strîngîndu-i mîna lui Moritz. Cum ai ajuns aici ?

Johann Moritz a povestit. A început cu sfîrşitul, cu ofiţerul care l-a chemat să istorisească despre salvarea francezilor.

— În loc să mă ducă la comandantul oraşului, a zis Moritz, m-a dus la închisoare. Am stat opt săptămîni. Celulă fără nici o rază de lumină. Eu am tot aşteptat să mă cheme comandantul. Dar nu m-a chemat. Şi m-au mutat aici. Asta-i tot !

Johann Moritz s-a oprit din povestit. Apoi a întrebat :

— Dumneavoastră cum aţi ajuns aici ?

Traian Korugă a ridicat din umeri.

Prizonierii, care dormiseră întinşi pe pămînt, se deşteptau. Lagărul de concentrare de la Ohdruf era o cîmpie împrejmuită cu sîrmă ghimpată. Aici se aflau 15 000 de prizonieri. Numai cerul liber, pămîntul şi oamenii. La colţurile gardului de sîrmă ghimpată erau postate tancuri ; soldaţi cu arme automate supravegheau lagărul.

— Din Fîntîna n-aveţi nici o ştire ? a întrebat Moritz.

Şi, uitîndu-se la Traian, a continuat :

— Mie tot nu-mi vine să cred că dumneavoastră sînteţi aici ! Şi cum se face că am ajuns noi unul lîngă altul ? Toată noaptea am dormit alături ! Asta nu pot înţelege...

122

Comandantul lagărului de la Ohrdruf era evreu. Eleonora West s-a bucurat.

« Un evreu îmi va înţelege mai bine suferinţa. Mă va ajuta ca pe-o rudă să scap de aici ! » — s-a gîndit ea. Era decisă să-i spună totul. Să-l implore. Să-i ceară ajutor, ca unui frate.

Biroul comandantului era tapetat cu fotografii din lagărele de concentrare germane. Nora s-a uitat la ele : erau mari cît pereţii. Reprezentau oameni morţi, spînzurători, înfometaţi, prizonieri în haine vărgate, movile de cadavre, camioane pline cu femei moarte. Nora West a uitat unde se găseşte. I se părea că se afla şi ea într-un lagăr de exterminare a evreilor din Germania nazistă.

L-a privit pe locotenentul cu părul roşu, care şedea îndărătul biroului. Ochii ei îl implorau să o salveze de la exterminare, de la înfometare, de la gazare, de la tortură.

« Eu sînt sora dumitale » — i-a spus ea în gînd. « Ajută-mă ! »

Niciodată nu se simţise mai evreică decît în clipa aceea.

— Domnule locotenent ! a început Nora, cu vocea tremurîndă.

În gît avea un nod de plîns, care nu o lăsa să vorbească.

— Nu vorbeşti decît atunci cînd eşti întrebată ! a ordonat ofiţerul.

Nora West şi-a muşcat buza şi a tăcut. A aşteptat să fie întrebată. Ofiţerul citea, fără să se uite la ea.

— Numele tău este Eleonora West Korugă ? a întrebat el cu voce severă. Asta eşti tu ? Soţul tău este şi el arestat ?

Ofiţerul o tutuia pe Nora. Dar nu ca pe o soră.

— Soţul tău a fost funcţionar al dictatorului Antonescu !

— Soţul meu a fost funcţionar al regatului României ! a răspuns Eleonora West.

Ofiţerul s-a înroşit : faţa lui palidă şi plină de pistrui era acum ca sîngele. Îi tremurau buzele.

— În România au fost pogromuri sălbatice, nu ? a întrebat el.

— Au fost, a răspuns Nora.

— În România au fost lagăre de concentrare pentru evrei ? a strigat el. Existau şi lagăre în care evreii erau exterminaţi, gazaţi, spînzuraţi, decapitaţi, împuşcaţi...

Locotenentul se ridicase în picioare. Nora s-a hotărît să-i spună acum că şi ea este evreică. Că a trebuit să-şi falsifice actele. Că a trebuit să fugă. Că a tremurat de frică în fiecare noapte.

— Răspunde la întrebarea mea ! a urlat ofiţerul, apropiindu-se de ea, cu pumnii încleştaţi.

Nora simţea că o va lovi peste faţă şi a închis ochii. Aştepta

lovitura. Trupul îi tremura. Şi nu avea curaj să spună nici un cuvînt.

— Vorbeşte, criminalo ! a urlat el iar. Cîte evreice ai ucis cu mîna ta ? Spune ! Dacă taci, te sfîşii în bucăţi ! Cîte evreice ai ucis tu, cu mîinile tale ?

Nora tăcea.

— Nu vrei să spui ! a zis el. Acum îţi e frică ! Acum tremuri ! Faci pe tine de frică... Cînd ucideai, nu-ţi era frică !

— Şi eu sînt... a zis Nora West.

— Afară, curvă nazistă ! Afară !

Pumnul lui s-a ridicat ameninţător în faţa ochilor ei. Eleonora West a ieşit din birou.

CARTEA A CINCEA

123

Traian Korugă scrie. Johann Moritz stă lîngă el şi-l priveşte cum ţine creionul strîns între degete şi desenează literele, cu migală, parcă ar înşira mărgele.

Johann Moritz nu are răbdare să scrie. Nici nu îi place. Însă poate privi ore întregi, fără să se plictisească, cum scrie Traian Korugă.

« Cînd scrie, domnul Traian parcă se roagă la icoane » — se gîndeşte Johann Moritz. « Cînd îl vezi pe domnul Traian scriind, uiţi că e prizonier. Nu mai vezi că e desculţ, că nu s-a bărbierit şi că are pantalonii rupţi. Cînd scrie, Traian Korugă e un domn. Îţi vine să-ţi scoţi pălăria în faţa lui şi să vorbeşti încet. »

— Tu ai auzit că există oameni care îmblînzesc şerpii ? a întrebat Traian, oprindu-se din scris.

— Am auzit, a zis Moritz.

— Sfîntul Daniil a stat în groapa cu lei, şi leii nu l-au mîncat ! a zis Traian. El i-a îmblînzit. Mussolini avea în biroul lui doi tigri pe care îi domesticise. Oamenii pot îmblînzi şerpii, leii şi toate fiarele. Acum a apărut pe faţa pămîntului o nouă rasă de vieţuitoare. Se numesc cetăţeni. Trăiesc nu în păduri sau în junglă, ci în birouri ; dar sînt mai cruzi decît fiarele sălbatice. Ei s-au născut din încrucişarea omului cu maşinile. Amestecătura

asta e rasa cea mai tare de pe pămînt. Chipul lor este la fel cu al oamenilor ; uneori chiar îi poţi confunda. Dar îi vezi imediat că se poartă nu ca oamenii, ci ca maşinile. În loc de inimi, cred că au ceasornice. Şi creierul le e un fel de maşină. Totuşi, nu sînt nici maşini, şi nici oameni ! Au exact poftele fiarelor. Totuşi, nu sînt nici fiare. Sînt cetăţeni ! Ciudată corcitură... Ei au umplut pămîntul !

Johann Moritz a căutat să-şi închipuie cum arată cetăţenii. Dar n-a reuşit. O clipă s-a gîndit la Marcu Goldenberg, însă Traian i-a tăiat gîndul :

— Eu sînt scriitor, a zis el. Un scriitor este un îmblînzitor, cel puţin după părerea mea. Cînd le arăţi oamenilor Frumosul, adică Adevărul, ei devin blînzi. Acum vreau să îmblînzesc cetăţeni. Începusem să scriu o carte. Ajunsesem la capitolul al patrulea, cînd m-au luat în captivitate, şi n-am mai putut scrie. Capitolul a rămas neînceput. Acum, nici nu mai are rost să-l scriu : eu n-am să mai public niciodată cărţi ! În locul capitolului al patrulea, aş vrea să scriu ceva ca să-i îmblînzesc pe cetăţeni. Dacă voi reuşi, voi muri împăcat. Am să-ţi citesc şi ţie ce voi scrie. Nu va fi roman, nici piesă de teatru : cetăţenilor nu le place literatura. Ca să-i pot îmblînzi, voi scrie într-un gen care le place lor. Voi scrie *petiţii !* Căci cetăţenii n-au timp de pierdut cu poezia, cu romanele ori cu dramele : ei citesc numai petiţii.

124

Petiţia nr. 1. Subiect : Economic (Despre grăsime).

Am să vă trimit multe petiţii.

Încep cu un subiect economic. Ştiu că civilizaţia occidentală este clădită pe baze materialiste. Economicul este Evanghelia dumneavostră. Eu sînt scriitor, şi scriitorul este un martor. Or, prima calitate care se cere unui martor e imparţialitatea. Deci, petiţiile mele vor fi mărturii ale adevărului.

Problema mi se pare extrem de importantă. Este vorba de grăsime.

Dumneavoastră ştiţi ce criză de grăsime este în univers la ora actuală.

Cînd am ajuns în lagăr, prizonierii dormeau întinşi pe pămînt, unul lîngă altul. De-abia mi-am găsit un loc să mă întind şi eu. Veneam din închisoare şi eram foarte obosit. Cîmpia dimprejur mi s-a părut foarte mare ; nu înţelegeam de ce nu aţi făcut ţarcul în care aţi închis oamenii mai larg. Cele cincisprezece mii de persoane stau înghesuite una într-alta. Cînd sînt în picioare, este loc ; culcate însă, spaţiul este aşa de mic, încît vin una peste alta. Eu, personal, nu mi-am putut întinde picioarele toată noaptea. Cei din jur îşi întindeau picioarele peste capul meu. Picioarele lor erau calde şi, fiindcă ei le ţineau peste mine, nu mi-a fost frig. Cred că aţi făcut ţarcul atît de strîmt ca să economisiţi iarba de pe cîmpie : prizonierii o strică sub tălpi, şi iarba este scumpă ! Şi e păcat să o calce prizonierii în picioare : mai bine s-o pască o vacă, fiindcă vaca dă lapte ! Prizonierii nu dau nimic.

Apoi, pentru un ţarc mai larg, ar fi fost nevoie de mai multă sîrmă ghimpată. Şi fierul e scump ! Nu merita să se cheltuiască banii pentru sîrmă, numai ca prizonierii să aibă mai mult loc şi să poată dormi cu picioarele întinse.

În al treilea rînd, cred că din cei cincisprezece mii de prizonieri, foarte mulţi vor muri, cînd vor începe ploile şi frigul. Unii, chiar mai înainte. Cei rămaşi vor avea deci destul spaţiu să-şi întindă picioarele. Sigur că dumneavoastră, construind lagărul, aţi ţinut seamă şi de acest lucru. V-am admirat mult cînd am înţeles că nimic nu v-a scăpat din vedere !

Înainte de a adormi, am ascultat — fără voia mea — o conferinţă. Conferenţiarul, care se declara profesor la universitatea din Berlin, a vorbit despre grăsime. Subiectul conferinţei constituie obiectul acestei petiţii.

Profesorul a numărat în fiecare zi boabele de fasole din supa pe care o primim în lagăr. Timp de treizeci de zile, a numărat toate boabele din castronul lui, la prînz şi seara. Pe urmă le-a adunat şi a făcut media. El afirmă că un prizonier primeşte zece boabe pe zi, la cele două supe. Asistenţii profesorului şi-au numărat şi ei boabele din castron, tot timp de treizeci de zile, şi au confirmat exactitatea rezultatului. După aceea, profesorul a socotit cîte coji de cartofi şi cîtă făina intră în supă. Aici a aproximat, fiindcă la bucătărie nu are voie să se ducă.

Dumneavoastră ştiţi că nemţii, avînd multă răbdare, sînt spe-

cialişti în măsurări şi numărare. Cred, aşadar, că putem avea încredere în concluziile cercetării.

După o lună încheiată de muncă, profesorul a sfîrşit studiul şi a ţinut o conferinţă, care a fost foarte apreciată de auditoriu. (În treacăt fie zis, germanii ţin sau ascultă conferinţe despre tot felul de subiecte. Este un obicei moştenit din evul mediu.) După ce ne-a spus cum a numărat boabele, strecurînd supa în fiecare zi, profesorul ne-a comunicat cîte calorii are un bob. Nu-mi amintesc cifra exactă. Pe urmă, a calculat cîte calorii au cele zece boabe la un loc, a adăugat numărul de calorii al cartofilor şi pe cel al făinii, pe care prizonierii nu le văd în supă, dar despre a căror existenţă profesorul a spus că nu se îndoieşte. El a conchis că fiecare prizonier primeşte, în lagăr, 500 de calorii pe zi. Asta în medie. În unele zile primeşte mai mult, în altele mai puţin. Zile de-a rîndul, de exemplu, nici măcar profesorul n-a găsit nici o boabă de fasole în supa lui ; în aceste zile, n-a avut ce număra. Dar au fost zile cînd a avut cincisprezece boabe, şi — uneori — chiar optsprezece ! Media este, deci, corectă..

Pe dă altă parte, un om, cînd doarme, consumă o mie de calorii în 24 de ore. Prizonierii din lagăr nu dorm tot timpul, deci consumă mai mult. Dar profesorul a luat ca bază de calcul, ca pentru adormiţi, o mie de calorii. Prizonierii primesc 500 de calorii în boabele de fasole. Restul de 500, cîte mai cheltuiesc, îl dau din rezervele lor de grăsime, adică din capitalul acumulat în corp. Cheltuind zilnic cîte 500 de calorii din cele cu care au venit de acasă, prizonierii pierd lunar cîte şase pfunzi de persoană. Şi această socoteală este tot o medie. Cîntăririle s-au făcut zilnic de către asistenţii profesorului, cu cîntare şi greutăţi improvizate ; ele par totuşi exacte.

Acum, socotind şase pfunzi, adică trei kilograme, de untură, pe care o pierde — transformînd-o în calorii — fiecare prizonier, în lagărul ce cu onoare conduceţi domniile-voastre se irosesc lunar 45 000 de kilograme de untură. Cinci vagoane pline cu untură, care se evaporează lunar din lagăr ! Cei 25 000 de prizonieri împrăştie în văzduh acest munte de grăsime ! Gîndiţi-vă şi domniile-voastre ce pierdere !...

Eu nu sînt economist. Nu vă pot sugera nici o soluţie. Sînt însă convins că veţi şti să recuperaţi, cu mijloacele tehnicii înaintate de care dispuneţi, şi această untură vie. De ce să se piardă inutil ?

Acesta este scopul petiţiei mele. Sper şi cred că voi găsi la dumneavoastră înţelegerea necesară. Domniile-voastre faceţi parte

din ramura cea mai avansată a civilizației occidentale. Poate trimiteți un raport la Academia de Științe din țara dumneavoastră. Ar fi o barbarie să lăsați să se ducă în vînt 45 000 de kilograme de untură, în fiecare lună. Iarăși, dumneavoastră aveți și alte lagăre : cîteva sute numai în Germania, mi se pare. Ați putea aduna munți întregi de untură curată, lunar.

Eu, de cînd am ascultat conferința profesorului de la Berlin, simt cum miroase văzduhul a untură de om. Lagărul domniilor-voastre este o presă uriașă, care stoarce untura din oameni. Domniilor-voastre nu vă miroase a untură umană cînd stați cu ferestrele de la birou deschise ? Eu cred că și hainele vă sînt impregnate. Întrebați-le pe soțiile domniilor-voastre — sau pe iubitele pe care le aveți — dacă nu vă miros părul și pielea a untură de om, noaptea, cînd intrați în pat lîngă ele. Femeile au simțul mirosului mai fin și au să vă spună. Mie mi se întorc mațele pe dos de scîrbă !

Acum vă salut și vă asigur că sînt un mare admirator al civilizației dumneavoastră. Sînt încredințat că veți utiliza, cu mijloace tehnice eficiente, și untura noastră.

(Nu uitați că trei kilograme ofer și eu lunar, din trupul meu.)

MARTORUL

125

Petiția nr. 2. Subiect : Estetic (Idealul de frumusețe umană în societatea tehnică apuseană).

Ieri-seară am vorbit cu un profesor german despre estetică. M-am certat cu el : nemții, ca și ceilalți europeni, au rămas tot la clasicism. De aceea s-au prăbușit. O societate sănătoasă și progresistă are o artă modernă, așa cum aveți dumneavoastră în societatea tehnică apuseană.

Profesorul german mi-a arătat prizonierii care se plimbau prin țarcul lagărului și care — după cum știți — sînt numai piele și os. A zis că sînt urîți. Rămăsese la idealurile de frumusețe grecești.

Eu găsesc că, dimpotrivă, oamenii reduși la piele și schelet sînt splendizi, adevărate opere de artă. Acesta este tipul de frumusețe umană în societatea tehnică modernă. Am încercat să-l conving

pe neamț că societatea dumneavoastră prețuiește Frumosul mai mult decît oricare alta și că domniile-voastre stoarceți grăsimea din oameni din rațiuni pur estetice, ca să înfrumusețați universul. El n-a înțeles. Nemții înțeleg foarte greu. Din cauza asta se spune că au capul pătrat. Mîine voi ține o conferință despre idealul de frumusețe umană în occidentul modern.

Există un sculptor elvețian, Alberto Giacometti, care a aplicat în domeniul artelor plastice principiile și idealurile de frumusețe masculină și feminină pe care domniile-voastre le realizați la nivelul practic, făcînd dispară grăsimea și carnea din corpul uman ! Lucrîndu-și statuile, el s-a silit să elimine grăsimea din trupul uman și din spațiu. Trupul, redus astfel la o singură dimensiune, ia forma alungită și uscată a sîrmei. Este exact ce faceți și dumneavoastră în lagăr. Eu am știut dintotdeauna că civilizația dumneavoastră se conduce după principii estetice.

Ce frumos va fi universul mîine, cînd toată suprafața pămîntului va fi populată de oameni cu trupurile armonizate după canonul estetic al artei lui Giacometti și al dumneavoastră !

MARTORUL

126

— Dragă Moritz — a zis Traian Korugă —, am scris pînă acum mai multe petiții, prin care am căutat să dezvălui adevărul și să-i determin să nu mai chinuiască oamenii. Știu că am avut dreptate în tot ce am spus. Am compus cu îndemînare fiecare petiție. În van ! Am folosit stilul juridic, stilul diplomatic, stilul telegramelor, al cărților de bucătărie, al reclamelor ; am fost sentimental, ironic, rugător... Am cerut dreptate în toate felurile în care m-a învățat disperarea. N-am primit nici un răspuns. Le-am spus cele mai crude adevăruri, dar ei nu s-au supărat. Le-am scris în genunchi, dar ei nu s-au înduioșat. I-am insultat grosolan, dar ei nu s-au simțit ofensați. Am încercat să-i fac să rîdă, să le ațiț curiozitatea. Degeaba ! N-am reușit să trezesc în ei nici sentimente înalte, nici porniri josnice. N-am trezit nimic ! Parcă aș fi vorbit cu pietrele : ei nu au sentimente de nici un fel. Nu cunosc nici măcar ura. Nici răzbunarea. Nici

mila. Lucrează automat : numai ce este în program. Dacă mi-aş sfîşia pielea de pe piept şi aş scrie pe ea o petiţie, cu sînge cald, tot n-ar citi-o ! Ar arunca-o la coş, cum au făcut şi cu celelalte. Pur şi simplu n-ar observa că e o fîşie de piele din trupul unui om viu. Ei sînt indiferenţi faţă de om. Indiferenţa cetăţeanului a întrecut-o pînă şi pe cea a maşinii !

— Bietul de dumneavoastră! a zis Johann Moritz compătimitor. Acum ce-aveţi de gînd să mai faceţi ? Eu zic să nu le mai scrieţi !

— Voi scrie mai departe, a spus Traian. N-am să mă opresc niciodată, pînă la sfîrşitul vieţii mele ! Oamenii au îmblînzit toate fiarele. De ce nu i-am îmblînzi şi pe cetăţeni ?

— Încercaţi altă cale ! a zis Johann Moritz. Cu scrisul cred că n-ajungeţi nicăieri !

— Toate victoriile omului, de cînd se află el pe pămînt, au fost victorii ale spiritului. Cu spiritul îi vom îmblînzi şi pe cetăţenii din birouri. Dacă nu reuşim, ne sfîşie pînă la ultimul. Trebuie să-i învăţăm să nu mai sfîşie omul cînd îl întîlnesc ! Pînă cînd nu-i învăţăm asta, nu mai putem locui pe aceeaşi planetă, în aceleaşi oraşe, pe aceleaşi străzi cu ei. O să fie mai greu decît cu tigrii. Însă eu n-am fost niciodată mai încrezător decît acum. Este poate optimismul de dinaintea morţii. Spasmul agoniei mele e poate capitolul petiţiilor de la ora 25. Dar îl voi scrie !

127

Petiţia nr. 3. Subiect : Economic (Despre prizonierii care nu mai au decît o jumătate sau o treime din trup).

În patru zile, eu şi cu un prieten al meu — care e contabil — am terminat de numărat prizonierii din lagăr care au numai o jumătate, două treimi sau patru cincimi de trup. El se pricepe la calcule. Eu mă grăbesc să vă scriu, fiindcă problema mi se pare urgentă, din punct de vedere economic. Aţi putea economisi zilnic mii de mărci.

Iată despre ce este vorba. Dintre cei 15 000 de prizonieri închişi cu mine, 3 000 nu au corpuri întregi. Vreo două sute nu

au picioare deloc. Se tîrăsc ca niște reptile prin lagăr. 1 200 au numai cîte un picior. Alții nu au decît un braț. Cîtorva le lipsesc ambele brațe. Și asta numai în ce privește părțile exterioare ale corpului.

Dar sînt foarte mulți cărora le lipsesc părți din interior, cum ar fi un plămîn, un rinichi, bucăți de oase și altele. 40 de prizonieri nu au ochi deloc.

Toți aceștia au fost arestați automat, ca și mine. La început, mi-a fost milă de ei. Prietenul meu Johann Moritz își întoarce privirea de cîte ori vede ologii și marii mutilați din lagăr. Dar Johann Moritz este un primitiv. El nu înțelege că, dacă arestarea este automată și dacă faci parte dintr-o categorie care trebuie băgată la închisoare, nu te poți eschiva pe motiv că nu ai picioare, ochi, nas sau plămîni. Arestul din oficiu nu prevede excepții pentru cei cu trupul în stare de nefuncțiune. Și așa se și cuvine ! Dreptatea trebuie să fie aceeași, egală pentru toți !

Este aici un profesor. Lui îi lipsesc ambele brațe, fiindcă le-a pierdut pe front. Cînd ați ordonat arestarea automată a profesorilor, ar fi fost nedrept ca pe prietenul meu să-l scutiți de arestare, pentru că nu are mîini. Ce legătură este între brațe și arestarea din oficiu ? Nici una ! Este profesor, deci trebuia arestat cu toată categoria ! Așa cum ați procedat domniile-voastre. Căci dumneavoastră nu greșiți niciodată ! De aceea vă și admir eu atît de mult. Sînt capabil, în orice clipă, să-mi dau viața pentru marea dumneavoastră civilizație ! Dumneavoastră sînteți personificarea Justiției și a Preciziei !

Dar să revin la subiect. Aceste fracțiuni de oameni, care nu au decît părți de trupuri, primesc aceleași porții de mîncare ca prizonierii întregi. Este o mare nedreptate !

Propun ca acestor prizonieri să li se dea mîncare proporțional cu bucățile de corp pe care le mai posedă. Guvernul domniilor-voastre plătește cu bani peșin fiecare porție de mîncare pe care o primesc prizonierii. Prin prizonier *se înțelege însă un ins întreg. Dacă i-ați strînge pe cei 3 000 de mutilați și le-ați număra mîinile, picioarele, ochii și plămînii, ați constata că ei nu sînt, în carne și oase — adică în realitate —, decît maximum 2 000 de oameni.*

Ați putea deci economisi 1 000 de porții de mîncare în fiecare zi. De ce să plătiți pentru hrănirea părților de trupuri pe care acești prizonieri nu le au ? E o generozitate care nu trebuie să mai continue !

Cred că autoritățile superioare vor fi foarte mulțumite, dacă veți semnala cazul. S-ar putea chiar să vă decoreze : veți fi economisit banii statului. Și banul este singura realitate !

Cu această deviză, vă salută

MARTORUL

128

Petiția nr. 4. Subiect : **Militar (Schimbarea sexului).**

Din cauza foamei, prizonierii din lagăr suferă unele transformări, care pot fi pentru domiile-voastre de mare interes militar. Iată, pe scurt, despre ce este vorba.

Prizonierii care sînt arestați de mai multă vreme și care au trăit cu numai 500 de calorii zilnice nu mai au nevoie să se bărbierească. Oameni care acasă se rădeau o dată sau chiar de două ori pe zi, aici, au început să se radă numai o dată la cîteva zile, apoi o dată pe săptămînă, de două ori pe lună, iar acum — deloc ! Barba le-a devenit din ce în ce mai rară și mai mătăsoasă, pe urmă ca un puf, pînă n-a mai crescut în nici un fel. Obrazul lor a ajuns curat de păr, ca al femeilor !

Dar nu e numai atît. Și glasul le este femeiesc. Au început să le crească sînii. Sînt unii care au țîțele ca ale fetelor de 13 ani. Pielea lor e catifelată, ca a muierilor. Și obiceiurile le sînt muierești. Nu știu ce se întîmplă cu organele lor sexuale, dar cred că cu acest regim (și dacă mai reduceți încă porțiile de mîncare) le vor cădea phallus-*ul și toate anexele masculine, ceea ce va însemna că transformarea în femei a mers pînă la capăt.*

Doctorii pretind că e din cauza foamei și că « privarea de hrană are ca efect reducerea considerabilă și aproape încetarea secreției hormonale cu funcție dublă : androgene (hormoni masculini) și estrogene (hormoni feminini). Mai mult, ficatul, slăbit, nu-și mai poate exercita funcția de regulator hormonal : este capabil încă să distrugă excesul de hormoni androgeni, dar continuă să lase să treacă hormonii estrogeni. Echilibrul hormonal fiind stricat, organismul își arată și acuză latura feminină. »[1]

[1] Lt.-col. dr. Eugene C. Jacobs.

Această constatare ar putea fi pentru civilizația dumneavoastră de mare importanță militară. Gîndiți-vă ce liniște ar fi pe suprafața pămîntului, dacă — așa cum ați și început să faceți — i-ați băga pe toți bărbații statelor inamice în lagăre și i-ați hrăni cu cîteva sute de calorii pe zi, pînă devin femei ! Națiunea inamică ar rămînea fără bărbați, și n-ar mai avea cine să facă război contra dumneavoastră !

Cred că Marele Stat Major va utiliza aceasta idee. Și, ținînd seamă de spiritul practic și inventiv al civilizației dumneavoastră, nu mă îndoiesc că veți încerca și operațiunea inversă : supraalimentînd femeile voluntare din patria dumneavoastră, le veți putea transforma în bărbați. Ați avea mai mulți combatanți potențiali și mai multă mînă de lucru.

În încheiere, propun ca rațiile de 500 de calorii care se dau prizonierilor din lagărul pe care îl conduceți să fie reduse : poate că unii dintre ei se transformă mai repede în femei adevărate !

MARTORUL

129

Pregătire pentru marș. 15 000 de prizaonieri sînt transportați în alt lagăr. Este ora două noaptea. Lagărul a fost înconjurat de care blindate și de camioane.

Farurile camioanelor sînt aprinse. Reflectoarele de pe tancuri luminează ca ziua. Toate armele automate au țevile îndreptate spre masa de oameni care se scurge, ca un fluviu, către poartă. Traian Korugă și Johann Moritz merg alături. Noaptea e rece. Ei își simt unul altuia căldura trupurilor. Moritz tremură și îi clănțăne dinții.

La poartă stau două echipe de soldați cu bastoane de lemn. Îi numără pe prizonierii care ies și-i despart în grupe.

— Vor să ne încarce cîte șaptezeci într-un camion în care încap numai zece sau doisprezece oameni ! a zis Traian. Cum au să facă ? Tu ai auzit de legea impenetrabilității corpurilor ?

Moritz n-a răspuns. Continua să tremure de frig.

Traian a privit cum este încărcat primul camion. La început au intrat douăzeci. Ai fi crezut că nu mai este nici pic de loc.

Soldaţii i-au lovit cu bastoanele pe cei din camion, care s-au strîns unul într-altul. Au mai urcat încă zece. Bastoanele au început să lovească în cei abia urcaţi. S-au strîns şi aceştia în cei care erau deja în camion, şi iarăşi s-a făcut loc. Au urcat alţi zece. Acum se părea că nu mai e cu putinţă să intre nici măcar un copil. Soldaţii au întors armele şi au lovit cu paturile. Din nou au intrat zece oameni. Din cei şaptezeci, nici unul nu a rămas jos. Loviturile au încetat. Camionul era gata de plecare.

Traian Koruga a urcat în camion de mînă cu Johann Moritz, ca să nu se piardă unul de altul.

— Nu există legi absolute, dragă Moritz, a zis Traian. Nici fizica nu are legi invariabile ! Ea susţine că două corpuri nu pot ocupa în acelaşi timp acelaşi loc în spaţiu. În cazul nostru, şapte oameni ocupă locul unuia singur. Mai poţi crede în fizică ? Tu ai auzit de Picasso ?

— Nu, domnule Traian !

Vocea lui Johann Moritz venea sugrumată. Traian era înalt de statură şi avea capul deasupra, afară. Moritz era mic : capul lui era strivit între piepturile celorlalţi, care îi apăsau plămînii. Nici o boare de aer nu mai ajungea pînă la el.

— Mă sufoc ! a zis Moritz.

Era cuprins de panică. Aproape că plîngea. Dar nu se putea clinti. Nările lui căutau cît de puţin aer, şi nu găseau.

— Mă sufoc, domnule Traian ! a repetat el. Simt cum mor !

— Răspunde întîi dacă ai auzit de Picasso !

— N-am auzit nimic ! a zis Moritz. Nu ştiu nimic ! Mă sufoc : îmi văd sfîrşitul !

Traian a vrut să-i ridice capul lui Moritz, dar nici el nu-şi putea mişca braţul şi muşchii : trupul îi era strivit, redus la un volum minim. Doar capul îi era afară. Deasupra celorlalţi.

— Acest Picasso este cel mai mare zugrav al societăţii occidentale ! a zis Traian.

— Nu pot asculta nimic ! a zis Moritz. Vreau să scot nasul afară ! Măcar o nară ! Domnule Traian, vă rog, ajutaţi-mă ! Mor !

Traian s-a supt şi mai mult : Moritz era cu capul pe pieptul lui.

— Picasso ţi-a făcut portretul, aşa cum stai în clipa asta, aici, în camion, dragă Moritz !

— Portretul meu ? a întrebat Moritz. N-aud ! Mi-s urechile astupate !

— Portretul tău, a întărit Traian. Exact ca o fotografie. Şi portretul camionului nostru. Şapte oameni care ocupă acelaşi loc în spaţiu, în acelaşi timp ! Unul care are cinci picioare, altul trei capete, dar nu are plămîni, tu, care ai voce, dar nu ai gură, şi eu, care am numai cap : un cap care zboară deasupra unui camion. Cînd m-am uitat prima oară la tablou — asta s-a întîmplat la Paris —, mi-a plăcut, dar n-am ştiut ce reprezintă. Deabia acum înţeleg că era camionul nostru ! Pictat exact ! Nici un amănunt nu i-a scăpat. A pictat pînă şi lagărul nostru ! Pictează de parcă ar fotografia : numai lucruri adevărate. E un zugrav genial !

Camionul a pornit. Traian privea la oamenii din jurul lui. Îi vedea de sus. Nici unul nu mai era om după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu : nu mai erau oameni deloc. Nimeni, în tot camionul care trecea pe uliţele satului, prin întuneric, nu mai era viu ; dar nici morţi. Ei se balansau între viaţă şi moarte : o secundă erau vii, şi în secunda următoare erau morţi. Uneori erau vii şi morţi în acelaşi timp. În sectorul în care se aflau ei nu mai exista spaţiul : fusese eliminat. Murise. În sectorul în care se aflau ei nu mai există nici timpul : timpul a murit. Nici materia nu există. În sectorul lor este numai spasmul. Ochii sînt spasm. Carnea, sîngele, aerul, gîndul : toate sînt spasm. Oamenii nu mai au nici formă, nici spirit : sînt spasm...

— Acum poţi respira ? a întrebat Traian.

— Nu ştiu ! Mi se pare că pot, dar numai cu o nară şi din cînd în cînd ! a zis Moritz. Aici, lîngă pieptul dumneavoastră, printre coaste...

— O singură nară e destul ! Acum ascultă, că vreau să-ţi spun ceva important !

— Nu pot asculta nimic... Mă iertaţi, vă rog ! a zis Moritz.

— Sileşte-te să asculţi ! a spus Traian. Sînt lucruri importante :

Every horror had its definition
Every sorrow had a kind of end :
In life there is not time to grieve long.
But this, this is out of life, this is out of time,
An instant eternity of evil and wrong.
We are soiled by filth that we cannot clean,
United to supernatural vermin.

It is not we alone, it is not the house, it is not
the city that is defiled.
But the world that is wholly foul ! [1]

— Vorbiţi mai tare, că nu aud ! a zis Moritz.
Traian a continuat, cît a putut de tare :
Clear the air ! clean the sky ! wash the wind !
take the stone from the stone, take the skin from the arms,
take the muscle from the bone, and wash them !
Wash the stone, wash the bone, wash the brain,
wash the soul,
wash them, wash them ! [2]

— N-am înţeles nimic ! a zis Moritz. Ce bine de dumneavoastră, domnule Traian, că puteţi sta cu capul deasupra celorlalţi ! Dumneavoastră nu vă sufocaţi !

În lagăr, oamenii scurţi sufereau mai puţin de foame decît cei înalţi ; în camionul care ducea şaptezeci de persoane, gonind ca o nalucă pe uliţele satului Ohrdruf, prizonierii scunzi erau aproape morţi din lipsă de aer...

— Domnule Traian, nu mai vorbiţi, că eu tot nu aud ! a zis Johann Moritz.

— Dacă nu auzi, ai să plăteşti cu viaţa !

— Ce să aud ? a întrebat Moritz.

— Profesorul neamţ a greşit ! a zis Traian. El a săvîrşit un mare păcat şi va muri din cauza asta !

— Care neamţ a păcătuit ? a întrebat Moritz.

— Profesorul care a cîntărit grăsimea şi carnea noastră vie ! a

[1] Fiecare oroare se putea defini
Fiecare mîhnire cunoştea un sfîrşit oarecare :
În viaţă nu e timp pentru mîhniri lungi.
Dar aceasta este în afara vieţii, în afara timpului,
Este o eternitate imediată de rău şi de nedreptate.
Sîntem mînjiţi de o murdărie de care nu ne putem curăţa,
Soaţă cu spurcăciunea supranaturală.
Nu numai noi, nu numai casa, nu doar
cetatea sîntem poluaţi.
Lumea-ntreagă e infectată !

[2] Limpeziţi aerul ! curăţaţi cerul ! spălaţi vîntul !
scoateţi piatra din piatră, desfaceţi braţul de piele,
smulgeţi muşchiul de pe os — şi spălaţi-le !
Spălaţi piatra, spălaţi osul, spălaţi creierul,
spălaţi sufletul,
spălaţi-le, spălaţi-le !

(T. S. Eliot)

răspuns Traian. A cîntărit-o vie, ca să ne măsoare suferința. Durerea omului, însă, nu se măsoară cu kilogramul și nici cu tona. Nici viața nu se măsoară. Cine încearcă asta face păcat de moarte !

— Nu aud ! a zis Moritz.

— Nu-i nici o pagubă, dacă nu auzi ! Te prăbușești și fără să auzi ! Nici șoferul camionului nostru, nici santinelele, nici soldații cu bastoane de lemn, nici cei cu mitraliere, care abia așteaptă să tragă în noi, nu aud nimic ! Nici unul ! Și totuși se prăbușesc odată cu noi, la fel ca noi, împreună cu noi... Vezi cum se prăbușesc ?

— Mi-s ochii acoperiți ! a zis Moritz. Nu văd nimic !

— Nici nu simți nimic ? a întrebat Traian.

— Nimic ! a zis Moritz. Doar că mă sufoc.

— Vezi că simți esențialul ? a zis Traian trist. De ce spui că nu simți nimic ? Toată lumea simte asta, dar nu vrea să mărturisească !

130

Prizonierii au fost urcați în vagoane pentru vite. Vagonele purtau pe ușă inscripția *24 de cai* ; în fiecare din ele au fost închiși 140 de oameni. Ușile s-au închis, vagon după vagon : în ultimele, femeile. Trei mii de femei. Trenul era lung. Lui Traian i-ar fi plăcut să-l vadă trecînd, de departe.

— Trenul nostru seamănă cu convoiul care urca Golgota, doar că e mecanizat ! a zis Traian. Noi urcăm Golgota cu mijloace tehnice ; Isus a urcat pe jos, între cei doi tîlhari ! Tu știi de ce l-au răstignit împreună cu doi tîlhari adevărați ?

— Nu știu, a zis Moritz.

— Judecătorii, ca să pedepsească un nevinovat, îl încadrează între doi vinovați. Trucul e clasic. Evreii n-au îndrăznit să-l crucifice pe Isus singur, și l-au pus între doi tîlhari faimoși. În timpul execuției, atenția mulțimii era sustrasă de la nevinovat. Eu, tu, soția mea și ceilalți mulți avem fiecare la dreapta și la stînga cîte un vinovat. Ca pe Golgota ! Numai proporția s-a

schimbat : atunci un nevinovat era încadrat de doi vinovaţi, acum zece mii de nevinovaţi stau între doi vinovaţi ! Însă deosebirea e fără însemnătate : sistemul e acelaşi. În plus, noi urcăm pe cruce automat, cu mijloace tehnice. Însă manevra e infantilă. Îndată ce se termină execuţia, mulţimile vorbesc nu despre cei doi vinovaţi care au fost ucişi împreună cu Isus, ci numai despre Isus. Aşa s-a întîmplat întotdeauna, aşa se va întîmpla şi acum. Chiar dacă crucificarea se face automat şi chiar dacă urcăm Golgota cu locomotiva !

Traian Korugă s-a apropiat de fereastra cu gratii a vagonului. Trenul oprise.

— Ce vedeţi ? a întrebat Moritz, care nu ajungea cu ochii pînă la fereastră.

— Sîntem într-o gară ! a zis Traian. Mai este un tren, alături de al nostru !

— Tot cu arestaţi ? a întrebat Moritz curios.

— Un tren cu foşti arestaţi ! Sînt sclavii străini din Germania, eliberaţi ! a zis Traian, privind mulţimea de bărbaţi şi de femei care se mişca în jurul trenului vecin. Toţi fumează *ţigări !*

Moritz a înghiţit în sec.

— Din tren coboară acum o femeie care mănîncă cîrnaţi cu pîine albă ! a continuat Traian, înghiţind şi el în sec.

— Aş vrea să-i văd şi eu, a zis Johann Moritz. Poate cunosc vreunul ! De ce neam sînt ?

— Amestecaţi, a zis Traian, privind culorile steagurilor desenate pe vagoane şi steguleţele de la butoniere. Femeia care mănîncă pîine cu unt şi care are pulpele albe, ca pîinea din care muşcă, e daneză. În spatele ei, e o franţuzoaică. Frumoasă. Ochi negri !

— Mai sînt şi alţi francezi ? a întrebat Moritz.

— E un grup de francezi chiar lîngă vagonul nostru ! a spus Traian. Amestecaţi cu italieni şi belgieni !

— Vreau să-i văd pe francezi ! a zis Moritz cu nerăbdare.

Vechea lui pasiune pentru francezi nu pierise.

Traian l-a ridicat de subţiori, ca să ajungă cu ochii la fereastră.

— Sînt francezi ! a zis Moritz. Ăsta de lîngă italian seamănă bine cu Joseph ! Îl vedeţi ?

— Care Joseph ?

— Prietenul meu Joseph ! a zis Moritz. Nu v-am povestit despre el ? Cel pe care l-am ajutat să evadeze ! Dacă n-aş fi

sigur că e în Franţa, aş crede că e chiar el, aşa de tare seamănă ! Vreţi să-i spuneţi ceva ?

— Ce să-i spun ?

— Orice, a zis Moritz. Eu nu ştiu franţuzeşte, dar vreau să-i spunem ceva ! Spuneţi-i bună ziua şi drum bun spre Franţa !

Johann Moritz nu putea trece pe lîngă un francez fără să-i spună ceva sau măcar să-i zîmbească prieteneşte.

— Acum e lîngă noi ! a zis Moritz. Spuneţi-i acum ceva !

Traian Korugă a continuat să tacă. Johann Moritz nu s-a mai putut stăpîni şi a strigat în nemţeşte :

— Călătorie frumoasă în Franţa !

A vorbit dulce. Toată faţa îi radia de bucurie că se putea adresa unui om care-i era drag, numai fiindcă era francez.

Glasurile de sub fereastră au amuţit dintr-o dată. Grupul de pe peron s-a imobilizat, cu ochii spre fereastra vagonului unde se afla Moritz. Traian a auzit cum cel care semăna cu Joseph a întrebat în franţuzeşte :

— Ce spune porcul de nazist ?

Privirile bărbaţilor şi ale femeilor de pe peron îl fixau pe Johann Moritz, care le zîmbea cu prietenie de după gratii.

— Probabil că vrea o ţigare, porcul ! a zis o femeie.

Tînărul care semăna cu Joseph a dus mîna la buzunar, dar şi-a oprit brusc gestul. S-a aplecat, a luat o piatră şi a aruncat-o în fereastra la care zîmbea Johann Moritz. Bolovanul a nimerit între gratii şi a căzut în mijlocul vagonului, lovindu-l pe unul dintre prizonieri.

— Na ţigare ! Vrei să fumezi, porcule ? Trei ani m-ai ţinut închisă în Germania !

A doua piatră a răsunat în peretele vagonului, apoi a treia. O ploaie de pietre a început să curgă asupra vagonului lor ; prizonierii s-au culcat pe podele, depărtîndu-şi capetele de ferestre. Pietrele cădeau ca grindina. De-afară se auzeau înjurături şi strigăte, ca la asalt. Erau glasuri de femei, de bărbaţi, de copii revoltaţi. Glasuri în franceză, italiană, rusă, daneză, flamandă, norvegiană. În toate limbile se striga aceeaşi înjurătură, aceeaşi ură dezlănţuită. Sunetele cuvintelor se abăteau odată cu sunetele pietrelor asupra lui Johann Moritz : porc de nazist, criminal nazist, nazist asasin, nazist, nazist, nazist...

Toată lumea din trenul de « persoane deplasate » coborîse şi se asociase celor dintîi, aruncînd cu pietre în trenul prizonierilor. Santinelele şi poliţia militară au încercat să facă ordine : ata-

cul era însă prea violent, ca să poată fi potolit, şi continua cu furie. Poliţia a început să tragă în aer. Un strigăt de revoltă, un *huideoo* unanim, a izbucnit din piepturile sclavilor eliberaţi, la adresa poliţiei, care-i apăra pe nazişti de linşaj.

Johann Moritz rămăsese la geam, şi după ce prima piatră îi vîjîise pe la urechi. Nu se mişcase de la fereastra vagonului şi nu încetase să zîmbească nici după începerea atacului. Nu înţelegea ce s-a întîmplat. Şi, chiar dacă ar fi înţeles, n-ar fi putut crede că francezul care semăna cu Joseph a aruncat cu pietre în el şi a vrut să-i spargă capul.

În vreme ce Johann Moritz privea cu ochii mari cum mulţimea de jos îl lapidează, ceilalţi prizonieri din vagon l-au prins de la spate şi l-au tras înapoi, trîntindu-l pe podele. Zeci de pumni s-au încleştat deasupra lui Moritz, şi toţi îl căutau, ca să-l lovească, să-i sfîşie carnea, să-l strivească. Johann Moritz s-a pomenit sub zeci de picioare care îl călcau cu ură, cu disperare, cu bestialitate, în timp ce de afară pietrele plouau asupra lor, lovind ferestrele, pereţii, capetele.

Prizonierii nu-i puteau ierta lui Moritz că dezlănţuise furia şi atacul sclavilor eliberaţi de pe peron. Voiau să-l facă bucăţi. În jurul lui erau nu oameni, ci masa, acest animal apocaliptic cu o mie de picioare, care îi călcau, toate, carnea şi trupul. Afară, tot masa, animalul apocaliptic cu o mie de braţe, care aruncau cu pietre în el ! Lui Moritz i-a năvălit sîngele pe nas şi pe gură ; în clipa aceea, a crezut că o să moară.

Cînd s-a împăcat cu gîndul că-i venise ceasul morţii, n-a mai simţit nici bocancii care-l striveau, nici pumnii care-l loveau. N-a mai simţit nici un fel de durere : a simţit doar că sfîrşitul suferinţelor este aproape şi s-a gîndit la preotul Alexandru Korugă, la biserica din Fîntîna şi la icoana Maicii Domnului. În mintea şi în trupul lui s-a pogorît pacea. Auzea loviturile care izbeau în pereţii vagonului, şi ştia acum că aceste pietre îl căutau pe el. Numai pe el. Toată lumea voia moartea lui Johann Moritz. Lumea nu va mai putea trăi şi nu va mai exista pe pămînt nici un *progres*, dacă el rămînea în viaţă : vinovatul de toate relele din univers era Johann Moritz. De aceea voiau toţi să-l ucidă. De aceea îl striveau prizonierii cu picioarele. De aceea îl băteau cu pietre, de afară, foştii prizonieri. De aceea îl ţineau arestat soldaţii. Mulţimea nu se va potoli pînă cînd nu va muri Johann Moritz. Poliţia militară nu va putea potoli « persoanele deplasate » pînă cînd nu va fi ucis Johann Moritz. Pri-

zonierii din vagon nu vor putea nici ei fi potoliţi, pînă cînd nu va fi ucis Johann Moritz. Soldaţii cu arme automate şi tancuri nu se vor putea nici ei duce acasă, peste ocean, pînă cînd Johann Moritz nu va fi făcut bucăţi. El trebuie să moară : el este *Omul*. Pentru el nu există iertare.

« Cu ce-am greşit eu, Doamne ? » s-a întrebat în gînd Johann Moritz. Apoi şi-a zis : « Eu îi iubesc pe francezi şi am vrut să le spun un cuvînt de prietenie. De asta mă ucid. Şi pe Isus l-au ucis tot fiindcă a iubit oamenii ! » Vorbele lui Traian i-au venit în minte : « Noi urcăm pe Golgota cu locomotiva ; urcăm o Golgotă mecanică ! »

Johann Moritz a avut impresia că e pe cruce şi a simţit cum se face noapte şi întuneric, întuneric, întuneric...

131

Johann Moritz s-a trezit tîrziu, cu capul şi cu pieptul bandajate. Capul îi şedea rezemat de Traian ; ar fi vrut să-l întrebe de ce şi-a dezbrăcat cămaşa, dar n-a avut putere.

— Mi-e sete ! a şoptit Johann Moritz.

Traian s-a prefăcut că nu aude.

— Mi-e sete ! a repetat Moritz.

Zăcuse cîteva ceasuri fără cunoştintă în braţele lui Traian, care-l bandajase, rupîndu-şi cămaşa în fîşii, şi-i făcuse loc să stea întins.

Pînă atunci, Johann Moritz nu scosese nici un cuvînt. Traian îşi ţinuse palma pe pieptul lui, ca să-i simtă bătăile inimii. De cîteva ori, Traian se aplecase cu urechea pe bandaj, să asculte : inima lui Moritz bătuse atît de încet, încît palma n-o percepea. Abia se mai simţea cu urechea.

Acum Moritz vorbea. Traian se bucura, ca şi cum el însuşi s-ar fi sculat dintre morţi.

Dar Johann Moritz voia apă. Îi era sete ca lui Hristos pe cruce. Şi în vagon nu aveau apă. De douăzeci de ore, prizonierii erau încuiaţi, fără să fi primit nimic de mîncare sau de băut, fără să li se permită să-şi facă nevoile.

În vagon mirosea a putred, a acru, a materii fecale. Urina se întinsese pe podele, peste tot. Johann Moritz zăcea şi el în urină : urinase pe jos, fără să-şi fi dat seama. Dar el nu simţea nimic. Nici nu deschisese ochii pînă acum ; doar buzele şi le deschisese.

— Mi-e sete ! a zis iar Moritz.

— Îmi pare rău, nu există apă ! a zis Traian. Nu există nimic de băut !

Se gîndea cu ce ar putea să-i umezească buzele lui Moritz. Şi-a amintit că citise undeva că soldaţii lui Ghinghis Han, călărind prin stepă fără nimic de mîncat şi de băut, deschideau cu cuţitul o venă de la piciorul calului. Puneau buzele, sugeau cîteva înghiţituri de sînge, apoi legau vena şi plecau mai departe. Zile de-a rîndul, călăreţii lui Ghinghis Han nu mîncau şi nu beau altceva decît aceste picături de sînge cald. Imaginea îl obseda pe Traian. I-ar fi dat lui Johann Moritz cîteva picături din sîngele lui, ca că-i potolească setea : sîngele l-ar fi refăcut.

— Mi-e sete ! a zis Johann Moritz, cu voce rugătoare.

— Nu e nimic de băut, dragă Moritz ! Singurul lichid care s-ar putea bea, şi din care ti-aş da cu plăcere să-ţi umezeşti buzele, este sîngele meu. Dar trebuie să nu bei sînge : cine bea sînge de om devine strigoi. Seamănă în continuare a om, dar nu mai este om ! E maşină, e diavol, e masă ! Are tot ce au oamenii, în afară de suflet...

— Mi-e sete, a murmurat Moritz.

— Te cred, a zis Traian. Dar sînge trebuie să nu bei, şi altceva n-aş avea să-ţi dau. Tu eşti singurul din jurul meu care n-a băut sînge de om. Auzi ce-ţi spun ? Toţi ceilalţi au băut sînge, şi acum sînt strigoi ! Nu mai sînt oameni ! Nici prizonierii, nici santinelele, nici foştii prizonieri, care te-au bătut cu pietre ! Numai tu ai rămas om, fiindcă tu mai iubeşti oamenii...

— Mi-e sete !

— Cred, cred că ţi-e sete şi că, dacă nu bei, ai să mori ! Dar e mai bine să mori ca om, decît să trăieşti ca strigoi ! Să nu bei sînge de om, mă auzi ?

— Mi-e sete, a şoptit din nou Johann Moritz.

132

Petiţia lui Johann Moritz.

Subsemnatul Moritz Ion din România, satul Fîntîna, trimit această petiţie către stăpînitorii ţării în care mă aflu, pentru a-i întreba de ce mă ţin închis ca pe tîlhari şi mă chinuiesc cum a fost chinuit Hristos pe cruce.

Nu v-am pus această întrebare mai de demult. Ar fi trebuit să o fac, dar eu sînt om cu răbdare. Sînt plugar. Şi plugarii ştiu să aştepte.

Am aşteptat, aşa cum îmi e firea, o primăvară întreagă. Am aşteptat toată vara. Am aşteptat iarna, cît e de lungă. Acum este din nou primăvară. Eu sînt numai piele şi oase. Sufletul îmi este negru de supărare şi de suferinţă, cum e cărbunele şi cum e cerneala. Acum nu mai pot aştepta. De aceea, vă întreb : de ce mă ţineţi închis ?

Eu nu am furat, nu am ucis, nu am înşelat şi nu am făcut nici o faptă rea, din cele oprite de lege şi de biserică. Dacă nu sînt nici hoţ, nici ucigaş şi nici înşelător, de ce mă ţineţi în puşcărie ?

M-aţi înfometat şi m-aţi chinuit, de sînt astăzi numai ca o umbră pe faţa pămîntului. Am stat închis în 14 lagăre. A venit, cred, timpul să vă întreb ce aveţi cu mine !

Mie mi-e greu pînă cînd mă hotărăsc. Dar acum m-am hotărît.

Petiţia asta o trimit stăpînitorilor din ţară prin poştă. O trimit şi prin santinela de la poarta închisorii. Şi trebuie să ajungă la urechile stăpînirii, chiar dacă înainte ar face înconjurul pămîntului. Stăpînitorii trebuie să mă audă, chiar dacă umblă cu urechile înfundate.

Voi lipi petiţia pe toate uşile închisorii. O voi arunca cu praştia în stradă. Voi prinde cu laţul păsările care zboară pe deasupra lagărului şi le voi lega petiţia mea de picior, ca s-o ducă peste toată faţa pămîntului.

Începînd din această zi, strig să mi se facă dreptate. Mă veţi încuia în pivniţa închisorii, ca să nu mi se mai audă glasul. Dacă nu voi avea creion şi hîrtie, voi scrie petiţia cu unghia pe zid.

Cînd mi s-o toci unghia pînă la carne, am să aştept să crească, şi am să scriu din nou.

Dacă mă împuşcaţi, eu n-am să mă duc nici în rai, nici în iad, nici în purgatoriu. Sufletul o să-mi rămînă aici, pe pămînt, şi are să vă urmărească pretutindeni, ca umbra. Am să vă deştept noaptea din somn de sute de ori — pe voi şi pe iubitele voastre — şi am să vă spun că eu am dreptate. Şi n-o să mai puteţi închide ochii. Pînă la sfîrşitul zilelor voastre, n-o să mai auziţi nici muzică, nici cuvinte de iubire, nimic : urechile vă vor fi pline de vorbele mele, ale lui Ion Moritz.

Eu sînt un om şi, dacă nu am făcut nimic rău, nimeni nu are voie să mă ţină închis şi să mă chinuiască. Viaţa mea şi umbra mea sînt numai ale mele, şi oricine aţi fi voi, oricîte tancuri şi mitraliere şi avioane, şi oricîte lagăre şi oricîţi bani aţi avea, nu aveţi dreptul să vă atingeţi nici de umbra şi nici de viaţa mea !

Eu nu mi-am dorit în viaţă decît să muncesc, ca să am unde mă adăposti, cu muierea şi cu copiii mei, şi ca să avem ce mînca. Aşa fac toate vietuitoarele pămîntului.

Din cauza asta m-aţi arestat ?

Românii au trimis jandarmul să mă rechiziţioneze, cum se rechiziţionează lucrurile şi animalele. M-am lăsat rechiziţionat. Eu sînt un om cu mîinile goale, şi nu mă puteam bate nici cu regele, nici cu jandarmul, care are armă şi pistoale. Mi-au spus că nu mă cheamă Ion, aşa cum m-a botezat mama, ci Iacob. M-au închis cu evreii în ţarcuri împrejmuite cu sîrmă ghimpată, ca pe vite, şi m-au pus la muncă silnică. Am fost duşi la culcare ca vitele în cireadă ; am fost duşi la mîncare în cireadă, la băut ceaiul în cireadă, şi aşteptam să fim duşi la abator — tot în cireadă. Pe ceilalţi i-au dus şi la abator ; eu am evadat.

Din cauza asta m-aţi arestat ? Fiindcă am evadat înainte de a fi dus la abator ?

Ungurii mi-au spus că mă cheamă nu Iacob, ci Ion. Şi m-au arestat, că eram român. M-au bătut şi m-au schingiuit. Apoi m-au vîndut nemţilor.

Nemţii au zis că nu mă cheamă nici Ion, nici Iacob, ci Ianoş, şi m-au canonit din nou, că eram ungur. Pe urmă, a venit un colonel şi mi-a spus că nu mă cheamă nici Ion, nici Iacob, nici Ianoş, ci Johann. Şi m-a făcut soldat. Întîi mi-a măsurat capul, mi-a numărat dinţii, mi-a strecurat sîngele în vase de sticlă. Toate, ca să dovedească că eu am alt nume decît acela pe care mi l-a dat mama.

Din cauza asta m-aţi arestat ?

Ca soldat, am ajutat prizonierilor francezi să fugă din închisoare. Din cauza asta m-aţi arestat ?

Cînd războiul s-a terminat şi am crezut ca va fi pace şi pentru mine, au venit americanii, care m-au hrănit ca pe-un boier, cu ciocolată şi cu mîncăruri de-ale lor. Apoi, fără nici o vorbă, m-au băgat la închisoare. M-au trimis în paisprezece lagăre, ca pe tîlharii cei mai grozavi de pe pămînt. Şi eu vreau să ştiu de ce !

Nu vă place numele meu de Ianoş, Ion, Johann, Iacob ? Vreţi să mi-l schimbaţi ? Schimbaţi-mi-l ! Ştiu că oamenii nu mai au dreptul să poarte numele cu care au fost botezaţi !

Acum sînteţi înştiinţaţi : eu nu mai pot răbda. Vreau să aflu pentru ce sînt arestat şi chinuit. Aştept răspunsul dumneavoastră şi vă salut cu respect.

MORITZ Ion-Johann-Iacob-Ianoş,
plugar şi tată de copii

— De ce plîngi, Moritz ? a întrebat Traian Korugă, după ce a terminat de citit petiţia.

— Nu plîng !

— Te văd cu lacrămi în ochi...

— Nici eu nu ştiu de ce !

— Ţi-e frică să trimiţi petiţia ? a întrebat Traian. Nu e adevărat tot ce-ai scris în ea ?

— Nu mi-e frică ! a răspuns Moritz. Tot ce scrie e adevărat !

— Atunci de ce plîngi ?

— De asta plîng ! a zis Moritz. Fiindcă e prea adevărat !

133

După trei zile de la trimiterea petiţiei, Johann Moritz a fost chemat la interogatoriu. Traian Korugă i-a împrumutat cămaşa şi pantalonii lui, zicîndu-i :

— Am biruit ! Petiţia noastră a avut efect !

Lui Moritz îi sclipeau ochii. Se vedea deja liber...

— Am biruit ! Dumneavoastră trebuie să vă mulţumesc ! a zis el. Aţi scris în petiţie aşa de adevărat !...

— Să nu-ţi fie frică ! a zis Traian. Lor trebuie să le fie, că ei sînt vinovaţi !

Moritz s-a dus la interogatoriu zîmbind. La prînz s-a întors. Traian îl aştepta la poartă.

— Cum a fost ? a întrebat Traian. Ţi-au spus cînd te eliberează ?

Moritz privea în pămînt. Întotdeauna făcea pe misteriosul, cînd i se punea o întrebare.

— Vă povestec mai tîrziu, a zis el. Nu pot acum !

— Ai înnebunit ? Eu te aştept de cînd ai plecat, aici lîngă poartă, ca să aflu ce se întîmplă, şi tu îmi răspunzi că ai să-mi spui mai tîrziu ?

Johann Moritz adunase mucuri de ţigări pe culoarul cancelariei. Acum le-a scos din buzunar, le-a desfăcut încet, cu băgare de seamă, şi a împărţit tutunul în două grămăjoare egale, una pentru el, alta pentru Traian. Pe urmă a început să-şi răsucească o ţigare, dintr-o bucată de ziar.

— Mai bine vă spun altădată, domnule Traian !

— Ţi-au zis că nu-ţi dau drumul ?

— Nu mi-au spus asta !

— Te-au înjurat ?

Moritz şi-a lipit ţigarea.

— Nu m-au înjurat ! a zis el.

— Te-au bătut ?

— Nu !

— Atunci de ce nu vorbeşti ? a întrebat Traian. Înţeleg că nu ţi s-a întîmplat nimic rău !

— Nimic, a zis Moritz, aprinzîndu-şi ţigarea.

— Nu ţi-a venit rîndul la interogatoriu ? a întrebat iar Traian. Asta nu e rău. Au să te cheme mîine !

— Mi-a venit rîndul !

— Te-au interogat ?

— Da !

Limba lui Moritz parcă era încleiată. De-abia scotea cuvintele. Traian şi-a pierdut răbdarea.

— Spune-mi tot ce te-a întrebat ! a zis el. Începe chiar de cînd ai intrat pe uşă !

— Eu am fost întîiul, a zis Moritz. Cînd am intrat în birou, mi-a spus să stau jos. Era un scaun în faţa mesei.

— Văd că începe perfect ! Dacă te-a invitat să stai pe scaun e semn foarte bun. Se uitaseră în actele tale şi văzuseră că erai

nevinovat. De aceea te-au invitat să te aşezi. Cred că nu fac la fel cu toţi. Acum, mai departe !

— M-a interogat un sergent.

— Era politicos ?

— Era.

— Care a fost prima întrebare ?

— Întîi s-a uitat în acte, a zis Moritz. Pe urmă m-a întrebat : « Dumneata eşti Johann Moritz ? » Eu am răspuns : « Da ! » El s-a uitat la mine, pe urmă din nou la acte. Şi întrebat : « Cum scrii dumneata *Moritz*, cu *ţ* sau cu *tz* ? » Eu am răspuns că scriu şi într-un fel, şi în altul : în România scriam cu *ţ*, şi în Germania cu *tz*.

Johann Moritz s-a oprit şi s-a uitat cu disperare în ochii lui Traian.

— Continuă ! a zis Traian nerăbdător. De ce te-ai oprit ?

— Pe urmă, sergentul a spus : « Mulţumesc. Poţi pleca ! »

— Asta a fost tot ?

— Asta a fost tot ! a zis Moritz.

— Şi tu n-ai încercat să mai vorbeşti ? a întrebat Traian. De ce n-ai spus ce te-am învăţat eu ?

— Am încercat, dar sergentul n-a vrut să mă asculte. Mi-a zis, fără să se uite la mine : « Cheamă-l pe următorul ! »

— Şi tu ce-ai zis ?

— Nimic !

— Absurd ! a zis Traian, lovindu-se cu palma peste frunte. Complet absurd ! Şi ai plecat ?

— Am plecat !

— Ăsta e interogatoriul pe l-am aşteptat un an de zile în închisoare ! a spus Traian. N-a mai fost absolut nimic ? Poate-ai uitat tu să-mi spui !

— N-a mai fost nimic ! a zis Moritz. Am ieşit afară. Cînd am închis uşa după mine, îmi tremura mîna. Pe urmă, l-am chemat pe următorul. Pe Thomas Mann.

— Pe el ce l-a întrebat ?

— L-a întrebat dacă *Mann* se scrie cu un singur *n* sau cu doi.

— Numai atît ?

Din ochii lui Johann Moritz au izvorît două lacrămi mari, cît două mărgăritare.

— Resemnează-te, dragă Moritz ! a zis Traian, bătîndu-l cupalma pe umăr. După moartea iepuraşilor albi, nu mai există altă soluţie, decît resemnarea !

134

Petiţia nr. 5. Subiect : **Justiţie (Mecanizarea interogatoriilor).**

Ştiu că aţi primit dispoziţii să interogaţi fiecare prizonier din lagăr în mod individual. Este un ordin stupid. De vreme ce oamenii au fost arestaţi în masă şi automat, e o absurditate să fie interogaţi individual. Eu însă înţeleg de ce s-a dat acest ordin. Civilizaţia dumneavoastră ştie să facă anumite gesturi de curtoazie faţă de obiceiurile indigene. Aceasta este numai o concesie de formă şi de politeţe.

Un ofiţer de-al dumneavoastră e obligat să interogheze 500 de prizonieri dimineaţa şi 500 după-amiaza. Am remarcat că puneţi tuturor aceleaşi întrebări şi nu ascultaţi răspunsurile. Ar fi, de altfel, o prostie să ascultaţi ce-ţi spune fiecare individ. Ce poţi auzi interesant de la un prizonier ? Nimic ! Eu mă refer însă la consumul de energie pe care-l cere punerea întrebărilor. E un efort colosal să pui de o mie de ori pe zi aceleaşi întrebări. Îmi închipui că pe ofiţeri îi dor seara maxilarele şi buzele.

Propun să faceţi plăci de patefon cu întrebări. Lucrurile s-ar petrece astfel :

Ofiţerul însărcinat cu interogatoriile şade la birou. El trebuie să fie aşezat, căci aşa cere procedura interogatoriilor individuale. Pune patefonul. Cînd intră prizonierul, placa spune : « Ia loc ! » Prizonierul se aşază. Placa se învîrteşte : se aud prima, a doua şi a treia întrebare. Pe urmă, placa anunţă : « Mulţumesc, poţi pleca ! » Prizonierul se ridică şi pleacă ; cînd e în dreptul uşii, placa a ajuns la fraza finală : « Cheamă-l pe următorul ! »

Acesta e tot interogatoriul. Vine următorul. Şi placa se repetă. Cu o singură placă, s-ar putea interoga patru sau cinci sute de prizonieri !

Între timp, ofiţerul care interoghează şade la birou şi citeşte un roman poliţist. La prînz, cînd se duce la masă, poate mînca normal, fără să-l mai doară maxilarele de prea mult vorbit.

Trebuie luat în consideraţie faptul că aceste interogatorii se fac numai pentru a se pune întrebări, nu şi pentru a se asculta răspunsuri ; deci munca revine — logic — maşinii ! Trebuie să se respecte o formalitate, nu să fie surmenaţi anchetatorii !

Justiţia n-ar avea astfel decît de cîştigat. Justiţia unei societăţi civilizate trebuie să fie tehnicizată şi să nu mai procedeze ca în timpurile cînd nu se cunoştea electricitatea ! De ce atîtea invenţii tehnice, dacă justiţia nu utilizează nici măcar patefonul ?

MARTORUL

135

Al cincisprezecelea lagăr de internare, la Darmstadt. E la fel cu celelalte paisprezece, în plus, există o biserică ortodoxă. Una improvizată.

Traian Korugă şi Johann Moritz s-au descoperit şi au intrat în cortul-biserică. În fund, altarul ; icoanele sînt desenate cu cărbune şi cu cretă colorată pe cartoane. Interiorul nu e podit : se calcă pe pămîntul gol. În noaptea trecută a plouat. Apa s-a scurs în cort şi acum pe jos e noroi.

În mijlocul bisericii se află un crucifix de mărimea unui om. Traian a îngenunchiat în faţa lui. Isus este de carton. Spinii coroanei sînt din tablă de cutii de conserve, tăiată mărunt. Traian Korugă şi-a înălţat ochii spre rănile cuielor de la picioarele şi mîinile lui Isus, spre rana de suliţă din coastă. Pictorul nu avusese culoare roşie, ca să deseneze sîngele. Unde erau rănile, lipise hîrtie roşie de la pachetele de ţigări *Lucky Strike*. Literele negre ale numelui mărcii de ţigări nu fuseseră şterse şi se puteau citi.

— Niciodată nu te-am văzut răstignit mai dureros, Isuse ! a zis Traian. Venisem să mă rog Ţie pentru rănile mele, dar nu mai pot ! Iartă-mă, Isuse, dacă mă rog întîi pentru rănile Tale de *Lucky Stryke*, care îţi însîngerează coasta, picioarele şi palmele ! Ale Tale sînt mai dureroase decît rănile mele de sînge şi carne. Lasă-mă să mă rog mai întîi pentru spinii de cutii de conserve din coroana de pe capul Tău !

Privirea lui Traian a descoperit pe pieptul Mîntuitorului litera *M*, scrisă cu cerneală neagră de tipar. Era *M*-ul de pe cartonul cutiilor de *Menu Unit*, din care fusese lucrat trupul răstignit.

Traian s-a ridicat şi a sărutat picioarele lui Isus.

— Acum simt că m-am împărtăşit din trupul Tău, Isuse Doamne, meniul nostru etern de speranţe. Doamne, meniul meu unic, niciodată n-am înţeles mai bine că trupul Tău ne este hrana ! Cum de te-a închipuit maestrul prizonier tocmai din cartonul cutiilor de *Menu Unit ?* Tu întruchipezi acum idealurile mele de dumnezeire, de pîine şi de libertate !

Traian era în extaz ; nu mai vedea nimic împrejur. Johann Moritz cerceta îngerii făcuţi din poleiala de la cutiile de ţigări, icoanele Maicii Domnului, cu salbe lucrate din capacele aurii ale cutiilor de *pudding*. Moritz s-a închinat la icoana sfîntului Nicolae, care seamănă cu părintele Alexandru Korugă, pe urmă a venit lîngă Traian şi s-a aşezat şi el în genunchi. A privit rănile roşii ale lui Isus.

— Doamne, a zis Traian, nu îţi cer să îndepărtezi acest pahar de la buzele mele ! Ştiu că nu se poate. Dar, te implor, ajută-mă să-l beau ! De un an stau cu el la buze ! De un an stau la frontiera dintre viaţă si moarte ! De un an stau la graniţa dintre vis şi realitate ! Am ieşit din timp, şi totuşi mai sînt în viaţă. Viaţa mi s-a strecurat prin pori şi acum n-o mai am. Totuşi, mai respir şi mă mai tîrăsc şi mai bag în trupul meu apă şi pîine, deşi nu mai am poftă de ele. Toată suferinţa mea porneşte din faptul că nu pricep dacă sînt prizonier sau sînt liber. Văd că sînt închis, dar nu pot crede că sînt închis. Văd că nu sînt liber, dar mintea îmi spune că nu există nici un motiv să nu fiu liber. Tortura acestei neînţelegeri este mai grea decît sclavia. Oamenii care m-au închis nu mă urăsc, nu vor pedepsirea mea şi nici numi vor pieirea. Ei vor salvarea lumii. Totuşi, *ei* mă torturează şi mă ucid lent. *Ei* torturează şi ucid lent întreaga omenire, nu numai pe mine. Mai marii lumii vorbesc de libertate ; ştiu că nu mint cînd spun că vor libertate pentru oameni. Dar vorbind de libertate şi luptînd pentru ea, ei construiesc închisori. E plin pămîntul de închisori ! Cuvintele lor sînt de bine, dar ele fac rău cînd ating carnea omului, ca nişte săgeţi otrăvite. Mai marii lumii s-au pornit să construiască spitale uriaşe, ca să vindece rănile omenirii. Dar de sub mistria lor se înalţă nu spitale, ci închisori pentru oameni. Totul este parcă vrăjit, şi mintea mea nu înţelege. De aceea, aş vrea să mor ! Ajută-mi, Doamne, să pot muri ! Ora oceasta este prea grea pentru mine. Ora în care mă aflu nu aparţine vieţii, şi nu se poate trece cu carnea şi cu sîngele prin ea : este ora 25, cînd e prea tîrziu pentru mîntuire

şi pentru viaţă şi pentru moarte ! Pentru toate e prea tîrziu ! Împietreşte-mă, Doamne, dar nu mă lăsa singur aici ! Dacă mă părăseşti Tu, eu nu voi putea nici măcar să mor ! Carnea şi spiritul, uite, îmi sînt moarte, dar eu trăiesc mai departe ! Lumea a murit, şi trăieşte ! Şi nu sîntem nici strigoi, nici oameni...

Traian Korugă şi-a sprijinit capul în palme. Johann Moritz i-a mîngîiat umărul cu sfială, dar el nu simţea.

În biserică a intrat un preot. E îmbrăcat cu haine soldăţeşti americane, pe care sînt desenate iniţialele *PW* [1], ca la toţi prizonierii. Moritz l-a întîmpinat şi i-a sărutat mîna ; Traian a rămas mai departe în genunchi.

Preotul l-a întrebat pe Moritz de unde sînt şi ce naţionalitate au. Cînd a auzit că şi soţia lui Traian este prizonieră, şi-a dus mîinile la piept şi s-a rugat pentru ea. Pe Traian, care şedea în faţa crucifixului fără să vadă nimic în jur, l-a binecuvîntat.

— La ora şase, în fiecare zi, avem slujbă ! a zis preotul. Eu sînt mitropolitul Palade al Varşoviei. Soborul meu de preoţi este şi el aici ; sîntem cu toţii prizonieri. Avem slujbe frumoase, veniţi ! Cîteodată slujeşte cu noi şi un preot român. Acum el este în spital.

Johann Moritz s-a uitat fix la mitropolit.

— Am să-i trimit vorbă la spital preotului român, a zis Prea Sfinţitul Palade al Varşoviei. Cînd o auzi că sînt români aici, are să vină să vă binecuvînteze !

136

La ora şase, un sobor de preoţi cu patrafire peste uniformele soldăţeşti de prizonieri a început slujba.

Traian Korugă şi Johann Moritz şedeau alături. Mitropolitul era în odăjdii şi cu mitra pe cap. Pietrele preţioase care ar fi trebuit să se afle pe odăjdii şi pe mitră lipseau. Vocea mitropolitului era dulce şi gravă, ca sunetele de violoncel.

Traian s-a apropiat de altar, însă, în dreptul crucifixului, s-a prăbuşit. Moritz a alergat să-l ridice, crezînd că el doar alune-

[1] Prizonier de război (*Prisoner of war*, engl.)

case. Trupul lui Traian era moale, ca şi cum i s-ar fi topit oasele. Obrajii îi erau gabeni ca ceara. În cortul bisericii nu mai era nimeni, în afară de preoţi, şi Johann Moritz a ridicat privirile spre ei, ca să le ceară ajutorul. În clipa aceea a înţeles de ce se prăbuşise Traian.

— Părintele Korugă ! atît a apucat să spună Johann Moritz, înainte de a cădea în genunchi în faţa preotului, vrînd parcă să-i sărute picioarele.

Dar preotul Korugă nu mai avea picioare. El venea către ei, sprijinindu-se în cîrje. Capul îi era acum şi mai alb. Zîmbea însă cu o bunătate şi o fericire imense. Prin ochii şi prin zîmbetul lui se vedea cerul.

— Traian, fiule drag ! a zis preotul Korugă, dar, cînd a vrut să se aplece, una din cîrje i-a scăpat de la subţioară şi a căzut.

El nu s-a prăvălit : a stat ţeapăn, numai cu cealaltă cîrjă. Pe urmă, a lăsat-o şi pe aceasta să cadă şi s-a ţinut drept, pe rămăşiţele de picioare pe care le mai avea, lîngă Traian. Dăduse drumul cîrjelor, ca să aibă mîinile libere şi să-l poată îmbrăţişa cu ambele braţe pe fiul lui.

Johann Moritz a ridicat cîrjele de jos şi stătea cu ele în mînă, lîngă amîndoi.

137

Johann Moritz, preotul Alexandru Korugă şi Traian Korugă locuiesc acum în acelaşi cort, în lagărul de la Darmstadt. S-a dat voie — după un an — ca prizonierii să primească corespondenţă prin poştă. Primul care a primit o scrisoare a fost Johann Moritz. Îi scria mama Hildei :

Dragă Johann,

În ziua de 9 mai 1945, casa ta a ars. Ştiu că n-ai avut de unde afla. A luat foc după-amiază, tocmai cînd trupele ruseşti începuseră să intre în oraşul nostru. Hilda şi copilul tău, Franz, erau în casă...

În primele săptămîni, nici n-am ştiut că ei au ars de vii. Pe urmă, căutînd între dărîmături, ca să văd dacă a mai scăpat vreun lucru din foc, le-am găsit corpurile arse, la amîndoi. Hilda

a murit cu copilul la piept. Nu ştiu cum s-a întîmplat că n-a fugit din casă după ce a izbucnit focul. Se pare că dormea. Totuşi, mie nu-mi vine să cred că Hilda dormea la ora aia, şi mai ales în ziua cînd au intrat ruşii. Toată lumea fugise din oraş, mai cu seamă femeile. Hilda nu dormea niciodată după-masa, tu ştii : cînd venea la prînz de la spital, se apuca de treabă.

Oasele arse ale Hildei şi ale copilului, le-am adunat şi le-am îngropat în acelaşi sicriu, la cimitirul nostru. N-am putut face două sicrie, că acum toate sînt scumpe, şi nimeni nu vrea să-ţi lucreze. Sute de morţi au fost îngropaţi la noi fără sicriu. Nu se găsesc scînduri ; şi cuiele lipsesc ! Eu a trebuit să scot cuiele din pereţi, de la tablouri, şi să i le dau tîmplarului, ca să facă sicriul pentru Hilda ! Şi nici aşa nu voia să-mi lucreze : zicea că sînt prea scurte şi prea subţiri pentru sicriu ! I-am dat o pălărie de-a ta, ca să-l înduplec. Te rog să nu te superi că am făcut-o fără să te întreb ! Dacă nu i-aş fi dat-o, n-ar fi vrut nici în ruptul capului să facă sicriul, şi nu puteam lăsa oasele neîngropate : erau deja de o săptămînă în casă ! Am făcut şi o cruce de lemn. Cînd ai să vii tu, ai să faci una de piatră. În familia noastră, toţi morţii au cruci frumoase, de piatră, la cimitir !

A mai fost găsit şi trupul unui ofiţer, complet carbonizat, între dărîmăturile casei. Se vede că era un ofiţer care ceruse adăpost sau care voise să-şi schimbe uniforma cu haine civile : cînd au venit ruşii, toţi militarii au intrat prin case şi s-au îmbrăcat în civil. Pe el l-au îngropat tot în cimitirul nostru, pe cheltuiala primăriei. În geanta lui de piele, care n-a ars de tot, i-am găsit actele. Îl chema Iorgu Iordan şi era din România, ca tine. Îţi scriu asta fiindcă era poate vreun prieten de-al tău sau vreo rudă, care venise să te caute.

138

— Poate că e mai bine aşa ! a zis preotul Alexandru Korugă, ţinîndu-l de umăr pe Johann Moritz, ca să-l consoleze. Dacă Hilda trăia, tu, dragă Moritz, n-ai fi ştiut unde să te duci, după ce te eliberau ! Ce om ar fi ştiut la care dintre cele două femei să se întoarcă, şi pe care s-o părăsească ?

— Vasăzică, Suzana n-a divorţat de mine ! a zis Johann Moritz.

Era prima oară cînd auzea că Suzana îi rămăsese credincioasă.

— Şi m-aşteaptă ea să mă întorc acasă ? a întrebat el.

— Suzana te-aşteaptă şi te va aştepta pînă la sfîrşitul zilelor ei ! a răspuns preotul. Ea rămas nevasta ta. Hîrtia de divorţ a semnat-o numai ca să nu fie dată afară din casă şi să rămînă cu copiii pe drumuri ! A făcut-o din deznădejde. Dar nu s-a socotit nici o clipă despărţită de tine !

— Vasăzică, divorţul era o minciună ! a zis Moritz, lovindu-se cu palmele peste tîmple. Şi eu, care credeam, în prostia mea, că ea s-a măritat cu altul... De-aia m-am însurat şi eu a doua oară, cu Hilda ! Credeam că Suzana m-a părăsit. Cum să nu cred că m-a părăsit, cînd am citit cu ochii mei că ea divorţat ? Dar păcatul meu este mare, ştiu ! Dumnezeu n-are să mi-l ierte niciodată !

— Păcatul acesta are să-ţi fie iertat ! a zis preotul. E un păcat greu, dragă Moritz, dar el nu este nici al tău, nici al Suzanei, care a semnat. Este al statului şi al legilor ! Iar statul nu cred că va fi iertat : Dumnezeu îl va pedepsi, aşa cum a pedepsit Sodoma şi Gomora ! Nu numai statul nostru va fi pedepsit, ci toată societatea contemporană, care face aceleaşi păcate strigătoare la cer !

139

Traian Korugă se află la primul interogatoriu.

— Vrei să spui că nu ştii de ce ai fost arestat şi stai în lagăr de un an ? a întrebat ofiţerul. Între cei 25 000 de prizonieri, nu există măcar unul singur care să spună că ştie de ce a fost arestat. Toţi pretindeţi că noi am năvălit în Europa şi am arestat oamenii la întîmplare. Vă înşelaţi, însă. Nimeni nu a fost arestat la întîmplare : toate internările s-au făcut în baza unei legi !

Traian Korugă a zîmbit. Ofiţerul i-a surprins zîmbetul.

— Vrei să-mi spui că legile noastre nu sînt conforme cu principiile eterne de drept. Aud zilnic acest reproş ! Sînteţi ridicoli, toţi cei care invocaţi lipsa de valabilitate eternă, de universalitate, a legilor în baza cărora sînteţi închişi ! În primul rînd, fiecare ţară are dreptul să-şi facă legile după care să se conducă : legile făcute de noi, în ţară la noi, ne interesează numai pe noi ! În al doilea rînd, nu există principii eterne de drept. Justiţia este făcută de oameni, şi nimic din ce este omenesc nu poate fi etern. În ansamblu, fiecare lege este deopotrivă de bună cu alta : toate sînt la fel de efemere şi de eterne. Cine susţine altfel se înşală singur ! După legile aplicabile în momentul de faţă pe teritoriul de ocupaţie, dumneata eşti arestat ca funcţionar al unui stat inamic. Aşa este legea. Soţia dumitale este arestată tot în virtutea acestei legi, care prevede că şi soţiile înalţilor funcţionari inamici pot fi arestate automat. Tatăl dumitale şi el arestat automat, ca funcţionar al unui stat inamic. Poate că este dur, dar asta e legea. În tot cursul istoriei, legile au fost dure. Nu poţi pretinde că trebuia să vă cerem consimţămîntul, cînd am promulgat propriile noastre legi !

Traian Korugă s-a ridicat. Voia să plece : ştia, încă de cînd începuse să scrie *Ora 25,* că va veni ceasul în care legile îi vor interzice omului să-şi trăiască viaţa lui omenească. Simţise că aceste legi se aplică deja, încă de cînd fusese arestat. În adîncul lui însă, tot mai sperase că poate se înşela. Acum i se spunea oficial că legile sînt riguros aplicate şi respectate, că nu era nici o eroare. *Oameni care n-au greşit cu nimic puteau fi deci în mod legal arestaţi, schingiuiţi, informetaţi, jefuiţi şi exterminaţi...*

— Eu ştiu că dumneata personal n-ai nici o vină, a zis ofiţerul. De cinci ori am cerut eliberarea dumitale, a soţiei şi a tatălui dumitale, cu toate că este strict interzis să se ceară eliberarea individuală a prizonierilor arestaţi din oficiu ! Evident, n-am primit nici un răspuns. Ordinele de eliberare se dau nu individual, ci numai pentru categorii de indivizi.

— Partea de vinovăţie sau de nevinovaţie a individului nu vă interesează aşadar absolut deloc ? a întrebat Traian. Nici măcar din curiozitate ?

— Nu ! a răspuns ofiţerul. Şi, chiar dacă acest lucru jigneşte susceptibilităţile educaţiei dumitale individualiste, teologice, estetice sau umanitariste, eu nu pot schimba nimic. De altfel, nici nu e necesar să se schimbe ceva. Sistemul nostru poate părea uscat, tehnic, matematizat, dar este cel just. Universul

însuşi lucrează tot într-un sistem de *mathematical way* [1], şi nimeni n-ar îndrăzni să-i schimbe orientarea !

— Interogatoriul pe care mi l-aţi luat mie nu vă interesează deci şi putea să lipsească ? a întrebat Traian. Despre individ nu vă interesează nimic ?

— Nimic ! a răspuns ofiţerul. Despre individ nu vrem să ştim altceva decît datele personale, adică numele exact, data şi locul naşterii, profesia, etc., care să fie trecute în fişierele şi în statisticile noastre. De altfel, interogatoriile individuale nu se fac decît pentru a se verifica datele şi pentru a repartiza prizonierii pe categorii. Dispoziţiile de menţinere în arest sau de eliberare se dau — cum am spus — numai pe categorii. Munca noastră, aici, constă în a-l plasa pe fiecare în categoria căreia îi aparţine. O muncă matematică, precisă !

— Nu găsiţi că este inuman să anulaţi omul şi să-l trataţi drept fracţiune a unei categorii ? a mai întrebat Traian.

— Nu, nu găsesc că ar fi inuman, a răspuns ofiţerul. Sistemul este mult mai practic, mai rapid şi — în special — mai just. Prin acest procedeu, justiţia nu are decît de cîştigat ; ea şi-a însuşit metodele matematicii şi ale fizicii, adică metodele care conferă certitudinea exactităţii. Numai poeţii şi misticii le găsesc nepotrivite. Societatea modernă a ieşit însă din epoca misticismului şi a poeziei. Sîntem în epoca matematicii şi a ştiinţelor exacte, şi nu putem da ceasul înapoi din motive de ordin sentimental. De alftel, sentimentele înseşi sînt o creaţie a poeţilor şi a misticilor !

Ofiterul a făcut semn că interogatoriul s-a terminat.

— *Take it easy !* [2] a zis el.

Traian Korugă a deschis uşa. În clipa aceea, a auzit glasul ofiţerului care-l interogase spunînd rece :

— Cheamă-l pe următorul !

[1] Cale matematică. (engl.)

[2] Stai liniştit ! (engl.)

140

Johann Moritz vrea să evadeze. De cînd a aflat că Suzana nu a divorţat cu adevărat de el şi că-l aşteaptă, credincioasă, împreună cu copiii, Moritz nu mai are linişte.

— E inutil să încerci, a zis Traian. Cum te apropii de gard, te împuşcă polonezii !

Moritz s-a uitat la santinelele poloneze, îmbrăcate cu uniforme americane vopsite în albastru. Şi ele îl fixau, de parcă i-ar fi ghicit gîndul, şi erau cu arma în mînă, gata să tragă.

— Chiar dacă scapi de polonezi — a continuat Traian —, tempuşcă patrulele americane sau germane. Pînă în România, dă peste tine o patrulă austriacă, cehă, franceză, unguréască, şi tot n-ajungi acasă : te-mpuşcă pe drum. Dacă scapi de gloanţele unei naţiuni, te împuşcă alta ! Între tine şi familia ta, între tine şi casa ta, dragă Moritz, sînt toate naţiunile pămîntului, cu armele pregătite să tragă. Între fiecare om şi viaţa lui intimă este această armată internaţională ! Omul nu mai are voie să-şi trăiască viaţa lui proprie : e împuşcat, dacă încearcă. La asta servesc tancurile, armele automate, reflectoarele, sîrma ghimpată !...

— Totuşi, eu fug ! a zis Johann Moritz.

Santinela p oloneză din turn îl privea parcă şi mai cu atenţie.

Chiar în clipa aceea au intrat în curtea lagărului doi ofiţeri americani, care s-au îndreptat spre infirmerie. Johann Moritz s-a uitat la ei şi, dintr-o dată, a fugit în direcţia lor, lăsîndu-l pe Traian singur, fără un cuvînt. Le-a tăiat calea americanilor şi li s-a oprit înainte. Ofiţerii s-au oprit şi ei. L-au privit pe Moritz, şi Moritz i-a privit pe ei. Asta a durat o clipă. Pe urmă, unul din ofiţeri, care era gras şi mai în vîrstă, l-a cuprins pe Johann Moritz după cap şi l-a sărutat, prieteneşte. Prizonierii se strîngeau împrejur, uimiţi : nu mai văzuseră un ofiţer american care să îmbrăţişeze un prizonier. Acum Johann Moritz mergea spre infirmerie cu ofiţerul american, care-l ţinea de după umeri. Au intrat împreună în clădirea infirmeriei.

Traian, care se apropiase şi el, a rămas la uşă. Aştepta, curios,

să afle ce se întîmplase. Moritz avea să se întoarcă şi să-i povestească. Dar Moritz zăbovea.

După un timp, Traian i-a auzit vocea. Moritz scosese capul pe fereastra de la biroul infirmeriei. Ochi lui negri sclipeau ca văpăile.

— Ofiţerul american este prietenul meu, doctorul Abramovici ! a zis Johann Moritz. L-am recunoscut îndată ! E cel cu care am evadat din România. Acum o să ies din lagăr. Aşţa e sigur !

Johann Moritz a închis fereastra : prietenul lui îl strigase, să stea de vorbă.

141

Cu doctorul Abramovici, Johann Moritz vorbise, şi în lagărul din România, şi în Ungaria, numai în idiş. Acum vorbeau tot idiş. Locotenentul medic Abramovici se bucura sincer că-l întîlnise pe Moritz şi-i asculta cu atenţie fiecare cuvînt. Moritz i-a povestit pe scurt tot ce i se întîmplase de la despărţirea lor, în gara din Budapesta. Doctorul Abramovici a dat din cap, în semn că înţelege. Mai ales cînd Moritz a povestit ce a pătimit în cele cincisprezece lagăre prin care trecuse în ultimul an.

— Eu trebuie să plec, a zis doctorul, uitîndu-se la ceasul de aur pe care-l avea la mînă. Tu, dragă Iankel, ai nevoie de ajutor, ştiu. E şi normal să ai nevoie ! Spune-mi tot ce-ţi trebuie, şi eu te ajut ! Am fost doar camarazi de suferinţă !

Şi l-a lovit amical pe Moritz cu palma peste obraz.

— Eu sînt acum tare, a continuat el. Tu eşti încă în suferinţă ; ai nevoie de ţigări, de mîncare, de haine ? Spune tot ce vrei !

— Vreau să fiu eliberat ! a zis Johann Moritz. Vreau să mă duc acasă, la nevastă şi la copii !

— Cere-mi ceva posibil, dragă Iankel ! a zis doctorul, supărat. Cere-mi ceva care este în puterile mele ! Eliberarea vine automat. Nici nu trebuie să te gîndeşti la ea. Ai răbdare însă !

— Eu nu sînt vinovat ! a zis Johann Moritz. De ce să mă ţină închis ?

— Nu amesteca vinovăţia şi eliberarea ! a zis doctorul, acum nervos. Ţi-a spus cineva că tu, Moritz Iacob, eşti vinovat de ceva ? Cred că nu ţi-a spus nimeni ! Eu te cunosc. Ştiu că eşti om cumsecade. Dar vinovăţia şi cu eliberarea n-au nici o legătură ! Absolut nici una ! Eliberarea este o chestiune de răbdare.

— Am răbdat destul ! a zis Johann Moritz.

— Asta este părerea ta ! Tu ai rămas tot ţăran : crezi că un prizonier poate fi eliberat de orice ofiţer numai pentru simplul motiv că e nevinovat ? Dacă ar fi aşa, atunci s-ar goli lagărele. Fiecare nazist şi-ar dovedi nevinovăţia. Eliberările se fac numai cu aprobarea Cartierului General din Frankfurt. Hîrtiile sînt trimise apoi la Washington şi, de acolo, decizia e transmisă la Wiesbaden. Trece printr-o comisie specială la Esslingen, care o înaintează la Berlin : de la Berlin se dă ordinul de eliberare ! Ordinul vine la Heidelberg, unde fişa ta e scoasă din fişierele a sute de birouri, şi abia după asta poţi fi eliberat. E o maşinărie complicată, care lucrează automat. Fiecare internat are o fişă : americanii umblă cu fişiere mari cît cazarma din faţă ! În clipa cînd a ieşit ordinul de eliberare şi a fost trimis la Heidelberg spre executare, fişa ta iese şi ea, automat, din fişierele de la Washington, Stuttgart, Ludwigsburg, München, Kornwestheim, Paris, Frankfurt... În toată lumea. Numele tău este înregistrat peste tot. La Biroul Federal de Investigaţii în Statele Unite, la Comandamentul Suprem Interaliat de la Paris, la Comisia de Control de la Berlin, în toate lagărele, în toate închisorile, în toate birourile de C.I.C., C.I.D., M.P., S.P., S.O.S. ... *Peste tot !* La cea mai mică mişcare a ta, chiar cînd te mută dintr-un lagăr în altul, se schimbă fişa în toate fişierele. Ştiai asta ?

Johann Moritz îşi vedea numele scris în toate oraşele din lume, repetat de nişte maşini electrice, care îl luminează şi îl întunecă, ca reflectoarele de deasupra gardului de sîrmă ghimpată al lagărului. Simţea că fiecare mişcare îi este fotografiată şi luminată...

— Nu ştiam, a răspuns el.

— Dacă ştiai, nu mi-ai fi cerut să te eliberez ! De asta, nici nu mă supăr că mi-ai cerut-o ! Tu credeai că eu te pot scoate din maşina asta uriaşă ?

Samuel Abramovici a rîs cu poftă.

— Nici preşedintele Statelor Unite nu te-ar putea scoate ! Trebuie să aştepţi pînă cînd îţi vine rîndul !

— Dar, dacă sînt nevinovat, de ce să stau închis ? a întrebat Moritz. Ce-are maşina cu mine, dacă eu n-am făcut nici un rău ? Maşina de care vorbiţi o fi făcută pentru hoţi, ucigaşi şi înşelători !

— Învaţă-te să nu mai judeci ca un ţăran prost, dragă Iankel ! a zis doctorul. Tu faci din fiecare problemă o chestiune personală. Ţările mari şi bogate nu se ocupă de cazuri individuale. Faptul că tu eşti sau nu vinovat este o chestiune personală a ta, care poate să-i intereseze pe nevastă-ta, pe vecini şi pe ceilalţi ţărani din satul tău. Numai ei se mai ocupă de chestiuni personale. Ţările civilizate lucrează în mare : nu cu indivizi !

— Atunci de ce m-au arestat ?

— Noi am procedat prin arestări preventive, pe categorii. Dacă avem nevoie de un vinovat — de un criminal de război, de exemplu —, ştim că îl avem în mîn. şi nu trebuie atunci să pornim să-l căutăm prin toate satele şi prin toate pădurile. S-ar pierde timp. Apeşi pe butonul electric la iniţiala respectivă din fişier, şi, pînă să ridici ochii, îţi apare fişa individului : cu fotografia, înălţimea, greutatea, culoarea părului, numărul de dinţi, locul naşterii şi tot ce-ai mai vrea să ştii despre el. Iei apoi receptorul şi anunţi prin radio lagărul sau închisoarea unde se află, iar după cîteva ore îl ai pe individ, în carne şi oase, în faţa judecătorilor de la Tribunalul Internaţional de la Nürnberg. Asta e minunat ! Iată produsul tehnicii dezvoltate ! Totul merge electric, automat ! Cum vrei să-ţi dea ţie drumul ? Ar însemna să te scoată înainte de a-ţi fi venit rîndul. Şi ţie nu ţi-a venit rîndul ! Eşti ca un fir băgat în maşina de ţesut : după ce a intrat, nu-l mai poţi scoate, oricît de meşter ai fi ! Trebuie să aştepţi pînă cînd e ţesut cu celelalte. Pînă-i vine timpul ! Mai înainte, nu se poate. Maşinile sînt precise ; cu ele trebuie însă să ai răbdare. Tu eşti acum în maşină. Poţi să te dai peste cap oricît ai vrea, n-ai cum ieşi : maşina e surdă ! Nu aude, nu vede : *lucrează !* Şi lucrează admirabil, cum nu pot să lucreze oamenii ! Aştepţi, şi eşti sigur că-ţi va veni rîndul : maşina nu uită, ca omul. Ea este exactă ! Ai înţeles ?

Moritz a ridicat din umeri.

— Vasăzică nu puteţi face nimic pentru mine, ca să-mi dea drumul ?

— Nu ţi-am explicat, omule, că esti în maşină şi că nu se poate face nimic ?

— Dar, daca spuneţi un cuvînt bun despre mine, asta ajută

mult ! a zis Johann Moritz. Comandanţii sînt şi ei oameni, ca şi noi, şi au să-nţeleagă. Poate c-au să mă elibereze, dacă le spuneţi că am nevastă şi copii, şi că pătimesc prin lagăre, fără nici o vină, de atîţia ani...

— Cu tine n-o scot la capăt ! a zis doctorul, nervos. Tu faci mereu chestiuni personale din fiecare problemă ! Tu nu poţi face abstracţie de tine ! Asta e caracteristic pentru omul primitiv şi necivilizat. Spune mai bine de ce ai nevoie ; eu trebuie să plec ! Vrei ţigări, mîncare, haine ?

— Voiam să mi se facă dreptate, dar văd că dreptatea omului a murit pe faţa pămîntului ! a zis Johann Moritz. Altceva nu vreau !

— O ţigare poţi să iei, totuşi, a zis doctorul Abramovici, şi i-a întins lui Moritz, zîmbind, pachetul de *Lucky Strike*. Am fost doar colegi de suferinţă, dragă Iankel !

Johann Moritz a întins mîna să ia o ţigare. Pachetul era gol. Doctorul s-a căutat prin buzunare, dar nu mai avea alt pachet la el.

— Te servesc cu o ţigare data viitoare cînd mai vin pe-aici, dragă Iankel ! a zis el.

Apoi a plecat.

142

Preotul Alexandru Korugă şedea, cu cîrjele pe genunchi, în faţa ofiţerului care îl interoga.

— Ce-ai căutat în Germania, dacă nu eşti nazist şi colaboraţionist ? a întrebat ofiţerul. Povestea că te-ai deşteptat într-un spital german, că nu ştii nici cînd, nici cum ai ajuns acolo, e bună s-o spui copiilor. Astfel de lucruri se întîmplă în basmele dumneavoastră din Balcani, dar nu şi în viaţă ! Pentru un ofiţer american, istoria asta prea e cusută cu aţă albă : e prea *märchenhaft* [1]. De ce te-au ţinut nemţii în spitalul lor, dacă nu le erai prieten şi colaborator ? De ce te-au îngrijit jumătate de an şi ţi-au amputat picioarele ? Fiindcă le erai duşman ? Numai din

1 Fabulos, de basm. (germ.)

motive umanitare ? De cînd au devenit nemţii umanitarişti ? Ei, care i-au închis şi i-au gazat pe toţi inamicii lor ! Dumneata le-ai fost colaborator : de aceea te-au îngrijit. Cred că-ţi pare foarte rău că n-a învins Hitler, nu-i aşa ?

Preotul Korugă tăcea. Fruntea îi era palidă. Deasupra sprîncenelor i se prelingeau broboane de sudoare. Şedea anevoie pe scaun. De cînd i se amputaseră picioarele, nu mai putea sta decît întins. Acum avea şi febră. Ar fi vrut ca interogatoriul să se termine cît mai repede şi să fie lăsat să se ridice de pe scaun.

— Te-ai fi bucurat mult dacă ar fi cîştigat Hitler războiul ? a repetat ofiţerul. Hitler te făcea mitropolit al României, dacă învingea ! Spune, te-ai fi bucurat de victoria naziştilor ?

— Nu m-aş fi bucurat ! a zis preotul.

— Dar de victoria aliaţilor te bucuri ?

— Nu mă bucur nici de victoria aliaţilor ! a zis preotul.

Locotenentul s-a încruntat. Preotul Alexandru Korugă a zîmbit şi a continuat :

— Eu nu mă bucur de nici o victorie militară !

Spunînd acestea, preotul Korugă privea fotografiile cu lagăre de concentrare de pe pereţii biroului şi se gîndea la cadavrul procurorului George Damian, la cadavrele lui Vasile Apostol şi ale celorlalţi ţărani din Fîntîna, împuşcaţi odată cu el de Marcu Goldenberg şi aruncaţi în groapa de gunoi din spatele staulului primăriei. Se gîndea la cadavrele copiilor din Dresda, din Frankfurt şi din Berlin... La cadavrele de la Dunkerque şi de la Stalingrad... Cum să se fi bucurat de aceste cadavre, prin care s-a dobîndit victoria ? Ca să se ajungă la ea, pămîntul a fost acoperit cu cadavre de oameni nevinovaţi...

— *Chiar în victorie, nu există frumuseţe,*
Şi cel care o numeşte frumoasă
E dintre cei care îşi găsesc bucuria în masacru,
Iar cel ce găseşte bucurie în masacru
Nu va reuşi în ambiţia lui de a stăpîni lumea.
Bocete de jale ar trebui să însoţească mulţimile
măcelărite
Şi victoria s-ar cuveni sărbătorită în rînduieli
dengropăciune.[1]

— Foarte frumoasă poezie ! a zis ofiţerul. Dumneata ai compus-o ?

[1] Lao-Tse.

— E opera unui chinez care a trăit acum două mii cinci sute de ani !

— Să mi-o dai scrisă ! a spus ofiţerul. Vreau s-o trimit familiei mele, în Statele Unite !

Ofiţerul zîmbea, gîndindu-se probabil la familia lui. Pe urmă, i s-a întunecat fruntea şi l-a privit bănuitor pe preot :

— Eşti sigur că versurile pe care mi le-ai spus adineauri sînt scrise de un chinez ?

— Sigur ! a zis preotul. Dar, dacă v-au plăcut, nu mai interesează cine le-a scris. Sînt frumoase, atît. Restul n-are importanţă !

— Ba are importanţă ! a zis ofiţerul. E bine că autorul este un chinez ! China e o naţiune aliată a Statelor Unite, şi familiei mele o să-i facă mare plăcere ! Dacă erau versurile unui poet inamic, nu le-aş fi trimis. Să mi le scrii mîine-dimineaţă ; am să-ţi dau hîrtie şi creion ! Dumneata ai învăţat şi altceva în afară de teologie ?

— Tot ce mi-a îngăduit viaţa şi ce a plăcut spiritului meu !

— Chinezeşte nu ştii ? a întrebat ofiţerul.

— Nu !

— Păcat că nu ştii chinezeşte ! Ţi-aş fi cerut să-mi scrii poezia cu caractere chinezeşti ! Asta ar fi fost o surpriză pentru ai mei : nu s-ar aştepta să primească de la mine scrisori în chineză ! Dar, dacă nu ştii chinezeşte, să mi-o scrii în engleză ! Chinezul care a făcut versurile are umor. Şi apoi este un aliat al Naţiunilor Unite !

Cînd s-a întors în lagăr, preotul era sfîşiat de oboseală. Johann Moritz l-a ajutat să se întindă pe pat şi i-a pus comprese reci la cap.

— Ţi-a spus ceva despre eliberare, tată ? a întrebat Traian.

— Nimic ! a răspuns bătrînul.

— Ce te-a întrebat ?

— Mi-a cerut să-i scriu o poezie de Lao-Tse. Ar fi vrut s-o aibă în limba de origine şi a regretat că nu ştiu chinezeşte !

— Asta a fost tot interogatoriul ?

— Asta a fost tot ! a zis preotul.

143

Traian Korugă a primit o scrisoare de la Nora.

— Ştiam că Nora este încă arestată, a zis Traian, strîngînd în mînă plicul care purta inscripţia *Prisoner of war*. Dar speram ca între timp să fi fost eliberată ; acum nu mai am nici măcar iluzia. Ştiu precis că e închisă ca şi noi, într-un lagăr ca al nostru, şi suferă ca noi ! E bruscată ca noi, dusă din lagăr în lagăr ca noi, păzită între sîme ghimpate de polonezi cu arme automate, ca noi ! Toată fiinţa mea se revoltă !

Nora nu ştiuse adresa lui Traian cînd i-a scris : pusese pe plic numele lui Traian şi numerele tuturor lagărelor din zona americană. Pînă să-i ajungă în mîini lui Traian, scrisoarea trecuse pe la toate.

— Nici ei nu i-au spus unde mă aflu eu, nici mie n-au vrut să-mi spună unde e ea ! a izbucnit Traian.

Preotul, din pat, unde zăcea cu capul înfăşurat în comprese, a încercat să-l mîngîie. Traian era surd la toate cuvintele de consolare.

— Orice suferinţă are o limită ! a zis Traian, ridicîndu-se. Eu cred că am atins-o ! Nici un om nu poate să treacă de ea şi să rămînă în viaţă !

Traian Korugă a ieşit din cort.

— Domnul Traian îşi face seama ! a zis cu teamă Johann Moritz, care fusese tot timpul alături.

Preotul era cu ochii închişi şi cu faţa în sus. Nu auzise cuvintele lui Moritz : se ruga. Nu numai pentru Traian şi pentru Nora. Se ruga şi pentru Moritz, şi pentru toţi oamenii pe care această societate tehnică occidentală îi împinsese pînă la limita peste care nimeni nu putea trece cu viaţă.

— Domnul Traian îşi face seama, dacă-l las singur ! a zis iar Johann Moritz.

Preotul a deschis ochii. I-a atins uşor mîna lui Moritz şi l-a lăsat să se ducă.

144

— Dă-mi, te rog, mîna ta ! a zis preotul Korugă.

Şedea întins, cu ochii întredeschişi. Fruntea îi era palidă : tot sîngele îi dispăruse din obraji. Bătrînul a prins mîna lui Traian şi a ţinut-o, fără să spună nici un cuvînt. Căldura celor două mîini se îngemănase ; sîngele parcă trecea dintr-una în cealaltă. Se simţeau amîndoi aproape, cum numai tatăl şi fiul se pot simţi. Inimile le băteau în aceeaşi cadenţă. Dar bătăile inimii preotului erau slabe. Din ce în ce mai slabe.

Johann Moritz l-a întrebat dacă să-i schimbe compresa. Bolnavul a făcut semn că nu e nevoie. Şi zîmbit. Moritz s-a aşezat pe marginea patului.

— În clipa asta mi se pare că-mi încălzesc mîinile nu în mîinile tale Traiane, ci la focul vieţii ! a zis preotul. Tu eşti fierbinte ca viaţa ! Eu cred că sînt gata de plecare...

Traian i-a strîns mîinile mai tare : erau reci, dar el zîmbea.

— Două mari visuri am avut pe pămînt, a zis preotul. În viaţă, să fiu preot în America, şi, cînd voi muri, să fiu îngropat în cimitirul din Fîntîna. Tu îl ştii : un cimitir neîmprejmuit, cu flori şi cu iarbă sălbatică, ca o pajişte. Acolo mi s-a părut mie că m-aş simţi bine, ca să înfrunt eternitatea. Amîndouă dorurile mi s-au împlinit, dar într-o formă ciudată. Nu eu m-am dus în America : ea a venit la noi. Am să mor în această închisoare, deasupra căreia flutură drapelul cu stele şi dungi al Americii. N-a fost să fiu înmormîntat în cimitirul din Fîntîna. Dar cimitirul din Fîntîna a crescut între timp mare cît toată Europa. Fîntîna, Romănia şi şi Europa sînt astăzi o singură pată neagră pe hartă. Ca o pată de cerneală. Tot continentul este tăcut şi părăsit de bucurii, cum e şi cimitirul din Fîntîna acum. În curînd, vor creşte peste tot iarba şi florile sălbatice, ca la noi în cimitir. Oriunde pe continentul nostru, mă voi simţi în cimitirul neîmprejmuit de la noi din sat.

— De ce îmi spui toate astea ? a întrebat Traian. Ar fi mai bine să te odihneşti !

— Ai dreptate ! a zis preotul. Dar vreau să-ţi spun încă ceva. Să ştii, Traiane, că « viaţa n-are niciodată o finalitate obiectivă,

afară doar dacă prin asta se înţelege moartea : orice finalitate în planul real este subiectivă » [1]. Societatea civilizaţiei tehnice vrea să dea vieţii un scop obiectiv, şi astfel o ucide. Ei au redus viaţa la statistică. Dar : « toate statisticile scapă cazul unic în felul său şi, cu cît omenirea ca evolua, cu atît va conta mai mult tocmai unicitatea fiecărui individ şi a fiecărui caz particular » [2]. Societatea contemporană merge exact în sensul invers, generalizînd totul. « Tot generalizînd şi tot căutînd să aşeze toate valorile în ceea ce este general, umanitatea occidentală a pierdut simţul unicităţii, şi, ca urmare, al existenţei individuale. De unde uriaşul pericol al colectivismului, fie cel rusesc, fie cel american» [3]. De aceea, este aproape sigur că această societate se va prăbuşi, aşa cum spuneai tu într-o seară la Fîntîna. Societatea a devenit incompatibilă cu viaţa individului, îl sufocă. Şi oamenii mor, cum au murit iepuraşii albi din romanul tău. Murim cu toţii, ucişi de atmosfera otrăvitoare a acestei societăţi. Numai sclavii tehnici, maşinile şi cetăţenii mai pot trăi în ea, exact cum voiai tu să povesteşti în cartea ta. Oamenii păcătuiesc astfel faţă de Dumnezeu : acţionăm cu toată puterea noastră împotriva propriului nostru bine, deci împotriva lui Dumnezeu ! Acesta e ultimul grad de decădere la care poate ajunge o societate omenească ; ajunsă aici, moare, ca atîtea altele în cursul istoriei şi înainte de istorie ! Oamenii încearcă salvarea ei printr-o ordine logică, neînţelegînd că tocmai ordinea o ucide. Asta e crima societăţii tehnice occidentale : ucide omul viu, sacrificîndu-l planului, teoriei, abstracţiunii. Iată forma contemporană în care se practică jertfa umană. Rugul şi arderea în piaţa publică au dispărut. În locul lor sînt biroul şi statistica, cele două mituri sociale în ale căror flăcări este aruncată barbar jertfa umană. Democraţia, de exemplu, e o formă de organizare socială incontestabil superioară totalitarismului, dar ea nu reprezintă decît dimensiunea socială a vieţii umane. A considera democraţia drept sens al vieţii şi scop în sine înseamnă a ucide viaţa umană, reducînd-o la o singură dimensiune. Este enorma greşeală pe care o fac comuniştii şi au făcut-o naziştii. Viaţa omenească nu are sens decît în întregul ei. Şi sensul ultim al vieţii nu poate fi pătruns decît prin mijloacele cu care înţelegem arta sau religia : sînt mijloacele *creaţiei*. În această înţelegere creativă, raţiunea nu are decît un rol secundar. Matematica, sta-

[1, 2, 3] Hermann von Keyserling.

tistica şi logica sînt la fel de nepotrivite pentru a înţelege şi a organiza viaţa umană ca pentru a asculta muzica lui Beethoven şi a lui Mozart. Civilizaţia occidentală contemporană se încăpăţînează însă să-i pună pe Beethoven şi pe Rafael în formule matematice ; se încăpăţînează să înţeleagă viaţa oamenilor şi s-o facă mai bună prin statistici. Tentativă absurdă şi dramatică ! Omul poate atinge, în cel mai bun caz, un apogeu de perfecţiune socială, dar asta nu-i va ajuta la nimic. Viaţa lui nu va mai exista, redusă numai la social, la automatism, la legile maşinii. Căci viaţa dispare, dacă i se interzice sensul — unicul — care e gratuit şi mai presus de logică. Sensul vieţii este absolut individual şi intim. Societatea contemporană a părăsit de mult aceste adevăruri şi se îndreaptă, cu o viteză şi cu o forţă disperate, spre alte căi. Acolo unde curgeau Rhinul, Dunărea şi Volga au început să curgă numai lacrămi de sclavi. Şi vor curge pe albiile tuturor fluviilor Europei şi ale pămîntului, pînă se vor umple mările şi oceanele de lacrămile amare ale oamenilor luaţi în sclavie de tehnică, de stat, de birocraţie, de capital. La sfîrşit, Dumnezeu se va milostivi şi-l va salva pe om, cum l-a mai salvat de-atîtea ori. Între timp, aşa cum a plutit Noe peste ape cu corabia lui, vor pluti la suprafaţă, fără a fi traşi la fund de lanţurile sclaviei, oamenii care au rămas oameni. Ei vor fi salvaţi. Şi prin ei nu se va stinge, cum nu s-a stins nici în trecut, viaţa omenească. Dar salvarea nu va veni, Traiane, decît numai pentru oamenii luaţi ca indivizi : viţa omenească va fi salvată prin persoane, nu prin categorii ! Nici o biserică, nici o naţiune, nici un stat şi nici un continent nu-şi vor putea salva membrii în masă sau pe categorii. Se vor salva oameni individual, fără a se ţine seama de religie, de rasă ori de categorie socială şi politică. De aceea, omul nu trebuie niciodată judecat după categoria din care face parte. « Categoria » este cea mai barbară şi mai diabolică aberaţie născută din creierul uman. Şi nu trebuie uitat că pînă şi duşmanul nostru este tot om, nu o « categorie » !...

Traian a profitat de întrerupere şi a întrebat, cu vocea plină de teamă :

— Tată, de ce să-mi explici toate astea acum ? Poate că ai face mai bine să te odihneşti !

— Aşa o să şi fac, a zis preotul. Mă voi odihni ! Dar, înainte, voiam să-ţi spun aceste lucruri, pe care tu le ştii, le simţi, ca şi mine. Fiecare om le simte la fel ; şi Johann Moritz le simte !

Mie însă mi-a făcut bine să le repet ! Nu m-aş fi putut odihni, dacă nu le spuneam...

— Ai mîna rece, tată !

— Ştiu, Traian ! E din cauza unei ciudate stări de nelinişte, pe care nu mi-o pot stăpîni. E mai tare decît mine...

— Nu înţeleg, tată ! a zis Traian. Ce vrei să spui ? Ţi-e rău ?

— Nu ! a zis preotul.

Buzele preotului Korugă s-au crispat ca de o durere care i-ar fi săgetat tot trupul. Traian s-a aplecat spre el. Faţa preotului s-a luminat deodată de un zîmbet cald, plin de dragoste, ca şi cum undeva, îndărătul frunţii, i s-ar fi aprins un reflector puternic. Buzele lui au mai murmurat ceva pierdut, ca un sunet fără glas. Era sfîrşitul...

Traian a îngenunchiat lîngă pat şi a început să plîngă în hohote.

Johann Moritz s-a ridicat şi a întrebat :

— Să aduc doctorul ?

Traian n-a răspuns : strîngea mai departe mîna tatălui său între palme şi plîngea, cu o disperare pe care nu o mai cunoscuse. Johann Moritz a înţeles şi el. Şi-a scos boneta, apoi a îngenunchiat lîngă Traian şi şi-a făcut cruce.

După cîteva clipe, Johann Moritz s-a ridicat. Prizonierii se adunaseră împrejur ; veniseră şi din alte corturi. Spaţiul dintre paturi era plin de oameni. Moritz şi-a făcut loc prin mulţimea prizonierilor, care priveau tăcuţi, cu capetele descoperite. El s-a întors căpătîiul mortului cu o lumînare făcută din ceară cojită de pe cutiile de ciocolată. A aprins-o la capul preotului, într-o cutie goală de conserve, ca în sfeşnic.

145

În cortul în care murise preotul Korugă a apărut medicul — şi el prizonier —, urmat de doi sanitari cu o targă.

— Ce vreţi ? a întrebat Traian.

— Să luăm cadavrul, a zis medicul. Nu putem lăsa cadavrele în corturi !

— Unde vreţi să-l duceţi ?

— Trebuie scos din lagăr. Unde va fi dus, nu ştim. Noi îl anunţăm pe comandant, şi vin americanii cu o maşină să-l ia !

— Eu vreau să ştiu întîi unde duceţi rămăşiţele pămînteşti ale tatălui meu !

— Şi noi vrem să ştim multe, dar nu se poate ! a zis doctorul cu duritate.

Cei doi sanitari s-au apropiat de pat, ca să mute trupul preotului pe targă. Doctorul i-a oprit :

— Trebuie să constat mai întîi decesul ! Poate că mai trăieşte !

El a luat mîna preotului şi a ţinut-o o clipă între ale sale. Apoi şi-a pus urechea pe pieptul bătrînului.

— Puteţi să-l luaţi, a ordonat el sanitarilor.

— Nu ! a strigat Traian.

— De ce te opui ? a zis doctorul. Sîntem şi noi simpli prizonieri, ca dumneata, şi nu facem decît să executăm ordinele primite !

— Vreau să ştiu întîi unde duceţi trupul tatălui meu ! Măcar atît, dacă nu am dreptul să asist la înmormîntarea lui ! Vreau să ştiu că va fi înmormîntat creştineşte : chiar dacă sînt prizonier, am acest drept ! În clipa cînd a murit, tata a încetat de a mai fi prizonier şi are dreptul la respectul datorat morţilor !

— Cine ţi-a spus că morţii nu sînt respectaţi ? a întrebat doctorul.

— N-am spus asta ! a zis Traian. Tata este însă preot ortodox, şi vreau ca el să fie înmormîntat după ceremonialul bisericii căreia i-a slujit !

— Fă o cerere scrisă mîine la comandament ! a zis doctorul.

— Îmi garantezi dumneta că mîine nu va fi prea tîrziu ?

— Eu nu garantez nimic, a zis doctorul. Eu sînt prizonier, ca şi dumneata !

— Atunci trupul tatălui meu nu va fi luat de aici, pînă nu mi se promite că va fi îngropat după ceremonialul creştin ortodox !

— Te opui în zadar ! a zis doctorul.

— Poate ! Dar mă opun !

— Noi trebuie să luăm cadavrul : e ordin să nu lăsăm cadavrele în lagăr !

— Luaţi-l atunci cu forţa ! a zis Traian. Dar, dacă o faceţi, o să regretaţi !

Sanitarii l-au înşfăcat pe Traian de mîini, pe la spate, şi l-au

dat la o parte. Trupul preotului a fost aşezat pe targă. Traian se zbătea în braţele celor care îl imobilizaseră. Cînd targa a trecut pe lîngă el, n-a văzut decît fruntea tatălui său, înaltă şi curată ca luna.

Johann Moritz mergea în spatele sanitarilor, cu capul descoperit şi fruntea plecată ; în mîini avea cutia de conserve în care ardea încă lumînarea.

— O să plătiţi acest păcat ! Sînt fapte care nu se uită niciodată ! a strigat Traian. Doctore, o să-ţi aduci aminte că mi-ai interzis să conduc trupul tatălui meu pînă la poarta lagărului !

— Nu eu ţi-am interzis ! a zis doctorul. Aşa e regulamentul !

— Potoleşte-te ! i-a zis lui Traian şeful de cort, venind lîngă el. Dacă te aud strigînd, au să te-nchidă în buncăr !

— Nimic n-o să mă potolească de azi înainte ! Nu există buncăre care să-mi poată astupa strigătul ! Începînd din clipa asta, voi posti pînă cînd voi muri, în mijlocul acestor douăzeci de mii de oameni din lagăr. Vreau să mor treptat, oră cu oră, în semn de protest. Moartea mea va fi un ţipăt care se va întipări în urechile şi în ochii şi în carnea celor închişi cu mine şi în ale celor care mă ţin închis ! Şi va fi dus în cele patru puncte cardinale, şi de furia lui nu veţi scăpa nici unul, niciodată ! Nici în mormînt !

146

— Vreţi să muriţi cu adevărat ? a întrebat Johann Moritz. Să muriţi de foame şi de sete ?

Era a patra zi de la declararea grevei. Era cald. Traian stătea în umbra cortului, cu faţa în sus. Mersul îl obosea. Vorba îl obosea. Statul în picioare şi ascultarea cuvintelor altuia, vederea cerului, toate îl oboseau. Viaţa însăşi îl obosea. Chiar prezenţa propriei lui persoane era obositoare şi prea mult pentru el.

Se sunase masa de prînz. Moritz a mai făcut o încercare.

— Să v-aduc şi dumneavoastră de mîncare ? a întrebat.

Avea gamela lui Traian în mînă.

— Lor o să le pară bine, dacă muriţi ! a mai zis Moritz. Dar e păcat să muriţi !

— Dacă vrei, poţi să-mi mănînci tu porţia, a zis Traian. Mie nu-mi trebuie !

Moritz a plecat. S-a întors cu gamela plină de supă şi a pus-o lîngă el. Apoi s-a aşezat pe pămînt, a scos lingura din buzunar, a şters-o cu palma şi a luat gamela între genunchi. Supa fumega ; el îi palpa aburul cu nările.

Gamela lui Traian era goală, alături.

— De ce n-ai luat şi porţia mea ? a întrebat Traian. Ţie şi-aşa nu-ţi ajunge mîncarea. Nimănui nu-i ajunge !

— Nu pot să mănînc porţia dumneavoastră, a zis Moritz. M-ar bate Dumnezeu ! Dumneavoastră suferiţi, şi eu să vă mănînc porţia ? E păcat ! Eu nu pot !

Cu gamela sprijinită între genunchi, Moritz şi-a ridicat fruntea spre cerul plumburiu. Cîteva clipe a rămas aşa, cu faţa către cer şi cu buzele întredeschise. Apoi şi-a făcut cruce.

Traian îi urmărea fiecare mişcare. Moritz a înmuiat lingura în supă cu încetineala cu care începi oficierea unui cult. A umplut-o pe jumătate. A dus-o la gură cu un gest larg, sacerdotal, al braţului. Ca la împărtăşanie. După ce a înghiţit, a făcut o pauză scurtă. Lingura o ţinea neclintită în mînă. Aşa, de parcă ar fi fost plină. Ochii lui negri priveau cu luare aminte undeva departe, spre un loc pe care îl vedea numai el, dincolo de graniţele pămînteşti.

Lingura s-a înmuiat apoi din nou în supă, cu aceeaşi încetineală şi cu acelaşi gest larg al braţului, de data asta atît de îmbietor, încît Traian a înghiţit în sec.

Moritz a umplut iar lingura, tot pe jumătate ; nu lua niciodată nici mai mult, nici mai puţin de o jumătate de lingură de supă. A dus-o la gură în acelaşi ritm şi cu aceeaşi profundă seriozitate.

Johann Moritz mînca oficiind, cu voluptate măsurată. Mîncarea era pentru el un act sacru — *actul hrănirii* — adus la amploarea lui originară. Ca orice act important, el excludea graba şi se desfăşura cu o funcţionalitate rituală. Nici un strop nu rămînea pe buze, nu se irosea pe pămînt şi nu era uitat pe lingură.

Religiozitatea gravă cu care mînca Johann Moritz paraliza orice scepticism şi impunea tăcerea. În el nu era nimic teatral, nimic de prisos. La această oră a mesei, Johann Moritz se integra în marele ritm al naturii. El mînca aşa cum arborii îşi sorb seva din adîncul pămîntului. Făptura lui se confunda cu actul pe

care îl săvîrşea : fără a mai vedea nimic în jurul lui, era în această clipă el însuşi — şi atingea cu esenţa fiinţei lui — natura, devenind una cu ea.

După ce a terminat de cules cu vîrful lingurii fiecare strop de supă din gamelă, a rămas cîteva secunde cufundat în contemplarea spectacolului din faţa ochilor lui — spectacol pe care-l vedea numai el —, apoi şi-a împreunat cele trei degete de la mîna dreaptă şi şi-a făcut din nou cruce.

Întorcîndu-se spre Traian ca şi cum ar fi coborît dintr-un vis, a zis :

— E păcat să mănînci mîncarea altuia !

Pe urmă, Johann Moritz s-a ridicat şi s-a dus să-şi spele gamela.

Traian a rămas cu ochii aţintiţi în zare, fără s-o vadă, căci pe ea se proiecta imaginea lui Johann Moritz oficiind cultul hrănirii, actul solemn al hrănirii, la care el renunţase.

147

— Refuz orice asistenţă medicală ! a zis Traian Korugă.

Era în seara celei de a patra zile de post negru. Comandantul lagărului, locotenentul Jacobson, ştia că la Stuttgart sosise un grup de ziarişti americani care vizitau lagărele de prizonieri din Germania. El le-a ordonat *Bürgermeister* [1] -ului şi medicului-şef să-l ducă pe Korugă în afara lagărului, un timp. Cazul lui nu trebuia aflat de presă : era prea spectaculos. Traian Korugă nu era nazist, iar tatăl lui murise recent, fusese preot şi avusese ambele picioare amputate. În plus, soţia lui Traian era evreică. Numai elemente de scandal pentru un reporter. Jacobson nu voia publicitate. Dacă s-ar declanşa o campanie de presă, el ar fi imediat rechemat în Statele Unite. Şi era tocmai pe cale de a-şi completa o colecţie de porţelanuri germane, pe care le achizi-

[1] Primar (germ.) ; aici, şef al prizonierilor, el însuşi deţinut.

ţionase pentru cîteva pachete de ţigări ; în America, valorau milioane. Pusese deja la adăpost, într-o privinţă din zona engleză, cîteva lăzi. Nu-i mai rămînea decît să le transporte peste ocean. Ar trăi liniştit tot restul vieţii, dacă ar reuşi să cumpere toată colecţia, împrăştiată prin diverse oraşe şi sate din Germania. Trebuia deci să mai rămînă aici, pînă termina cu adunatul porţelanurilor.

Dacă n-ar fi fost ziariştii şi teama de scandal, cazul Traian Korugă s-ar fi consumat în tăcere : nici nu l-ar fi semnalat în raport. Atîţia prizonieri mor de foame prin lagăre ! Ce importanţă are faptul că unii mor fiindcă n-au ce mînca şi altul fiind că nu vrea să mănînce ? Acum însă scandalul i-ar strica planurile cu porţelanurile şi trebuia evitat cu orice preţ : sînt în joc milioane !

Bürgermeister-ul Schmidt, care fusese colonel SS şi şef al poliţiei din Weimar, i-a promis locotenentului că va aranja chestiunea repede şi fără zgomot.

— Medicul este obligat să acorde ajutor, cu sau fără voia bolnavului, oricărui bolnav ! a spus *Bürgermeister*-ul. Dumneata ai febră. Te vom transporta la infirmeria lagărului !

Era ora zece seara. Johann Moritz şedea pe marginea patului lui Traian şi, ca întotdeauna cînd îl auzea pe Schmidt vorbind, a tresărit. Parcă ar fi fost vocea lui Iorgu Iordan : aveau amîndoi acelaşi glas.

— Refuz să mă mişc de aici ! a zis Traian. Vreţi să mă scoateţi din cort nu fiindcă sînt bolnav, ci fiindcă vă e frică de scandal ! Dar scandalul nu-l veţi putea înăbuşi. Vi se pare că eu mor prea repede ? Celelalte douăzeci de mii de cadavre pe care la aveţi închise aici în lagăr nu vă deranjează ! Ceilalţi mor încet. Şi, cînd mori încet, nu provoci scandal : moartea lor lentă, dar sigură, nu face zgomot ! De ce nu-i duceţi şi pe ei la spital ?

— Datoria mea de medic e să te internez în spital, a zis profesorul Dorf, medicul prizonierilor. Starea dumitale, domnule Korugă, este extrem de gravă. Nu te putem lăsa încă o noapte în cort !

Doi sanitari l-au înşfăcat pe Traian şi l-au întins pe targă, ca pe un obiect. Moritz şi-a strîns pumnii şi a scrîşnit din dinţi. Ar fi vrut să-i ia apărarea lui Traian. Dar lupta era pierdută înainte de a începe...

— Cea mai mare crimă este de a face un lucru drept pentru o cauză nedreaptă ! a zis Traian.

Medicul s-a prefăcut că nu aude.

— Să mergem ! a poruncit profesorul.

Sanitarii au ieşit cu targa din cort. Prizonierii le-au făcut loc să treacă, fără să scoată nici un cuvînt. Nu dormea nici unul. Era o tăcere ca în preajma morţii. Toţi simţeau că se întîmpla ceva grav, dar nimeni nu ştia ce.

Afară, strălucea luna. Johann Moritz mergea în urma tărgii ca în urma unui sicriu, cu hainele, bocancii, ochelarii şi pipa lui Traian Korugă. Păşea cu capul în pămînt, ca după mort. Pe urmă, dintr-o dată, a realizat că omul de pe targă, prietenul lui, mai era încă viu.

La poarta infirmeriei, pe Moritz l-au oprit să intre.

— Nu e voie să mergi mai departe ! a zis *Bürgermeister*-ul. Aşa sînt ordinele ! Cu Traian Korugă nimeni n-are voie să vorbească ! Nici să-l vadă ! Hainele şi bocancii i le duc eu.

În noaptea aceea, Johann Moritz s-a plimbat pe lîngă gardul de sîrmă ghimpată al infimeriei. Nu putea să-l lase singur pe Traian...

148

Traian Korugă a fost închis singur într-o cameră cu şase paturi : nici unul nu era ocupat. Camera fusese golită anume pentru el. Doi sanitari tineri aveau ordin să-l păzească.

Traian s-a întins pe pat, cu faţa la perete. Buzele îi erau uscate ca scrumul. Vise, ca un film colorat, îi treceau prin minte. Avea ochii închişi, dar îl orbea o lumină tare cum e cea a becurilor de neon, care venea din interior. Lumina era fierbinte, îi ardea pleoapele. Toate gîndurile lui erau colorate şi luminoase. Şi trupul îi era parcă tot de lumină; o lumină fierbinte şi uşoară ca visele... Plutea. « Acum ştiu de ce postesc asceţii şi misticii » — şi a zis el. « Cînd eşti înfometat, te poţi detaşa de pămînt. Dumezeu îţi este aproape : parcă atingi cerul cu fruntea... »

Traian n-a rămas însă multă vreme în această stare de extaz. În nări i-a venit un miros de mîncare. Unul dintre sanitari pusese pe scaun, lîngă pat, o tavă. Traian şedea cu spatele, n-o

vedea. Dar ştia ce se afla pe ea. Nările lui au descoperit întîi mirosul de cartofi prăjiţi în unt. Apoi mirosul de cafea. Percepea bucatele de pe tavă ca şi cum le-ar fi văzut şi gustat. Simţul olfactiv i se ascuţise. Înainte n-ar fi putut distinge atît de precis un miros de altul. Pe tavă era şi o cană cu lapte fierbinte. Aburii de lapte miroseau la fel de intens ca cei de cafea, şi tot aşa carnea friptă, a cărei stridenţă Traian o simţea ca pe o culoare prea violentă într-o pictură. Mirosul untului şi al cărnii arse creştea efectul provocator al bucatelor de pe tavă. Se impregna în pătură, în pereţi, în cămaşa şi în părul lui.

Traian simţea că mirosul de friptură puţin prea arsă, de unt, de lapte şi de cafea se lipeşte de el ca o alifie. Îl simţea pătrunzîndu-i cu fiecare respiraţie în plămîni, şi chiar în stomac. Asta îi dădea senzaţia că mănîncă, că nu posteşte aşa cum voia, cu toată austeritatea. A încercat să elimine mirosul de mîncare din aerul pe care-l inspira. Dar nu era cu putinţă. Cu cît trecea timpul, cu atît parfumul bucatelor devenea mai insistent.

Traian Korugă a început să-l analizeze conştient, cum analizezi lumina, descompunînd-o în cele şapte culori ale spectrului. « E un mod de a-mi verifica posibilităţile simţului olfactiv » — şi-a zis el, lăsîndu-se antrenat de această operaţie, care-i dădea impresia că se domină şi că a reuşit să trateze mîncarea doar ca obiect de studiu.

Între primele descoperiri a fost că friptura nu era nici de vacă, nici de porc. Deşi carnea fusese conservată şi preparată cu multe ingrediente, Traian a putut stabili că era carne de pasăre, probabil de curcan. Ar fi vrut să verifice, dar s-a stăpînit, rămînînd cu faţa la perete.

Laptele era vag afumat. Probabil, lapte praf şi foarte concentrat ; de aceea se şi afumase. Pe tavă se găsea şi o cutie de compot. Mirosul lui era mai palid decît celelalte. Nările lui Traian abia îl percepeau, ca pe o culoare foarte ştearsă. Faptul că descoperise existenţa compotului îi dădea o satisfacţie intelectuală profundă, ca şi cum ar fi făcut o descoperire în laborator ori ar fi bătut un record.

Singura întrebare la care nu putea răspunde era dacă pe tavă se afla sau nu pîine. În cazul că da, trebuie să fie pîine albă şi foarte veche, făcută din făină americană, care e aproape numai amidon.

— Ar trebui să mănînci acum ! a zis sanitarul, apropiindu-se de pat. După ce se răceşte, nu mai e bună !

Traian n-a răspuns. Voia să continue analizarea bucatelor de pe tavă fără să le privească, dar nu mai putea. Concentrarea îi fusese tulburată, şi el nu-şi mai regăsea calmul necesar. Acum toate mirosurile se amestecau şi păreau unul singur, cum se adună cele şapte culori ale spectrului într-o lumină unică, albă. Cuvintele sanitarului amestecaseră mirosurile unul cu altul, ca o piatră aruncată într-un bazin, care strică ondulaţia armonioasă a undelor.

Traian Korugă s-a întristat că n-a mai putut prinde şi savura mirosurile. Apoi a adormit.

A doua zi dimineaţă, tava era tot acolo. Mirosul însă se simţea şters, de parcă bucatele n-ar mai fi fost vii. Îngheţaseră sau muriseră.

Traian era obosit. Nici nu s-a întors, nici n-a deschis ochii. Şi-a umezit de cîteva ori buzele cu limba şi s-a întristat că buzele lui aveau gust amar şi se înăspriseră.

Sanitarul a adus altă tavă cu mîncare şi a aşezat-o lîngă pat, luînd-o pe cea veche. Da data asta erau ouă prăjite în unt. Mirosul lor era ţipător şi violent, cum sînt culorile afişelor. Alături de ouă, marmeladă de portocale. Mai erau lapte, cafea şi unt. Acum, Traian Korugă simţea cum mirosul bucatelor îl răneşte. Ele îl dureau ca nişte săgeţi care i s-ar fi împlîntat în carne. Traian a strîns pleoapele de durere.

— Doamne, ajută-mi să termin mai repede ! a şoptit el rugător. E atît de greu să te înalţi deasupra ispitei cînd eşti închis într-un trup omenesc...

S-a consolat însă la gîndul că, în două-trei zile, închisoarea de carne se va nărui. « Peste două sau trei zile, voi fi mort ! » — şi-a zis el şi a adormit din nou.

149

Traian Korugă s-a ridicat sprijinit în pernă şi a privit pe fereastră. Era amiază. Prizonierii fuseseră adunaţi pe trei rînduri. Şi, toţi, în pielea goală. Cît vedeai cu ochii în curtea lagărului, erau numai bărbaţi goi.

Chiar sub fereastra infirmeriei, oprise un *jeep*. Lîngă el, un grup de soldaţi cu bastoane de cauciuc, care mestecau *chewing-gum*. Prizonierii veneau, cîte unul, în faţa soldaţilor. Se apropiau cu pas nesigur : oamenii în pielea goală păşesc cu teamă. Traian cunoştea senzaţia.

« Iar fac percheziţie ? » — s-a întrebat el în gînd. « Ce vor să mai găsească ? » Percheziţiile se repetau de cîteva ori pe lună.

Înaintea soldaţilor venea acum un bătrîn.

— Mitropolitul Palade al Varşoviei ! a zis Traian.

Mitropolitul era înalt. Avea mersul puţin încovoiat. Era foarte slab : i-ai fi putut număra coastele de la distanţă. Un schelet acoperit cu piele. Barba mitropolitului ere albă — singurul lucru alb din toată curtea lagărului ! Cînd o vedeai, ţi se luminau ochii de un alb dulce, heraldic...

Privindu-l cum venea spre ei, soldaţii au început să rîdă. Mitropolitul parcă nici nu i-ar fi văzut : se uita, pe deasupra căştilor lor, la cer, care era în ziua aceea albastru, cum sînt cupolele bisericilor bizantine.

Soldaţii au cercetat degetele mitropolitului.

— Desfă-le ! a ordonat interpretul.

Bătrînul şi-a răsfirat degetele de la mîini şi soldaţii le-au examinat cu atenţie. Prizonierul nu avea inele.

— Mîinile sus ! a ordonat iar interpretul.

Bătrînul a ridicat mîinile, întîi în faţă, deasupra pieptului, ca la gestul binecuvîntării, apoi deasupra capului. Nu se uita nici la interpret, nici la soldaţi, dar ei s-au uitat atent dacă un are bijuterii ascunse la subţioară. I-au controlat pe urmă părul la ceafă : pletele lungi şi albe ale mitropolitului ar fi putut ascunde inele. Soldaţii i le-au dat deoparte întîi cu bastonul, apoi cu degetele. I-au pipăit părul în creştet şi pe gît, i-au luat barba în mînă, ca să vadă dacă nu are inele în ea.

— Întoarce-te ! a zis interpretul.

Mitropolitul s-a întors cu spatele la soldaţi.

— Apleacă-te !

El s-a aplecat. Şi-a curbat şira spinării, ca atunci cînd făcea mătănii. Dar nu era destul.

— Crăcăneză-te ! a ordonat interpretul.

Mitropolitul şi-a depărtat picioarele subţiri şi albe. Interpretul şi soldaţii s-au aplecat şi au cercetat dacă nu are obiecte de aur ascunse în şezut. Prizonierii îşi ascundeau uneori verighetele şi inelele între picioare. Dar mitropolitul nu avea nimic

ascuns. Unul dintre soldaţi a spus ceva camarazilor lui. Bătrînul mai stătea încă aplecat, cu picioarele depărtate şi cu spatele la ei.

— Pleacă ! a zis interpretul.

Soldaţii au trecut la următorul. Mitropolitul s-a îndepărtat de ei, cu acelaşi pas sfielnic. Bătea vîntul. Părul şi barba îi fluturau ca faldurile de mătase ale unui steag alb. Traian a avut impresia că mitropolitul nu este gol, cum erau ceilalţi prizonieri : el părea îmbrăcat.

Traian Korugă l-a urmărit cu privirea pînă cînd bătrînul a intrat în coloana de bărbaţi goi. Acum se afla între ceilalţi, dar nu era amestecat cu ei : ochii îţi rămîneau aţintiţi asupra lui. Avea ceva în jurul capului. Poate albul pletelor te făcea să te uiţi la el. Sau poate albul bărbii. Poate felul în care ţinea capul... Ceva te făcea însă să te uiţi la el ca la icoane.

— Acum ştiu ce văd ! a zis Traian tresărind.

Sanitarii s-au uitat la el. Dar Traian privea pe fereastră :

— Mitropolitul are în jurul capului un cerc de lumină ! Un nimb ! În dosul frunţii lui este o lumină tare, mai tare decît becurile de neon, care împrăştie raze împrejurul capului ! O lumină ca aurul...

După ce intrase înapoi în coloană, bătrînul ridicase privirile spre fereastra infirmeriei. Cercul de raze dimprejurul capului lui strălucea şi mai cu putere.

— Nimbul nu este o invenţie a zugravilor de icoane, a zis Traian.

I-a examinat, curios, şi pe ceilalţi prizonieri. Mai aveau şi alţii nimburi. Nu-i cunoştea pe toţi. Magnificenţa Sa rectorul Academiei din Viena avea şi el nimb. Şi, încă, un ziarist tînăr din Berlin, un ministru grec, ambasadorul României în Germania... Erau şi alţii cu nimb : din frunte le izvorau raze, ca dintr-un foc puternic sau dintr-un reflector electric. Dar razele acestea erau mai frumoase decît cele ale focului ori ale luminii electrice ! S-ar fi putut lumina întreg pămîntul cu luminile care izvorau din frunţile lor. Şi n-ar mai fi fost noapte pe pămînt.

150

— De ce nu mănînci ? a întrebat locotenentul Jacobson.

El venise în camera lui Traian, la infirmerie. Îi dăduse afară pe *Bürgermeister* şi pe medic şi rămăsese singur cu Traian.

— Ce doreşti de fapt dumneata ? a continuat locotenentul. De ce faci tot bîlciul ăsta în lagăr ?

— Nu mănînc fiindcă nu mai am apetit ! a zis Traian. Mi-a dispărut pofta de mîncare. Subit ! Şi mi-e greaţă, teribil de greaţă. Mi se întorc maţele pe dos ! Dumitale nu ţi-e greaţă, domnule locotenent ?

Jacobson tăcea. Regreta că rămăsese singur cu Traian Korugă. Prizonierul părea nebun : îi ardeau ochii. « S-ar putea să se repeadă la mine şi să mă strîngă de gît ! » — s-a gîndit ofiţerul şi a privit spre uşă. Pe urmă a zîmbit.

— Linişteşte-te, domnule Korugă ! a zis el. Dumneata eşti surescitat. E de înţeles : azi e a şasea zi de cînd nu mănînci şi nu bei nimic !

— Nu pleca, domnule locotenent, că nu sînt nebun ! Nu-ţi fie frică ! Întrebarea mea cu greaţa a fost stupidă. Dumitale nu poate să-ţi fie greaţă ! Dacă închizi ochii şi-ţi înfunzi nările de la început, nu mai e nici un pericol. Omul se obişnuieşte şi cu greaţa ! E doar o chestie de voinţă. Eu n-am voinţă ! De-aia s-a declanşat în mine criza de greaţă. Există lucrători care îşi iau micul dejun şi prînzul şi cina la gurile de canal sau în latrine, şi nu le e greaţă. Sînt obişnuiţi ! I-am văzut cum mîncau salam şi unt cu pîine, înghiţind cu poftă, şi-şi mai şi lingeau buzele. Erau veseli, făceau glume ! Chiar avînd nasul fin, te obişnuieşti. Nemţii ardeau cadavrele prizonierilor, în lagărele de concentrare, şi pe urmă închideau capacul crematoriului şi se duceau la masă. Şi nu le era greaţă ! Există aici oameni care au umplut saltele cu părul femeilor moarte în lagărele de concentrare, şi pe aceste saltele au făcut dragoste cu amantele lor ! Pe aceste saltele au făcut copii cu nevestele lor. Pe saltele umplute cu părul unor femei asasinate şi arse ! Şi nu le-a fost greaţă... Nu li s-au întors maţele pe dos... Le-a fost bine. Şi erau veseli ! Eu am stat în aceeaşi închisoare cu o femeie care avusese în dormitor şi în

budoar abajururi făcute din piele de om. Dădeau o lumină gălbuie şi lascivă. La lumina filtrată de abajururile din piele de om, ea a făcut dragoste, a mîncat, a băut, s-a lăsat strînsă în braţe şi sărutată. A dansat. Şi nu i-a fost greaţă ! Era chiar fericită ! Oamenii se învaţă cu greaţa, cum vă spun ! E numai o chestiune de obişnuinţă şi de voinţă. Ruşii au violat femei de 80 de ani. Nenumărate ! Le-au violat unul după altul : cîte zece, aceeaşi femeie. Şi nu le-a fost greaţă ; au băut vodcă ! Dumneavoastră nu faceţi ca ei, ştiu ! Dumneavoastră nu violaţi, Doamne fereşte ! Dumneavoastră daţi femeilor ciocolată şi utilizaţi prezervative, cînd faceţi dragoste cu ele ! Nici ce-au făcut nemţii nu faceţi ! Fiecare popor are alte obiceiuri. Şi să nu vă fie teamă că are să vă apuce greaţa, orice-aţi face : sînt sigur că sînteţi în afara pericolului ! Greaţa, să ştiţi, este cumplită ! Văd ce sufăr eu ! Fiecare maţ mi se întoarce pe dos, ca o mănuşă, şi îl simt în gură. Şi fierea mi se-ntoarce pe dos, şi stomacul... *Şi mi-e milă de oameni.* Teribil de milă ! Cum vrei dumeata să mai mănînc în aceste condiţii ? Cum vrei să mai am apetit ? Recunoşti că nu se mai poate ?

Locotenentul Jacobson se apropiase pe nesimţite de uşă. *Bürgermeister*-ul şi medicul îi spuseseră că prizonierul nu e nebun, că e perfect lucid. Faptele arătau că minţiseră.

— Ai dreptate, domnule Korugă ! a zis comandantul lagărului. Este imposibil să mai ai apetit în aceste condiţii !

— Nu pleca ! a zis Traian. Mie mi-e greu să mă mişc. Uită-te dumneata pe fereastră şi spune-mi dacă s-a terminat percheziţia în curte !

— Încă nu s-a terminat, a răspuns Jacobson.

Traian s-a minunat din nou cum putea un om, după ce văzuse ce petrecea afară, să nu-şi piardă pofta de mîncare : « Jacobson se va duce direct la masă. E ora 12... »

— Zici că *încă* nu s-a terminat ? Nici nu se va termina aşa curînd : de-abia a început. Întîi aţi căutat aur în geamantane, în case, în boarfe, în buzunare, în bocanci, în cusăturile hainelor, în izmene. Acum căutaţi în gurile oamenilor, în şezuturi şi la subţiori. Dar şi cu asta nu sînteţi decît la început. Mîine o să jupuiţi pielea, ca să căutaţi sub ea aur. Pe urmă veţi smulge muşchii de pe oase şi veţi sfărîma oasele, ca să vedeţi dacă nu cumva ascund monede de aur. Veţi stoarce creierii oamenilor, le veţi răscoli măruntaiele. Îi veţi desface bucată cu bucată, ca să găsiţi aurul : bani de aur, inele de aur, verighete de aur. Veţi tăia

inimile... Aur, aur, aur ! Acum nu sîntem decît la început : abia ați ajuns la piele. Dar ea va fi jupuită ! Percheziția continuă !

Locotenentul Jacobson nu mai era în cameră. Traian s-a întors cu fața la perete.

151

Petiția nr. 6. Subiect : **Economic (Valori aflate asupra prizonierilor).**

În cursul percheziților care li se fac prizonierilor, au fost confiscate inelele, verighetele, brățările, ceasurile, stilourile, banii și toate obiectele de preț. Dar percheziția, deși se face pînă la piele, nu este desăvîrșită. Am observat astăzi că unii prizonieri mai au în jurul capetelor o coroană, așa cum au sfinții din icoane.

Eu știu că la sfinți coroana este de aur. A prizonierilor nu e nici din aur, nici din alt metal. Dacă ar fi fost așa, coroanele — sau nimburile, cum li se mai spune — ar fi fost, desigur, confiscate pînă acum. Ele sînt, totuși, foarte prețioase, deși nu conțin metal nobil.

Eu nu sînt om de știință, dar cred că aceste coroane, rezultate din anumite radiațiuni pe care le emană spiritul prizonierilor posesori, au o valoare foarte mare. E interesant de observat că în societatea tehnică occidentală nu constatăm astfel de fenomene la indivizi. Se pare că ele sînt apanajul societăților necivilizate. Dar asta nu are nici o importanță și — de vreme ce reprezintă o valoare — coroanele nu trebuie lăsate în posesia prizonierilor. Ordinul este strict : prizonierii nu trebuie să posede obiecte de preț. Îmi amintesc că, în cursul istoriei, s-au mai confiscat astfel de coroane sau nimburi. Pînă și un cuceritor barbar ca Ghinghis Han și-a dat seama de valoarea acestor podoabe descoperite la unii dintre prizonieri și și le-a însușit. Pe atunci însă mijloacele de transport erau primitive. Ca să nu se strice formatul și să nu se piardă luminozitatea nimburilor, Ghinghis Han a poruncit ca ele să fie luate cu cap cu tot. Capetele cu nimb, tăiate de la prizonierii din China și din Arabia, au fost înșirate pe sfori și legate de șeile cailor, apoi duse în Mongolia. Pe drum însă — probabil, din

cauza condiţiilor atmosferice şi a schimbărilor bruşte de temperatură — nimburile au dispărut din jurul capetelor, care a trebuit să fie aruncate. Începuseră, de altfel, să şi miroasă.

Spre a evita o astfel de pierdere, ar bine ca dumneavoastră să nu tăiaţi capetele prizonierilor, cum a făcut Ghinghis Han. Prizonierii dotaţi cu aceste valoroase coroane să fie puşi în etuve cu aer condiţionat şi temperatură constantă, şi transportaţi în patria dumneavoastră.

Marea fericire a societăţii noastre contemporane este că ea dispune de mijloacele tehnice necesare, şi nu sîntem obligaţi să suferim pierderi, ca Ghinghis Han. Cronicarul spune că el a pierdut nimburile preţioase de la o jumătate de milion de capete de prizonieri tăiate !

Cu vechea admiraţie—Keep smiling ! [1]

MARTORUL

152

— Peste cinci minute, te transportăm la spital, a spus *Bürgermeister*-il, plîmbîndu-se cu mîinile la spate prin camera lui Traian Korugă. Acolo vei fi hrănit cu forţa ! Îmi pare rău, noi am încercat tot ce ne-a stat în putere. Şi locotenentul Jacobson la fel ! Dar dumneata n-ai înţeles. Noi îţi vrem binele, şi dumneata ne întorci spatele !

Traian tăcea, întins pe pat, cu faţa la perete.

— Ce faci dumneata este lipsă de camaraderie ! a continuat *Bürgermeister*-ul mînios. Răpeşti timpul meu, al medicilor şi al locotenentului cu chestiuni personale ale dumitale. Noi trebuie să ne ocupăm de 20 000 de prizonieri, nu să ne pierdem timpul cu unul singur : acţionezi împotriva intereselor camarazilor dumitale, şi asta nu e permis ! Dumneata eşti unul, şi ei sînt douăzeci de mii ! Chestiunile individuale trebuie lăsate deoparte. Fiecare dintre noi are familie, soţie, copii şi necazuri. Ce s-ar întîmpla dacă toţi am acţiona ca dumneata ? N-ai deloc

[1] Ţin'te tare ! (engl.) ; literal : « Continuaţi să zîmbiţi ! »)

simțul colectivității ! Esti egoist ! Eu m-am luat după locotenentul Jacobson, care este romantic și crede în democrație — ca toți americanii — și am pierdut, în ultimele zile, cinci ore ocupîndu-mă de un singur om, și neglijîndu-i pe ceilalți 19 999 din lagar ! Este curată nebunie ce-am făcut !

— Dumneata nu te ocupi de nici un om din lagăr ! a zis Traian. Dumneata te ocupi de o mașina administrativă, care e ceva impersonal. Nu confunda oamenii din lagăr cu mașinăria asta făcută din registre, mașini de scris și cifre ! Dumneata de astea te ocupi, domnule *Bürgermeister*, nu de cei 20 000 de oameni din lagăr. Prizonierii sînt carne, sînge și spirit. Sînt suferințe, credințe, doruri, foame, speranțe, disperare și iluzii. Iar dumneata nu te ocupi nici de carnea și sîngele lor, care sînt ceva individual, nici de speranțele sau disperările lor, care sînt și mai individuale ! Dumneata, cu cifrele și cu hîrtia ! Nu cunoști nici un prizonier : poți pretinde că te ocupi de 20 000 de oameni, cînd nu te ocupi nici măcar de unul ? Dumneata te ocupi de noțiuni, ca și Jacobson, nu de oameni. Nici pe mine nu mă vezi om : mă vezi numai ca parte din cei 20 000. De aceea ești supărat că ți-ai pierdut timpul. Pe mine ca individ nu m-ai văzut, și nici n-ai să mă poți vedea vreodată. Nici pe nevasta dumitale n-ai văzut-o ca om : ai văzut-o ca soție, ca mamă de copii și ca menajeră, dar niciodată în întregul ei. Iar ea există numai în întregul ei, ca un tot ! Dumneata n-ai văzut decît părți din ea. Nici pe mama dumitale n-ai cunoscut-o, nici pe dumneata însuți ! N-ai cunoscut nici un om pe fața pămîntului ! Căci altfel nu ți s-ar părea niciodată că jertfești prea mult timp pentru el. Dumneata ai cunoscut numai oameni reduși la o singură dimensiune ; dar aceștia nu mai sînt oameni, după cum cuburile cu o singură față nu mai pot fi cuburi !

Sanitarul a venit să anunțe că ambulanța era în curte.

— Aș vrea să-mi iau rămas bun de la un prieten, Johann Moritz ! a zis Traian.

— Este interzis să vorbești cu ceilalți prizonieri !

Traian s-a întors, în pat, cu spatele spre *Bürgermeister*. Sanitarii l-au învelit în pătură și l-au luat pe sus, ca pe un pachet, ducîndu-l așa pînă la ambulanță.

Fereastra ambulanței era oblonită. Traian Korugă știa însă că Johann Moritz se află la poarta infirmeriei și se uită la ambulanța care pleacă. I-a zîmbit în gînd lui Moritz și i-a spus : « Adio ! »

153

— Doi americani ne-au adus un prizonier nebun din lagăr !

Şeful spitalului-închisoare din Karlsruhe s-a ridicat din pat, a făcut lumină şi s-a uitat la ceas. Era ora unu noaptea. Infirmierul care-l trezise l-a ajutat să se îmbrace. Medicul a ieşit din cameră indispus.

Prizonierii erau aduşi la spital numai în grupuri. În lagăre, se aştepta pînă cînd numărul bolnavilor se ridica la o sută, şi numai după aceea erau trimişi la spital. Chiar bolnavii grav aşteptau în lagăr cîte trei sau patru săptămîni, pînă se completa suta şi se efectua transportul. Într-un an, nu fuseseră decît două excepţii. Acum era a treia.

— Ce fel de nebun e ăsta, de l-au trimis individual şi la miezul nopţii ? a întrebat medicul, intrînd în cancelarie.

— Cred că-i foarte grav, a zis infirmierul. Nu l-am văzut, fiindcă dormea în ambulanţă. Dar dacă au venit americanii cu el la ora asta înseamnă că e foarte grav !

Afară era rece, şi medicul ieşise din patul cald : tremura cînd a iscălit hîrtia de luare în primire a prizonierului. Americanii cu ambulanţa au plecat. Medicul s-a întors să se culce, renunţînd să-l mai vadă pe bolnav. Îi era frig. A dat însă dispoziţii să fie închis imediat în secţia cuvenită.

Traian Korugă nu ştie că a ajuns. Nu ştie nici că pe drum au avut o pană de cauciuc, care i-a întîrziat pînă la miezul nopţii. Nici măcar nu ştie ce oră este. El a deschis ochii cînd îl duceau pe targă prin curtea spitalului şi a văzut cerul albastru, plin de stele.

— Calea Lactee ! a zis el şi a zîmbit drumului alb de pe cer.

După aceea, i-au venit în minte cuvintele *Bürgermeister*-ului : « Te transportăm la un spital unde ai să fii hrănit cu forţa ! » Traian s-a hotărît să se împotrivească oricărui tratament medical. « Cît timp voi fi conştient, voi refuza să mănînc şi să beau ! »

Infirmierii, care îl auziseră spunînd « Calea Lactee », au lăsat jos targa. Unul s-a aplecat asupra lui Traian şi a zis ironic :

— Am ajuns pe Calea Lactee !

Traian n-a gustat gluma şi a închis ochii. Apoi a simţit cum e luat în braţe şi aşezat în pat.

154

Traian Korugă priveşte camera în care se află. Lampa din tavan este acoperită cu o plasă de sîrmă. Fereastra are gratii groase de fier. În cameră sînt patru paturi.

Doi bolnavi stau de vorbă, unul lîngă altul. Poartă haine militare germane. Cînd a fost adus Traian, ei n-au întors capul şi au continuat să vorbească. Amîndoi sînt tineri. Al treilea stă în pat, acoperit cu pătura peste cap. Nu i se văd decît bocancii, care îi ies de sub pătură. Traian se întreabă de ce doarme încălţat.

Lîngă uşă, un infirmier în halat alb şade pe scaun. Capul lui e ca al *Bürgermeister*-ului Schmidt : masiv, pătrat. Cap de piatră. Muşchii feţei par morţi. Nici privirile nu-i sînt vii : parc-ar fi de sticlă. Dar infirmierul are nu un cap de mort, ci unul care n-a fost niciodată viu.

Infirmierul s-a apropiat de Traian :

— Ce poveste vrei să ne spui ? a întrebat el şi l-a prins pe Traian de bărbie, ca pe copii cînd îi dojeneşti.

Traian Korugă şi-a ferit capul şi n-a răspuns.

— Tu nu vrei să ne spui nici o poveste, a zis infirmierul. Tu eşti dintre cei care tac !

Şi a luat mîna de pe bărbia lui Traian, ca să-l bată cu palma peste obraz :

— Fă cum îţi e meteahna şi cum îţi cîntă păsărica ! a zis.

Apoi s-a aşezat la loc, pe scaunul de lîngă uşă.

155

— M-au închis în casa de nebuni, fiindcă am făcut greva foamei !

Traian şi-a muşcat buzele. Toată oboseala îi dispăruse : rămăsese pornirea de a se lupta. « Sînt în casa de nebuni » — şi-a zis el. « Planul le e bun : nu l-am întîlnit nici în romanele care descriu torturile din închisorile ruseşti. Prizonierii medici, prizonierii universitari din lagăr au semnat certificatul că sînt nebun, ca să arate că greva mea e un act de nebunie. Dar sînt în viaţă lucruri care nu se rezolvă atît de repede, şi mai ales atît de simplu ! Nici lupta mea n-o să se termine aşa ! » Traian şi-a încleştat pumnii. « Trebuie să dovedesc că sînt lucid » — şi-a zis, şi s-a sculat, venind către infirmier. Dar se clătina. A trebuit să se sprijine de perete.

— Vii să-mi spui povestea ta ? a întrebat infirmierul. Ştiam eu că ai să-mi spui o poveste !

Rîdea.

— Aici n-ajunge unul care să n-aibă o poveste de spus. Dar acum n-am timp să te ascult, puiule ! Lasă c-ai să-mi povesteşti mîine, poimîine, peste o lună sau peste un an ! Ai să-mi spui mereu povestea ta. Avem tot timpul !

Infirmierul avea în mînă un ziar : voia să citească mai departe.

— Ăla din fund e patul tău, a mai zis el. Du-te şi stai liniştit acolo ! Să nu te duci în altul ! Auzi ?

— Aş vrea să te întreb ceva, a zis Traian.

— Ştiu că vrei să mă întrebi ceva, a răspuns infirmierul plictisit. Acum însă n-am timp. Du-te şi te-aşază pe pat ! Aici trebuie să fii băiat cuminte, cuminte... Altfel iei bătaie cu cravaşa !

A scos din sertarul mesei o cravaşă de călărie şi i-a arătat-o, apoi a pus-o la loc. Traian Korugă a înţeles că orice cuvînt era inutil. Şi s-a întors la patul lui.

156

« Nu era deajuns închisoarea. Acum stau în oaspiciul unei închisori ! » Traian a închis ochii. Ar fi vrut să-şi fixeze un plan pentru a doua zi. Dar nu mai putea : a adormit cu pumnii strînşi.

— Ridică-te !

Traian a tresărit. De-abia apucase. Lîngă el se afla unul din infirmierii care-l aduseseră cu targa, cel care-i spusese că a ajuns pe Calea Lactee. Traian i-a recunoscut vocea.

— Scoate tot ce ai în buzunare !

Traian s-a ridicat, clătinîndu-se. A băgat în buzunar mîna ; îi tremura. A scos batista şi i-a întins-o gardianului. Apoi a scos din alt buzunar pipa, şi i-a întins-o şi pe ea. În buzunarul de la piept avea o iconiţă : sfîntul Anton. S-a uitat la ea, pe urmă i-a pus-o în mînă infirmierului.

— Nu mai ai nimic în buzunare ?

— Nu, a răspuns Traian. Asta-i tot ce am !

— Mîinile sus ! a poruncit infirmierul.

Traian a ridicat braţele, dar numai pînă în dreptul pieptului : ochii i se împăienjeniseră, şi mai sus nu le putea urca.

— Mîinile sus ! a repetat gardianul.

— Nu pot, a răspuns Traian. Mi-e foarte rău. Ameţesc...

Infirmierul i-a apucat braţele şi i le-a aşezat deasupra capului. Traian a simţit în creştet apăsarea propriilor lui palme ca de piatră. Nu-şi imaginase pînă atunci că palmele îi puteau fi atît de grele. Stăteau ţepene pe cap.

Infirmierul l-a căutat în buzunare. Lui Traian i se părea că mîinile străine îi umblau nu în buzunare, ci de-a dreptul în carne şi pe sub piele.

— Lasă mîinile jos !

Infirmierul i-a descleştat mîinile de pe cap şi i le-a lăsat să cadă de-a lungul trupului.

— Scoate şireturile !

— Lasă-l în pace ! a spus gardianul din camera lui Traian. Nu-l vezi că e galben ca ceara ?

L-au întins pe pat şi i-au scos şireturile de la ghete. Pe urmă

i-au tras în jos pantalonii, i-au desfăcut șiretul de la izmenele militare pe care le purta și i l-au luat. La sfîrșit, i-au smuls ochelarii de pe nas.

— Nu-mi luați ochelarii ! i-a rugat Traian, care era foarte miop.

— Vrei să-ți tai vinele cu sticla ochelarilor ?

— Nu văd nimic fără ochelari !

— Nici n-ai ce vedea aici !

Infirmierul a făcut un pachet cu ochelarii, batista, pipa și iconița lui Traian Koruga. Era tot ce mai poseda el pe pămînt. Apoi infirmierul a plecat cu pachetul.

157

— Scoală-te și mănîncă !

Era prima dimineață în ospiciu. Traian s-a uitat la castronul cu supă din mîna infirmierului.

— Nu mănînc !

— Aici nu merge cum vrei tu ! a zis infirmierul.

El a așezat castronul la capul patului, pe dușumea, apoi s-a îndreptat spre patul următor.

— Eu sînt în greva foamei și a setei de șapte zile ! a zis Traian.

— Aici toți sînt în greva foamei, păpușă ! Nu ești singurul !

Infirmierul s-a apropiat de patul bolnavului care dormea cu capul acoperit și cu bocancii în picioare, și a dat pătura deoparte. Sub ea era un bătrîn cu barba albă, care s-a uitat speriat la gardian, apoi s-a întors cu fața în jos.

— Ce vreți de la mine ? a întrebat el, înfundîndu-și capul în pernă.

Cei doi nebuni tineri au venit și ei la patul bătrînului. Stăteau unul lîngă altul, lipiți, ca și cum le-ar fi fost teamă să nu fie despărțiți. Infirmierul îi numea « Dulăii ».

— Pe el, Dulăilor ! a poruncit gardianul, cum ai asmuți cîinii.

Unul dintre Dulăi l-a prins pe bătrîn de subțiori, pe la spate, celălalt i-a înșfăcat capul și l-au ridicat pe șezut.

— Încet, că-i rupeți oasele ! a zis infirmierul rîzînd.

Bătrînul plîngea. Îşi proptise bărbia în piept şi privea în jos.

— Deschide gura, tătucule ! A venit dădaca cu biberonul ! a zis înfirmierul.

Bătrînul apăsa bărbia în piept cu toată puterea şi strîngea maxilarele.

— Deschideţi-i botişorul, dar încet !

Dulăii s-au urcat cu genunchii pe pat. Şi-au băgat degetele în gura bătrînului şi i-au descleştat fălcile. Infirmierul l-a apucat de nas şi i-a astupat nările, apoi, cu cealaltă mînă, i-a turnat în gură supa.

Bolnavul a pufnit, împroşcînd supa pe pieptul Dulăilor. Ei au rîs. Infirmierul a turnat a doua lingură în gura bătrînului, care, de data asta, n-a mai putut-o împroşca. Mîncarea i se oprise în gît şi el trebuia s-o înghită, altfel se sufoca. Pe nas nu putea respira : mîna infirmierului îi astupa nările.

— Mă sufoc ! a bolborosit bolnavul.

Operaţia a continuat. Din cînd în cînd, bătrînul îngăima că se sufocă şi se zbătea în strînsoarea Dulăilor, dar ei îl ţineau cu putere.

— Vezi că merge, tătucule ? a zis gardianul.

Obrazul bătrînului era galben ca ceara ; fruntea i se acoperise de broboane de sudoare. Traian a închis ochii, ca să nu mai vadă spectacolul.

— Ţi-e frică ? a întrebat infirmierul. Acum îţi vine şi ţie rîndul !

— Îl hrănim şi pe el ? au întrebat amîndoi Dulăii în acelaşi timp.

— Dacă nu-i băiat cuminte, îl hrănim !

Dulăii nu s-au mai uitat la bătrîn : priveau maxilarele şi gîtul lui Traian. Traian Korugă s-a aplecat, a luat talerul cu supă şi a început să mănînce. A mîncat repede, pe nemestecate. Cînd a terminat, a spus :

— Dumneata, domnule infirmier, ai dreptate ! Cine refuză să mănînce după ce a fost internat în ospiciu e nebun ! Nebunii nu pot declara greva foamei, fiindcă sînt iresponsabili de faptele lor. Eu nu sînt nebun, şi am mîncat ! Dar n-am încetat lupta.

158

« Trebuie să le dovedesc medicilor că sînt sănătos ! » — şi-a zis Traian.

Îl durea capul. Mîncarea o simţea ca pe-un bolovan în stomac. Dar s-a forţat să stea drept ; a încercat să zîmbească. Apoi s-a apropiat de infirmier :

— Aş vrea să vorbesc cu medicul secţiei ! a zis el

— Aşteaptă vizita ! a zis infirmierul. La vizită ai să poţi vorbi cu medicul !

— Mai înainte nu se poate ?

— Pacienţii din secţia noastră n-au voie să cheme medicul !

— Înţeleg, a zis Traian. Cum să vină medicul de cîte ori îl cheamă un nebun ! Îţi spun însă că eu nu sînt nebun.

— Atunci de ce te-au trimis aici, dacă nu eşti nebun ?

— Ca să încetez greva foamei ! a zis Traian. Ţi-am povestit cum a fost. Acum am mîncat : nu mai e nici un motiv să fiu socotit nebun ! Dacă nu mîncam, puteaţi considera gestul meu ca un act de nebunie, şi nu ca un act de protest. Acum însă vă e clar !

Traian şi-a dat seama că infirmierul citise ziarul în timp ce el vorbea. Nu-l ascultase nici o clipă.

— Mă socoteşti nebun şi acum, după ce am mîncat ?

Vocea lui Traian tremura.

— Du-te în patul dumitale şi lasă-mă să-mi citesc ziarul ! a poruncit infirmierul.

— Îţi spun, omule, că nu sînt nebun !

— Te cred, a zis infirmierul. Acum du-te în pat şi stai liniştit ! Aici trebuie să fii băiat cuminte : cine nu-i cuminte ia bătaie cu cravaşa !

159

Doctorul n-a venit în dimineaţa aceea la vizită.

La amiază, unul dintre Dulăi a ieşit din cameră, însoţit de un infirmier. După o jumătate de oră a fost adus înapoi pe targă şi aşezat în mijlocul încăperii. Nările Dulăului, astupate cu vată, tresăltau. Fruntea îi era palidă. Din gură i se scurgeau spume alburii amestecate cu un venin verzui, ca la cîinii turbaţi, şi-i tremurau buzele.

— Ce s-a întîmplat ? a întrebat Traian.

Celalalt Dulău rîdea, privind cum trupul ţeapăn al prietenului său era agitat de spasme. Pieptul i se ridica, ca nişte foale automate. Muşchii de la mîini şi de la picioare se cutremurau, detaşaţi parcă de restul corpului, şi pielea căpătase altă culoare. Nu mai era piele de om viu. Şira spinării înţepenise ca lucrurile moarte. Nici zvîrcolirile nu erau altfel decît ale unei păpuşi mecanice. Vie era doar spuma alb-verzuie care îi curgea din gură şi i se revărsa pe piept, iar de acolo pe pînza tărgii.

— Ce i s-a întîmplat Dulăului ? a întrebat din nou Traian.

— Nimic, a răspuns scurt infirmierul. Injecţii !

— Ce fel de injecţii sînt astea ? De ce se zbate aşa ?

— Nu fi curios, bobocule, a zis sanitarul, că ai să le-ncerci şi tu ! Mîine îţi vine rîndul ţie !

— Mie ?

Traian a privit trupul ţeapăn, traversat de spasmuri, de pe targă.

— De ce te miri ? a zis gardianul. Nu-ţi vine să crezi ? Aici toată lumea trebuie să facă injecţii !

Pe urmă, a schimbat vata din nasul Dulăului şi l-a ciupit de obraz. Dulăul n-a reacţionat.

— Poţi şi să-l tai cu cuţitul, acum nu simte nimic ! Numai cît se zbate ! Injecţiile astea trebuie să le faceţi toţi, că pun nervii în mişcare. Uite ce gimnastică frumoasă fac nervii dumnealui !

Traian s-a lăsat pe pat, cu faţa îngropată în palme. Uşa s-a deschis : dar nu era doctorul. Venise alt infirmier, care l-a luat de braţ pe al doilea Dulău şi l-a scos afară.

După scurt timp, l-au adus şi pe el, cu targa, şi l-au aşezat tot

în mijlocul camerei, lîngă prietenul lui. Avea, tot aşa vată în nări, şi din gură i se prelingeau spume albe-verzui, ca la cîinii turbaţi. Trupul, cu faţa în sus, îşi zvîrcolea înţepeneala.

După aceea, a fost rîndul bătrînului, pe care l-au întors înapoi la fel, pe targă. Traian se uita la cele trei trupuri care se zbăteau în acelaşi ritm, deşi nu aparţineau aceluiaşi organism.

— Ce injecţii sînt astea ?

— Cardiazol ! a zis infirmierul. Şocuri pentru nervi ! Astea zgîlţîie creierii şi scutură de pe ei întunericul nebuniei.

Infirmierul a rîs.

Traian a privit iar cele trei trupuri de pe targă, care se zvîrcoleau mecanic, ca nişte roboţi. Nările li se umflau şi tremurau la intervale regulate, în acelaşi ritm şi cu aceeaşi intensitate. Piepturile se ridicau şi se goleau de aer tot în aceeaşi cadenţă de păpuşi automate.

Toată viaţa care rămăsese în cele trei corpuri omeneşti se redusese la mişcările reflexe ale muşchilor. Voinţa, instinctele, spiritul erau moarte. Nu mai rămăsese decît reflexul, amplificat spasmotic.

Traian Korugă a avut în clipa aceea viziunea condiţiei umane în societatea tehnică contemporană Camera în care se afla el crescuse uriaşă, întinzîndu-se peste toată Europa, peste tot occidentul şi peste tot pămîntul. Înaintea lui, acum, nu trei oameni se zbăteau în spasmuri automatizate, cu viaţa redusă la reflexe, după modelul roboţilor. Ci tot genul uman, pe întreaga suprafaţă a planetei !

Era o imagine stupidă, exagerată, dar ea îl obseda. I se părea că *Bürgermeister*-ul Schmidt conduce lagărul din Kornwestheim în ritmul fantastic al spasmelor celor trei trupuri întinse la picioarele lui. Dar nu numai *Bürgermeister*-ul, ci şi Jacobson, guvernatorul Brown, doctorul Samuel Abramovici, toţi ţopăiau în acelaşi ritm de jazz, de maşină, de şoc provocat de injecţiile cu Cardiazol. O societate care pulsa, se zbătea, spasmotic !

Traian şi-a acoperit ochii şi a urlat :

— Eu nu vreau ! Nu vreau !

160

— În foaia dumitale de internare nu scrie nimic despre greva foamei şi a setei !

Medicul l-a privit bănuitor pe Traian.

— Dacă era vorba de vreo grevă, ar fi scris aici ! a zis el. În fişa dumitale găsesc : grave tulburări mentale, obsesia sinuciderii, accese de violenţă, ideea persecuţiei. Atît ! Nimic despre grevă, nici un cuvînt ! Greva e un act conştient, ar fi fost consemnată aici. Diagnosticul este iscălit de doi profesori universitari ; două somităţi medicale ale Germaniei ! Pe cine vrei să cred eu ? Pe dumneata sau pe cei doi profesori ?

Medicul era convins că tot ce spunea Traian era pură invenţie.

— Eşti sigur că soţia dumitale este arestată ? a întrebat el. Eu cred că nici nu eşti căsătorit ! Unde ţi-e verigheta ?

— Mi-au confiscat-o soldaţii, la percheziţii ! a zis Traian.

— Se poate să fie adevărat, a spus medicul. Dar eu n-am nici o dovadă ! Eu trebuie să iau de bun numai ce scrie în fişa medicală a dumitale. Nu te supăra, dar trebuie să pornesc de la premisa că soţia dumitale nu e arestată, că poate nici nu eşti căsătorit, că tatăl dumitale nu a murit în lagăr, că dumneata însuţi n-ai fost arestat fără nici un motiv, cum pretinzi ! Eu sînt obligat să fac abstracţie de tot ce povesteşti dumneata !

Traian Korugă se gîndea : « Este oare posibil să dovedeşti cuiva că ai mintea limpede ? Fiecare cuvînt şi fiecare gest al tău, pe care pînă atunci le-ai socotit normale, cînd le analizezi, par acte tipice de nebun ! Aceleaşi cuvinte, aceleaşi fraze, aceleaşi opinii care pe stradă au aerul firesc, aici, în ospiciu, sînt luate drept simptome de nebunie avansată. Cum să trasezi graniţa dintre nebunie şi starea normală ? Imposibil ! *Dar trebuie* să dovedesc că nu sînt nebun ! »

— Doctore, te implor să-mi dai o mînă de ajutor ! a zis Traian.

— Ce vrei să fac ?

— Să mă crezi !

— Asta nu-ţi foloseşte la nimic ! a zis medicul.

— Îţi cer nu să-mi *spui* că mă crezi, ci să mă crezi cu adevărat ! a zis Traian. Apoi să mă supui unui examen medical riguros !

— A doua dorinţă ti-o împlineam şi fără să mi-o ceri ! Prima, nu ! Eu sînt om de ştiinţă : nu pot crede decît ceea ce constat. Fără dovezi nu cred nimic !

— Crede-mă ca om !

— Eu sînt om de ştiinţă ! a repetat medicul, apăsat. Conştiinţa profesională îmi interzice să cred cuvinte nedovedite prin fapte !

161

Traian Korugă a fost supus examenului medical. I s-a scos cu siringa sînge din venele de la mîini. I-a fost luat sînge din vîrful degetelor, şi din nou din vene — de data asta mai mult. El se lăsa, cu resemnare. Omul trebuie să dea sînge. Pretutindeni.

Dar sîngele n-a fost deajuns. În prima seară, l-au înţepat cu siringa în cap, după ceafă : i-au scos cîteva picături din lichidul care scaldă creierul. El a suportat durerea. I-a făcut foarte rău. Operaţia s-a repetat. Traian nu se împotrivea nicicum. Ştia că omul trebuie să plătească şi cu creierul, nu numai cu sîngele : altfel, nu are dreptul să trăiască.

I-au fost zgîndărite glandele, şi stoarse de secreţiile intime, pe care i le-au analizat pe sticlă, la lumina tare a lămpilor electrice. Urina, saliva, sucul diverselor măruntaie din stomac, toate au fost cercetate la microscop, în eprubete şi în retorte, în laboratorul închisori-spital.

Medicii i-au radiografiat plămînii. Apoi capul. I-au privit scheletul, os cu os şi încheietură cu încheietură, prin lumina razelor X.

Căutau rana care a provocat strigătul lui disperat după justiţie. Ea era în altă parte, dar medicii se încăpăţînau s-o caute în trupul lui Traian, în plămînii, în oasele, în creierii, în sîngele şi în mădularele lui. El se lăsa scormonit.

După aceea, i-au fost examinaţi muşchii şi nervii pe rînd, ca să se vadă cum reacţionează în fiecare parte a trupului : la genunchi, la mîini, la stomac.

I s-a ascultat inima. Urechea medicului a controlat mişcările tainice ale sîngelui. Corpul lui Traian a fost cîntărit. Pe urmă i-au măsurat înălţimea, grosimea, pieptul, oasele mîinilor, ale picioarelor. I-au deschis gura ; dinţii au fost priviţi, număraţi, ciocăniţi. I s-a cercetat limba, cum cercetezi în farfurie o mîncare care nu pare prea proaspătă.

Tot trupul i-a fost investigat pe faţă şi pe dos, ca un articol îndoielnic.

La sfîrşit, a venit interogatoriul psihiatric. Medicul a stat de vorbă cu Traian dimineaţa, la prînz şi seara. Uneori, şi noaptea. Răspunsurile lui la întrebări aparent banale au fost înregistrate în scris, şi în ele s-au căutat semnele nebuniei, cum caută detectivii indicii ale crimei în casa victimei. Psihiatrul l-a provocat pe Traian să vorbească despre copilărie, despre mama lui, despre surori, despre tatăl lui, despre femeile pe care le-a cunoscut. Traian cunoştea bine cărările ascunse ale subconştientului, pe care voia să le găsească medicul, şi l-a ajutat să le pătrundă tainele.

Sufletul lui Traian a fost desfăcut ca un dulap cu haine vechi şi lenjerie murdară. Medicii nu s-au îngreţoşat să privească şi să miroasă fiecare cută a vieţii ascunse.

Cu asta, examenul s-a terminat.

— Eşti perfect sănătos ! a zis medicul. Numai complexele inevitabile, subalimentaţie, avitaminoză şi greutate subnormală ! În rest, totul este în ordine. Lipsesc ceva globule roşii ; încheieturi inflamate, din lipsă de hrană ; dantură periclitată, din acelaşi motiv ; puls într-o oarecare dezordine, din cauza slăbirii generale a organismului ; cîteva pete inofensive pe plămîni ; în fine, puţin reumatism. Toate astea sînt lucruri curente, fără importanţă !

— V-aţi convins, deci, că nu sînt nebun ? a întrebat Traian.

Era obosit. Tot atît de obosit ca Isus în grădina Ghetsimani, la poalele muntelui Măslinilor.

— Vă rog să mă eliberaţi imediat din spital ! a zis Traian.

— Te internăm în secţia medicală. Eşti extrem de slăbit fizicеşte !

— Eu vreau să mă întorc în lagăr !

— Nu este înţelept ce ceri, a zis medicul.

— Vreau să fiu trimis cît mai curînd înapoi în lagăr ! a repetat Traian.

După şapte zile, Traian Korugă se afla din nou în lagăr. Venise cu certificatul medical care arăta că nu fusese niciodată nebun. Ochii îi ardeau de satisfacţia victoriei. Dar trupul i se clătina ca o umbră, de oboseală şi de suferinţă.

162

— Arestarea automată este o metodă, nu un cap de acuzare ! a zis Traian Korugă. Ca să arunci un om în puşcarie, ca să-l tratezi ca pe-un criminal şi ca să-l ucizi, mai mult sau mai puţin lent, trebuie să ai un motiv. Trebuie ca acel om să fie vinovat de ceva. Ce am făcut eu ? Ce vină are soţia mea ? Ce a făcut tata ? Cu ce este vinovat Johann Moritz ? În clipa cînd v-am întrebat asta — cu disperarea firească, după cincisprezece luni de detenţie —, aţi tratat strigătul ca pe-un acces de nebunie. Cînd strigătul omului după justiţie şi libertate este etichetat drept nebunie, omul a încetat să mai existe ! Poate să aibă cea mai desăvîrşită civilizaţie din istorie, ea nu-i mai e de nici un folos !

Locotenentul Jacobson şi-a aprins o ţigare. Îl chemase la el pe Traian Korugă imediat după întorcerea sa din spital. Acum regreta.

— Dumneavoastră, europenii, luaţi toate problemele în tragic ! a zis locotenentul. Asta e specialitatea dumneavoastră.

— Ai dreptate, a zis Traian. Este un defect. Dar a contempla cu zîmbetul pe buze tragedia şi zvîrcolirile omului este infinit mai grav. Asta e cu totul altceva decît un simplu defect sau o greşeală oarecare.

— Eu am încercat să fac ceva pentru dumneata,a zis Jacobson, dar n-am putut obţine nimic. Am cerut eliberarea dumitale...

— Sînt sigur că ai făcut tot ce puteai, fără ca asta să fi folosit la ceva ! a zis Traian. N-aveai cum reuşi. Nici un om nu va mai reuşi să-l elibereze pe altul, şi nici măcar pe sine. Omul este în

minoritate, nu mai poate face nimic nici pentru el, nici pentru semenii lui. Omul poartă lanțuri mecanice ! Și dumneata le porți : toate cătușele birocrației tehnice îți imobilizează mîinile și picioarele ! Atît ne mai poate oferi — nouă, oamenilor — rafinata civilizație apuseană contemporană : *cătușele !*

— Du-te în lagăr ! a spus Jacobson. Odihnește-te ! *Take it easy !* Și nu mai face prostii !

— Nu voi face decît ce îi mai stă în putință unui om, la această oră tîrzie a istoriei !

— Iar cazi în melancolie, a zis locotenentul. Nu-mi place cînd te văd așa. Iei o țigare ?

— Cu plăcere !

Traian și-a aprins țigarea, apoi a întrebat :

— Dumneata n-ai senzația, domnule locotenent, că sîntem niște spectatori care se încăpățînează să rămînă în sală, și după ce spectacolul s-a terminat ? Obstinația asta nu folosește la nimic : tot vom fi dați afară. Pînă la ultimul ! Sala trebuie aerisită, scaunele ridicate. Continentele trebuie aerisite : curînd începe alt spectacol ! Istoria își continuă reprezentațiile. Ieri au fost pe afiș *Petițiile,* adică implorările omului către birourile societății tehnice, spre a fi lăsat în viață. Petiția care solicita grațierea omului de la pedeapsa cu moartea a fost respinsă. Nici n-a fost citită : spectacolul nu a plăcut. N-avea *happy end !* Mîine vom avea premieră : *Baletul mecanic.* Un spectacol fără oameni : apar pe scenă numai roboți, mașini și cetățeni mascați. Eu nu voi asista. Pentru mine, acest spectacol începe la o oră prea tîrzie. Dumneata ai loja rezervată ; dar să știi că numai la primele reprezentații. Du-te, și petrecere frumoasă ! Și nu uita, totuși, că nu ai loja decît pentru începutul stagiunii !

Traian Korugă a lăsat țigarea aprisă și neterminată în scrumiera de pe biroul locotenentului. Și a plecat.

163

Traian l-a întîlnit pe Johann Moritz la intrarea în lagăr, chiar lîngă poartă. Moritz era trist. Cînd l-a văzut pe Traian, i-au dat lacrămile.

— Dumneavoastră sînteţi ? Credeam că n-am să vă mai văd niciodată !

— Ţi-ar fi părut rău ?

— Pînă la moarte mi-ar fi părut rău ! a zis Johann Moritz, strîngîndu-i mîinile lui Traian. Nici n-am putut să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră, cînd aţi plecat. Nu m-au lăsat să intru în infirmerie ; eu am încercat mereu ! Unde aţi fost ?

— La casa de nebuni ! a zis Traian.

Johann Moritz şi-a dus mîna la gură, privindu-l fix pe Traian.

— Nu cred ! a zis. La casa de nebuni ?

— La casa de nebuni, a repetat Traian. Şi am adus ceva de fumat !

Traian a desfăcut batista, în colţul căreia avea puţin praf de tutun.

— Acolo v-au închis ? Săracul domnul Traian !...

S-au aşezat amîndoi pe pămîntul încins, lîngă poarta lagărului, şi au început să-şi răsucească ţigări. Moritz nu era încă dumerit, ar nu îndrăznea să întrebe nimic.

— Ţie ţi-a plăcut întotdeauna pipa mea, nu-i aşa ? a zis Traian.

— Cu pipa ai totdeauna ceva de fumat, a zis Johann Moritz. Poţi să pui în ea toate gunoaiele şi toate resturile de tutun din care n-ai mai putea face o ţigare ! De-aia îmi părea rău că n-am pipă. În lagăr, fără pipă, e greu !

— Îţi dăruiesc pipa mea, a zis Traian şi i-a întins lui Moritz luleaua pe care o ţinuse, vreme de un an şi jumătate, aproape în permanenţă între dinţi, mai mereu goală.

— Nu se poate ! a zis Moritz. O pipă este o adevarată avere în lagăr. Şi apoi dumneavoastră cu ce-o să fumaţi ?

— Eu nu mai fumez, a zis Traian. Asta e ultima ţigare !

— V-a spus doctorul să nu mai fumaţi ?

— Nu mi-a spus ! Dar nu vreau să mai fumez !

Johann Moritz a luat pipa şi a început s-o umple cu tutun.

— Vă mulţumesc, a zis el. Dar, dacă nu vă puteţi lăsa de fumat, eu v-o dau înapoi, să ştiţi ! O primesc numai dacă dumneavoastră vă lăsaţi de tutun.

— Mă las sigur !

Moritz a zîmbit :

— Şi eu am zis de multe ori că nu mai fumez, dar n-am putut. Tutunul se lasă greu !

— Ştiu, a zis Traian. Însă, de data asta, eu am să mă las de fumat.

Traian Korugă şi-a aprins ţigarea. Johann Moritz şi-a aprins pipa.

Au fumat amîndoi în tăcere. Traian şi-a scos apoi ochelarii şi s-a uitat la ei cu luare aminte şi cu dragoste. Aveau rame mari, negre. El îi privea de parcă şi-ar fi luat rămas bun de la ei. Dintre toate obiectele personale pe care le purta cu el de obicei, nu-i rămăseseră decît ochelarii. Tabachera, ceasul, inelul, verigheta, stiloul şi creionul îi fuseseră confiscate pe rînd. Nu mai avea decît ochelarii...

Cruciuliţa, pe care o purtase la gît pînă în ultima vreme, o pusese pe pieptul tatălui său, după ce murise, ca să fie îngropat cu ea. Preoţii ortodocşi sînt înmormîntaţi în odăjdiile cu care au slujit şi cu icoana pe piept. Tatăl lui nu fusese înmormîntat în odăjdii. Era îmbrăcat într-o bluză americană cu inscripţia *PW*, pe spate şi pe mîneci. Nu avea nici cămaşă : cămaşa tocmai se afla la uscat. Johann Moritz o spălase dimineaţa şi, după ce a murit, preotul a fost luat atît de repede din cort, încît ei n-au mai avut timp să aducă cămaşa şi să-l îmbrace. Traian i-a strecurat însă, între bluză şi piele, cruciuliţa lui de la gît. Tatăl lui a fost îngropat cu ea. Sau poate a fost ars cu ea la crematoriu...

Acum, Traian mai avea ochelarii. Singurul lucru personal care mai era al lui, în afară de trup. Corpul său şi ochelarii erau singurele elemente materiale pe care le mai salvase din viaţa lui anterioară. Acum se uita la ochelari, analizîndu-i cu tristeţe şi melancolie. Pe urmă i-a întins lui Johann Moritz.

— Vrei să mi-i păstrezi tu ?

— Acum vedeţi fără ei ? a întrebat Moritz, care socotise întotdeauna că e o mare povară şi o pedeapsă pentru cineva să poarte în permanenţă ochelari.

Se bucura sincer că Traian nu mai avea nevoie de ei.

— Nu văd fără ei ! a zis Traian. Dar e mai odihnitor fără ochelari. N-am să-i mai port niciodată !

— Şi eu mă miram cum puteaţi să-i purtaţi toată ziua ! a zis Moritz. Nu-i scoteaţi decît noaptea. Nu v-am văzut niciodată fără ei !

— Dac-ai să fii eliberat înaintea mea, am să te rog să-i duci soţiei mele ochelarii, a zis Traian. Poate că n-ai s-o întîlneşti imediat : să-i păstrezi însă la tine toată vremea ! Nu se ştie unde

o găseşti. Poate vă întîlniţi mai tîrziu, în România. Ai grijă să nu-i spargi !

Moritz luase ochelarii şi se uita la ei. Simţea că Traian îi ascunde ceva. Faptul că întîi i-a dăruit pipa şi acum îi dădea ochelarii avea un înţeles...

— Nu te speria, Moritz ! a zis Traian. Vreau doar să-i ţii tu ! Eu n-am să-i mai pun la ochi. Nu vreau să mai port niciodată ochelari, dar nu vreau nici ca ei să ajungă în mîini străine ! Atîtea lucruri am văzut cu ei în viaţă ! Mă înţelegi de ce-mi sînt aşa de dragi ? Cu ochelarii ăştia am văzut-o întîia oară pe soţia mea. Cu ei am văzut o mie şi una de fete frumoase. Am văzut tablouri, statui, muzee, oraşe, ţări. Am privit cerul, marea, munţii. Cu ochelarii ăştia am citit nenumărate cărţi, noapte de noapte. Cu ei l-am văzut pe tata murind. Cu ei te-am privit pe tine şi mi-am privit toţi prietenii.

Cu ei am privit cum se prăbuşeşte Europa. Cu ei am văzut cum mor oamenii de foame, cum sînt închişi, schingiuiţi, cum se topesc în lagăre. Am văzut sfinţi, oameni şi nebuni. Cu ochelarii ăştia am văzut cum moare un continent, cu oameni cu tot, cu legile, cu credinţele şi cu speranţele lui, fără să ştie că moare, închis în lagărele şi în canoanele tehnice ale unei societăţi întoarse la înţepenirea barbară.

Ochelarii ăştia, dragă Moritz, sînt ca şi ochii mei ; uneori chiar îi confund cu ei, sînt inseparabili. Cu ei am văzut tot ce era de văzut pînă acum. De azi înainte, nu mai vreau să văd nimic. Sînt obosit : spectacolul a durat prea mult !

Astăzi, dacă îmi păstrez ochelarii, n-aş mai avea de văzut decît ruine de oraşe, ruine de oameni, ruine de ţări, ruine de biserici şi de credinţe. Cu ei mi-aş vedea propria mea ruină : ruina ruinelor ! E exasperant să vezi, unde tentorci şi cît cuprinzi cu ochii, numai ruine. Şi eu nu sînt un sadic : nu le pot privi !

Peste aceste ruine vin — au şi început să vină — noi pionieri, cetăţeni ai unei lumi care se caţără în istorie. Ei construiesc, cu furie. Eu nu pot construi împreună cu ei. Construcţia civilizaţiei lor începe cu închisorile. Îi priveşte ! Eu *nu vreau* să construiesc împreună cu ei ! De aceea, ar trebui să rămîn toată viaţa un spectator ; şi a trăi ca spectator, ca martor, nu înseamnă a trăi ! Societatea contemporană nu are pentru oameni decît locuri de spectatori.

Amară ironie ! Singurul lucru pe care nu mi l-au confiscat la

percheziţii pînă acum au fost ochelarii ! Mi-au indicat poruncitor singura atitudine pe care mai am dreptul s-o păstrez de-a lungul vieţii. Am găsit generos gestul soldaţilor, de a-mi lăsa ochelarii. Pe urmă, am înţeles : era nu din generozitate, ci din sadism ! Îmi fixau astfel nu numai poziţia de spectator, ci şi spectacolul : lagărul ! Altceva nu mai am dreptul să văd : doar lagăre, închisori, casa de nebuni, soldaţi, sîrmă ghimpată.

De aceea, eu renunţ la ochelari. Renunţ la singurul lucru care îmi mai era îngăduit în viaţă. Ochelarii sînt, ca şi ochii, un lucru minunat, inegalabil ; dar numai cîtă vreme eşti în viaţă. Cînd nu mai ai viaţă, sau cînd mai ai numai cîteva picături din ea, sau numai acces temporar şi limitat la ce înseamnă viaţa, ochelarii sînt o glumă sinistră. Ai văzut tu mort cu ochelari ?

— Dar dumneavoastră nu sînteţi mort !

— Asta e singura noastră speranţă : că nu sîntem morţi ! Dar speranţa nu poate înlocui viaţa. Speranţa este o iarbă care creşte şi pe morminte !

— Dar noi sîntem în viaţă, domnule Traian ! a zis Moritz.

— Noi sperăm că sîntem în viaţă !

Johann Moritz s-a uitat la Traian : îşi adusese aminte că el venea de la casa de nebuni. Singur spusese că a fost la casa de nebuni !

— Nu te speria, dragă Moritz, a zis Traian. Nu sînt nebun ! Dacă şi tu ai crede asta, aş fi foarte îndurerat. Tu spui că eu mai sînt în viaţă, fiindcă, dacă nu, m-ai vedea mort. M-ai vedea cum mi se închid ochii, cum mi se opreşte inima şi cum mă răcesc. Dar, dragă Moritz, există morţi care nu lasă cadavre ! Continentele mor : şi nu le rămîn cadavrele. Civilizaţiile mor : şi nu le vezi cadavrele. Nici religiile nu-şi lasă cadavrele în urma lor. Ţările mor şi ele, tot fără cadavru. Oamenii mor şi ei uneori, înainte de a li se dovedi moartea prin existenţa cadavrului. Faptul că tu nu-mi vezi cadavrul nu e o garanţie că eu sînt încă în viaţă. Mă înţelegi ?

Johann Moritz a început să plîngă.

— Ce-ai păţit, dragă Moritz ?

— Dumneavoastră sînteţi bolnav, domnule Traian !

— Vrei să spui că aiurez şi că sînt nebun, nu-i aşa ?

— Nu spun asta, domnule Traian ! Cum aş putea eu să spun una ca asta ?

— Tu crezi că sînt nebun, a zis Traian. Din cauza asta plîngi !

Dar plîngi degeaba : nu sînt nebun, dragă Moritz ! Sînt mai lucid decît oricînd.

— Da, domnule Traian ?

— Sigur că da !

— Eu n-am crezut că sînteţi nebun ; credeam că vă doare capul ! a zis Moritz. Atîtea zile n-aţi mîncat şi n-aţi băut nimic, şi, acolo unde-aţi fost, poate v-au chinuit... Nici o clipă nu mi-a trecut prin minte că aţi fi...

Johann Moritz a evitat să pronunţe cuvîntul « nebun ».

Traian şi-a răsucit o nouă ţigare şi s-a gîndit că oamenii care suferă văzînd prăbuşirea culturii europene se prăbuşesc şi dispar odată cu ea. Cei care asistă la această prăbuşire, dar rămîn în viaţă, sînt străini de dramă. Ei fie aparţin unei civilizaţii mecanizate, ca Jacobson, care îl crede nebun, fie sînt fiinţe primitive, ca Johann Moritz, care trăieşte încă în faza instinctelor şi a superstiţiilor, şi care, la fel, îl ia drept nebun. Amîndoi n-au nimic de-a face cu Europa şi amîndoi numesc nebunie momentul cînd omul ajunge la limita suferinţei spirituale.

Singura care are fi putut înţelege că este nu nebunie, ci suferinţă dusă la ultima ei graniţă ar fi fost Nora. Ea avea antrenamentul ereditar a mii de ani de sclavie şi umilire. Rasa ei a învăţat robia şi suferinţa în Egipt, trudind la înălţarea piramidelor, a trăit persecuţiile religioase din Spania inchiziţiei, pogromurile din Rusia, lagărele de concentrare din Germania. Rasa Eleonorei West va rezista şi noii civilizaţii tehnice.

Traian Korugă s-a bucurat pentru Nora şi a zîmbit. Apoi a zis :

— Moritz, aprinde-ţi pipa, şi pe urmă du-te să pui bine ochelarii în cort, ca să nu cumva să se spargă ! Ştii că trebuie să-i dai întregi soţiei mele !

— Îi duc, domnule Traian !

Johann Moritz a plecat cu pasul lui domol, cu umerii puţin aplecaţi, pufăind din pipă. Lui Traian Korugă i s-a părut dintr-o dată că-l vede pe Moritz străbătînd nu curtea lagărului, ci secolele istoriei, cu acelaşi pas egal, absent la ce se petrece în jurul lui, cu rădăcinile înfipte adînc în pămînt şi cu ochii la miracolul albastru al cerului, fără să se se întrebe vreodată de ce este albastru...

« Johann Moritz şi Nora West vor supravieţui Europei » ! — şi-a zis Traian. « Ei vor trăi şi în societatea tehnică occidentală. Dar nu multă vreme. Nici un om nu va putea rezista prea mult !

Poate că nu vor asista decît la primele reprezentații. Apoi vor dispărea și ultimii oameni, cei mai tari, și vor veni roboții din răsărit și din apus, de la sud și de la nord ! »

164

Johann Moritz a dispărut între corturi. Traian Korugă s-a ridicat, a aruncat țigarea și s-a îndreptat înspre poarta principală a lagărului.

Prizonierilor le era interzis să pătrundă în curtea care ducea către intrarea principală. Traian Korugă o știa, ca și ceilalți, dar a continuat să meargă, cu pașii siguri, nici prea încet, nici prea grăbit : cadența în care te-ai întoarce acasă seara, după o zi de muncă, conștient că-ți poți permite luxul de a nu te grăbi, dar — totodată — hotărît să nu întîrzii prea mult.

Prizonierii care se aflau în curte — și întotdeauna se aflau cîteva mii în curte — au observat că un deținut intrase pe aleea interzisă și s-au apropiat de sîrmă, să-l vadă mai bine. Credeau că e vreun furier de la comandamentul lagărului sau vreun medic : numai aceștia aveau voie să treacă pe alee. Prizonierii însă îl priveau, fiindcă în lagăr nici un fapt nu se petrece fără să fie observat, cu aviditate, de mii de ochi.

Ochii obligați să vadă zilnic mereu aceleași lucruri caută cu sete noutatea, cît de neînsemnată ; ceva care să iasă din comun. Setea spiritului omenesc de a evada din automatism și de a găsi elementul inedit și personal, faptul de viață caracteristic și singular...

Un prizonier care traversa teritoriul oprit... Era un eveniment demn de atenție, chiar dacă — fiind medic ori furier — avea permisiunea de a trece prin curte. Îl priveau cu interesul cu care sînt priviți actorii pe scenă, fiindcă ei săvîrșesc un act care mulțimii de spectatori îi este inaccesibil.

Traian Korugă știa că e urmărit de ochii miilor de prizonieri ; știa și că santinelele poloneze din turnurile de lemn de deasupra gardului de sîrmă ghimpată se uită la el cu nedumerire, neînțelegînd ce vrea și încotro se îndreaptă.

Traian n-a privit nici înapoi, către prizonierii adunaţi la gard, nici în sus, către santinelele din turnuri. El mergea drept înainte. Mergea nu doar cu pasul hotărît şi cadenţat al omului furios şi decis să treacă peste orice obstacol : pasul lui avea şi elasticitate, ca atunci cînd îţi place să mergi pe jos.

Dar Traian Korugă nu găsea nici o plăcere sportivă în mersul lui : ştia numai că el are un sens, adică îi satisfăcea spiritul. De aceea, pasul nu-i era nici apăsat, nici monoton, ca mişcările automatizate ale maşinilor ori ale oamenilor mînaţi orbeşte de pasiuni şi ţeluri. Pasul lui Traian nu era de fanatic.

Mergea cu ochii larg deschişi : fără ochelari vedea prost. Dar ochii inimii şi cei ai minţii distingeau limpede totul : drumul, sensul drumului, bucuria şi drama drumului. Cineva cu privirea ascuţită ar fi putut citi în mersul lui Traian, în paşii lui pe nisip, înspre gardul de sîrmă ghimpată, o tristeţe adîncă, discretă şi pudică. Tristeţea oamenilor cînd pleacă de acasă, departe de ea. Tristeţea marinarilor, cînd părăsesc portul. Cineva care ar fi ştiut să vadă ar fi putut citi toate astea în paşii lui Traian. Picioarele lui le înscriau pe nisip. Dar ochii care să citească lipseau...

Ochii santinelelor poloneze şi ochii prizonierilor vedeau numai că Traian se apropiase de sîrma ghimpată. Nimeni nu avea voie să se apropie de gard la mai puţin de un metru şi jumătate. Traian Korugă o făcuse, însă.

Prizonierii au dus mîinile streaşină la ochi, spre a nu scăpa vreo mişcare. Alţii şi-au dus palma la gură, aşteptînd urmarea, ca şi cum ar fi asistat la un meci palpitant, ar fi văzut un film senzaţional ori ar fi citit un roman poliţist cu enigmă.

Polonezul din turn a rămas şi el uimit. Poate că şi-ar fi dus mîna la ochi, ca să vadă mai bine. Dar mîna lui era pe armă : cînd a vrut s-o ridice spre frunte, a ridicat arma. Atunci şi-a amintit că, dacă un prizonier se apropie de gardul de sîrmă ghimpată, el are consemn să tragă. Şi a apăsat pe trăgaci.

În clipa cînd arma a luat foc, polonezul şi-a dat seama că făcuse o greşeală : nu ochise înainte de a trage. Şi, cînd tragi cu arma, întîi trebuie să ocheşti. Ăsta e regulamentul, ştia, îi intrase în subconştient. De aceea, automat, şi-a reparat greşeala : a doua oară, pînă să apese pe trăgaci, a ochit ţinta, adică omul.

Traian Korugă a auzit prima detunătură. Pe urmă, a auzit-o pe-a doua. A simţit un fulger trecîndu-i prin faţa ochilor, o

oboseală care i-a pătruns caldă în trup, ca oboseala care se împrăştie în tine iarna, cînd vii de-afară, din ger, şi bei ceai fierbinte cu rom. Şi mîinile i se udau de ceva cald. Apoi trupul lui s-a îndoit şi a căzut pe pămîntul încins de lîngă sîrma ghimpată, cum cade şi se mototoleşte un palton alunecat din curier.

Traian a resimţit o milă imensă pentru corpul muiat şi prăbuşit la pămînt. Corpul acesta era cel mai bun prieten al lui : de-abia acum îşi dădea seama cît de mult îl iubeşte. Pe urmă s-a gîndit la Nora şi la tatăl lui, care-i erau la fel de apropiaţi ca propriul lui trup. Imaginile Norei, a preotului Korugă, a mamei lui, a lui Johann Moritz, a procurorului George Damian şi alte cîteva încă au căzut şi ele din faţa ochilor lui Traian Korugă, cum cad nişte tablouri din perete, după ce le scoţi cuiele în care au fost agăţate.

Tablourile cu imagini dragi s-au prăvălit pe pămînt, la fel ca trupul lui Traian Korugă, îngrămădindu-se unele peste altele. Spiritul nu le mai putea ţine în faţa ochilor. Nu mai avea putere. Ultimul lucru rămas neprăbuşit era capul : fruntea îi stătea încă sus. Dar, după cîteva clipe, a devenit şi ea prea grea.

El şi-a lipit obrazul de pămîntul cald şi a încercat să-şi amintească ceva, dar memoria îi era ca o pînză de steag care i-ar fi acoperit, cu faldurile ei unduitoare, tablourile vechi, odată cu trupul înmuiat, din care sîngele se scurgea.

Traian Korugă ştia ce ar fi vrut să spună, şi n-a mai spus ! O rugăciune care îi plăcuse. Dar, ca atîtea lucruri în viaţă, ea a rămas doar în gînd. Şi nu era lungă. Dacă ar mai mai fi trăit cîteva clipe numai...

Erde, du Liebe, ich will...

Namenlos, bin ich zu dir entschlossen — von weit her.[1]

Obrazul şi buzele lui au sărutat ţărîna caldă, tandru, prieteneşte, cu dragoste.

Totul era solemn, desăvîrşit. Fiindcă totul se desfăşurase simplu, cu încetineala maiestuoasă cu care se stinge focul.

În curtea lagărului, Johann Moritz, care voia să strige, şi-a dus mîna la gură şi s-a stăpînit. La ce să fi strigat ?

Moritz şi-a plecat privirile în pămînt şi şi-a făcut semnul crucii.

[1] Glie, tu, iubito, vreau...
Necunoscut şi de departe, vin hotărît spre tine.
(Rainer Maria Rilke)

165

A patra zi după moartea lui Traian Korugă, Johann Moritz a primit scrisoare de la Suzana.

Scrisoarea Suzanei către Johann Moritz :

Dragă Iani,

Poate că tu mă credeai moartă. De nouă ani nu mai ştim nimic unul de altul. Mintea mi-a spus şi mie de multe ori că tu nu mai trăieşti. M-am pregătit să fac rugăciuni la biserică pentru tine, aşa cum se fac pentru morţi. Dar, în ultima clipă, m-am oprit : inima îmi spunea că tu nu eşti mort. Acum mă bucur că nu ţi-am făcut parastas, căci e mare păcat să faci slujbă ca la morţi pentru cineva viu.

Adresa ta mi-a dat-o domnul Perusset, de la Crucea Roşie elveţiană. Mi-a spus că eşti închis de cîţiva ani. După ce am mulţumit lui Dumnezeu că ni te-a ţinut în viaţă, l-am rugat să lumineze mintea celor care te ţin în puşcărie pe nedrept, fiindcă ei ştiu că nu eşti nici hoţ, nici ucigaş, şi stai închis degeaba.

Sînt multe lucruri pe care trebuie să ţi le spun. În nouă ani s-au petrecut multe. Dar nu e loc într-o scrisoare pentru toate.

Tu ai să fii mînios că eu mă aflu acum în Germania. Că am părăsit casa, pămîntul şi toată gospodăria noastră şi îţi ţin copiii printre străini. De aceea, îţi voi scrie cum s-a petrecut totul.

Tu ai plecat a doua zi de Sfinţii împăraţi Constantin şi Elena. Oamenii din sat spuneau că jandarmii te-au dus cu puşca de la spate. Eu n-am crezut, fiindcă ştiam că nu eşti vinovat cu nimic şi nu aveau de ce să te ducă cu puşca de la spate jandarmii şi să te închidă, ca pe hoţi.

Cînd s-au împlinit patru săptămîni de la plecarea ta, eu am făcut pîine şi te-am aşteptat să vii. Ştiam c-ai să te-n torci însetat şi flămînd. Dar, după ce pîinea s-a uscat, am dat-o copiilor şi-am făcut alta, ca să fie proaspătă cînd soseşti tu, căci — nu ştiu de ce — îmi spunea inima c-ai să soseşti curînd. Te aşteptam în fiecare zi. Credeam c-ai să vii seara, şi lăsam poarta deschisă, ca să nu trebuiască să aştepţi pînă vin eu să ţi-o deschid. Eu ştiam c-ai să vii obosit şi au să doară picioarele, şi de aceea nu voiam să te las să aştepţi la poartă. Dar tu, dragă Iani, n-ai venit. Eu n-am mai

făcut pîine pentru tine, că nu mai aveam faină, dar, de aşteptat, te-am aşteptat la fel în fiecare zi.

Într-o zi, aproape de Sfîntul Nicolae, jandarmul a venit şi mi-a spus că tu eşti evreu şi trebuie să-ţi ia casa. Ca să mă lase să mai stau cu copiii în ea, m-a pus să semnez o hîrtie de divorţ. Am semnat. Era iarna, şi n-aveam unde mă duce. Dar, de despărţit, nu m-am despărţit de tine şi te-am aşteptat ca şi mai înainte, cu şi mai multă nerăbdare.

Cînd au venit ruşii în sat, i-au împuşcat pe părintele Korugă şi pe cei mai de frunte săteni. Eu şi cu mama Aristiţa l-am luat noaptea pe părintele, care încă nu murise, din groapa primăriei şi am vrut să-l ascundem în pădure. Pe drum, am întîlnit o coloană de nemţi şi li l-am dat lor pe părintele, ca să-l ducă la spital. Nu ştiu dacă am făcut bine. Dar nici să-l lăsăm să moară nu puteam. Pentru fapta asta, mama Aristiţa a fost a doua zi dimineaţa împuşcată de Marcu Goldenberg. Voia să mă-mpuşte şi pe mine. Dar eu am luat copiii şi am fugit din sat. Am muncit şi am pătimit, prin multe locuri. Îmi era teamă că ruşii mă-mpuşcă şi pe mine, ca pe mama Aristiţa, dacă mă prind. Şi am fugit de ei cît am putut. Dar ruşii tot m-au prins, în Germania, după ce s-a terminat războiul. Ei nu m-au împuşcat. Au fost foarte buni cu mine. Copiilor tăi, ruşii le-au dat pîine, bomboane şi haine, fiindcă ei nu sînt copii de neamţ. Eu am căpătat, la fel, de la ruşi, mîncare şi îmbrăcăminte. Acum îmi părea rău c-am fugit din Fîntîna de frica lor.

Asta a durat patru zile. Eu aşteptam să mă însănătoşesc, fiindcă fusesem bolnavă, şi apoi să plec în ţară. Într-o noapte, a bătut cineva la fereastră. Erau soldaţi ruşi. Au spart uşa şi au intrat în casă. Au căutat peste tot, să vadă dacă mai sînt şi alte femei, şi au adus-o pe fata proprietăresei, care avea paisprezece ani. Ne-au dat apoi de băut la amîndouă. Au scos pistoalele şi au spus că, dacă nu bem, ne împuşcă. Pe urmă ne-au spus să ne dezbrăcăm în pielea goală. În cameră erau şi copiii noştri amîndoi. Eu am zis că mai bine să mă omoare, dar de dezbrăcat în pielea goală nu mă dezbrac. Soldaţii mi-au rupt în bucăţi rochia şi cămaşa. Pe urmă şi-au bătut joc de mine şi de nemţoaică. Pînă la ziuă, m-au batjocorit pe rînd. Mi-au turnat rachiu pe gît, fiindcă nu voiam să beau. Pe urmă mi-au turnat rachiu în urechi şi m-au batjocorit din nou. Să mă ierţi, dragă Iani, dar nu vreau să-ţi ascund nimic. Cînd m-am deşteptat, ruşii nu mai erau în cameră, şi copiii plîngeau la capul meu, ca la capul unei moarte.

A doua seară, ruşii au venit din nou. Erau tot aceiaşi. Ei au adus-o iar pe fata gazdei şi ne-au batjocorit pe amîndouă.

Eu m-am ascuns cu copiii în pivniţă, ca să nu mă mai găsească ruşii. Dar, în a treia noapte, ei m-au găsit şi în pivniţă. Şi iarăşi s-a întîmplat ca în nopţile de mai înainte, dar eu nu mai ştiu nimic, fiindcă am leşinat pînă să mă batjocorească ei.

Aşa a fost două săptămîni de-a rîndul. M-am ascuns în grădină, la vecini, în pod. Dar ruşii mă găseau peste tot. N-am scăpat în nici o noapte. Eu m-am hotărît să mă omor. Dar, cînd vedeam copiii lîngă mine, nu mi se-ndura inima să-i las fără mamă, căci destul erau fără tată. Ce-aveau să facă bieţii copii fără nimeni, aici, în ţară străină ? Pentru ei, dragă Iani, am mai rămas în viaţă. Pentru mine, însă, de atunci sînt moartă.

Ca să scap de ruşi, am fugit spre apus. Am ajuns la englezi şi pe urmă la americani, unde mă aflu acum. Pe drum, ruşii m-au prins de mai multe ori. Şi, unde mă prindeau, îşi băteau joc de mine, aşa cum îşi băteau joc de toate femeile, în faţa copiilor. Înainte de a intra la englezi, ruşii m-au ţinut la graniţă trei zile şi şi-au bătut joc de mine zi şi noapte. Cînd m-au batjocorit ruşii la graniţă ultima oară, am rămas însărcinată. Acum port în pîntece un copil într-a cincea lună. Te întreb ce să fac. Scrie-mi dacă, după toate cele care mi s-au întîmplat, tu mă mai socoteşti nevasta ta şi dacă ai să te mai întorci vreodată la mine.

Aştept răspunsul tău cu nerăbdare şi cu lacrămi, ca să ştiu ce să fac.

Suzana

166

Johann Moritz a terminat de citit scrisoarea, dar tot mai ţinea foile încleştate în mîini. A auzit, ca prin vis, cum s-a sunat adunarea pentru masă, dar nu s-a clintit. Stătea întins pe pat, cu faţa în sus.

Privirea, trăsăturile chipului, felul în care şedea lungit, toate îi erau acum altele. Nu mai era Johann Moritz de mai înainte, Johann Moritz cel dintotdeauna. Trupul şi sufletul îi rămăseseră ca un cablu prin care ar fi trecut un curent electric mult prea

puternic. Din toate, numai cenuşa celui care fusese. El, Moritz, nu mai exista. Dacă l-ar fi înţepat cineva cu un ac, n-ar fi simţit nici o durere. Nu-i era nici foame, nici sete. Nu era nici trist, nici indiferent şi nici vesel. Nu era în nici un fel. Ar fi putut rîde şi plînge în acelaşi timp, fiindcă nu mai participa la nimic.

Johann Moritz s-a ridicat de pe pat şi a ieşit din cort, fără să simtă pe unde călca.

La gardul de sîrmă ghimpată s-a oprit fără să-şi dea seama, din obişnuinţă. Dacă în clipa aceea ar fi trecut dincolo de linia interzisă şi ar fi fost împuşcat, cum fusese Traian Korugă, lui i-ar fi fost indiferent. Dar el nu voia să treacă dincolo. Nici să nu treacă nu voia. Nu voia nimic.

După un timp, de cealaltă parte a gardului, au apărut doi soldaţi americani, care au venit aproape, ca să-l fotografieze. Moritz nu s-a mişcat, nici nu s-a uitat la ei. Numai cînd s-a apropiat un al treilea soldat, Moritz a tresărit şi l-a chemat, cu jumătate de glas :

— Ştrul, ce-i cu tine aici ?

Soldatul american s-a oprit cu aparatul îndreptat spre Moritz şi l-a privit fix. Era Ştrul, furierul lagărului de evrei din România, care fugise împreună cu el şi cu doctorul Abramovici în Ungaria. S-au uitat unul la altul şi s-au recunoscut. Dar, cînd Moritz l-a strigat pe nume, Ştrul şi-a dus aparatul în dreptul feţei şi şi-a ascuns privirea, prefăcîndu-se ca fotografiază. Pe urmă a plecat repede, fără să răspundă.

Johann Moritz a rămas îndărătul gardului de sîrmă ghimpată, nemişcat, şi a văzut cum Ştrul şi ceilalţi doi soldaţi s-au urcat într-un *jeep* şi s-au dus. Cînd automobilul pornea, Ştrul a mai întors o dată capul înapoi, către Moritz, apoi s-a uitat în altă parte, ruşinat de încrucişarea privirilor.

Moritz nu s-a supărat. Altădată, poate, s-ar fi înfuriat că Ştrul, camaradul lui de suferinţă de odinioară, s-a prefăcut că nu-l cunoaşte. Dar astăzi toate îi erau indiferente şi nimic nu-l mai atingea.

Johann Moritz a rămas lîngă gard pînă tîrziu.

Cineva l-a apucat de umăr, din spate. El nu s-a întors.

— Moritz, pregăteşte-te de plecare !

Acum, Johann Moritz s-a întors : credea că sosise ordinul de eliberare. În ochi i se aprinsese o scînteie nouă.

— Eliberarea ? l-a întrebat el pe şeful de cort, cel care-l prinsese de umăr.

— Din păcate nu, dragă Moritz !

— Alt lagăr ?

— Nürnberg !

Johann Moritz a dat din cap cu nepăsare. Ştia de mult că fusese declarat din oficiu criminal de război, ca toţi SS-iştii. Era deci firesc să-l ducă şi la Nürnberg, unde se află ceilalţi criminali de război, mareşalul Goering, Rudolf Hess, Rosenberg, von Papen... Puteau să-l condamne şi pe el la moarte, puteau să-l şi spînzure. Lui îi era egal. De aceea a continuat să scruteze depărtările, printre firele de sîrmă ghimpată.

Şeful de cort i-a pus iar mîna pe umăr, zicîndu-i :

— Într-o jumătate de oră plecaţi !

Moritz nu s-a clintit.

— Du-te şi-ţi fă bagajele ! a insistat şeful de cort. Pe urmă n-o să mai ai timp : la unu este adunarea !

— N-am bagaje ! a zis Moritz.

— N-ai nimic de luat cu tine ?

— Nimic !

— Nici pătura ?

— Nici !

Şeful de cort s-a gîndit o clipă că, dacă Moritz nu-şi lua cu el pătura, atunci i-a r fi rămas lui douăşi-ar fi făcut culcuşul mai moale. Dar a alungat gîndul din minte şi a zis :

— Pătura trebuie să ţi-o iei ! În închisoarea Tribunalului Internaţional de la Nürnberg e frig şi umezeală. Ai nevoie de pătură !

— Nu-mi trebuie nimic !

— Vezi să nu întîrzii ! a zis şeful de cort, înainte de a pleca. Ora unu !

Moritz a rămas pe loc. Stătea cu vîrful bocancilor pe linia albă care marca graniţa de nedepăşit pentru prizonieri. Vîrful bocancului drept al lui Moritz s-a mişcat, încălcînd jumătate din grosimea liniei albe. El a înălţat capul şi s-a uitat la polonezul din turn. Santinela era cu ochii aţintiţi asupra lui Moritz şi cu arma pregătită de tragere. Dar Johann Moritz n-a trecut linia albă. A stat acolo, la limită, atingînd-o numai cu vîrful bocancului.

După o jumătate de ceas a plecat spre Nürnberg, împreună cu ceilalţi criminali de război din lagăr.

Scrisoarea Suzanei a rămas şi ea în cort, împreună cu toate

lucrurile lui Johann Moritz. Camarazii lui au încercat s-o citească, dar era scrisă în românește și n-au înțeles nimic.

Hîrtia pe care scrisese Suzana era subțire. Prizonierii au rupt-o în bucăți mici și au făcut din ea foițe de țigare, pe care și le-au împărțit între ei.

Pe urmă au fumat-o.

167

Petiția nr. 7. Subiect : **Justiție (Pedepsirea criminalului de război Johann Moritz).**

(Petiție primită la birou după moartea MARTORULUI)

Tribunalul Internațional din Nürnberg a decis, în numele a cincizeci și două de națiuni, că prietenul meu Johann Moritz este un criminal de război.

E foarte bine. Începînd de la publicarea deciziei de condamnare, eu nu mă mai plimb cu el prin curtea lagărului. Este neplăcut și riscant, totodată, să te afli în compania criminalilor.

Johann Moritz e însă indiferent față de decizia Tribunalului și de gravitatea faptului. Acesta este subiectul petiției mele.

El susține că n-a ucis în viața lui nici măcar o muscă, și deci nu poate fi criminal. Ceea ce e, bineînțeles, fals, de vreme ce cincizeci și două de națiuni au stabilit, într-un Tribunal Internațional, că este.

Mortiz pretinde apoi că el nici nu cunoaște cele cincizeci și două de națiuni, deci nu putea săvîrși crime față de ele. Raționamentul lui este naiv. Eu i-am citit, totuși, lista națiunilor acuzatoare. Numele celor mai multe dintre ele, le auzea întîia oară, de la mine : nici nu știa de existența lor pe fața pămîntului. Dar asta nu constituie o scuză.

Johann Moritz s-a supărat apoi că printre țările care l-au condamnat figurează Franța și Grecia. S-a făcut chiar vînăt de furie și nu voia să creadă. El pretinde că a cunoscut odată șase francezi pe care i-a salvat din închisoare. În afară de asta, nu a mai avut nici un fel de relații cu Franța. Greci nu a cunoscut decît unul, care era închis cu el într-un lagăr și căruia i-a dat o

jumătate din pîinea lui. În afară de asta, nici cu Grecia nu a mai avut alte relații. Dar aici sînt amestecate chestiuni personale și strict individuale. El este criminal și față de aceste două națiuni aliate. Decizia e clară și categorică.

Pentru a se convinge și el că este criminal față de toate națiunile aliate, propun ca Johann Moritz să ispășească cîte un an de închisoare în fiecare din cele cincizeci și două de țări. Astfel se va convinge că este criminal și îi va dispărea indiferența.

Fiind puțin probabil ca Johann Moritz să mai trăiască încă 52 de ani, deoarece e slab fiziceşte — cum sînt toți criminalii — și, în consecință, dacă el ar muri înainte de termen, unele dintre națiunile victime au putea fi păgubite, neapucînd să-l țină închis, propun ca el să facă numai cîte șase luni de temniță grea în fiecare țară. În total, 26 de ani.

Dacă nu moare după aceşti 26 de ani (și ar fi păcat să moară fără să fi ispășit cel puțin șase luni de închisoare la fiecare națiune), să fie trimis, cu lanțuri la mîini și la picioare, într-un turneu de o lună prin închisorile celor cincizeci și două de națiuni. Cînd îl termină, îl ia de la-n ceput.

Astfel, toate națiunile vor avea părți egale. Nici una nu va fi lezată. Noi trebuie să facem dreptate. Justiția este baza societății tehnice occidentale.

Totuși, dat fiind că unele țări — cum ar fi Rusia, Polonia și Iugoslavia — nu întrețin prizonierii în perfectă stare de funcționare, și uneori chiar îi uită prin închisori, propun ca, înainte de a începe turneul, Johann Moritz să fie cîntărit și să se facă un inventar amănunțit al tuturor părților corpului pe care le posedă. Fiecare națiune să-l ia în primire pe Johann Moritz de la Tribunalul Internațional și apoi să-l restituie Tribunalului Internațional după cîntar, cu aceeași greutate în număr de pfunzi, și cu membrele specificate în inventar în aceeași stare în care l-a preluat.

În acest mod, Johann Moritz va fi menținut în stare de funcțiune și va putea fi utilizat de toate închisorile celor cincizeci și două de națiuni. Societatea tehnică occidentală are ca principiu evitarea deteriorării obiectelor.

Este de datoria noastră să cerem și națiunilor mai puțin civilizate decît noi să nu se poarte cu lucrurile ca niște barbari. Avem misiunea de a civiliza întregul glob pămîntesc. Acesta este rolul nostru, și ne mîndrim cu el.

MARTORUL

INTERMEZZO

168

Johann Moritz a fost eliberat, pînă la urmă. Lipsise treisprezece ani. Între timp, a stat în zeci de lagăre. Acum e cu nevasta şi cu copiii.

Este ora zece seara. Prima seară împreună.

Johann Moritz a mîncat. Şade cu fruntea sprijinită în palme, cu coatele pe masă, şi se uită la copiii lui.

Petru, băiatul cel mare, are cincisprezece ani. Moritz îl priveşte, clipind din ochi, ca să se convingă că nu visează. Totuşi, nu-i vine să creadă că e băiatul lui.

Petru poartă o canadiană americană vopsită albastru, fumează şi are ochii tatălui său. Nici lui nu-i vine a crede că bărbatul slab şi cu tîmplele albe din faţa lui, pe care nu l-a văzut niciodată, îi este tată.

Acum, fiindcă vor locui în aceaşi cameră, caută să se împrietenească.

— Am să vorbesc cu şeful, şi poate că-ţi dă-şi ţie de lucru în atelierul unde lucrez eu ! a spus Petru.

Johann Moritz a zîmbit.

— Dacă te recomand eu, te primeşte ! a continuat Petru. De obicei, nu ia lucrători necalificaţi, şi tu eşti necalificat. Dar o să facă o excepţie, cînd am să-i spun că îmi eşti tată !

Johann Moritz s-a uitat la al doilea copil, la Nicolae. Semăna cu Suzana : era tot atît de blond şi avea privirile moi, de catifea.

Johann Moritz se uită acum la al treilea copil. Are patru ani. Nu e copilul lui : Suzana l-a făcut cu ruşii. Dar el a iertat-o ! Nu era vina ei...

Johann Moritz a aprins altă ţigare. Petru îi oferise de bunvenit un pachet întreg... Se simţea obosit, dar nu-i venea să se culce.

În cameră sînt două paturi. Suzana va dormi cu copilul cel mic într-unul ; el va dormi singur în celălalt. Băieţii se vor culca pe jos, pe o pătură.

— Asta deocamdată, a zis Petru. Pe urmă o să mai găsim o cameră, sau măcar înc-un pat !

Băieţii şi-au întins pătura pe duşumea şi au început să se dezbrace.

Johann Moritz stă tot la masă, cu capul sprijinit în palme. Se uită cum Petru şi cu Nicolae se dezbracă şi se culcă. I-au spus « noapte bună » pe nemteşte... Lui i-ar fi plăcut să i-o fi spus pe româneşte : dar ei nu vorbesc bine româneşte.

Suzana şi-a culcat copilul cel mic. « Copilul ruşilor... » — şi-a zis Moritz. E frumos şi are părul blond şi creţ. Lui Moritz nu-i place să-l privească. În scrisoarea pe care i-o trimisese din lagăr, el îi scrisese Suzanei că acest al treilea copil va fi ca şi al lui.

Nici Suzanei nu-i place cînd Moritz se uită la el. Acum ea îl dezbracă şi îl aşază în aşternut, ca şi cum l-ar ascunde.

Suzana a rămas o clipă în picioare, în mijlocul camerei, neştiind ce să mai facă. Pe urmă a venit şi ea la masă, în faţa bărbatului ei. Ştie că Moritz e obosit, dar nu îndrăzneşte să-l invite să se culce. Se simte vinovată de toate cîte s-au întîmplat. Şi de arestare, şi de şederea lui în lagăre. E un sentiment prostesc, dar nu şi-l poate alunga. Şi de faptul că au violat-o ruşii...

Privirile ei nu se pot întîlni cu ale lui Moritz. De aceea nu îndrăzneşte să-i spună să se culce.

Ea ştia că el avea să vină. I-a pregătit patul, de mîncare... El era flămînd ca un lup. A mîncat sproape tot ce era pe masă ; şi din ţigările date de Petru a fumat aproape jumătate...

Acum, după ce copiii au adormit, Suzana a ridicat ochii spre bărbatul ei. Privirile li s-au întîlnit şi au rămas o clipă una într-alta. Parcă s-ar fi încleştat. Şi nu se mai puteau desprinde.

— Asta-i tot rochia cu care erai în noaptea aceea ?

Moritz privea rochia albastră, decoltată, pe care Suzana o purtase în noaptea cînd Iorgu Iordan descoperise fuga ei ; cu rochia asta o dusese el în braţe acasă, la părinţii lui, cînd Aristiţa nu-i primise... Cu ea dormise Suzana la părintele Korugă, în cămăruţa de lîngă bucătărie. La început, n-avea decît rochia asta. Nici cămaşă n-avea. Cîteva săptămîni după ce-a fugit de-acasă, a purtat numai rochia albastră. Noaptea o scotea şi dormea numai cu pielea. Pe urmă, şi-a făcut şi alte rochii. Dar asta rămăsese, pentru ea, cea mai frumoasă. Şi bărbatului ei îi plăcea

cel mai mult : amintirile lor cele mai dragi erau legate de rochia albastră...

— De cînd am plecat din Fîntîna, n-am îmbrăcat-o ! o zis Suzana. Cînd te-au arestat, mi-am jurat să n-o mai pun decît cînd te-oi vedea intrînd pe poartă ! Treisprezece ani am avut-o mereu cu mine : mereu te aşteptam să vii ! Dar n-am mai îmbrăcat-o niciodată pînă azi !

Suzana şi-a aplecat ochii în pămînt, ca şi cum ar fi spus ceva de ruşine. Cînd şi-a ridicat privirea, a întîlnit-o pe a lui Moritz. El ar fi vrut s-o cheme pe genunchii lui, să-i spună că i-a fost dor de ea.

Dar nu i-a spus nimic. Şi-a mai aprins o ţigare şi s-a uitat la copii : dormeau. S-a uitat din nou la Suzana. Ea era ca înainte. Doar obrazul făcuse cute şi pielea nu-i mai era la fel de întinsă. Părul i se decolorase, era ca fuiorul. Sînii se mai lăsaseră. Dar era tot Suzana. Lui Johann Moritz nu-i venea să creadă că ea poate să fie tot Suzana lui, cea pe care o lăsase în Fîntîna. În treisprezece ani se întîmplaseră atîtea...

— Aş vrea să mă plimb puţin ! a zis Moritz.

Dar nu s-a ridicat. Aştepta să se scoale întîi ea.

— Să merg şi eu ? a întrebat Suzana.

El n-a răspuns : o aştepta să se îmbrace.

Au ieşit amîndoi în stradă. S-au strecurat încet pe uşă, ca să nu-i simtă copiii că pleacă. Le era amîndorura un pic ruşine.

Coborînd scara, de două ori li s-au atins umerii. O vreme, n-au scos un cuvînt. Moritz a vrut să meargă pe strada principală ; ea l-a condus.

Înaintea unei vitrine luminate, ea l-a prins de mînă, ca să-i arate o pereche de pantofi pe care ar fi vrut să-i cumpere pentru el. Au mers mai departe, dar au rămas mînă-n mînă. S-au mai uitat şi la alte vitrine.

Nu vorbiseră nimic despre lagăr, nici despre casa lor din România. Nimic despre trecut. Voiau să aibă o seară a lor, fără amintiri dureroase.

— Mă odihnesc două zile şi pe urmă caut de lucru ! a zis Johann Moritz. Poate găsesc acolo unde spunea Petru !

— Ai să te odihneşti întîi cîteva săptămîni, a zis Suzana, şi abia după aia o să cauţi de lucru ! Acum eşti prea slab. Petru şi cu mine cîştigăm destul ca să putem trăi cu toţii ! Eu spăl rufe. Am clienţi buni !

Şi l-a strîns mai tare de mînă. Lui i-a plăcut că ea i-a spus că trebuie să se mai odihnească.

Ajunseseră la marginea oraşului. În dreapta şi în stînga drumului se întindeau livezi. Şi era întuneric.

— Aici parc-am fi la Fîntîna ! a zis Johann Moritz.

— Chiar ca la Fîntîna, a răspuns ea.

Au continuat să meargă. Se gîndeau la nopţile lor din Fîntîna. La strigătul cucuvăii. Amîndoi aveau în minte aceleaşi lucruri.

— Mă dor picioarele ! a zis el. N-ai vrea să ne aşezăm puţin ?

Au intrat într-o grădină şi s-au lăsat jos, pe iarbă.

— E chiar ca la Fîntîna ! a repetat el, întinzîndu-se cu faţa-n sus şi cu mîinile sub cap. Apoi s-a întors şi a mirosit iarba.

— Miroase şi tu, Suzana ! Parc-ar fi iarba din grădina din spate, de la voi de-acasă ! Ştii, unde ne-ntîlneam noi...

Ea şi-a aplecat fruntea şi a mirosit iarba. Inima îi bătea tare. N-a răspuns : i-ar fi tremurat vocea, dacă ar fi zis ceva.

Johann Moritz a pus mîna pe umărul ei. Ea a rămas aşa, aplecată, cu mîna lui pe umăr, multă vreme. Erau departe unul de altul. Nu îndrăzneau să se apropie mai mult.

— Ştii că mi-a fost tare dor de tine în lagăr ? a zis Moritz.

Pe cer răsăriseră cîteva stele. Suzana s-a uitat la luminile de sus şi s-a aplecat mai spre Moritz, dar fără ca el să-şi dea seama că ea s-a tras mai aproape. Îi era ruşine.

— Să mă ierţi, Suzano, a mai zis el. În lagăr te visam totdeauna goală. Aşa e cînd eşti arestat. Îţi spun drept... Te visam cum erai goală, pe iarbă, în grădina din spatele casei voastre... A fost cea mai frumoasă vară din viaţa noastră !

Suzana s-a apropiat şi mai mult de el, sprijinindu-şi capul de umărul lui. El i-a mîngîiat umerii şi spatele. Pe urmă i-a băgat mîna-n sîn.

— Ai să-ţi boţeşti frumuseţea de rochie pe care-ai păstrat-o atîţia ani !

Ea a vrut să spună că nu şi-o boţea, dar a tăcut.

— Scoate-o, mai bine, şi întinde-o pe iarbă, cum făceai la Fîntîna !

Ea şi-a tras rochia peste cap, repede, parcă ascunzîndu-se de el. Rămăsese goală. Trupul ei era alb ca marmura pe verdele ierbii. Stătea tot departe. El a cuprins-o cu braţul şi iar s-a mirat :

— Tu eşti la fel ca la Fîntîna. Nu te-ai schimbat deloc ! Ca atunci cînd ne întîlneam în grădină... Cum de nu te-ai schimbat ?

— Nu-i adevărat ! a zis ea. Eu am îmbătrînit. Dar tu eşti la fel !

Moritz a cuprins-o de mijloc ; ea s-a ferit.

— Şi te fereşti ca atunci ! a zis el. Parcă n-ar fi trecut treisprezece ani !

Ea gîndea tot aşa despre el : la fel o cuprinsese de mijloc...

A tras-o spre el şi i-a astupat gura cu gura lui, de nu mai putea să răsufle. Ea i-a simţit pieptul ca o platoşă. Totul era ca atunci...

— Trupul tău miroase a iarbă din Fîntîna ! a zis ea. Totdeauna ţi-a mirosit trupul a iarbă şi a fîn cosit. Şi eu numai la tine m-am gîndit, să ştii ! Ţi-o jur ! Zi şi noapte m-am gîndit la tine, cu toate gîndurile mele ! Numai tu ai fost soarele meu, bărbatul meu, cerul meu ! Numai al meu !...

Johann Moritz simţea că ea nu minte. Fusese numai a lui. O simţea din dogoarea trupului ei, din bătăile inimii, din vorbele ei, care îi ardeau urechea. Johann Moritz ştie că el este soarele ei, cerul ei, şi că ea numai la el s-a gîndit. Că numai pe el l-a aşteptat. Cei treisprezece ani scurşi în gol şi toate încercările s-au spulberat ! El şi ea sînt din nou împreună, ca atunci. Ei, amîndoi, şi-n faţa lor — viaţa !

Lui Johann Moritz nu-i mai este frică de viaţă.

Spre ziuă, s-au sculat de pe iarbă. Se ruşinau unul de altul.

— Acum nu mai sîntem tineri, a zis ea. Ar fi trebuit să ne ducem mai repede acasă !

El a rîs. Hotărîseră să vină aici şi în seara următoare.

— Şi în toate serile ! a zis el. Aici o să fie locul nostru ! Numai aici. E la fel ca la Fîntîna. Mi se pare că sînt acolo. Şi că sînt atunci. Şi că n-a fost nimic din ce-a fost !

În drum spre casă, rîdeau. Erau fericiţi. Nu se mai simţeau străini unul de altul, şi nici nu le mai era ruşine. El a cuprins-o de cîteva ori de mijloc. Ea s-a lăsat.

— Ştii, a zis el, eu nu mă simt deloc obosit ! Mîine-dimineaţă mă duc cu Petru şi caut de lucru. De ce să mai aştept cîteva zile ? Luăm o casă cu două camere. O să cîştig bani şi o să fim fericiţi !

Ea i-a spus că trebuie să se odihnească întîi ; dar Moritz era hotărît.

— Mîine-dimineaţă plec cu Petru. Eu sînt învăţat cu munca. În toţi anii ăştia am muncit din zori pînă seara, şi nu m-am odihnit. Şi tot munci grele !

Ajunseseră în faţa unui magazin cu vitrina luminată.

— Din primii bani pe care-i cîştig, îţi cumpăr un şirag de mărgele, a zis el. Astea roşii îţi plac ?

Ea s-a uitat la preţ, pe urmă la el. Şi n-a ştiut ce să spună, dar era fericită. Visurile ei, că Iani se va întoarce şi îi va dărui mărgele, se împlineau.

— Să nu ne mai despărţim niciodată ! a zis ea.

— Dacă încep să lucrez chiar de mîine, a zis el, sîmbătă îţi cumpăr mărgelele !

Cînd s-au văzut pe strada casei lor, se făcuse aproape ziuă. Moritz a strîns-o pe Suzana la piept şi a sărutat-o.

— În casă nu putem, că ne văd copiii şi rîd de noi, a zis el. Ei ne cred oameni bătrîni ! Dar noi nu sîntem bătrîni. Nu-i aşa că nu sîntem bătrîni ?

În faţa porţii era oprit un camion cu farurile aprinse.

Inima lui Johann Moritz a început să bată repede. Şi-a pipăit buzunarul cu actele : le avea pe toate. Totuşi, a simţit o nelinişte. Camionul era ca cele din lagăr, şi farurile luminau tot aşa de tare. Moritz ştia bine că are hîrtiile de eliberare în regulă şi că toate camioanele au farurile la fel.

— Ce ai ? a întrebat Suzana.

El n-a răspuns, însă s-a grăbit să intre în casă.

Urcînd scările, s-au încrucişat cu doi poliţişti, care coborau, venind chiar de la uşa lor. Ei îi sculaseră pe băieţi şi le spuseseră că la ora şapte, în dimineaţa aceea, trebuie să fie toţi gata de plecare, jos, înaintea porţii, cu cîte cel mult 50 de kilograme de bagaj, de persoană.

Acum, fiindcă îl întîlniseră pe Johann Moritz pe scări, poliţiştii i-au spus şi lui.

— La şapte fix să fiţi în stradă !

— Unde ne duceţi ? a întrebat Suzana.

— Toţi străinii din răsăritul Europei sînt internaţi ! a spus poliţistul. E o internare politică : ţările dumneavoastră sînt în război cu aliaţii din occident ! Dar în lagăr e foarte bine : mîncare americană ! Nu vă speriaţi ! E numai o măsură de siguranţă, nu o arestare !

Johann Moritz a vrut să fugă în noaptea aceea.

El mai fusese o dată invitat să-i povestească comandantului oraşului cum îi salvase pe francezi. Atunci crezuse. De aceea a stat atîţia ani închis. Acum, Johann Moritz nu mai crede. Şi-a

luat sacul cu care venise de la Dachau, cu optsprezece ceasuri mai înainte, şi i-a sculat pe băieţi, să-şi ia rămas bun de la ei.

Cînd l-a deşteptat din somn, Petru a început să rîdă de el, văzîndu-l gata de plecare. Petru vorbea curent engleza şi era un înfocat prieten al americanilor.

— Unde vrei să fugi, tată ? Nu fi naiv ! Eu îi cunosc pe americani. Sînt în fiecare seară cu ei. Cînd spun americanii că nu e arestare, să ştii că nu e ! Dacă ne internează politic înseamnă că ne dau mîncare americană, cafea veritabilă, ciocolată, ţigări... Şi nici nu sîntem obligaţi să muncim ! Ar fi o prostie să fugi. Tu nu-i cunoşti pe americani !

Johann Moritz s-a gîndit la tot ce ştia el. La cîte pătimise. La ce văzuse.

Apoi s-a uitat la Petru şi a tăcut : n-a vrut să-i spulbere iluziile.

Şi-a scos sacul de pe umăr şi l-a pus pe masă. Se gîndea că tot n-avea unde fugi. Dacă fugea de americani, dădea peste ruşi. Şi la ruşi e şi mai rău. Dar nici că la americani e bine nu crede. O ştia prea bine. Însă acum era obosit. Nici nu mai putea să fugă. Deci rămîne. Rămîne, ca să fie arestat — încă o dată !

— Ai dreptate ! i-a zis Johann Moritz lui Petru. Ar fi fost o prostie să fug !

Petru l-a bătut amical pe umăr :

— Mergem voluntari, cu americanii ! a zis el. Îi batem pe ruşi, pe urmă ne întoarcem în România ! E războiul civilizaţiei contra barbariei. Trebuie să te înscrii şi tu voluntar, tată !

Johann Moritz nu-l mai asculta. Se gîndea la gardurile de sîrmă ghimpată de la Dachau, de la Heilbronn, de la Kornwestheim, de la Darmstadt, Ohrdruf, Ziegelheim, sîrma ghimpată din toate cele 38 de lagăre americane prin care trecuse în ultimii ani şi în care care se prăpădiseră preotul Alexandru Korugă şi Traian Korugă, în care fusese el chinuit, înfometat... Mormane de sîrmă ghimpată îi înţepau în clipa asta inima.

« Numai optsprezece ore am fost liber » — şi-a zis el. « Acum intru din nou în lagăr. De data asta, nu fiindcă sînt evreu, român, ungur, german sau SS-ist. Mă arestează fiindcă m-am născut în emisfera de răsărit ! »

Ochii lui Moritz s-au umplut de lacrămi.

— Nu împachetezi, tată ? a întrebat Petru, entuziasmat de plecare.

— Eu sînt gata ! a zis Johann Moritz. De treisprezece ani, nu

fac de decît un singur lucru : să mă mut dintr-un lagăr în altul ! Să fiu gata de plecare ! Ai să înveţi şi tu asta. Îmi pare rău, dar toţi oamenii au s-o înveţe ! Numai asta : lagăr, sîrmă ghimpată, transportare. Eu am stat în 105 lagăre. Ăsta o să fie al 106-lea ! Păcat că n-am fost liber decît optsprezece ore ! Cine ştie dac-o să mai fiu liber vreo oră pînă cînd mor !

Johann Moritz s-a întors spre Suzana :

— Dar a fost atît de frumos... Acum aş putea să mor ! Nici nu mi-am închipuit că voi mai trăi vreodată atît de frumos ! A fost ca la Fîntîna. Nu-i aşa, Suzana ?

EPILOG

169

— Mrs. West, aş dori să-ţi vorbesc despre o chestiune personală !

Eleonora West a lăsat dosarul pe care-l avea în mînă şi s-a uitat la locotenentul Lewis, care şedea la birou picior peste picior, rezemat de spetează scaunului, şi fuma.

Lewis era şeful biroului de recrutări de voluntari străini, unde Nora West era funcţionară şi interpretă. Lucra cu el de şase luni.

« De ce n-o fi purtînd jartiere ? » — se întreba Nora, privind ciorapii lui Lewis, făcuţi armonică pe glezne. « Şi de ce se aşază întotdeauna călare pe scaun, ca marinarii în cîrciumi ? Lewis e totuşi un tînăr de familie bună, cu educaţie universitară. Oricît de emancipată ar fi o societate, e urît să-ţi arăţi picioarele unei doamne, într-un birou ! » Nora se simţea pălmuită ori de cîte ori el îi întindea mîna, ca între camarazi, cu ţigarea în gură, sau îi arunca un dosar cu hîrtii peste masă, aşa cum arunci mîncare unui cîine.

Locotenentul n-avea nici cea mai banuială de cele ce-i treceau prin cap Norei. Era convins că ea îl priveşte cu admiraţie. Dar ochii ei erau totdeauna plini de teamă.

— Ascult ! a zis ea.

— Mrs. West, accepţi să fii soţia mea ?

Locotenentul s-a înfipt şi mai tare în spetează, balansîndu-se cu scaunul, care acum se sprijinea numai pe două picioare.

— Nu accept, Mr. Lewis ! a răspuns Nora.

— Ai alte planuri de viitor ?

— N-am alte planuri de viitor, a zis ea. Însă răspunsul meu este « Nu » !

Nora West a deschis dosarul din faţa ei. Dar nu mai putea lucra. Stătea cu ochii aplecaţi asupra hîrtiilor şi se gîndea la trecut. Rămăsese în lagăr doi ani, după care a fost eliberată din oficiu, tot aşa cum fusese şi arestată. Cînd a ieşit, nu mai avea nimic : nici bani, nici bijuterii, nici măcar o rochie. Îi confiscaseră pînă şi verigheta. Banii depuşi în străinătate fuseseră şi ei confiscaţi. Era săracă lipită pămîntului. I s-a comunicat că Traian a murit. Sinucis. Atît. Mai mult n-a putut afla. La ruşi nu se putea întoarce, mai departe nu putea pleca. A rămas în Germania şi a lucrat la un jurnal, ca traducătoare. Pe urmă a sosit ordinul de internare a cetăţenilor străini, veniţi din răsărit. Pornise războiul. Şi din nou a fost internată. Tot din oficiu. Nu mai era însă ca prima dată. Acum lucra ca funcţionară la biroul de recrutare de voluntari pentru front şi uzine. Avea locuinţă în lagăr, masă şi leafă. În afara orelor de birou, scria. Continua romanul *Ora 25*, pe care Traian îl lăsase neterminat. Reuşise să salveze, într-un cufăr părăsit cîndva la Aue şi regăsit, primele trei capitole, pe care ea le considera esenţiale. La viitor, nu se gîndea. Singurul ei proiect era să termine cartea, dar acesta nu însemna propriu-zis un plan de viitor : ar fi fost mai degrabă un mod de a se eschiva de la « planuri de viitor ». Se lăsa absorbită de o muncă care-i făcea plăcere. Se silea să imite stilul lui Traian, să scrie aşa cum ar fi scris el însuşi. Cu fiecare pagină, ea era lîngă el, şi el continua să traiască alături de ea şi prin ea. Parcă ar fi scris împreună. El îi povestise amănunţit urmarea romanului, şi ea voia să-l ducă la capăt aşa cum îl plănuise el.

— *O.K. !* a zis Mr. Lewis, după o scurtă pauză. Poţi să-mi spui şi mie de ce refuzi ?

— Dacă ţineţi neapărat, va spun : din cauza diferenţei de vîrstă !

— Nonsens !

Locotenentul rîdea cu poftă :

— Dumneata, Mrs. West, eşti cu un an mai tînără decît mine — ţi-am văzut actele ! Unde vezi dumneata diferenţa ? Tocmai că e potrivire de vîrstă !

— Te înşeli ! a zis Nora.

— Glumeşti, a zis Mr. Lewis. Cîţi ani ai ?

— Nu vrei să schimbăm subiectul ?

— Nu schimbăm subiectul, înainte de a-mi spune ce vîrstă ai !

— E nedelicat să întrebi o femei cu atîta insistenţă ce vîrstă are ! Dar am să-ţi spun. Am 969 de ani. Şi nu uita că femeile se întineresc întotdeauna, cînd îşi dau vîrsta. De fapt, sînt mult mai bătrînă !

— *O.K.*, Mrs. Matusalem ! a zis locotenentul, amuzat.

Nora West nu zîmbea.

Lewis crezuse că Nora avea să accepte cererea lui în căsătorie. Dar ea îşi întărea refuzul.

— Nu te simţi ofensat, a zis Nora, dar n-aş putea locui nici măcar 24 de ore în aceeaşi casă cu dumneata, Mr. Lewis !

— De ce ?

— Ţi-am spus : diferenţa de vîrstă ! Dumneata eşti un tînăr simpatic, drăguţ şi egoist. Aşa cum sînt toţi tinerii. Iar eu sînt o femeie de pe altă planetă !

— Nu înţeleg !

— Din cauza asta am şi refuzat să-ţi explic, a zis Nora. E firesc să nu înţelegi. Eu am peste o mie de ani în urma mea. O mie de ani de experienţe, de renunţări, de frămîntări, care m-au făcut ceea ce sînt astăzi. Dumneata ai prezentul şi viitorul ! *Poate* viitorul. Spun « poate » nu fiindcă aş avea vreo îndoială, ci fiindcă despre viitor nu se poate niciodată vorbi cu siguranţă.

— *Too sofisticated !* [1] a zis el, acum nervos.

— Ascultă-mă, Mr. Lewis, după ce am ascultat declaraţiile de iubire ale lui Petrarca, Goethe, Byron, Puşkin, după ce l-am auzit pe Traian Korugă vorbindu-mi de dragoste, după ce am ascultat cîntecele trubadurilor şi i-am văzut îngenunchiaţi la picioarele mele, după ce am discutat despre iubire cu Valéry, Rilke, d'Annunzio, Eliot, cum aş putea lua în serios propunerea dumitale de căsătorie, pe care mi-ai aruncat-o în faţă odată cu fumul de ţigare ?

— Trebuie să fiu, deci, Goethe, Byron sau Petrarca, ca să cer o femeie în căsătorie ?

— Nu, Mr. Lewis ! a zis Nora West. Nu trebuie să fii nici măcar Rilke ori Puşkin, ca să ceri o femeie în căsătorie. Dar trebuie s-o iubeşti !

[1] Prea complicat ! (engl.).

— De acord, a zis Mr. Lewis. Dar cine ţi-a spus că eu nu te iubesc ?

Eleonora West a zîmbit.

— Dragostea este o pasiune, Mr. Lewis, a zis ea. Lucrul ăsta l-ai auzit şi dumneata, sau l-ai citit în cărţi !

— Din nou sîntem de acord ! Dragostea este o pasiune !

— Însă dumneata nu eşti capabil de pasiune, a zis Nora. De nici un fel de pasiune. Şi nu numai dumneata : nici un om din civilizaţia dumitale nu e capabil de pasiune. Iubirea, această pasiune măreaţă, nu poate exista decît într-o societate ale cărei valori decurg din sentimentul unicităţii fiinţei umane. Societatea căreia îi aparţii dumneata socoteşte însă omul ca ceva înlocuibil. Voi nu vedeţi în om, deci nici în femeia pe care pretindeţi că o iubiţi, un exemplar unic, irepetabil, creat de Dumnezeu sau de natură într-o singură ediţie. La voi, fiecare om este un produs de serie, şi o femeie este — în ochii voştri — egală cu alta. Fie ! Însă cu această concepţie nu mai există iubire. Îndrăgostiţii din societatea mea ştiu că, dacă nu dobîndesc inima femeii iubite, n-o vor putea înlocui cu nici o altă femeie de pe lume. Din cauza asta s-au sinucis pentru femeile pe care le-au iubit : dragostea refuzată nu putea fi schimbată cu alta. Un bărbat care mă iubeşte cu adevărat îmi va da mie, femeie, senzaţia că eu sînt unica fiinţă care îl poate face fericit. Numai eu ! El îmi va demonstra că sînt o făptură unică, cum nu mai există alta sub soare, şi eu voi fi convinsă că aşa este ! Bărbatul care nu-mi oferă sentimentul unicităţii mele în Univers, sentimentul că sînt inegalabilă, nu mă iubeşte. Şi o femeie care nu primeşte această confirmare de la iubitul ei nu e iubită. Iar eu, dacă nu sînt iubită de un bărbat, nu mă pot căsători cu el. Îmi oferi dumneata, Mr. Lewis, acest sentiment ? Fii sincer ! Crezi dumneata că eu sînt femeia pe care n-o egalează nici o altă femeie pe lume ? Crezi dumneata că, oricît ai căuta, nu m-ai putea înlocui ? Ştii bine că eşti convins că, dacă eu te refuz, găseşti alta care să-ţi fie soţie ! Şi dacă şi ea te refuză, vei găsi o a treia. Aşa e ?

— Aşa e ! a răspuns locotenentul. Însă mi-ar părea rău să mă refuzi. Pe cuvîntul meu !

— Să continuăm mai bine munca sacră a biroului nostru, Mr. Lewis ! a zis Nora West.

Ea deschis dosarul şi a spus :

— În lagăr n-a mai rămas nimeni care să nu se fi oferit ca

voluntar. Şi copiii, şi bătrînii, şi femeile, toţi au depus cereri să fie primiţi ! Toţi vor să lupte alături de dumneavoastră !

Nora a zîmbit amar, gîndindu-se la zecile de mii de cetăţeni aflaţi în occident, care fugiseră de teroarea rusească. Căpătaseră refugiu la americani, la englezi, la francezi. Ei nu se uitau unde ajungeau. Doar fugeau de ruşi. De barbarie. De teroare. De moarte. De tortură. Au alergat cu ochii închişi spre locul unde nu erau ruşi. Ştiau numai că înapoi nu trebuie să se mai întoarcă. Înapoia lor erau noaptea şi sîngele, erau groaza şi crima. Şi au sărutat în genunchi pămîntul unde nu se aflau ruşi, şi l-au numit pămîntul făgăduinţei şi al mîntuirii. L-au sărutat fără măcar să-l privească, fără să se întrebe cum este. Numai fiindcă pe el nu erau ruşi. Oricare ar fi fost naţiunea întîlnită. Ei voiau să nu mai vadă ruşi.

Americanii i-au arestat pe fugari, dar ei nu s-au supărat. Erau salvaţi. Ei nu ceruseră de la viaţă decît să scape de ruşi. Şi scăpaseră. De aceea, nu s-au supărat că americanii i-au arestat. N-ar fi protestat nici dacă i-ar fi ucis. Acum a venit războiul. Al treilea. Refugiaţii erau obosiţi, flămînzi, închişi. Voiau mîncare, odihnă, locuri de muncă şi libertate. Nu se revoltaseră că nu le aveau. Scăpaseră de ruşi, şi asta era cel mai important.

Americanii le-au promis celor care se înscriau voluntari în brigăzile occidentului să-i elibereze din lagăr. Oamenii s-au înscris. Nu ca să lupte, ci ca să nu mai stea închişi. Ca să nu mai rabde de foame.

— E un entuziasm colosal ! a zis Mr. Lewis. Cauza pentru care luptă occidentul împotriva barbariei din orient a fost îmbrăţişată de toată lumea. Toţi oamenii sînt conştienţi că a bătut ceasul cînd trebuie să moară sau să învingă. Războiul acesta e epocal ! Cum n-a mai fost nici unul în istorie. Occidentul civilizat contra orientului barbar ! Un război într-adevăr mondial. Primul război mondial din istorie !

Mr. Lewis şi-a frecat mîinile.

— E o onoare şi o fericire să participi la el ! Victoria e noastră. Întregul pămînt va fi civilizat. Nu vor mai exista războaie. Începe o eră de progres, de prosperitate şi de confort !

Eleonora West a zîmbit.

— Dumneata nu pari entuziasmată, a zis Mr. Lewis. Observ că nu te pasionează cauza occidentului. Eşti cumva filobolşevică ? Numai dumneata ai rezerve : eşti singura persoană pe care n-o atinge elanul general.

— Nici un om nu e entuziasmat, a zis Nora West. Numai dumneata îi vezi aşa !

— Nu sînt toţi voluntarii noştri antibolşevici trup şi suflet ?

— Sînt, a zis Nora. Dar atît : antibolşevici ! Asta înseamnă că vor să trăiască liberi. Să nu mai fie ucişi, înfometaţi, deportaţi, chinuiţi. Atitudinea lor nu e poziţie politică : e reacţia omului contra crimei, a terorii, a sclaviei.

— Ce vrei mai mult ? a întrebat Mr. Lewis. Asta înseamnă că sînt total de partea occidentului. Noi pentru asta luptăm : să oferim oamenilor libertate, siguranţă, protecţie, democraţie.

— Nu te amăgi cu vorbele, Mr. Lewis ! a zis Eleonora West. Acest război — aşa-numitul *al treilea război mondial* — nu este un război al occidentului contra orientului. Nici măcar nu este un război propriu-zis, deşi frontul se întinde de la un pol la celălalt, pe întreaga suprafaţă a planetei. « Războiul » ăsta nu e decît o revoluţie internă în cadrul societăţii occidentale. O simplă revoluţie internă, exclusiv occidentală !

— Dar luptăm contra orientului ! Contra întregii Europe de răsărit ! a zis Mr. Lewis.

— Fals ! a zis Eleonora West. Dumneavoastră, occidentul, luptaţi contra unei ramuri a societăţii dumneavoastră !

— Noi luptăm contra Rusiei !

— Rusia, după revoluţia comunistă, a devenit cea mai avansată ramură a civilizaţiei tehnice apusene. A luat totul din occident şi l-a pus în practică. A redus omul la zero, aşa cum a învăţat de la occident. A transformat societatea într-o maşină, aşa cum a învăţat de la occident. Rusia a copiat occidentul în felul în care numai un barbar şi un sălbatic putea s-o facă. De la ea, n-a pus în societatea comunistă decît fanatismul şi cruzimea. Atît ! Dincolo de setea de sînge şi de habotnicia ideologică, totul este occidental în Rusia. Contra acestei părţi a civilizaţiei occidentale luptaţi dumneavoastră acum ! Contra ramurii comuniste a societăţii tehnice apusene ! Ramurile atlantică şi europeană ale societăţii occidentale luptă contra grupei comuniste occidentale. E o luptă internă, între două categorii, între două clase ale aceleiaşi societăţi ; este, dacă vrei, o revoluţie de clasă, aşa cum a fost revoluţia burgheză de la 1848. Orientul nu participă la această revoluţie internă occidentală. Nimeni, în afară de societatea occidentală, nu participă la această revoluţie. Şi, fiindcă este tipic occidentală, Mr. Lewis, ea nu se face în interesul oamenilor. Societatea occidentală nu are oameni !

— Nu înţeleg !

— Foarte simplu ! a zis Nora West. Interesele societăţii occidentale nu sînt şi interesele oamenilor. Dimpotrivă ! În societatea tehnică apuseană, oamenii trăiesc cum trăiau primii creştini : în catacombe, în închisori, în biserici, în ghetouri — la marginea vieţii. Stau ascunşi ! Oamenii nu au dreptul să apară în public ; nu au dreptul să deţină funcţii, nicăieri, dar mai ales în birouri, căci civilizaţia dumneavoastră a înlocuit altarele cu birourile. Oamenii trebuie să se ascundă, fiindcă sînt oameni, sau să se conformeze legilor tehnice, ca maşinile. Omul a fost redus la o singură dimensiune, cea socială. S-a transformat în cetăţean, care nu e sinonim cu noţiunea de om. Societatea tehnică nu recunoaşte omul decît ca abstracţiune, ca *cetăţean*. Şi, dacă nici nu-l cunoaşte, nici nu-l recunoaşte, cum să facă o revoluţie pentru el ? Revoluţia actuală, fiind specific occidentală, e străină de toate interesele omului ca individ : omul e de multă vreme o minoritate proletară a societăţii dumneavoastră. Şi, oricare tabără ar cîştiga lupta de acum, omul tot proletar va rămîne în această societate. Ciocnirea actuală este între două categorii de roboţi, care atrag după ei sclavi vii, în carne şi oase. Oamenii participă la acest conflict cum participau sclavii de pe galerele romane la războaiele imperiului : în lanţuri. Şi, cînd porţi lanţuri, nu poţi lua parte la luptă.

— Internaţii din lagăr se înscriu voluntar sau nu ? a întrebat Mr. Lewis. Afirmaţia dumitale e riscantă. Nu te ameninţ, dar te contrazic cu toată energia. Toţi voluntarii vin de bunăvoie ? Susţii că l-am forţat pe vreunul ? Eşti martoră la scenele de disperare pe care ni le oferă cei pe care sîntem obligaţi să-i refuzăm : ne ameninţă cu sinuciderea, dacă nu-i primim. Asta nu e o acţiune voluntară ? Nu e entuziasm ? Sînt ei mai porniţi decît noi ! Şi se consideră pedepsiţi, dacă li se respinge cererea ! E adevărat ce spun ?

— Oamenii n-au altă poartă de salvare ! a zis Nora West. Ei se află acum ca într-o celulă de închisoare cuprinsă de flăcări, din care n-ar putea ieşi decît printr-o singură uşă. Asta sînt cererile de înscriere ca voluntari în brigăzile occidentului, pe care le primim noi la birou. Fiecare e un strigăt de disperare, la singura uşă existentă. Toţi trimit cereri : nu numai cei fugiţi din est, ci toată Europa !

— Eroare, a zis Mr. Lewis. Cererea asta nu e singura uşă de

salvare. Oamenii ar putea trece şi de partea ruşilor. De ce nu o fac şi de ce vin la noi ?

— Nu ! a spus Nora. A le arăta oamenilor calea care i-ar duce spre ruşi înseamnă a le arăta peretele distrus deja de flăcări, prin care să sară afară din celulă. Prin el s-ar arunca direct în flăcări şi în moarte. Şi nici un om nu vrea să sară în flăcări, cel puţin atîta timp cît există o uşă. Uşa asta sîntem noi. Ei nu ştiu încotro duce uşa, şi nici nu-i interesează : trebuie să iasă, fiindcă se sufocă ! O uşă e mai bună decît flăcările ! Chiar dacă ar şti că, dincolo de ea sînt tot flăcări, tot ar vrea s-o treacă. Fiindcă nu văd focul dindărătul ei, mai au o iluzie. Este extrem de important să mai ai o speranţă, cît ar fi de absurdă !

— Vezi totul în tragic ! a zis Mr. Lewis. Voluntarii nu gîndesc ca dumneata. Ei sînt entuziasmaţi cînd le acceptăm cererile şi se simt fericiţi că-i primim. Ei luptă pe viaţă şi pe moarte pentru cauza noastră : sînt cei mai buni soldaţi pe care îi avem ! Deschide uşa şi priveşte-i cum aşteaptă în faţa biroului nostru ! Sînt sute ! Mii ! Toţi vor să fie voluntari şi să lupte pentru civilizaţie. Toţi vor să-şi dea viaţa pentru marea noastră victorie de mîine, care le va aduce oamenilor fericirea, civilizaţia, pacea, pîinea, libertatea, democraţia. Nu crezi ?

— Nu ! a zis Nora West. Oamenii nu cred în această luptă. Poate că ei nu gîndesc ca mine, fiindcă sînt prea îndureraţi ca să mai gîndească ceva. Dar simt ca mine şi suferă ca mine, sînt disperaţi ca mine. Exact ca mine ! Peste tot, în Europa, oamenii simt ca mine !

— Să lăsăm faptele să vorbească, Mrs. West ! Îţi voi demonstra cu ce entuziasm vin oamenii să se înscrie. Numai un singur exemplu, luat la întîmplare !

Locotenentul Lewis s-a ridicat de pe scaun şi a deschis larg uşa.

— Priveşte ! a zis el. Astăzi sînt iar peste cinci sute de candidaţi !

Şi i-a arătat Norei şirul de bărbaţi şi de femei care aşteptau la uşa biroului.

— Să-l luăm pe primul !

Mr. Lewis l-a invitat înăuntru pe bărbatul din capul rîndului. El nu era singur : îl însoţeau nevasta şi trei copii. Un om cu părul negru, tîmple puţin cărunte, obraji supţi. Dar ochii îi erau mari, frumoşi şi trişti.

Nora s-a uitat la ochii lui. « *Il y a une mélancolie qui tient à la*

grandeur de l'esprit »[1] — şi-a zis ea. Omul din faţa ei părea un muncitor. Dar ochii îi străluceau de o lumină a spiritului. Şi spiritul are măreţie. Tristeţea care se simţea în el era nu a cărnii, ci a sufletului.

Femeia de lîngă el purta o rochie albastră, prea largă. Avea fire albite în părul blond, însă era deosebit de frumoasă. Nu numai trupul îi era frumos : emana din ea, prin toţi porii, o feminitate desăvîrşită.

Nora West ar fi vrut să-i zîmbească, ca unei surori. Dar femeia privea în pămînt. Nu cu tristeţe. Cu spaimă.

Unul dintre băieţi avea ochii negri ai tatălui. Ai lui nu erau trişti. Ardeau de îndrăzneală. Tînărul o cerceta pe Nora cu curiozitate. Celălalt copil, şi el, se uita în jos. Era blond şi părea absent. Visa, cu gîndul în altă parte. Cel mai mic trebuia să aibă cam patru ani. Păr blond, cîrlionţat, şi ochi albaştri. Nora nu-şi dădea seama dacă e fată sau băiat : era frumos ca îngerii lui Rafael.

— Iată o întreagă familie care vrea să se înscrie ca voluntari ! a zis locotenentul Lewis. Întrebă-i şi-ai să vezi dacă gîndesc ca dumneata ! Ai să te convingi că nu din disperare au venit în rîndurile noastre ! Au venit fiindcă sînt însetaţi de libertate şi de dreptate. Sînt conştienţi că cer să lupte pentru pace şi pentru civilizaţie. Întrebă-i tot ce vrei şi convinge-te !

— Nu e nevoie ! a zis Nora. Nu vreau să mă conving de ce au aceşti oameni în suflet. Ştiu ! Iar durerea mea îmi ajunge : nu mă forţa să răscolesc şi disperarea altora ! Fă dumneata interogatoriul obişnuit ! Eu nu ţin să aflu nimic.

— Te rog să-i întrebi orice vrei ! Sînt sigur că ai să-ţi schimbi părerile !

— Bine, a zis Nora West.

Ultimele cuvinte ale lui Lewis erau un ordin. Ea a ridicat ochii spre bărbatul care stătea lîngă uşă, cu pălăria în mînă, şi i-a întîlnit privirea.

— Cum te numeşti ?

— Johann Moritz, a răspuns el. Vreau să mă înscriu voluntar cu toată familia. Vă rog să ne primiţi ! Mie îmi trebuie o dispensă de vîrstă : sînt prea bătrîn, am depăşit limita înscrisă pe afişe. Dar mă simt tînăr. Băieţii sînt prea tineri, n-au încă vîrsta cerută, ca să fie voluntari. Dar sînt băieţi muncitori şi cinstiţi.

[1] Există o melancolie care ţine de măreţia spiritului. (franc.)

Sîntem toţi antibolşevici, aşa cum scrie pe afişe. Credem în victoria civilizaţiei, cum scrie pe afişele lipite în lagăr. Numai că nu avem vîrstele cerute. Nici unul ! De aceea, vă rugăm să ne daţi o dispensă. Dacă nu ne primiţi, sîntem pierduţi ! Nu mai putem suporta...

Băiatul cel cu ochii negri l-a înghiontit pe taică-său cu cotul, făcîndu-i semn că vorbise prea mult. Johann Moritz s-a oprit, roşu la faţă. Îşi dăduse seama că nu trebuia să fi spus ultimele cuvinte. Făcuse o greşeală. Poate că acum îi vor respinge cererea... S-a uitat rugător la Nora West :

— Vă rog să ne primiţi ! a repetat el. Sîntem oameni muncitori şi curaţi la suflet...

Petru îl învăţase pe Johann Moritz să spună şi altele, dar el nu voia. Nu putea să vorbească despre credinţa lui în civilizaţie, în occident şi în tot restul... Nu-i venea la îndemînă, şi gura lui nu putea scoate cuvintele lui Petru. Băiatul are să se supere, are să-l şi certe cînd vor ieşi. Dar el nu poate ; se uită doar rugător la femeia cu părul roşu care şade la birou. Şi ea se uită la el. Şi amîndoi tac, ochi în ochi. Ai doamnei de la birou sînt calzi, sclipitori...

Nevasta lui Johann Moritz a ridicat şi ea privirile spre femeia de la birou. Şi copii îi pîndeau gesturile, se uitau în ochii ei. Ea rămăsese cu ochii în ochii lui. Şi tăcea.

Locotenentul Lewis a ieşit din birou. Eleonora West continua să tacă şi să-l privească pe omul din faţa ei.

— Îl cunoşti pe Traian Korugă ? a întrebat ea, într-un tîrziu.

Johann Moritz a tresărit.

— Am fost împreună ! a zis el.

Nu voia să pomenească lagărul. Aşa îl învăţase Petru acasă.

— Am fost pînă în ultima clipă împreună. Şi cu părintele Alexandru ! Cu domnul Traian am fost pînă s-a-n-tîmplat nenorocirea...

Moritz s-a oprit. Apoi a continuat :

— Era cel mai bun om pe care l-am întîlnit vreodată : un sfînt, nu un om... L-aţi cunoscut şi dumneavoastră pe domnul Traian ?

— Eu sînt soţia lui !

Johann Moritz s-a sprijinit de uşă. A devenit palid. A vrut să-şi scoată batista din buzunar, dar n-a dat de ea. Degetele lui au atins ceva de sticlă. Erau ochelarii lui Traian Korugă. Îi luase

de dimineaţă în buzunar, ca să le facă un toc de piele : în cufăr se puteau sparge.

Moritz a scos ochelarii şi i-a ţinut o clipă în mînă, gîndindu-se că nu mai era nevoie să le facă tocul. Nu vor mai sta în cufărul lui... Şi i-a pus pe birou, în faţa Norei West.

— Erau ai domnului Traian !

A tuşit, dregîndu-şi glasul. Răguşise.

— A lăsat cu limbă de moarte să vi-i dau dumneavoastră. Chiar înainte de a se întîmpla... Cu limbă de moarte...

Vocea lui Johann Moritz tremura. N-a mai putut vorbi. Şi-a căutat iar batista şi a găsit bucata de piele din care voise să facă tocul pentru ochelari. A scos-o din buzunar, neştiind ce să facă. Şi, ca să facă ceva, a pus şi bucata de piele pe birou, lîngă ochelari.

— Am vrut să le fac o cutie de piele, a zis el. Ca să nu se spargă...

A luat înapoi pielea de pe masă şi a rămas cu ea în mînă.

— Am să vă fac şi un toc de piele ! Am timp destul în lagăr. O să-i ţineţi în toc. E mai bine. Nu se sparg !

— E, te-ai convins că sînt adevăraţi voluntari şi că vin cu entuziasm să se angajeze ? a întrebat Mr. Lewis, întorcîndu-se în birou.

Nora West şi-a înghiţit nodul din gît, a tuşit şi a spus hotărît :

— Acum sînt convinsă ! Dumneata aveai dreptate ! Oamenii mă imploră să le acord dispensa de vîrstă : vor să se înroleze toţi. O familie întreagă !

Lewis a rîs, satisfăcut.

— Acordă-le dispensa şi fă-le actele necesare ! a zis el. Am să-i fotografiez pentru jurnale, toată familia !

Locotenentul s-a uitat la copilul cel mic şi l-a mîngîiat pe cap. Apoi a întrebat-o pe Suzana :

— Şi el este contra ruşilor, nu-i aşa ?

Suzana şi-a plecat privirea în pămînt, dar s-a gîndit că trebuie să răspundă ceva :

— Da, şi el este contra ruşilor ! a zis ea, cu glas coborît.

Spera să n-o fi auzit Moritz. Însă el auzise. Ea şi-a muşcat limba.

Eleonora West începuse să scrie formularul.

— Veniţi diseară la mine ! le-a zis ea. Şi eu locuiesc tot în

lagăr. Vom bea un ceai împreună şi vom sta de vorbă. Ai să-mi povesteşti cum a fost cu Traian !

Eleonora West a tuşit. Se îneca.

— Acum, spune-mi, ca să completez formularul, unde-ai fost din 1938 pînă azi ! Ia-le pe rînd ! Cererea se aprobă, să n-ai nici o grijă !

Băiatul cel mare a zîmbit. Biruise şi era fericit.

Şi cel mic era fericit : mînca bomboanele oferite de locotenentul Lewis şi rîdea cu toată gura.

Suzana rămăsese cu ochii în pămînt.

Mr. Lewis şi-a pregătit aparatul. Voia să fotografieze familia chiar în clipa cînd Johann Moritz semna formularul. Totul trebuia să fie cît mai autentic.

Moritz îi dicta Eleonorei West :

— În 1938, am fost în lagărul de evrei din România. În 1940, în lagărul de români din Ungaria. În 1941, în Germania, într-un lagăr de unguri... În 1945, în lagărul american. Alaltăieri, am fost eliberat de la Dachau. Treisprezece ani de lagăr... Am fost optsprezece ore liber. Pe urmă, m-au adus aici.

— *Keep smiling !* a zis Mr. Lewis.

Obiectivul aparatului de fotografiat era îndreptat spre Johann Moritz şi familia lui.

Moritz se gîndea la sutele şi miile de kilometri de sîrmă ghimpată pe care îi văzuse. Şi pe toată o simţea înfăşurată în jurul trupului. N-a ridicat capul cînd a vorbit locotenentul. Nu înţelegea engleza.

— Asta a fost din 1938 şi pînă azi ! a terminat Moritz. Lagăr, lagăr, lagăr ! Treiprezece ani numai lagăr !

— *Keep smiling !* a repetat locotenentul Lewis.

Johann Moritz a înţeles acum că lui i adresează şi a întrebat-o pe Nora :

— Ce spune americanul ?

— A ordonat să rîzi !

Moritz s-a uitat la ochelarii lui Traian Korugă, de pe masă. Îl vedea pe Traian în ultimele lui clipe, căzut lîngă gard. Şi iarăşi kilometrii nesfîrşiţi de sîrmă ghimpată care înconjurau lagărele... Picioarele tăiate ale preotului Korugă şi toate cîte fuseseră în cei treisprezece ani îi fulgerau prin minte.

S-a întors spre Suzana. S-a uitat la copilul cel mic, şi s-a încruntat. I-au dat lacrămile. Acum, cînd i se poruncise să rîdă,

nu mai putea. Acum simţea ca izbucneşte în hohote, ca o femeie. Mai mult nu putea. Nici un om n-ar fi putut mai mult.

— *Keep smiling !* a ordonat ofiţerul, fixîndu-l pe Moritz. *Smiling ! Smiling ! Keep smiling !*

SFÎRŞIT

Cunoscut mai mult în lume decît în țară, Virgil Gheorghiu, nume ilustru al exilului românesc din Franța, a devenit celebru prin publicarea, după război, a romanului *ORA 25*, care a costituit unul dintre cele mai mari succese de librărie ale anilor '50, tradus aproape în toate limbile și transpus mai tîrziu pe ecran cu luminoasa și vibranta personalitate a lui Anthony Quinn.

Eroul cărții trăiește drama absurdă a urei rasiale, dezlănțuită prin falsa interpretare a unor indicii ambigui, el fiind nevinovat chiar la nivel biologic. Totuși este tîrît din lagăr în lagăr, durerea lui fiind menită a hrăni bestialitatea altora. Situațiile limită pe care le trăiește personajul central se întemeiază însă pe experiența autentică a autorului.

Filosof spiritualizat prin teologie și practica altarului, Virgil Gheorghiu este astăzi un simbol al regăsirii ființei românești întru veșnicia luminii. De aceea, publicarea inedită a *OREI 25* umple mai mult decît un gol în cultura noastră, fiind în același timp primul act din lunga întreprindere de a da tiparului întreaga operă a lui Virgil Gheorghiu, însumînd peste patruzeci de volume care vor fi publicate, în colecția «Restituiri», de Editura **OMEGAPRES** în colaborare cu Editions du **ROCHER** din Franța.

ISBN 973-95039-6-9 LEI 110